

CERVANTES

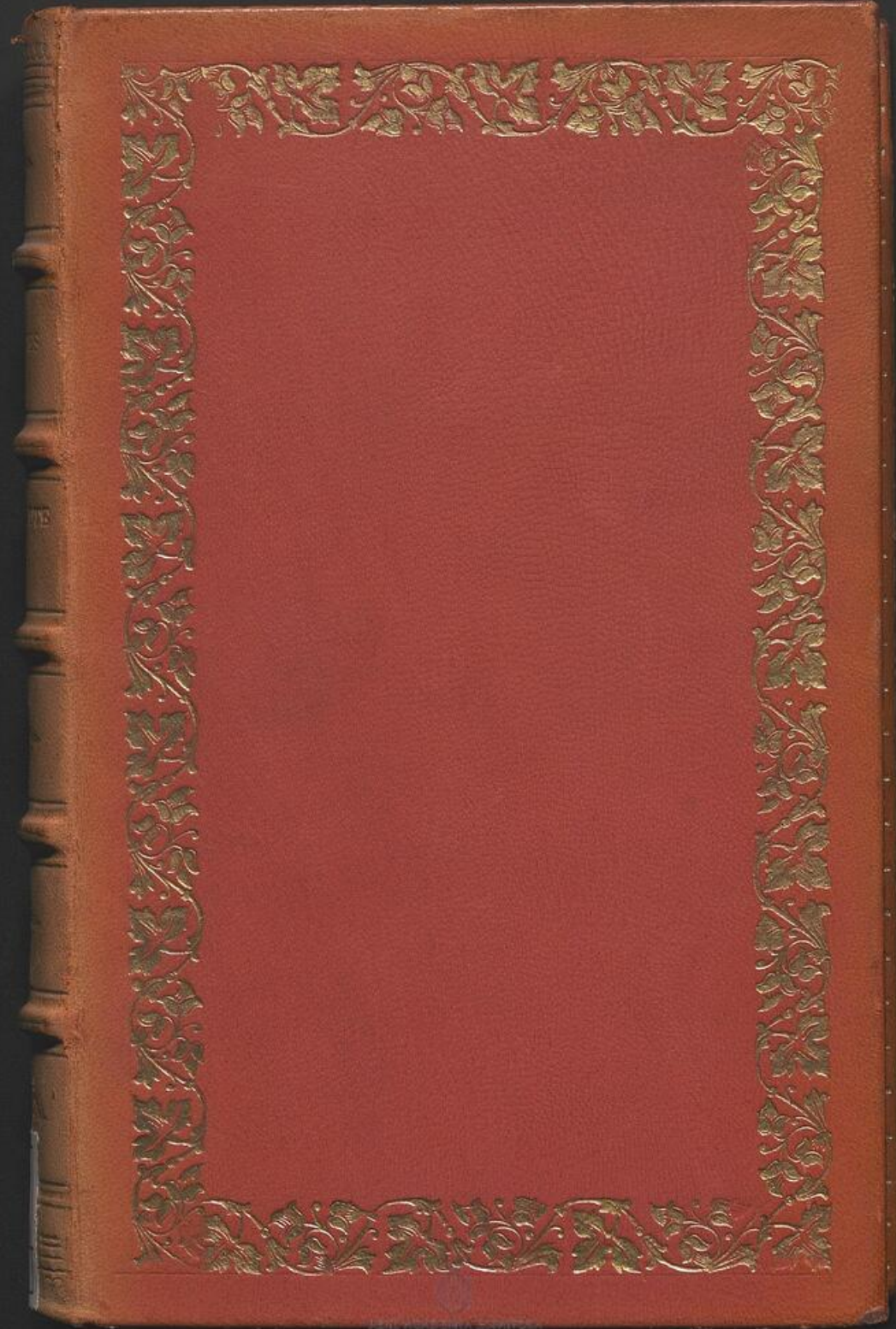
DON QUIJOTE

I

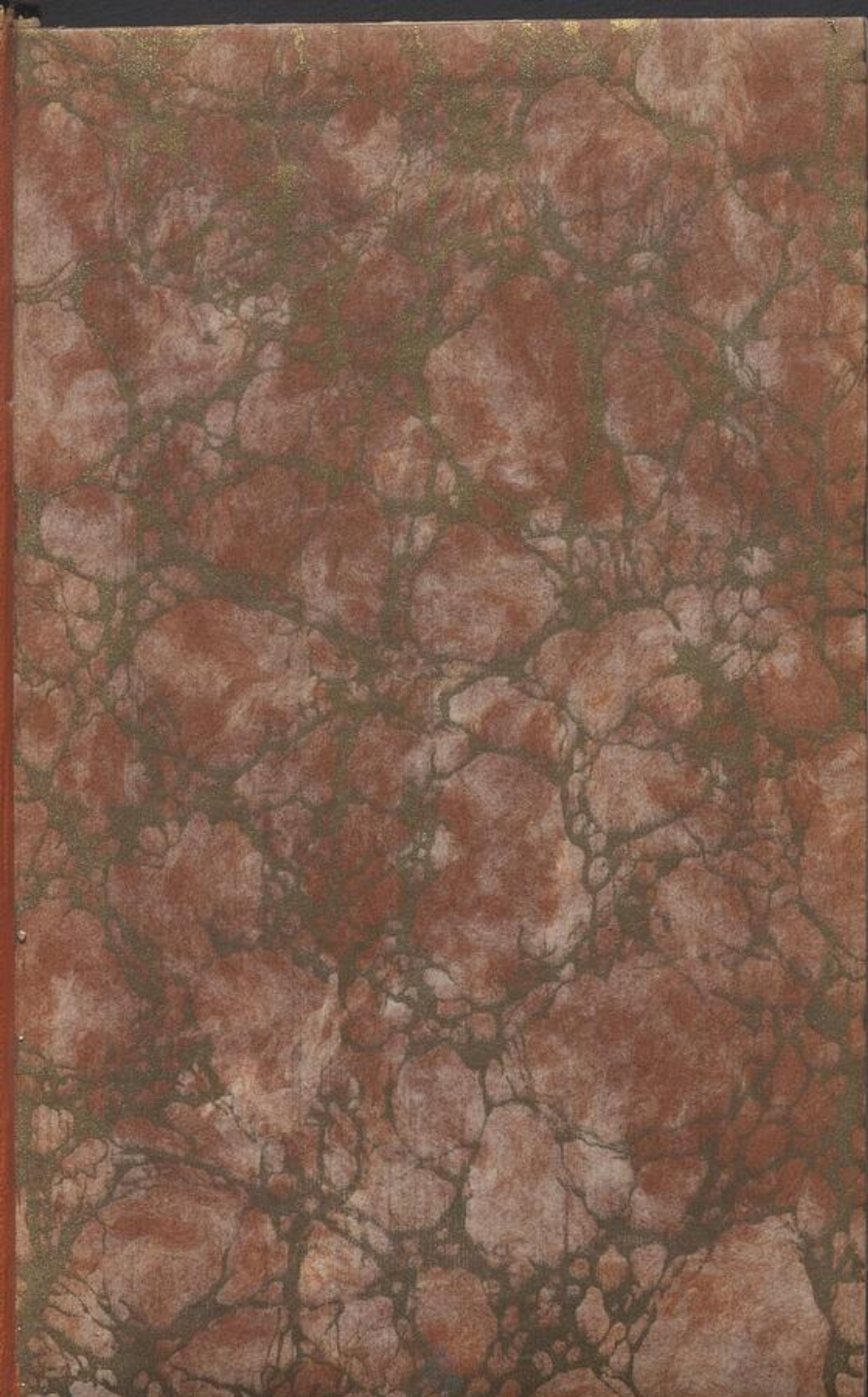
29

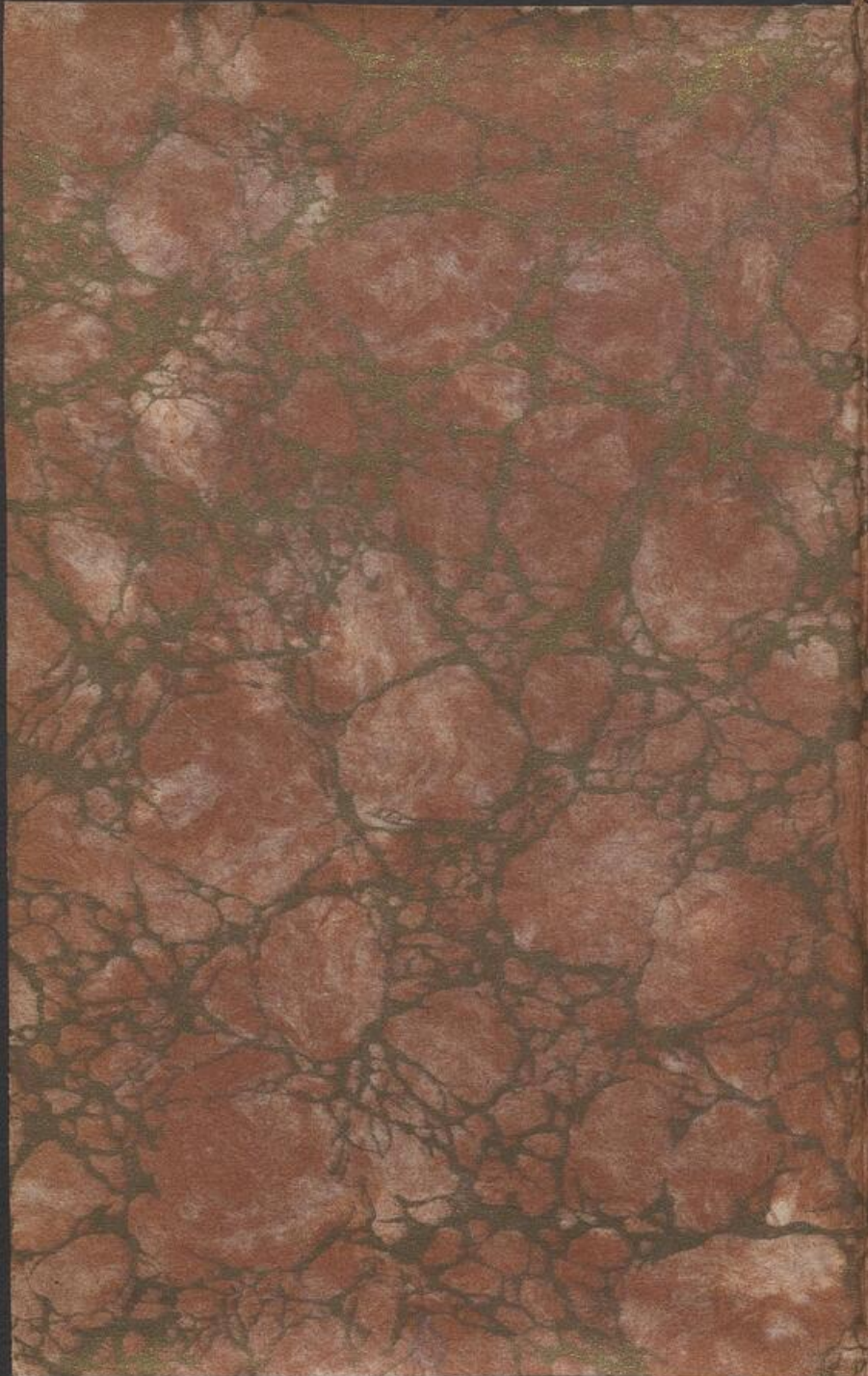
XI

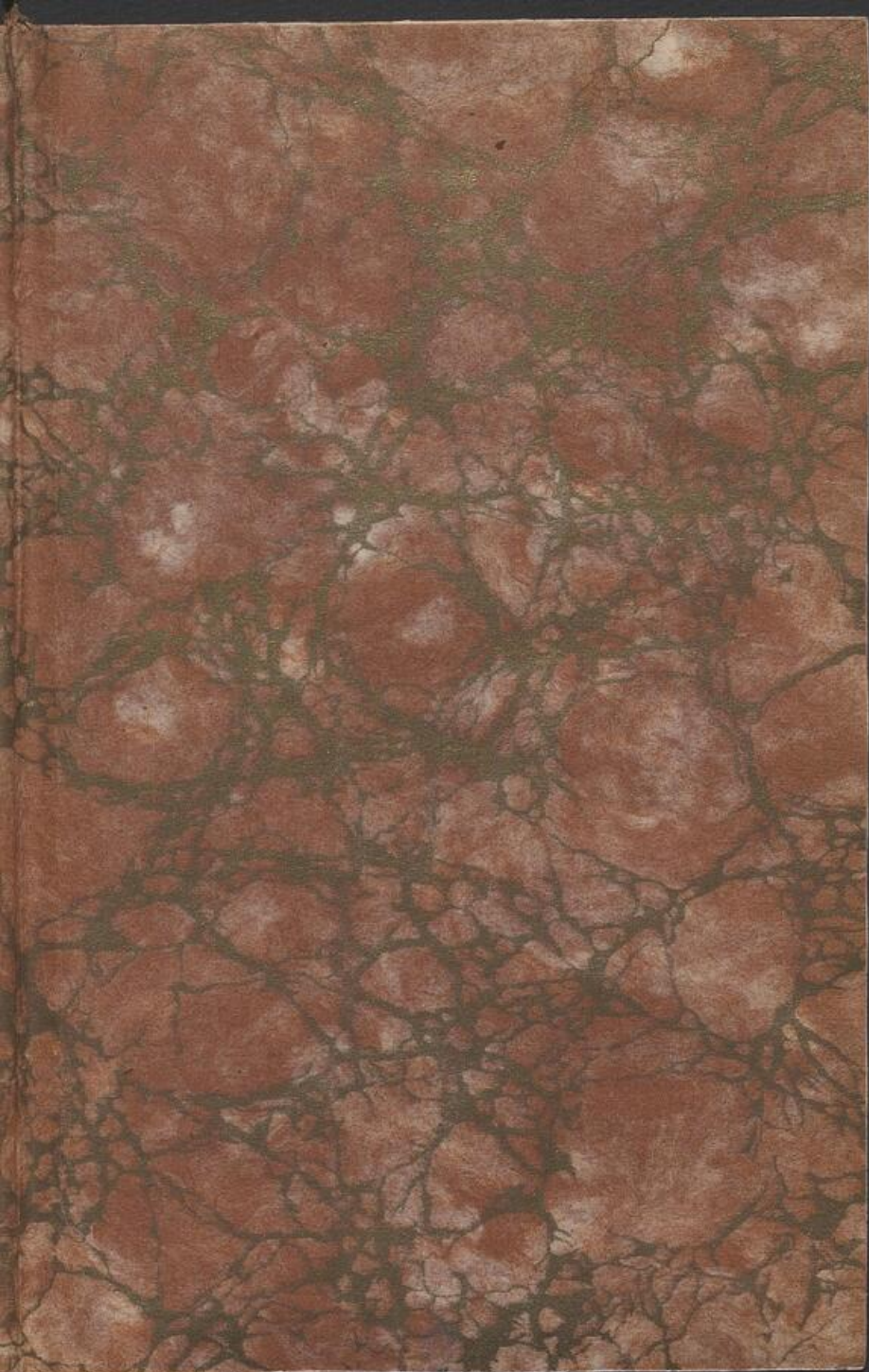
8

29 - XI - 8

Ex Libris
Duque de Arcos
N° 3872

AZ ELMÉS NEMES
DON QUIJOTE DE LA MANCHA,

IRTA
MIGUEL DE CERVANTES SAAVEDRA.

SPANYOLBÓL FORDÍTOTTA S BEVEZETTE

GYÖRY VILMOS.

KIADJA A KISFALUDY-TÁRSASÁG.

ELSŐ KÖTET.

(A BEVEZETÉS S AZ ELSŐ RÉSZ ELSŐ FELE)

BUDAPEST.

AZ ATHENAEUM TULAJDONA.

1873.

R. 1800.

Budapest, 1873. Nyomatott az Athenaeum nyomdájában.

Néhány szó Cervantes életéről és műveiről.

Különösen kiváló lelki tehetségekkel szükség megáldva lenniök azoknak, kik irodalmi munkásságuk által nem csak kortársaikra hatni képesek, hanem olyan műveket alkotnak, melyek egyszersmind az utánok következő századok figyelmét is lekötik, sőt ezek osztatlan tetszésében részesülnek. Az irodalmi téren csak ideiglenesen is feltűnni bizonyára nem nagyon sokaknak adatott, fenmaradni pedig, de fenmaradni mintegy örök időkre: ez kétségtelenül csak igen keveseknek jutott szerencsés, bárha érdemelt osztályrészökül. Vannak irodalmi művek, melyek megjelenésök idejében, az uralkodó ferde izlésnek hódolók, ez által zajos tapssal üdvözöltetnek, a legnagyobb keletnek s magasztalásnak örvendenek széltiben, de csak rövid ideig, míg ama ferde izlés uralma tart, s életöket talán legjobban valami felcsapódó hullámhoz lehetne hasonlítani, melyet a neki kedvező körülmények pillanatra magasra emelnek, de az emelkedés után csakhamar hanyatlás áll be, s rövid idő múlva nyomtalanul s örökre észrevétlenül tűnnek és enyésznek el az árban, melyből feltorlódtak; mások

ellenben, habár jobb sorsra érdemesek, keletkezésök korában csak mélyebben látó kevesek által méltányoltatnak, s fenmaradásuk további fejlődésére nézve ama szigetekhez lesznek hasonlókká, melyek— lehet lassabban—de aztán szilárd és el nem mosódó tömegként emelkednek ki a tengerből, s a bennök rejlő élet az idővel nemhogy enyésznek sőt inkább folyton növekedik, s századok mulva is tanuságot tesz azon hatalmas erőről, melynek létezésüket köszönhetik.

Legritkábbak pedig kétségtelenül azon szellem-művek, melyek már létrejöttök idejében általános tetszést vívtak ki, s e tetszést a következő minden korokban diadalmasan megtartották. Szerencsés-jök ezeknek bizonyára az, hogy nem csupán pillanatnyi érdekeknek szolgálnak — mi alig is adhatna hosszabb életet a pillanatnál — hanem szerzőik az ember lelki életének örök igazságait lesték el s köztölték vonzó alakban, melyek ép azért mert örök igazságok, hatással voltak keltők korára, de fen is maradnak mindaddig, a mig magok amaz igazságok azok maradnak.

Nem állítunk valótlanúságot, ha azt mondjuk, Cervantesnek »Az elmés nemes Don Quijote de la Mancha« czimű vig regénye valóban e ritka kevesek közé tartozik. Állításunk igaz volta mellett számok tanuskodnak, melyek egy 1857-ben megjelent spanyol kimutatás szerint arról értesítenek, hogy e nevezetes mű 1605-től 1857-ig spanyol nyelven legalább 400 kiadást ért, angol fordításban 200-at,

franciában 168-at, olaszban 96-ot, portugálban 80-at, németben 70-et, svédben 13-at, lengyelben 8-at, dánban 6-ot, oroszban 2-öt, és latin nyelven 1-et.

A Kisfaludy-Társaság intézkedék arról, hogy e nevezetes mű, mely a felsorolt nevek szerint Európának majd minden nyelvére át van már ültetve, s melyet egyébiránt — habár csak másod kézből — a miénk is birt: magyarul is meglegyen, minden kihagyás vagy önkényes elváltoztatás nélkül, az eredetiből fordítva s szigoruan ahhoz alkalmazkodva.

A Társaság ezen intézkedésének netalán bővebb indokolását a kérdéses mű világhírősége teljesen fölöslegessé teszi, s így azt minden hosszasabb bevezetés nélkül is át lehetne nyújtani a szives olvasónak, ha a fordító részint érdekesnek, részint szükségesnek is nem tartaná néhány szóval megemlékezni magának azon írónak életéről s műveiről. kinek a világirodalom ez egyik legelterjedtebb s legnépszerűbb olvasmányt köszönheti.

Miguel de Cervantes Saavedra igen régi, de az ő születése korában már teljesen elszegényült, spanyol nemes családból származék, s őseinek köz tiszteltben álló neve, a költő kora előtt mintegy 500 éven keresztül, újabb és újabb viselői által folytonosan jó hirben állott, s pedig nem csupán az anyaországban, hanem — utóbb — Amerikában és Mejjikóban is. Ez ősök egyike, a XVI-dik század elején Saavedra családból nősülvén, spanyol szokás szerint nejének veze-

ték nevét is a magáéhoz fűzte, s ezt az utódok is megtartván, innét származik a költő kettős családi neve.

Rodrigo de Cervantes, az 1540-dik évben Doña Leonor de Cortinas nevű urhölgyet vette nőül, mely házasságból négy gyermekök született, ugymint: Andrea, Luisa, Rodrigo és Miguel, a legifjabb, ki az 1547-dik év október havának elején látott napvilágot, mint a legujabb kutatások kétségtelenné tették, Alcalá-de-Henaresben.

Első gyermekkorát Miguel szülővárosában tölté, s ugyanitt végzé első tanulmányait is, a mennyiben a Ximenes bibornok által 50 évvel azelőtt e kis városkában alapított egyetem az ő gyermek- és ifjkorában érte el virágzásának fénykorát. A gyermekifju életének ezen első szakaszáról igen kevés adat maradt fön, legfőlebb annyi, hogy a mint saját műveiben található nyilatkozataiból kitünik: a költészetet, a színi előadásokat s az olvasmányokat kiválólag kedvelte.

A költészet kedveléséről maga mondja »Viage al Parnaso» című munkájában:

»Desde mis tiernos años amé el arte
Dulce de la agradable poesía.«

(Első zsenge koromtól fogva szerettem a kedves költészet édes mesterségét.)

A színi előadásokat, melyek az ő korában nyílt helyeken, gyakran épen az utczákon tartattak s melyek költői, kiváltkép Lope de Rueda, Naharro valá-

nak a magok nyers, jobbára bohózatos, de a spanyol népeletet — kétségkívül — gyakran igen hiven és találólag festő rövid darabjaikkal: ezeket Miguel különös előszeretettel látogatá, s bizonyos, hogy az ifjkorában látott ezen darabok hatása saját rokontárgyú és alaku művein is észrevehető.

Olvasási kedvéről, sőt valóságos szenvedélyéről pedig teljesen elhihetjük a mit maga mond magáról Don Quijote 1. része 9. fejezetében: oly szenvedélyesen szeretett olvasni, hogy még az utczáu heverő papír darabokat is fölvette. E szenvedélyes olvasási kedvnek köszönhető aztán azon roppant tájékozottságot, melyet hazája irodalmának ismeretében birt, s a melyre — fel sem említve a műveiben számtalanszor előforduló majd irodalomtörténeti, majd széptani megjegyzéseit — csak e következő csekély kis adatból is lehet következtetést vonni: Don Quijote 1. r. 20. fejezetében Don Quijote megúván Sancho Panza gyakori fecsegését, letiltja erről s hallgatagságot parancsol bőbeszédű fegyvernökének. E tilalomnak azonban mintegy sulyt szerzendő, példát hoz fel a lovag-regényekből, s azt mondja, hogy a Don Galaor fegyverhordozója Gasabal oly hallgatag fegyvernök volt, hogy neve az egész regényben mindössze csak egyetlen egyszer fordul elé. Az angol Bowle — ki más tehetne ilyet, az angolon kívül! — vette magának azt a roppant fáradságot, hogy ezen adat igaz voltáról teljes meggyőződést szerezzen, egyedül ezért átolvasta az egész rengeteg regényt, s csakugyan — a mint dr.

Percyhez irt levelében ki is fejezi — úgy találta, hogy Cervantes valóban igazat mondott.

Szülő-városán kívül részint Madridban, részint a salamancai egyetemen folytatá s végzé tanulmányait. Ez időre esik első, egészen jelentéktelen irodalmi nyilvános fellépése, mely csakis annyiban érdemel figyelmet, a mennyiben tanárának, a szépművészeteket tanító Lope de Hoyosnak nyilatkozatából, Cervantes szorgalmára s kedves, megnyerő magaviseletére hágy következtetni. II. Fülöp neje, a szerencsétlen Valois Erzsébet meghalálózván, Lope de Hoyos lön megbizva egy kötet alkalmi költemény kiadásával az üdvezült királyné emlékére. A tanár legkitünőbb tanítványainak munkái közül is vett fel többeket, s így egyebek közt Cervantestől is hatot, kit maga »drága és különösen szeretett tanítványának« nevez. Az ifju csakugyan méltó lehetett ezen elnevezésre, mert kevéssel a könyvecske kiadása után, midőn a királyi udvarnál a pápa küldötte Giulio Aquaviva megjelent, hogy a királyné fölött tartandó emlékünnepélyeknél magas küldőjének személyét képviselje s részvétét kifejezze, a művelt főpap — figyelmissé tétetve az ilju Cervantesre — annyira megszerette, hogy a kamarási tisztos állással kínálta meg saját háztartásában, a mit Cervantes el is fogadott, s midőn amannak, rövid évnegyedi ott időzése után, hirtelen vissza kelle térnie Romába, Cervantes vele távozott.

Aquaviva szolgálatában azonban nem sok

időt tölte, mert alig egy évvel szülőföldéről való távoztá után, nevezetesen az 1571-dik évben már egészen más pályán, t. i. a katonain látjuk, melyre azért lépett, hogy részt vegyen a törökök elleni háborúban, melyet II. Szelim szultán fenyegetőleg növekvő hatalma ellen a három szövetségestárs, ugymint a pápa, Spanyolország és a velencei köztársaság szándékoztak indítani.

Cervantes korában, szegényebb sorsu spanyol nemes ifju előtt tulajdonképen csak két pálya nyílt, melyeken emelkedni lehet: egyik az egyházi, másik a katonai. Az elsőre semmi hajlamot sem érzett magában, de annál többet a másodikra, melyről műveinek számos helyén mindig magasztalással emlékezik, s különösen kiemeli, vajha a hadseregbe minél többen állanának be a tanulók, tehát képzett, művelt ifjak, minthogy annak díszé és virága ezekből válhatik leginkább.

Kétségtelen, hogy az új pályára magát Cervan- test is, a korabeli fiatalságnál nagy mértékben feltalálható regényes hajlam, dicsszomj, kaland- és minden esetre emelkedési vágy ragadták. A keresztyénség fő ellensége, a török ellen kelle harczra szállni; a három legkatholikusabb déli állam és román hatalmas- ság: szülőhazájáé, a pápáé s a velenczéseké indíták a szent háborút; a had kelet felé készült vonulni, minden rajongónak és ábrándos szivnek tündér-vilá- gába: mindannyi vonzó és csábító körülmény, me-

lyek a lelkes ifjuval az új pályát egészen megszerettették.

S pedig a sors könyvében az ő számára egészen más volt megírva, mint a miről fellengző lelke ifjonti rajongásában álmodozott. Ha e fényes reményekkel, ragyogó eszményekkel, hősi önfeláldozással szemben, azt a keserves csalódást, azon valóban rémitő szenvedéseket juttatjuk eszünkbe, melyekre a dicsőség rövid álma után e minden szépért, jóért, igazért lelkesülni tudó nemes szív ébredett: majdnem lehetetlen magát Cervantest legalább egy két vonásban, a nemes, a bátor, a tulságig lelkesülő, de minden lépten-nyomon csalódó Don Quijotehoz nem hasonlítani.

A keresztyén hatalmasságok, viszonyaik s körülményeiknél fogva természetesen csakis a tengeren vívhattak döntő csatát a távoli s épen a Közép-tenger fölött korlátlan hatalomra törekvő ellenséggel, s így a hadak tengeri küzdelemre készültek.

A spanyol hajóhad főparancsnoka Don Juan de Austria volt, a pápaié Marco Antonio Colonna, a velenczéseké pedig Veniero Sebestyén; utóbb aztán a legfőbb parancsnokság a spanyol főadmirál kezébe lőn letéve.

Az 1571-dik október 7-dikén találkoztak az ellenséges hadihajók Lepanto közelében s a döntő csatának megvívása is itt történt.

A fiatal önkéntest, Cervantest, épen e napon lázbetegség tartá ágyához lebilincselve a hajón. Mi-

kor azonban a vivandó ütközet előkészületeit hirülve: megfélekezve bajáról, elhagyta betegágyát s társai sorába sietett kötelessége teljesítésére. Mind ezek, mind tisztje kérve inték, vonuljon vissza, mert testi gyengesége úgy sem engedi, hogy a harczban részt vehessen; ő azonban nemcsak kérésökre s figyelmeztetésökre nem hajtott, hanem inkább kapitányától a legveszedelmesebb helyet kérte ki a maga számára, hol az ügynek melyért küzdött, a seregnek melyben szolgált, leginkább hasznára válhasson, s a dicsőséget melyért epedt, az előmenetelt melyre törekvék, legbizonyosabban megnyerhesse.

S csakugyan, épen az a hajó, a »Marquesa,« melyen ő küzdött s talán épen ő vezérkedett, az tünt ki majdnem legkiválóbban minden spanyol gálya között; ez sülyeszté el az ellenség egyik legjobb hajóját, ez merített ezen alkalommal 500 törököt a víz alá, s ez ragadta el az egyiptomi királyi zászlót büszke zsákmányul. Hanem a fényes diadalt a szégyen Cervantes drágán fizette meg: három lövést kapott ez egyetlen csatában, kettőt mellébe, egyet bal karjába, mely aztán teljes életére kigyógyíthatlanul csonka és béna maradt.

Az egyesült keresztyén hatalmak fényes gyozedelmet arattak e napon. Kétszázhuszonnégyszázötven hajót vesztett az ellenség, kilenczvennégy ezek közül a partra hajtva, lángok martalékává lett, a többi százharminczat pedig egymás közt oszták fel a gyoztesek, valamint a 117 nagyobb és 256 kisebb ágyut

is s a 3468 rabszolgát. Tizenötezer keresztyén rabot megszabadítottak, az ozmanok pedig összesen harmincezer embert vesztettek.

A fényes diadal fényes kitüntetések is szerzett aztán a győztes hadvezéreknek. Colonna diadalmenettel vonult be Rómába, fel a Capitoliumba s az ég királynéjának oltárán — saját nevére czélozva — ezüst oszlopot (colonna) áldozott; V. Pius pápa, jeles admirálját, a számtalan kitüntetésen kívül, 60,000 darab arannyal játalmazá; Austriai Jánost pedig az evangéliumnak ama finomul alkalmazott szavaival fogadá: »Vala egy ember, istentől bocsáttatott, kinek neve János vala.« (Ján. I. 6.)

Ilyen s ezekhez hasonló kitüntetésekben részesültek a hadvezérek; a rajongó, lelkes, dicsszomjas közvitéz pedig, a karjavesztett Cervantes azt nyerte jutalmául, hogy a diadalmas csatára következő napon, midőn a fővezér a sebesülteket meglátogatá: őt különösen megdicsérte és zsoldját havonkinti három egész tallérral megtoldatá.

Cervantest egyéb sebesült társaival a messinai kórházba vitték, hol egész az 1572. év april haváig maradt, mig teljesen felépülvén újra a hadseregbe léphetett s majd Colonna, majd ismét Don Juan fővezérlete alatt több s különféle csatákban vőn részt, melyek némelyikéről műveiben is — mint például a Navarin elleni sükertelen támadásról a Don Quijotében — megemlékezik.

Katonai pályájának megjutalmazása messze hátramaradt egykori reményei mögött; mindazáltal életének ezen időszakára s kivált a lepantoi nagy ütközetben történt otlletére, minden szenvedés, csalódás daczára hálásan és nemes büszkeséggel emlékezék vissza, s például a Don Quijote második részéhez irt előszavában azt mondja Avellaneda silány, személyeskedő, alacsony támadása ellen: »szivesebben viseli sebeit és megcsonkulását, csakhogy jelen lehetett ama dicsőséges küzdelemben, semmint sértetlen ép testet kívánna, oly áron, hogy abban részt ne vehetett volna.«

Az Olaszországban fekvő hadseregnél, s nevezetesen a flandriai harmadik ezredben (tercio de Flandes) Fülöp király összes hadainak egyik leghíresebjében egész 1575-ig maradt, a mikor azonban, részint előmenetelét keveselvén, részint rég nem látott szülőföldre óhajtozván: elbocsátását kérte, s bátyjával Rodrigoval együtt Spanyolországba szándékozott visszatérni.

Kérelmét teljesítették, sőt Don Juan, a fővezér, valamint Sesa herczeg, Sicilia alkirálya, sajátkezüleg irt levelekkel látták el, melyekben Fülöp királynak a legmelegebben ajánlák. E levelektől, szolgálatának, hűségének, hősi önfeláldozásának ugy szólván egyetlen jutalmától várta most már sorsa jobbra fordulását; ez azonban ugy akarta, hogy ezen reményében csalódjék legkeservesebben, s a mit előmenetele leghatalmasabb eszközének gondolt,

épen az legyen legsúlyosabb szenvedéseinek kutforrásává.

Az 1575-ik év szeptember havában az »El Sol« nevű hajóra keltek, Spanyolországba indulandók. A haza térő harcosok egy ideig a legvidámabban folytaták utjokat, szeptember 26-dikán azonban, az algiri partok irányában kalózhajóval találkoztak, mely rögtön utjokat állta, rajtok ütött, s a spanyolok leg-hősibb védelme daczára, a tulszám folytán, a spanyol hajót elfoglalta s a rajta levőket rabszolgákká tette. A kalózhajó főnöke, egy akkor már Algirban lakó albaniai renegat, bizonyos Dali Mami volt, haszonleső, kegyetlen, irgalmat nem ismerő rablófőnök. Cervantes épen ennek esett rabszolgájává, s ha volt a mi súlyos sorsát még jobban megnehezítheté, ezek a fogoly spanyolnál megtalált amaz ajánló levelek valának, melyek a királyhoz intézve, s egyenesen a fővezérek kezeiből, azon véleményre gerjeszték a kalóz-főnököt, hogy Cervantesben valami kiválólag előkelő, gazdag spanyol főnemes jutott kezei közé, a kiért majd különösen nagy váltságdíjat követelhet.

Ezen naptól fogva a legsúlyosabb szenvedések vették kezdetüket Cervantes életében, kinek lelki nagysága azonban nemhogy megtört volna alattok, sőt ellenkezőleg szilárdsága növekedett, s igazán magasztos jellemének, hősiségének, sőt vakmerő bátorságának nem egy oly fényes jelét adta, melyek méltán tisztelünk és csodálatunk tárgyává tehetik.

Rabságának első pillanatától kezdve lelkét a

szabadulás és társai megszabadításának gondolata foglalta el. Azon roppant váltságdíj lefizetéséről, melyet Dali Mami követelt, az ő családi körülményei között csak álmodni sem lehetett, s így menekésre semmi egyéb mód nem vala található mint a minden esetben életveszélylyel járó vagy legalább is a szenvedéseket még sokszorosan megnehezíthető megszökés.

Cervantes tehát — bármily áron — ezt akarta keresztülvinni; s csakugyan nem igen sokára Algirba érkeztek után, egy mórral kötött ismeretséget, ki gazdag jutalomért felajánlá szolgálatát, hogy a fogoly rábszolgákat Oranba vezeti, azon városba, mely keresztyén parancsnokság alatt állván, számos hasonló szerencsétlennek lön már menhelyévé.

Dali Mami rabszolgái tehát a kitűzött órában csakugyan megszöktek, s utnak indultak a mór vezetése nyomában; ez azonban csakhamar megrettent, szavát szegte s ott hagyta őket a pusztá közepén. Mit tehettek egyebet: kénytelenek valának Algirba zsarnokukhoz visszatérni. Sorsuk természetesen sulyosabbá lön, s kivált Cervantesé nehezült meg, mert kitudódván, hogy a szökésnek ő vala tervezője, nehogy hasonlóra másodszor is vete-medhessék, ez órától fogva sulyos békókkal és lánczokkal terhelték.

Ezután történt nem sokára, hogy az egyik rabtárs Spanyolországból a váltságdíjat megkapván, szerencsésen visszanyerte szabadságát és szülőfö-

dére távozott. E megszabadult azután hirt adott az öreg Cervantesnek két fia kinos rabszolgasága felől, s a megélemedett apa nem késett csekély kis birtokát s mindenét azonnal pénzzé tenni, s az egész összeget felajánlá fiai váltságdíjául. Dali Mami semmit sem akart tudni, tulfeszített követelésétől el nem állva, a fiak szabadon bocsátásáról; végre azonban nagy sokára abba mégis beleegyezett, hogy a felajánlott teljes összeg árán az idősebbik, Rodrigo szabadon távozhasék. De ez oly nemeslelkű vala, hogy a szabadságot, öcscseé nélkül, visszautasítá, kész a szenvedéseket ezzel együtt tovább viselni; Miguel azonban a maga és társai nevében kérte, sőt követelte, ragadja meg a kedvező alkalmat, s ha majd haza érkezik, kövessen el mindent, hogy valamennyien megszabadulhassanak. Ezt pedig annyival inkább is remélheték, mert egyik fogolytársuk egy előkelő spanyol nemes, ajánlóleveleket szolgáltatott Rodrigo kezéhez, melyekben a honlévő barátokat s rokonoikat kérte, szereljenek föl egy egész hajót s jöjjenek el azzal titkon az algiri partokra, hogy a teng renátmentsék a meghatározott időben majd egy kijelzett helyre menekülő rabszolgákat.

Rodrigo tehát, a többiek sorsa enyhíthetésének reményében, engedett, elvált öcscsétől, 1577-ben visszatért hazájába s azonnal hozzálátott mindennek megmozdításához, hogy az Algirban szenvedőket megszabadíthassa.

Nem sokára tudott is már hirt adni öcscsének,

hogy a mentésökre felszerelt hajó még azon évben indulni fog Algir felé. A szabadulás reménye tehát újra felcsillant mind e szerencsétlenek szívében; az újabb aggodalom azonban most már csak az vala, hogyan jussanak el a tengerpartig, hogy aztán a hajó megérkezése pillanatában azonnal felülhessenek s tova vitorlázhassanak. Ezen nehéz kérdésre Cervantes lángelméje találta meg a vakmerő feleletet, s a társak szökését most már ő rendezte, ő igazgatta saját rabszolgabörtönéből.

Algirtól mintegy három órányira, épen a tengerparton feküdt bizonyos Haszannak, egy erősség parancsnokának kertje, melynek elhagyatott és nem igen látogatott egyik részében valami régi épületrom hevert, alatta pinczeszerű üreggel. Haszan alcaide kertésze navarrai származásu keresztyén volt, bizonyos Juan nevű férfit, kivel Cervantes egykor megismerkedék. A szabadulás e lelkes rendezője tehát úgy intézte a dolgot, hogy a menekülni óhajtok egyenkint szökjenek meg börtöneikből, meneküljenek a pinczeüregbe, hol gyér ellátásukról a Cervantes által e célra megnyert Juan kertész gondoskodik, s várják be ott a szabadító hajónak megjelenését.

Juan kertésznek az élelmi szerek beszerzésénél egy »Dorador«-nak (aranyozó) nevezett férfit nyujta segédkezet, kit egykor a sanyaruság vagy a kisleléség rávett ugyan már arra, hogy hitét megtagadva, mohamedánná legyen, utóbb azonban bűnbá-

natra gerjedve, ismét visszatért a keresztyén egyház kebelébe.

A pinczeüreg lakói egymás után szaporodtak, de a napokat és heteket folytonosan halálos aggodalomban tölték rejtekökben s a szabad levegőre csupán az éj óvó homályában merészkedtek rövid időre kilépni.

Cervantes végre hirül vette, hogy Valenciából csakugyan indul nem sokára egy hajó szabadításukra, mely szeptember vége felé fog a kitűzött helyen megjeleni. Ezen hirre tehát ő is megszökött börtönéből s szeptember 20-dikán csatlakozott a föld alatti üregben együttlévő társaihoz.

Egy egész hétig, folytonosan remény és félelen között tusakodva, várták a menekülni vágyók a szabadító hajó feltünését; azonban mind hiába. Végre ugyancsak e hó 28-dikán megjelent az a tengeren és jelt adott a várakozóknak. Ezek legnagyobb szerencsétlenségére azonban már halászbárkák időztek a partok hosszában, s a közeledő idegen hajót azok is észrevevén, azonnal zajt ütöttek, mi a mentő hajót természetesen a leggyorsabb visszavonulásra kényszeríté. Ez ugyan még egyszer megkísérlette a közeledést, most azonban még sokkal szerencsétlenebbül, a mennyiben az algiri kalózok kezébe esett mindenestül.

Cervantes és társai sorsa ezzel vigasztalhatlanná lön. Soká aligha rejtőzhetnek volna már azeddig helyen; s így a nyomorult Dorador, hogy saját életét

meítse s társai szerencsétlenségét — ha lehete — a maga hasznára kizsákmányolja : ismét mohamedánná lett, Cervantes és a többi szökevény rabszolgának tartózkodási helyét pedig az algiri helytartó, Dey Haszan Aga előtt elárulá.

A Dey kétszeresen megörült a hallottaknak : először, hogy a keresztyének szökését megakadályoztathatá; másodsor főleg azért, mert az ország törvényei szerint minden rabszolga, kit szökési kísérleténél tetten kaptak, többé nem előbbi gazdájának, hanem egyenesen a helytartónak lön tulajdonává. Haszan Aga tehát a Dorador vezetése alatt, haladéktalanul fegyveres csapatot küldött a pinczeüreghez, az ott rejtőzőket mind elfogatta és saját börtönhelyiségeibe vitette.

Az alcaide annyira felbőszült kertészének, a szegény Juannak segédkezésén, hogy a boldogtalan embert tulajdon kezeivel fojtotta meg.

A Dey, Haszan Aga, még Dali Maminál is kincsszomjasabb, fukarabb s kegyetlenebb, a fogoly Cervantest — mint a tervezett szökés rendezőjét — most egyenesen maga elé hozatá, s majd a legszigorubb fenyegetések, majd a legkedvezőbb ígéretek tétele által akará kicsikarni belőle, kik voltak a szökés előmozdítói és segítői. A Dey ugyanis minden áron Pater Jorge Olivart szerette volna e nevezetes szökési kísérlet bűnrészességébe belekeverni, egy igen meggazdagodott szerzetest, ki az arragoni rabszolgák kiváltásában szokott fáradozni, s e mel-

lett maga is úgy megvagyonosodott, hogy birtoka régen szálla volt a fukar és pénzvágyó Dey szemében. Azonban Cervantes nem vallott semmit, nem árult el senkit s minden fenyegetés daczára egyedül egymagát állítá a szökés intézőjének s társai csábítójának.

Rendületlen szilárdságán tehát megtörött a Dey minden ármánykodása s most a nemes spanyolt még az eddiginél is kinosabb rabságra vetteté. Hazzan Aga kegyetlenségéről maga Cervantes jegyzi meg: »Bárha bennünket folytonosan éhség s a nélkülözések minden neme gyötört is, mind ez semmi vala azon hallatlan kegyetlenségek elborzasztó látományához képest, miket a Dey a keresztyéneken elkövetett. Alig mult nap, hogy valakit karóba ne huztak vagy fel ne akasztottak volna, vagy legalább is füleit vágták le valamelyiknek, s mind ezt gyakran a legkisebb ok nélkül, úgy hogy magok a törökök is bevallották, a Dey csupa gyűlöletből és vérszomjasságból cselekszi.«

Ezen rettenetes ember zsarnokhatalma azonban nem hogy megfélemlítette volna Cervantest, sőt még forróbbá tette benne a szabadulásért epedő vágyat, úgy hogy nem sokára ismét egy mórral kötött ismeretséget, kit arra vett rá, hogy vinne tőle Oran parancsnokához és egyéb befolyásos egyénekhez leveleket, melyekben arra kéri ezeket, küldenének vezetőikül megbízható egyéneket, kik őt s vele együtt szökni vágyó három nemes spanyol fogolytársát

Oranba kalauzolnák. A boldogtalan levélhordó a legszerencsétlenebbül járt, mert Oran kapuin kívül elfogták, a leveleket elvették tőle s magát visszahurczolták a Dey elé. Ez a levélhordót egyenesen káróba huzatta, Cervantest pedig — mint a levelek íróját — 2000 botütésre ítélte, mit azonban — hihetőleg befolyásos egyének közbelépésére — rajta mégsem hajtottak végre.

Nem hijába nyilatkozik maga Cervantes ekkép »a szabadság a legfőbb jó, melyért az embernek életét is kockára kell tennie:« ő maga valóban így érzett, így gondolkozott s így cselekedett. Alig szabadult meg azon halálos veszedelemből, melyről ép most emlékeztünk, s 1579-ben ismét újabb szökési kísérletet tervezett, mely alkalommal hatvanad magával akart a kinos rabszolgaságból szabadulni.

Volt ugyanis Algirban egy granadai spanyol renegát, kiről azonban Cervantes megtudta, hogy az ismét vissza akar térni a keresztyén egyház kebelébe. Előbbi csalódása által óvatosabbá téve, most mindenekelőtt e férfiúnak jellemét s magaviseletét kezdé tanulmányozni, s midőn megbizhatónak találta, rávevé — két valenciai kereskedő támogatása mellett — vásárolna egy hajót, melyen Cervantest és hatvan társát Spanyolországba szállithassa. A granadai beleegyezett az alkuba, s már az indulás napja és órája is ki valának tűzve, midőn a menekülni szándékozók között egyszerre azon rémhír kezd terjedni, hogy szökési tervöket, nyomorult egyik

társok a Dey előtt fölfedezte. Egy bizonyos Juan Blanco de Paz nevű szerzetes, irigységből vagy nyereségvágyból feljelenté a rabszolgák szándékoltki-sérletét a Deynek, ki a tervet hagyta nyugton tovább szövödni, hogy abba minél több ember legyen belevonható, alattomban azonban minden intézkedést megtett, hogy a szökevényeket tetten kaphassák. A foglyok értesülvén erről, természetesen félbeszakítá-nak mindent s várták a legroszabbat; de legjobban a valenciai kereskedők — Algirral összeköttetésben álló vagyonos, szabad emberek — valának megré-mülve, mert ha a szökés elősegítésében való részve-vésök kitudódik, bizonyosak lehetének, hogy vagyo-nuk és szabadságuk oda vesz. A kereskedők ezen ré-szességét a foglyok közül egyedül az egy Cervantes tudta, amazok egyike tehát rimánkodva kérte ezt, kelne azonnal egy indulásra készen álló hajóokra, s mentse magát, hogy ők is mentek maradjanak, mert, a mint mondá, »a kinpadnak gyötrelmei majd vallo-másra fogják kényszeríteni s akkor mindnyájan rajta vesztenek.« A nemes, lovagias spanyol azonban társai nélkül semmikép se volt hajlandó távozni, minthogy pedig ez lehetetlen vala, határozottan kijelenté ma-radási szándékát, azonban a kereskedőt is megnyug-tatá, hogy a halál fenyegetése sem fogja vallomásra birni.

Börtönéből már ekkor ismét megszökött volt s most egy algiri ismerőse házánál rejtőzött. Itt azonban arról értesült, hogy a Dey városszerte hirdetteti:

akinek hajlékában a csonka spanyolt megtalálják, az elrejtő ép oly szigoruan fog bünhödni mint az elrejtett. Alig hallá meg e fenyegetést Cervantes, nehogy jóakaró ismerősét veszedelembé ejtse, azonnal és önként elhagyta ennek barátságos hajlékát s egyenesen a Dey elé ment s maga jelenté föl önmagát.

A Dey azonnal vallatáshoz fogott, de Cervantes szilárdságát lehetetlen vala megrendítnie. Vidáman, szellemdusan, élczesen felelt a vallatók minden kérdésére, mit a Dey végre is megsokallván, kötelelet hozatott, melyet Cervantes nyakára vetének, s megfojtással fenyegeték, ha ki nem vallja bűntársait. A fenyegetésnek csak az lett az eredménye, hogy e bámulatos szilárdságu ember most még derültebb, még szellemdusabb és élczesebb feleleteket adott a hozzá intézett kérdésekre és ijesztésekre.

E lelki nagyság annyira meglepte magát a vérszomjas kormányzót, hogy Cervantes életének megkegyelmezett s egyedüli büntetéseül még súlyosabb börtönt s még gondosabb őrizetet rendelt.

Ezen időtől fogva a hatalmas Dey annyira félt a lánczokra vert rabszolgától, hogy bizalmas emberei előtt nem egyszer akkép nyilatkozott: »csak akkor érzi magát biztosnak városa, gazdagsága és hajói felől, ha azt a csonka spanyolt szigoru őrizet alatt tudja.«

S valóban volt rá oka hogy így vélekedjék, mert Cervantes lánglelke utoljára nem csekélyebb gondolattal

foglalkozott, mint azzal, hogy az Algirban lévő összes keresztyén rabszolgákat, szám szerint mintegy 25,000 embert egy roppant összeesküvésbe vonjon bele s velök az egész várost ura és királya, Fülöp számára elfoglalja. S bármily hihetetlennek lássék is e mese-szerű, kalandos terv: a mily ügyesen szöve volt, nem lehetetlen, hogy csakugyan sikerül is, ha kicsinyes érdekek s egyes résztvevők aljassága és gyávasága meg nem hiúsítják.

Mig Cervantes ekképen személyes bátorságával mindent megkísérlett a mind forróbban óhajtott szabadság visszanyerésére: azalatt honlévő anyja és testvérei sem mulasztának el semmit, hogy szenvedő szerettöket megszabadíthassák. A megélemedett apát sirba vitte már a bánat, s most csupán az anya és testvérek valának, kik érte fáradozhattak. Anyja még a király előtt is megjelent Sesa herczeg s több tekintélyes nagyok ajánlóleveleivel, folyamodásának azonban igen kevés, vagy épen mi sükere sem lön. Nem maradt a gyászoló családnak egyéb pártfogója tulajdon áldozatkész szereteténél, s így a legnagyobb erőmegfeszítéssel végre mégis 300 darab aranyat adhattak át egy trinitarius szerzetesnek, Pater Juan Gilnek, ki épen Algirba ment egyéb rabszolgák kiváltása végett.

Most az egyszer a sors — a Cervantessel szemben oly soká ellenséges — mégis kedvezőbb vala, mert úgy akará, hogy az algiri Deyt a helytartóságról épen ekkor hívják vissza Konstantiná-

polyba. Rabszolgái legnagyobb részét kénytelen lévén ekkép hamarjában eladni, végre Cervantes elbocsátásába is beleegyezett, de nem kevesebb mint 500 piaszter lefizetése mellett, a mennyit ugyan a pater Gilnél levő összeg egészen nem tett ki, a hiányzót azonban a nemeslelkű szerzetes ideiglenesen sajátjából pótolta.

Igy tehát végre annyi szenvedés, annyi megpróbáltatás után Cervantes 1580. szept. 19-dikén visszanyerte szabadságát, s még ezen évben részesült — saját szavai szerint — »a földön nyerhető legnagyobb boldogságban, ugyanis abban, hogy hosszas rabság után szabadon és egészségben térhetett vissza szülőhazájába.«

Itt azonban bármit inkább várt volna, csak azt nem, a mivel találkozott. Legjobb ismerősei, egykori barátai hidegen fordultak el tőle, s a kikről bizton hitte, hogy sietni fognak felkeresésére, épen azok kerülték leginkább.

E váratlan tünemény okát sokáig nem tudta megfejteni; végre azonban kiderült, hogy az egész a nyomorult Juan Blanco de Paz, az egykor tervezett szökés aljas árulója okozta, ki azóta visszatérvén Spanyolországba, mihelyt meghallotta hogy Cervantes is megszabadul, ellene azonnal a legaljasabb rágalmakat költé, hogy a köz vélemény hangulatát előre is ellenségessé tegye a majdan visszatérő ellen, s annak netalán az őt jogosan megtámadó vádjait jó eleve megbénítsa. Alig értesült Cervantes e

jellemtelenségről, rögtön ő maga folyamodott a hatósághoz, rendelék el a legszigorubb vizsgálatot, mely Algirban tanusított magaviseletének valóságát kiderítse. A vizsgálatot csakugyan el is rendelték, s a mint magától érthető, az Cervantes teljes diadalával és ellenségének tökéletes leveretésével végződött, mert nemcsak a vádak merő alaptalanságát deríté ki, de egyszersmind arról győzött meg mindenkit, hogy Miguel de Cervantes Saavedránál szilárdabb, nemesebb, tisztább jellemü férfi nem is képzelhető.

Azon anyagi ziláltság melyben családját találta, kik mindenöket az ő megszabadítására költék: arra kényszeríté, hogy a mig számára egyéb pálya nyilhatik, ujabban is katonai szolgálathoz lépjen, s így ment — hihetőleg előbbi ezredével — a nem rég meghódított Portugalba, hol 1581-től 83-ig időzött, mely szakaszáról életének igen kevés biztos adat maradt fön, legfőlebb annyi — a mi ismét lelki nemességét bizonyítja — hogy mig a korabeli spanyolok, mint hódítók, a meghódított portugálok által szemmel látható hidegséggel fogadtattak, s ennek folytán a portugálokról általában kicsinyléssel nyilatkoznak: addig Cervantes, valahol csak megjelent, kedves modora által mindenütt szives fogadtatásban részesült, viszont ő is elfogulatlan lélekkel, magasztalással emeli ki ez országnak és népének mind azon tulajdonait, melyek e kiemelésre érdemesek. A Portugalban töltött három év után hazájába visszatérvén, régi óhajátását valósítandó s eredeti hajlamát követve, az iro-

dalmi pályára lépett, melyen legelső nagyobb műve az 1584-ben kiadott, egészen azonban soha be nem végzett »Galatea« című pásztorregénye vala. Ezen pásztor-költészet a maga görög és latinos neveivel, édeskés, émelegős történeteivel, zavart mythológiájával, czikornyás nyelvezetével Európa majd minden nemzetének irodalmában felmerült majd kisebb idyllek, majd egészen terjedelmes regények alakjában. Spanyolországba hihetőleg Portugálból származott át, s nem lehetetlen, hogy Cervantest is ezen művének megírására talán épen e most említett országban töltött hosszabb időzése serkentette. Galateáról határozott ítéletet mondani azonban igen nehéz, mint-hogy a mű vége soha sem jelent meg. Galateájára vonatkozólag Don Quijote I. része 6. fejezetében maga Cervantes mondja: »Talán a folytatás kiérdemli számára azon kegyelmet, melyet tőle mindedig megtagadtak.« Ezen folytatás azonban végkép elmaradván, a meglevő rész sohasem aratott tetszést sőt Dunlop a Don Quijoteval állítva szembe Galateát, ugy nyilatkozik: »Cervantesről el lehet mondani, hogy a világ egyik legmulattatóbb és egyik legunalmasabb könyvét ő írta.«

Nem sokára Galatea megjelenése után, s nevezetesen 1584. decz. 12-dikén a költő házassági frigyre lépett s Doña Catalina de Palacios Salazar y Vozmediano-t vette nőül Esquiviasból, Madrid közeléből, hová aztán hitvesével maga is visszavonult. Las-sankint a gondok, a mindennapi szükségek megszap-

rodtak, kivált midőn Cervantes két nővérét is kénytelen vala házához fogadni, kiknek csekély örökségét nemes áldozatkészségök folytán a fiu testvérek kiszabadítása fölemészté, s kik iránt Cervantes nemes szive mulaszthatatlan hálatartozásnak ismeré sorsuk felől gondoskodni. Igy tehát a szinpad iránt eleitől fogva viseltetett vonzalmától indítva, részint pedig az említettük anyagi gondoktól ösztönöztetve, munkássága teréül most a szinirodalmat választá, mely — a spanyol népben már is oly nagy mértékben felébredt színházlátogatási kedv alapján — a szépirodalom bármely ágánál jobban jövedelmezhetett. Habár szinirodalmi munkássága a költő életének nem csupán ezen szakaszára szoritkozott is, a mennyiben kétségtelen, hogy néhány fenmaradt szinművét már a Galatea előtt írta, másokat ismét sokkal később a most említett helyen való lakta után: mindamellettt itt lesz helyén, hogy szinirodalmi egész működéséről néhány szóval megemlékezzünk. Cervantes összesen harmincznál is több szindarabot irt, melyek nagy része azonban végképen elveszett; némelyiknek csupán czime maradt fen, egész teljességében pedig csak néhány jutott az utókorra. Ezekből látható, hogy az ő drámai munkássága mind a komoly, mind a vig nemre kiterjedt, de megtudható egyszersmind az is, hogy a szinirodalmat illetőleg sokkal több volt a költőben a kedv mint a hivatás, s művei — a költészet ezen ágában — teljes sikert soha sem arattak.

Komoly tárgyú darabjai között egyik első s talán

aránylag a legsikerültebb a »Trato de Argel« (vagy a mint másutt czimezi: Los Tratos de Argel), »Az élet Algirban.« Ebben az algiri keresztyén rab-szolgák szenvedéseit tárgyalja, melynek — mint az életéről közlött néhány vonásból láttuk — ő nem csak közvetlen szemlélője s részese volt, de a darabban Saavedra néven ő maga szerepel is. A mű minden bizonynyal iránydarab volt, mely a spanyol honfiakát az Algirban szenvedő keresztyének segélyezésére akarta serkenteni. Némely jelenetének nagyon is élénk színezéséből sokan azt következtetik, hogy e művét vagy még algiri fogságában vagy közvetlen az után írta. Másik komoly tárgy színműve »Numancia« czimet visel s tárgya ez ősrégi spanyol városnak a rómaiak által történt elpusztítása. A többiek czime: »La batalla naval« (a tengeri csata, hihetőleg a lepantoi nagy nap dicsőítése), »la Jerusalem«, »la gran Turquesca«, »la Comedia de la Amaranta«, »El bosque amoroso«, »la unica y bizarra Arsinda«, melyeknek csupán czimeik maradtak fen; ezeken kívül pedig drámai munkásságának második szakából: »Los baños de Argel«, a rokon című és tárgyú elsőnek ismétlése; »La entretenida«, »El Laberinto de Amor« s a t.

Cervantes komoly tartalmu drámai műveiről általában az az ítések megegyező véleménye, hogy azokban vannak ugyan egyes kitünően sikerült s valóban nemesen megrendítő jelenetek: mindazáltal a drámai cselekmény fejlődése, össze- és lebonyolítása, egysége jobbára teljesen hiányzik, valamint terveze-

töknek szélességéből, hogy úgy mondjuk kényelmes terjeszkedéséből, s a gyors előrehaladás helyett majdnem általában tulgondosan részletező lassuság-ból, mindenütt tulnyomólag az epikai tehetség látszik ki a drámai fölött.

Maradt Cervantestől kilencz apró vig darabcska is (Shack jeles és nagy művének megjelentekor még csak nyolczat ismertek), ezek mind entremes-ek (felvonások közötti vig, bohózos jelenetek). Nem tulajdonképi vigjátékok bonyolódó és kifejlődő cselekvénnyel, hanem jobbára csak egyes bohózos képecskék, nagyobbbrészt a társadalom alsó, sőt legalsóbb rétegéből merítve, melyek élete azonban ez apró darabokban Hogarth művészetével rajzoltatik.

Mint az utókornak ítélete, úgy Cervantes saját koráé sem volt egészen kedvező drámai munkássága felől; szindarabjainak némelyikét előadni is alig akarák, kiadót pedig számukra még bajosabban talált s könyvben való megjelentök után is csekély keletnek örvendhettek. S kivált midőn a spanyol phoenix Lope de Vega feltűnt, az ő csillagának ragyogása Cervantesét — mint színirőét — csakhamar elhomályosította.

A sokat szenvedett, sokat csalódott férfiu ez újabb, reá nézve ismét kedvezőtlen fordulat által szomoruan meggyőződvn arról, hogy drámairői tolla csakugyan nem képes családostul eltartani: hivatal után nézett, de hivatalt — kivált igényeinek megfelelőt — a csonka, s negyven évet túlhaladt férfiu

egykönnyen nem kaphatott. Végre azonban mégis jutott hivatalhoz, nevezetesen az indiai hadsereg élelmezési biztosává nevezték ki, mely állomás betölthetése végett Sevillába kelle költöznie. Esquiviasból tehát ide költözött át, de a hivatal nem sokára megszűnt hogy azonban némileg mégis kárpótolják, a granadai királyság némely városa adóbehajtójává tették. Valóban nem csekély szeszélye a sorsnak ilyen állomásra helyezni olyan lelket, mint Cervantese. S bár e sors már eddig is elégszer ellenséges vala irányában, a keserűség pohara még most sem telt meg egészen, s még újabb szomorúságoknak kelle következniök, hogy a megpróbáltatás teljes legyen.

Cervantes egyik hivataltársának hibája folytán a rájuk bizott pénztárban hiány mutatkozott, a minek következtében őt is bebörtönözték s csak hosszú és kellemetlen vizsgálat után mentették fél s jutott teljes ártatlansága napfényre. Ezen fogságához hasonló kellemetlenség másodszor is érte nem sokára, miről egy alább felhozandó megjegyzés végett, néhány szóval meg kell emlékeznünk.

Valami hivatalos teendő, némelyek szerint a maltai rend javára történő adóbehajtás, mások szerint egy építendő löporraktár előmunkálatainak elintézése, egy alkalommal Argamacillába, la Mancha egyik városkájába vitte Cervantest. A város lakossága felingerült azon intézkedés ellen, melynek végrehajtása épen rá volt bizva, s ellenszenvét oly barát-

ságtalan módon érezteté a kiküldöttel, hogy meg nem elégedvén a sérelmes szavakkal s kifakadásokkal, melyekkel illeték, valóságos lázongásba törtek ki ellene, sőt a »Medrano házába« börtönbe is vetették. A költő helyzete csakugyan nagyon kellemetlen lehetett, mert maga ekkép ír arról: »Gonosz napok és utálatos éjjelek kinoznak e börtönben, vagy jobban mondva e barlangban.« Hivatalában fáradozva, senkit sem sértve s mégis ily barátságtalan bánásmódban részesülve, méltán elkeseredhetett az argamacil-laiak ellen, s ezen körülményből, és a Don Quijote előszavában olvasható azon nyilatkozatából: »mínt-hogy ez börtönben fogamzott, a hol minden kényelmetlenség tanyázik és minden siralmas zaj otthonos,« következtetik sokan azt, hogy a nagy szatirikus regényt itt tervezte, itt kezdte írni is, s neveltségessé tett hősének épen e méltatlan bánásmód megtorlása végett tette a la Manchat szülőföldévé. Ezt bizonyosan nem állíthatni ugyan, mindazáltal sok körülmény oda mutat, hogy ez állításnak csakugyan van némi alapja.

Azon időszakot, mely Esquiviasból való távozására következék, irodalmi munkássága tekintetéből maga Cervantes: »a feledés némaságába való merülésnek« nevezi, s pedig ezen időszak vala az, mely hivatta volt nevét épen az örök megemlékezés hangzatos ajkaira adni, mert ezen évek folyamában irta meg csakhamar világhírűvé vált remekművének »Az elmés nemes Don Quijote de la Manchanak« első részét.

S ha többim unkáiról csak futólag emlékeztünk, minthogy azoknak egészen kimerítő ismertetése e helyen tisztünk nem is lehetett: ezen művéről, melyet épen a következő lapokon vesz a szives olvasó, teljes megértése és méltányolása érdekében szükséges lesz valamivel kimerítőbben is szólni.

A középkor setét századainak kétségtelenül egyik legtiszteletreméltóbb intézménye a lovagrendek, de természetesen csak addig, míg egyik s másik ilyen a lehető leghivebben megőrzé s megvalósítá azon eszményt, melynek megőrzése és megvalósítása épen legfőbb feladata volt. Az önkény, nyers erő, ököljog, rendezett állami intézményekkel nem dicsekhető e századaiban mindenesetre meglepő s magasztosnak nevezhető tünemény az a bátor, áldozatkész, nemes lelkű lovag, kinek életfeladata a szükségben szenvedőket gyámolítani, a sérelmeket megtorolni, az ártatlanságot megvédelmezni s a jogtalanságot megakadályoztatni. A lovag a törvényes rend uralma eszméjének megtestesítője, s míg egy részről ítélő bíró, más részről egyszersmind végrehajtó hatalom is, és a meddig erkölcsi érzülete tiszta s rendjének nemes irányu szabályait hiven követi, addig a rá szorulókra nézve valóságos jótetemény. Azonban ismeretes, hogy az eszméknek számtalanszor az volt már szomorú sorsuk, a mi a harmatesöppé: a mi keletkeztekor fényes gyöngy vala, ha a földnek porával egyesült, disztelen sárrá változott. A különféle lovagrendek története is ezt bizonyítja, melyek

egy ideig, az eszmény magaslatán állva, tiszteletre gerjesztenek, utóbb azonban mind mélyebben és mélyebben sülyedve, magok teszik kivánatosná azon időt, mely létezőknek véget vessen s az elkorcsosult és magát lejárt intézmény helyébe jobbat, tökéletesebbet, üdvösebbet állítson. Ez az eset állt a lovagrendeknél is, melyeknek eltöröltetését s elenyésztését részint saját elfajulásuk s tulkapásaik, részint a rendezettebb álladalmi viszonyok tették óhajtottá s lehetségessé.

Történelmi tény, hogy a lovag-élet Európa minden országa között Spanyolországban tartotta fenn magát legtovább. Hernando del Pulgar, spanyol történetíró, a lovagvilág krónikása »Claros Varones de Castilla« czimű munkájában, még egész büszkeleggel mondja, hogy Spanyolországból sokkal több sovag távozik idegen országokba kalandok keresése végett, semmint a hány onnan Spanyolországba jó, s még Ferdinand és Izabella korában is távoztak az ő tulajdon ismerősei, hogy bármely lovaggal megvivanak, s elterjeszszék az egész világon saját hősi karjaiknak és szülőházajok, Castiliának dicsőségét.

E körülmények magyarázata a helyi viszonyokban található. A déli, heves ég alj s az ez alatt otthonos szenvedélyesség, a fenkölt, nemesen-büszke spanyol jellem, a mély rajongással határos vallásosság, a mórok ellen évszázadokon keresztül folytonosan tartó csatározások, melyek a fegyver-viselést valóságos életszükséggé tették, mind olyan körülmé-

nyek, melyek a lovagélet gazdag tenyészetét csak ápolták. Mind ezekből azonban még egyéb is folyt.

Tagadhatatlan hogy a lovagságban igen sok költőiség is volt. A fenséges eszmékért való lelkesülés, a viszontagságos kalandok ezer titokszerűségökkel és rejtélyességökkel, a személyes bátorság tiszteletre gerjesztő s magasztalásra méltó tulajdona, a fényes ünnepek, a tornák, a lovagoknak e csillogó találkozási s versenytere, s mindenek fölött a szerelem, a női szépség iránt egész az imádással határos rajongó hódolás: mind megannyi vonzó tárgy, mely a költői kedélyt megragadja, átihleti, sőt dalokra lelkesíti. És bizonyos, hogy a költészet sok szép terményét köszönheti e kornak. A spanyol románczok legszebbjei ezen időkből származnak, nem egy balláda ezen kor költészetének szülötte, sőt egész verses regények maradtak fön Europa különböző országaiban ezen napokból, telve az igazi költészet valóságos gyöngyeivel.

Midőn azonban maga a lovagság is elkorcsosult, mi természetesebb mint az, hogy szemmel látható hanyatlás, sőt süllyedés tapasztalható azon költői műveken is, melyek még mindig ennek életéből meríték tárgyaikat, s ennek magasztalását tüzték ki feladatul. Az emberi elme igen különös tulajdon: a legfenségesebb adomány, ha az igaz valónak szolgál; de fájdalom, képes rabszolgává is aljasulni s annak hódol, a mi erre egyáltalában nem érdemes. S ilyenkor, nem merithetvén eszközöket a valóságból, melyekkel hódolatát támogathassa s jogosultnak tün-

tethesse föl: ál okoskodáshoz folyamodik, s tiszteletének tárgyát oly költött tulajdonokkal ruházza fel, melyek annak épenséggel nem sajátjai, s talán ön-maga is sejtven szolgálatának helytelenségét, állításainak tarthatatlanságát. olyan csalfa építészhez lesz hasonlatossá, ki, tudva hogy gyenge épülete sülyeteg alapon nyugszik, annál több szemkápráztató czifraságot alkalmaz kívülről, mennél inkább érdekében áll, hogy építményének könnyen roskadó voltát elpalástolja.

Az igazi lovagkort egy elkorcsosult, az igazi lovagköltészetet egy elsatnyult követé. A régi szép és nemes románczok helyén burján gyanánt verték föl Spanyolországban a költészet mezejét a lovagtörténetek, lovag-regények, tulcsapongó, mesterkelt utánzatai a hajdani természetes, töről vágott műveknek. Nem igen lévén többé valóság, melyet dicsőítsenek, a költöttnek magasztalásához fogtak, s beleestek a fékevesztett képzelem szerte-csapongásának veszedelmébe. Ha azon elemeket nézzük, melyekből e lovagregények kiváltképen állanak, úgy találjuk, hogy ezek főleg: a csodás, az érzékies és a czikornyás. Alig van lovagregény, melyből a büvölés-bájolás, felhőkön lovagló bölcs varázslók, óriások s mit én tudom mi minden ilyes szörnyetegek hiányoznának; alig van olyan, melyben a szerelem ne a legérzékiesebb alakban festetnék, s alig olyan, mely ment volna amaz émelegős történetektől s ama duzzadó, keresett, czikornyás nyelvezettől, mely még a kecskepásztorok

ajkaira is olyan válogatott szavakat ad, mintha a legelőbbkelő társaság tagjai volnának. Nézzük már most ezeket az alkotó elemeket közelebbről, s ugy találjuk, hogy a csodás az igazzal, az érzékies a jóval s a czikornyás a széppel homlokegyenest ellenkezik, s így ama művek teljesen nélkülözik azt, mit olvasmányában a művelt, nemes izlés multhatatlanul megkövetel.

S még is, azon kor, az a tanulatlan, hiszékeny, gyermekies, de a mellett nyers és durva kor, melyben e regények keletkezének, egész elragadtatással olvasá ezeket, s bármily különösnek lássék, teljes hitelt adott azok balgatag tulságainak. S kivált Spanyolországban! Egy-két példával akarjuk állításainkat világosítani. Mi az elragadtatást illeti, történt egykor, hogy a mint egy spanyol főúr a vadászatról visszatér: hangos sirás és zokogásban találja az egész házat; felesége sir, leányai sirnak, sir az egész cselédség. Megrémülve kérdi őket, mily szörnyü csapás érte távollétében a családot? S midőn kérdésére aggódva várná a legszomorubb feleletet, hitvese vállára borul, és zokogva mondja: »Ah, señor! Amadis meghalt.« Ez pedig a gaulai Amadis volt, hőse azon lovagregénynek, melyet a tisztelt asszonyság egész háza népével együtt szivszorongva olvasott.

A mi pedig ama hitelt illeti, melyben e műveknek még legcsodásabb történetei is részesültek, erre nézve nem csak érzékeny szívü asszonyságot, hanem komoly történetirót is hozhatunk fel bizonyságul.

Arthur angol királyról a monda azt tartá, hogy nem halt meg, hanem hollóvá lett s majd egykor visszatér és akkori utódjától országát visszaköveteli. Előre bocsátva ezt, fel kell most már hoznunk, bármily hihetetlennek lássék is, hogy Castillo, egy 1587 körül élő krónikás, egészen komolyan s mintegy érdemet kiemelőleg jegyzi meg II. Fülöp királyról, hogy a midőn ez, 40 évvel az előtt Mária angol királynőt feleségül vette, ünnepélyes ígéretet tön: ha Arthur király visszatér és trónusát visszaköveteli, ő kész lesz jogos óhajtását minden ellentmondás nélkül teljesíteni.

A hol már ilyes olvasmányok ily tetszéssel, ily elhívással találkoznak, mi természetesebb mint az, hogy azon olvasmányok szelleme átmegy az olvasók lelkébe is, s megmételyezhet, megmérgezhet egész nemzedékeket. És ez nem is volt különben. A spanyol — úgy nevezett műveltebb osztályok között — oly ferde, tévesztett életirány, hiú kalandvágy, üres rajongás, laza erkölcsiség kezdett lábra kapni, hogy e tapasztalás minden komolyabban gondolkozót és mélyebben szemlélőt méltán megdöbbsenhetett. Kivált az ifjuság volt az, melynek magaviseletében a lovagregények által beoltott e veszélyes irány a legaggasztóbban volt szemlélhető. A komolyabb tantárgyak mind gyéreb és gyéreb számu hallgatókat vonzottak az egyetemekre; verekedések, párbajok, kicsapongások, kalandozások annál gyakrabban fordultak elő mindenfelé; a regények czikornyás, keresett

nyelvezete átment a köznapi életbe, de átment sok egyéb fellengző, a helyes életnézettel homlokegyenest ellenkező hasztalanság is, melyeknek elsajátítója akkor képzelte magáról a legdicsőbbet, midőn éppen a legsilányabbat cselekvé.

Természetes, hogy voltak világosan látó szemek is, a kik e veszedelmet észrevették. Luis Vires, Alejo Vanegas, Diego Gracian s egyéb jeles spanyolok felemelték szavukat e pestis ellen, »mely Spanyolországban jobban dühöng mint bárhol a világon.« Felszólalás tárgyává lőn ez még az ország rendei előtt is, s ezek azon kérelmet intézték a királyhoz, hogy e veszedelmes könyvek szedessenek össze s égetessenek el, és ilyeneknek újabb kiadása, hacsak nem külön engedély-levéllel, örökre tiltassék el Spanyolországban. »Még azt is mondjuk — így szól a rendek fölirata 1555-ből — hogy általánosan ismeretes, mennyi veszedelmet okoznak ifjaknak és leányoknak s más egyebeknek a hazugság és üresség e könyvei, minők amaz Amadisok és a hozzájuk hasonlók; minthogy kiváltkép az ifjuság — természetes tétlensége következtében — mohó vágygyal olvassa e könyveket, s azok által, miket ezekben a szerelemről, fegyverekről s más ott előadott esztelenségekről olvas, oly kicsapongásokra ragadtatik, minőkre — ezek ismerete nélkül — ily mértékben bizonyára nem vetemedett volna.«

Károly császár az amerikai spanyol tartományokban már előbb csakugyan eltiltotta minden ilyes

lovagregény kiadását vagy árulását, hanem azért saját magának, palotája biztos bensejében, legkedvesebb olvasmánya Don Belianis de Graecia volt, mind ezen regények legféltelenebbike.

A komoly férfiak e művek megsemmisítését kívánták, a hatalom egyre ígérte a nemes óhajtság figyelembe vételét, de azért az csak mindig kegyes óhajtság maradt. A regények egyre szaporodtak, mert ha tiz volt a ki kárhoztatta, volt ezer a ki olvasá.

Igy álltak a dolgok, midőn a sevillai adóbehajtó, a sok csalódáson keresztülment, sok sanyarúságot kiállt, alárendelt állásu hivatalnok, kit az anyagi szükség irodalmi pályájának legalább félígmeddig félbeszakasztására kényszerített: azon tervet érlelé tetté magában, hogy sikra száll e komoly veszedelemmel fenyegető visszaélés ellen. A terv nagyszerűsége teljesen hozzáillett a férfiú vakmerő bátorságához, ki egykor — a mint láttuk — rabszolga létére mert foglalkozni azon gondolattal, hogy hatalmas zsarnokától a megerősített roppant várost királya számára elfoglalja; és — a mint a tapasztalás megmutatá — nem csak bátorsága, hanem egyszersmind képessége is volt, hogy szándékát a legdiadalmasabban keresztülvigye.

»Az elmés nemes Don Quijote de la Mancha« volt azon mű, melynek hatalmas szatirájával a lovagregényeket megakarta semmisíteni. Midőn e munka első része elkészült, az akkori világ szokása szerint,

Cervantes is valami előkelő, magas állásu férfit keresett, kinek a munkát ajánlaná, hogy ez, annak pártfogása folytán, megjelenhessen. Bejar hercegeét választá ki, s a művet ennek akará ajánlani. Azonban — a mint mondják — mikor a nemes herceg meghallotta hogy lovagregényről van szó, azt hívén hogy ez újabb is a régieknek nyomdokát követi: az ajánlást nem fogadta el. Cervantes ekkor csak azt a kegyet kérte magának, engedtetnék meg neki a herceg előtt művének csak első fejezetét felolvashatnia. Erre végre engedelmet kapott, s így kéziratával az egybegyült fényes hercegi udvar előtt megjelent. Elolvasta az első fejezetet, s ez annyira tetszett, hogy a herceg maga kívánta a másodikat is azonnal meghallani, ez után a kívánság megint ismétlődött a harmadik fejezetre, s így a költő kénytelen volt az egész első szakaszt egy húzomban elolvasni. A mű annyira megnyerte a herceg tetszését, hogy az ajánlást elfogadta, s a Don Quijote első része csakugyan Bejar hercege fényes nevének védelme alatt jelent meg először.

A tetszés, melyet e regény a nagy közönségnél is aratott, valóban rendkívüli volt, s mi jelességét leginkább bizonyítja, az, hogy célját fényesen és teljesen elérte. A spanyol irodalom történelmének legalaposabb ismerői állítják, hogy Don Quijote után egyetlen egy újabb lovagregény sem jelent meg Spanyolországban, a régiebbek közül egy-kettő ha ért még újabb kiadást, de keletnek többé azok

sem örvendének, s nem sokára annyira eltűntek a nyilvánosság szinpadáról, hogy legfőlebb könyvészeti ritkaságok gyanánt őriztetnek.

Ha e remek művet figyelemmel olvassuk, nem is fogunk csodálkozni azon hatáson, melyet korára gyakorolt, s azon tetszésen, melyben a következő századokban részesült. Don Quijote kétségtelenül irányregény volt, de nem azon mulandók fajához tartozó, melyek hirtelen feltűnnek s ép oly hirtelen alamerülnek és elenyésznek, hanem élet egy egész korszaknak, magát már teljesen tulélt s a valósággal mindenütt és minden alkalommal ellenkezésbe jövő eszményieskedése ellen fordítá, s így olyan igazságnak lön kifejezőjévé, mely igaz volt a középkor végén, igaz ma és igaz lesz mindenkor, s minthogy ezen örök igazság a komikumnak vonzó, felderítő, mulattató alakjában lesz előttünk megtestesítve, a tetszés, melyet gerjeszt, azért nincs időhöz kötve, hanem örök mint a megírt igazság maga.

Rövidebben s találóbban alig fejezte ki Don Quijote alapeszméjét valaki, mint Goethe ezen szavaiban: »Indem die Idee als phantastisch erscheint, hat sie keinen Werth mehr; daher denn auch das Phantastische, das an der Wirklichkeit zu Grunde geht, kein Mitleiden erregt, sondern lächerlich wird, weil es komische Verhältnisse veranlasst, die dem heitern Böswilligen gar glücklich zusagen: das höchstgelungene dieser Art ist Don Quijote von Cervantes.«

Ezen igazság megvalósítása, megtestesülése a la manchai nemes lovagban van szemünk elé állítva. Ez valóban nemes lovag, gazdagon felruházva a lovagkor legfényesebb tulajdonaival. Nagylelkű, a vakmerőséggel határos bátorságu, szolgálatra kész, őszinte, a legbecsületesebb, illedelmesen előzékeny mindenki iránt, de maga irányában hasonlót követelő, mert ő spanyol nemes, ő lovag, s mint ilyen büszke és méltóságára sokat tartó. De jaj, az az eszme, melynek oltárán mind e fényes tulajdonokat áldozatul lerakni kész, a melyért küzd, fárad, lelkesedik: az ábránd, az agyrém, az a valóságban többé nem létező s nem is létezhető képzelgés csupán; mi természetesebb tehát mint az, hogy a nemes lovag annál nevetségesebb lesz mennél lángolóbban lelkesül.

A manchai lovag mellett, saját fonákságának annál világosabb kitüntetése végett, ott találjuk remekül rajzolt fegyvernökének Sancho Panzának alakját. Ez — kiről Vischer igen találólag jegyzi meg, hogy Don Quijotének pórias chorus-át képezi — igen sok tekintetben merő ellentéte lovagias urának. A legalsóbb néposztály szülötte, önző, haszonleső, agyafurt ficzkó, a megtettesült anyagiasság; azonban van természetes esze, a tárgyakat a magok valóságában fogja fel, bátorsága sem valami rendkívüli; azonban ő benne is van urának képzelődéséből valami, a mi folytonosan ehhez csatolja, s ezzel együtt őt is méltán nevetség tárgyává teszi, ez annak az

ígért szigetnek s az abban való kormányzóságnak reménye, melyről majdnem bizonyosan tudja ugyan hogy lehetetlenség elérni, de azért ő mégis hiszi, mert kívánja.

Ezen két fő alaknak viszontagságaiból, jellemző párbeszédeiből van szöve az egész regény, melyben hozzájuk a többi töről vágott spanyol alak, például Simson Carrasco, Gines de Pasamonte méltóképen fűződnek.

A regény sokáig a legderültebb komédia vídamságával mulattat, végül aztán tragédiává lesz, melyben az elhaló Don Quijote, ki hóbortjából tökéletesen kijózanodik s az elbolondító lovagregényeket maga kárhoztatja el: ép oly mértékben nyeri meg részvétünket, mint előbb derültségünket felgerjeszté.

Arról, hogy művének megírásánál minő czél lebegett Cervantes szeme előtt, a költőnek saját, világos és szavahihető nyilatkozatai daczára, a kritika utóbb különfélekép vélekedett. Volt a ki azt állítá: Don Quijote a bennünk levő költőiségnek akar szembeállítására lenni a természetünkben foglalt prózaisággal; a másik a hősiség és nagylelkűség természetszerű tusáját vélte benne láthatni, a hideg önzés ellenében, mely utóbbi végre valónak bizonyul, míg amaz csalódás és ábránd; volt a ki az idealismus és realismus összeütközésének feltüntetését olvasta ki belőle; volt a ki nem tartotta egyébnek mint a Cervantes korában élő hirneves Medina Sidonia herczeg ellen szerkesztett gunyiratnak.

Ezen utóbbi izetlen véleményt a czáfolásra méltónak sem tartva, csak az előbbiekre akarjuk azon megjegyzést koczkáztatni, hogy véleményünk szerint az áll a valóhoz legközelebb, mely az idealismus és realismus összeütközését látja a Don Quijotében. Azonban meg kell jegyeznünk, hogy Cervantes ezt nem czél, hanem a lángész hatalmával feltalált s remekül alkalmazott eszköz gyanánt használta azon czél elérésére, melyet ő maga oly világosan és érthetően fejez ki előszavában: »Egy szóval, fordítsd, figyelmedet arra, hogy aláássad ama lovagregények silány alapon nyugvó épületét, melyeket oly sokan megvetnek, de még sokkal többen dicsőitnek; s ha ezt elérted, bizonyára nem kevés a mit elértél.«

Ez eléggé világos és érthető nyilatkozattal szemben — melyet egyébiránt a regényben még száz egyéb támogat — Bouterweck, ki magánál Cervantesnél is jobban tudja, hogy a spanyol költő mit akart, így szól: »Aber man kann auch von diesem Roman keine verkehrtere Vorstellung haben, als wenn man ihn für ein spasshaftes Buch hält, dessen Verfasser die Absicht gehabt habe, die leidenschaftliche Lectüre der alten Ritterromane lächerlich zu machen.«

Rövid kis vázlatunkban talán sikerült kimutatnunk, hogy ez bizony nem volt oly csekély és hiu feladat, s minthogy Cervantes ezt oly diadalmasan elérte, valóban sok volt az a mit elért. Silány művek többé nem életrevaló eszméket akartak becsempészni

a lelkekbe, melyek egy részről veszedelmesek, más részről bizonyára nevetségesek valának. Sikra szállni ezek ellen, megdönteni az okot, hogy utána dőljön az okozat is, ez valóban nem hiu feladat; Cervantes ezt akarta, ezt elérte, s méltán megilleti Emile Chasles minden francziás hangzatosság mellett is szép és jellemző itélete: »Don Quichotte paru, la chevalerie etait morte et Cervantes immortel.«

Don Quijote első részét, mert eleinte csak ez jelent meg a második nélkül, Cervantes ezen olasz idézettel végzi:

»Forse altri canterá con miglior plettro,« t. i. a hős lovag további kalandjait: »talán más zengi majd el jobb kobozzal.«

S az az »altri« csakugyan megjelent, azonban a »miglior plettro« nélkül. Ugyanis 1614-ben, épen kilencz évvel a Don Quijote első része után, megjelent egy »Második rész«-nek nevezett fércz-mű is, melynek — mindeddig teljesen ismeretlenül maradt szerzője — magát Alonzo Fernandez de Avellaneda-nak nevezte. Néhány nyelvtani táj-sajátságból azt következtetik, hogy arragoniai volt, a munkájában előforduló némely körülményből pedig azt, hogy dominikanus szerzetes. Vannak, a kik Cervantes régi ellenségének a silány Blanso de Paznak gondolják, mások pedig a király gyóntatójának; bebizonyítva azonban egyik sincs. A szerző alacsonyosságának jellemzésére elég lesz annyit felhozni, hogy Cervantesnek a lepan-toi nagy nap alkalmával kapott sebeit, a megcsonku-

lását is gunyolja, s azt mondja róla : »több nyelve van mint keze.«

A silány mű, mely sem szerkezetére, sem humorára az első igazi Részszel össze sem hasonlítható, tetszést egyáltalában nem tudott kivívni, hanem igen is köz megbotránkozást gerjesztett, s ha valami jót még is szült, ez legfőlebb az volt, hogy Cervantes arra látta magát serkentve, hogy, az avatatlan és nem hivatott helyett, ő maga végezze be a megkezdett, mit csakugyan végre is hajtott, s így a »Második rész,« a mű befejezése, az »Első rész« után tíz évvel, Avellanedaé után pedig egy évvel, 1615-ben megjelent. Így lőn az olvasó közönségnek tulajdonává teljesen az a mű, a melyről szerzője méltán elmondható szavakat : »A gyermekek kezökbe veszik, az ifjak olvassák, a férfiak értik s az öregek méltányolják.«

Kétségtelen, hogy Don Quijote, legelső megjelenése alkalmával csakugyan általános tetszésben részesült. Jellemző erre a következő adat is : III. Fülöp király madridi palotája erkélyén időzván egykor, a Manzanares partján egy fiatal embert lát fel s alá lépdelni, könyvvel kezében. Az ifju — a mint látszék — a legnagyobb elmélyedéssel olvasott, majd, egészen neki tüzesedett tekintetét felvetve, heves mozdulatokat tőn, utóbb harsányan felkaczagott, azután olvasott tovább, majd ismét felnevetett, és ez így ment folytonosan. »Istenemre — kiálta föl a ki-

rály ki a különös olvasót egy ideig szemlélte — az az ifju vagy tébolyodott vagy a Don Quijotet olyassa.« Néhány udvaroncز rögtön lesietett az olvasóhoz s azon válaszszal tértek vissza: ő felségének csakugyan igaza volt annyiban, a mennyiben az ifju valósággal Cervantes művét olvasá.

Mulattató, élvezetes olvasmány alig lehetett tehát egyéb csak képzelhető is, mint a manchai hős lovag kalandjai. Azonban kinek műve a közönséget annyira mulattatá, s mi több, kinek valóban civilisator-i érdemei valának: magáról a szerzőről, tényleges halával, életgondjait fedező pártfogással alig emlékezék meg valaki. Neki még most is, folytonosan egész élte végeig küzdenie kellett az anyagi gondokkal, s hogy napjait legalább a nyomasztó inségtől menten tölthette, ezt nem a nagy közönség hálás megemlékezésének, hanem a toledói érseknek, valamint Lemos grófjának köszönheté különösen, kikről műveiben több helyütt hálás köszönettel emlékezik, sőt a Don Quijote második részét ez utóbbinak is ajánlotta.

Annyi bizonyos, hogy a művelt külföld Cervantes érdemeit hamarább méltányolta teljesen, mint saját szülőhazája. Számos idegen főleg azért ment Spanyolországba, hogy a Don Quijote halhatatlan íróját, a század egyik legnevezetesebb tüneményét láthassa. Így a többi között néhány francia ifju főnemes, a spanyol udvarnál lévő francia követség tagjai megkérték egykor a toledoi érseket, mutatná

be őket a nagy Cervantesnek; ugyanez alkalommal kérdezősködtek is a művelt főpaptól amannak egyéb foglalkozásáról, életviszonyairól; s midőn hallanák, hogy az katona és nemes, de öreg és szegény, ki sok ideig szerény kis hivatalából tengeté küzdelemteljes életét, az egyik francia csodálkozva kérde: »Hogyan lehetséges, hogy Spanyolország egy ilyen fiát nem az országos köz vagyomból tartja el fényesen?« A másik francia pedig e szavakkal felelt társa kérdésére: »Ha őt az anyagi gondok kényszerítik az írásra: úgy ne adja isten, hogy valaha meggazdagodjék, mert a míg ő maga szegény marad, műveivel gazdaggá teszi az egész világot.«

Életének utolsó szakaszát, ugymint körülbelül az 1606-tól 1619-ig terjedő éveket Cervantes részint Madridban, részint Esquiviasban élte át. Ezen utolsó éveiben adta ki beszélyeit »Novelas ejemplares« (Tanulságos vagy példány-beszélyek) czime alatt, melyek belbecse különböző, némelyike azonban — főleg a spanyol életet ismerő olvasók szemeiben — remekül találó rajzainál fogva, különösen nagyrabecsült. Ezek egyike a »Gitanilla de Madrid« (a madridi cigány leányka), »Preciosa« néven, különféle átdolgozásokból Európa szerte ismeretes.

1614-ben jelent meg a kevesebb belértékű »Viage al Parnaso« czimű satirikus költeménye 8 énekben; legérdekesebb, sőt helylyel-közzel megható benne a negyedik szakasz, melyben saját irodalmi munkásságáról emlékezik, nem hallgatva el azon su-

lyos küzdelmeket sem, melyek gondoktól terhes életében előfordultak.

Legutolsó műve végre »Persiles és Sigismunda« czimű komoly tartalmu nagy regénye volt, melyről Don Quijote második részének előszavában azt mondja, hogy az : »vagy a legjobb vagy a legrosszabb lesz, a mit e nemben spanyol nyelven valaha irtak ;« a kritika azonban a szerző e véleményének sem első, sem második állítását soha sem osztotta teljesen.

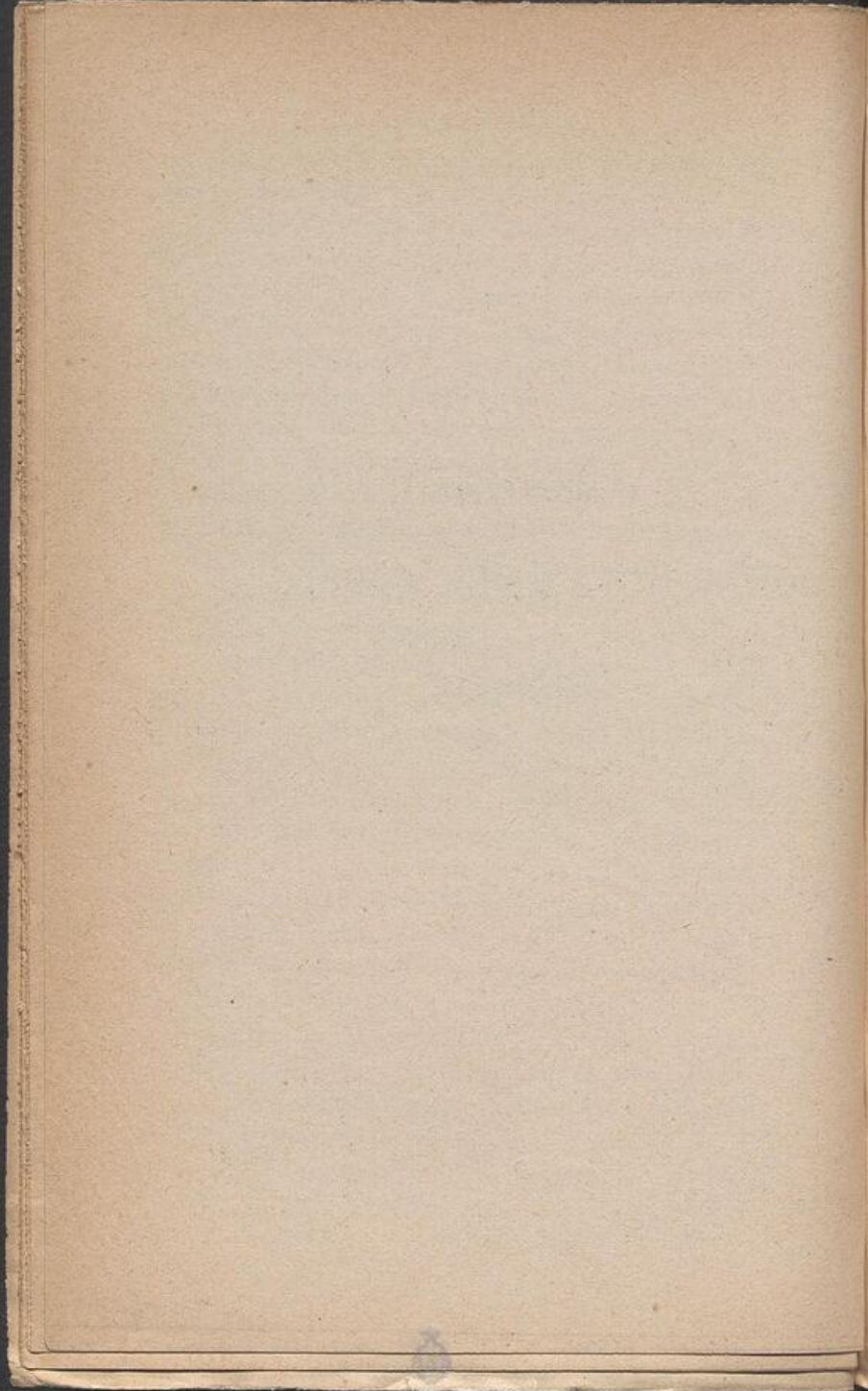
Igy életének egész utolsó napjáig, folytonosan a munkának élve, a gondokkal küzdve, s lelke derűltségét egész halála órájáig törhetetlenül megtartva a halál az 1616. april 23-dikán lepte meg 68 éves korában. Épen az nap előbb halt meg, mint örökhírű britt kortársa Shakspere.

A szentháromságról nevezett apácza zárdában temették el; midőn azonban ezen zárdát néhány év múlva a város más részébe helyezték át, földi maradványai a hanyag gondviselés könnyelmősége folytán nyomtalanul elenyésztek. 1835-ig saját szülőföldén egyetlen nyilvános emlékjelet sem emeltek tiszteletére, a most nevezett évben azonban az Estamento téren Madridban természeti nagyságu szobralón felállitva. Egész ez időig — úgy látszék — hogy a sors még halála után is ellenséges volt e nemes sziv és fényes lélek irányában, s nem adta meg néki azt, a mire méltó vala. Mi egyébiránt a szellemét dicsőítő emléket illeti, Cervantesről csakugyan elmondható, hogy ilyet ő, elévülhetlent s örök időkre szólót, saját maga emelt magának műveiben.

AZ ELMÉS NEMES

DON QUIJOTE DE LA MANCHA.

ELSŐ RÉSZ.

AJÁNLÁS.

Bejar herczegének, Gibraleon marquesának, Benalcazar és Bañares grófjának, Albocer községe viczegrófjának, Capilla Curiel és Burguillos városok urának.

Azon szives fogadtatás és magas kegy által felbátorítva, melyekben nagyméltóságod, mint a szép művészetek oly hő pártolója, minden könyvet részesít, főleg azokat, melyek nemességöknél fogva nem alacsonyulnak le, hogy az értetlen tömegnek keressék kedvét s annak szolgáljanak : arra határozám el magamat, hogy »Az elmés nemes Don Quijote de la Mancha« nagyméltóságod magas nevének védelme alatt lásson napvilágot, s azon hódoló tisztelettel, melylyel ily nagyság irányában tartozom, esedezve kérem nagyméltóságodat, vegye e könyvet kegyes pártfogásába, hogy ennek árnyában — bárha művem nélkülözi is a választékosság és tudományosság azon becses ékességeit, mikkel a kiváló tehetségek művei felruházzák — bátor lehessen megjelenni azok ítélőszéke előtt, kik nem lévén képesek tudatlanságuk

korlátain belül maradni, mások műveit sokkal nagyobb szigorral semmint jogosultsággal szokták elítélni; s ha nagyméltóságod mély belátása jó szándékomat szives figyelmére méltatja, azon reménnyel kecsegtetem magamat, hogy alázatos szolgálatomat, ennek csekélysége daczára, meg nem vetendi.

Miguel de Cervantes Saavedra.

ELŐSZÓ.

Dolgotlan olvasó! Elhíheted, ha nem esküszöm is, azt szeretném, ha ez a könyv, mint elmémnek szülötte, oly szép, oly kitünő s oly mulattató lenne, milyennél már tökéletesebb nem is képzelhető. Azonban a természet törvényének nem tehettem ellenére, mely szerint mindenek magokhoz hasonlókat nemzenek. Mi egyéb szülemlett volna tehát az én terméketlen és gyarlón művelt elméből, mint egy elszáradt, elsatnyult, szeszélyes és soha senki által nem is képzelt különöz gondolatokkal telt magzatnak története annyival is inkább, minthogy ez börtönben fogamzott, a hol minden kényelmetlenség tanyázik és minden siralmas zaj otthonos. A nyugalom, a csendes hely, a nyájas mező, derült ég, a források mormolása, a lélek nyugodtsága igen nagy befolyással vannak arra, hogy még a legmeddőbb muzsák is termékenységget tanusi tsanak, s olyan szülötteket hozzanak világra, melyek ezt bámulattal és elragadtatással töltsék el. Megesik ugyan, hogy egyik-másik atyának rut és egészen disztelen fia van; mindazáltal a szeretet, melylyel iránta viseltetik, olyan fátyolt

von szemére, hogy hibáit észre sem veszi, sőt gyakran még kedves és vonzó tulajdonoknak tartja, s barátai előtt ezeket úgy mutatja fel mint az elmésség és élezesség nyilvánulásait. Azonban én, habár atyának látszom is, Don Quijotének esupán mostoha atyja vagyok, nem fogok a szokás árjával uszni, s nem rimánkodom előtted, nyájas olvasó, talán majd-nem könybe is lábbadt szemekkel mint egyebek szoktak, hogy bocsásd meg vagy nézd el azon hibákat, melyeket ezen fiamon tapasztalsz, holott sem rokona, sem barátja nem vagy, s jársz a magad lábán és saját szabad tetszésedet követed mint akárki fia, otthon vagy a magad házában olyan ura ennek, mint a király saját birodalmának, s tudod, hogy a példabeszéd azt tartja : »a magam köpenye alatt, még a királynak is fittyet hányok.« Mind ez pedig teljesen fölment téged bármely kötelezettség és tekintet alól, s így erről a történetről egészen szabadon úgy ítélhetsz a mint kedved tartja, s a legtávolabbról se félhetsz attól, hogy majd korholnak ha gáncsolod, vagy jutalmaznak ha dicséred.

A maga teljes meztelenségében szerettem volna átadni, minden előszó ékessége, valamint ama megszámlálhatatlan szonettek, epigrammák s dicsköltmények egész lajstroma nélkül, minőket a könyvek elé rendesen tűzni szoktak. Mert annyit mondhatok, bárha művem maga is fáradságomba került, semmi sem volt nehezebb mint ez előszó, melynek épen olvasásával foglalkozol.

Sokszor felragadtam a tollat, "meg le is tettem újra mindannyiszor, mert nem tudtam mit írjak. Mikor egyszer így töprenkedném, előttem papir, fülem mögött a toll, könyököm az íróasztalon, állammat pedig tenyerembe hajtva s eszemet szüntelen azon járattva mit írjak : betoppan hozzám egy értelmes, elméncz barátom, ki is látván mennyire el valék mélyedve gondolataimba, okát kérdező; s én nem akarván előtte eltitkolni, bevallottam, hogy azon előszóról töprenkedem melyet Don Quijote történetéhez kelzene írnom, de annyi gondot ad, hogy már-már nem csak ezt nem akárom elkészíteni, hanem még e nemes lovag hőstetteit sem szándékozom napvilágra bocsátani.

»Mert mondd csak, hogy is ne lennék zavarban, ha elgondolom mit fog mondani ama régi törvényhozó a kit közönségnek neveznek, ha látja, hogy annyi meg annyi év után, melyeket a feledés némaságában pihentem át, most egyszerre hajlott koromban állok elé ez olvasmánynyal, mely olyan száraz mint a gyékénkáka, leleményességben szükölködő, irányban hiányos, élecekben szegény, minden tudományosságot nélkülöző, a margon oldaljegyzetek, a végén utólagos megjegyzések hijával lévő, minők pedig minden egyéb könyvben találhatók; s legyenek ezek bár költött vagy profan művek : annyira telvék Aristoteles, Plato s a többi bölcsészek egész seregének mondataival, hogy az olvasó, bámulatra gerjedve, kénytelen szerzőiket olvasott, tanult és ékesszóló férfiaknak

tartani. S hátha még a szentírásból idéznek! Nem-e megannyi Szent Tamásnak, vagy más egyházi atyának lehetne valamennyit gondolni, s e mellett oly ravasz ügyességgel képesek a külső méltóságot megővni, hogy ha az egyik sorban valami kicsapongó szerelmezt festettek, a másikban mindjárt olyan keresztyén tanítást toldanak hozzá, hogy egész öröm és gyönyörűség hallani vagy olvasni.

»Az én könyvemből mind ez hiányozni fog, mert nekem nincs a mit az oldalra vagy végül oda jegyezhetnék; ép oly kevésbé tudom azt is, milyen szerzőket követtem, hogy legalább ezeket tűzném oda művem elejére, mint más egyebek szokták az ABC minden betűjén keresztül, kezdvén Aristotelesen s végezve Xenophonon és Zoiluson vagy Zeuxisen, habár ezek egyike rágalmazó, másika pedig festész volt. Nem különben a szonettek is hiányozni fognak könyvem elejéről, legalább az olyanok, melyeket hercegek, marquesek, grófok, püspökök, urhölgyek vagy hirneves költők irtak. Bár tudom, ha egyikét jóakaró barátomat megkérném, szívesen szolgálnának, még pedig olyanokkal, hogy még azokéit sem lehetne hozzájuk hasonlítani, kiknek pedig ugyancsak nagy hirök van e mi spanyol földünkön.

»Én tehát, kedves barátom — folytatám — elhatároztam magamban, hogy señor Don Quijote maradjon eltemetve la manchai archivumaiban, míg az ég küld majd olyas valakit, a ki mind azzal felékesíti minek most hijával van, mert én részemről, elég-

telenségem és csekély tanultságom folytán, csakugyan képtelennek ismerem magamat erre, s minthogy természetemnél fogva renyhe és lusta vagyok olyan szerzőknél kutatni és keresni, kik azt mondják a mit én ő nélkülök magam is el tudok mondani. Innét az az izgatótsággal s töprenkedés, a melyekben találtál, s melyekbe esnem elegendő okot szolgáltatottak azok, a miket elmondottam.«

Mikor barátom ezt végig hallgatta, tenyerével egyet ütött homlokára, s harsány kacajban törve ki, ekkép szólott :

»Istenemre mondom, barátom, be kell vallanom, most ábrándulok ki egy csalódásomból, melyben azóta folytonosan éltem mióta csak ismerlek, tudniillik abból, hogy téged minden cselekedetedben okos és eszes embernek tartottalak. Most azonban látom, oly távol vagy ettől mint az ég a földtől.

»Lehetséges-e, hogy ily aprólékos dolgok zavarba és töprenkedésbe ejthessenek egy oly érett elmét mint a tied, mely képes volna még sokkal nagyobb nehézségeken is keresztül törni és diadalmaskodni? Ez bizonyára nem az értelmi tehetség hiányából származik, hanem a tulságos renyheségből vagy gondolkozni nem akarásból. Szeretnéd látni, csakugyan igaz-e a mit mondok? Figyelj tehát rám, s meg fogsz győződni, hogy egy szempillantás alatt megczáfolom minden nehézségedet s eloszlatom minden aggodalmadat, melyekről azt állítod, hogy gátoznak s visszariasztanak a világ elé bocsátani hires

Don Quijoted történetét, ki fénye és tükre a lovagrendnek. «

»Mondd tehát — viszonzám én, e szavait hallva — mi módon gondolod betölthetni az aggodalmam okozta hiányt s felderíteni zavarom chaosát? «

Ő erre így felelt :

»Először, a mi a szonetteket, epigrammokat és dicskölteményeket illeti, melyek könyved elejéről hiányzanak s melyeknek tekintélyes és hangzatos nevü egyénektől kell származni, ezen igen könnyü segíteni, s nevezetesen úgy, hogy egy kevés fáradsággal elkészítéd valamennyit magad, azután elkeresztelheted, s adhatsz nekik olyan nevet, a melyet csak akarsz, s tulajdoníthatod akár az indiai János papnak, akár a trapezunti császárnak, kikről — a mint hire van — tudom hogy igen jeles költők valának; ha pedig nem voltak azok, s találkoznék egynémely pedans szobatudós, kik rád támadnának s kétségbe vonnák ezen igazságot, ne törődjél vele egy morzsányit sem, mert ha még azt tudnák is bebizonyítani, hogy füllentettél, nem vágják le azért azt a kezedet melylyel irtad.

»A mi azon könyvek és szerzőknek a lapok szélén való alézését illeti, melyekből s kiktől ama velős mondásokat és példabeszédeket vetted, melyeket elbeszélésedben alkalmaztál, ezekre nézve arra legyen gondod, hogy helylyel-közzel olyan latin mondatok jussanak eszedbe, melyeket könyv nélkül is tudsz

vagy a melyeknek felkeresése igen kevés fáradságba kerül; mint például, ha a szabadságról szólanál:

Non bene pro toto libertas venditur auro.

»Nyomban azután oda jegyzed a margóra *Hortius* nevét, vagy azt a ki mondta. Ha a halálnak hatalmáról emlékeznél, rántsd elő ezt:

*Pallida mors aequo pulsat pede pauperum tabernas
Regumque turres.*

»Ha a barátságról s szeretetről van szó, melyekről isten azt parancsolja, hogy ezekben még ellenségeinket is részesitenünk kell: nyulj azonnal a szentíráshoz (mit némi óvatosság mellett szabad is cselekedned) s idézd legalább is magának istennek szavait.

»*Ego autem dico vobis; diligite inimicos vestros.*«

»Ha a gonosz kívánságokról beszélsz, ott van az evangelium, mely azt mondja: »*De corde exeunt cogitationes malae.*«

»Ha a barátok állhatatlanságáról, itt van *Cato*, ezen *distichonával*:

*Donec eris felix, multos numerabis amicos;
Tempora si fuerint nubila, solus eris.*

»S az ilyes latin mondásokkal legalább is azt nyered, hogy jeles nyelvésznek fognak tartani, a mi pedig mai napság nem csekély hasznára és dicsőségére válik az embernek.

»A mi már azon jegyzeteket illeti, melyeket a könyvek végére szokás tenni, azokkal a legbiztosabban így kell eljárnod: Ha könyvedben valami óriást említesz, az óriás *Goliath* legyen az, s ezzel — a

mi valóban semmidbe se kerül — egy hatalmas jegyzetet nyertel, mert oda teheted: »Az óriás Goliás vagy Goliáth filisteus vala, kit Dávid a pásztor a Terebinthölgyben egy köcsapással ~~terítte le~~, mint azt a királyok könyve elbeszéli abban meg abban a fejezetben, melyet nem lesz nehéz megtalálnod.

»Továbbá bebizonyítandó, hogy a humaniorákban és a földrajzban is jártas vagy, intézd a dolgot úgy, hogy elbeszélésebben forduljon elő valamikép a Tajo folyam, s rögtön alkalmad nyílik egy másik pompás jegyzetre, nevezetesen: A Tajo folyam Spanyolország egyik királyától vette nevét; itt meg itt ered s az Oceanba ömlik, minekutána a híres Lisboa város falait nyaldosná, s az a vélemény róla, hogy arany fővénye van, stb.

»Ha rablókról szólsz: elmondhatom neked Cacus történetét, melyet könyv nélkül tudok; ha csapodár asszonyokról: itt van Mondoñedo püspöke a ki Lamiával, Laissal és Florával szolgál, s ha ezt idézed, bizonyára sokat nyersz hitelesség dolgában; ha kegyetlen asszonyokról: Ovidius kezrede adja Medeát; ha bűbajosokról és boszorkányokról: ott van Homernál Kalypso és Virgiliusnál Circe; ha jeles hadvezérekről: Julius Caesar maga mutatja be magát Commentarjaiban, Plutarch pedig ad ezer meg ezer Nagy Sándort.

»Ha szerelmeskedéseket rajzolsz: két uncia olasz nyelvtudással bőven ellát Leon Hebreo, ki teli marékkal szórja; ha pedig egyáltalában nem akarsz

a külföldre szorulni, meg van ide haza Fonseca műve:
 »Istennek szeretése,« melyben mind az benne foglal-
 tatik mit e tárgyról te vagy akár a legelméőbb em-
 ber tudni kíván.

»Egy szóval, semmi mást nem kell tenned,
 csak sorold elő a most általam felhozott neveket és
 történeteket a tiedben, a jegyzeteket és oldaljegyzé-
 seket pedig bizzad én reám, s fogadom istenemre,
 tele írok minden margót, s betöltök négy ívet a könyv
 végén.

»Térjünk át most már azon szerzők idézésére,
 a mi más könyvekben feltalálható, tiedből pedig hi-
 ányzik. Ezen is nagyon könnyű segíteni, és nem kell
 semmi egyéb tenned mint hogy előkeress egy olyan
 könyvet, mely a mint említéd, idézi valamennyit A-tól
 Z-ig. Te épen ezt a betűsorozatot teszed be köny-
 vedbe, s feltéve hogy ez a napnál világosabb csalfa-
 ság: mit se tesz annál fogva minthogy az egész do-
 logra ugyse volt semmi szükséged. Sőt találkozhatik
 olyan együgyű is a ki csakugyan elhiszi, hogy egy-
 szerű és keresetlen elbeszéléseben mind ezeket hasz-
 náltad. Ha azonban egyébre nem is, arra nézve min-
 den esetre igen jó szolgálatot teend ezen szerzők
 terjedelmes lajstroma, hogy könyved tekintélyességét
 az első pillanatra nagyon nevelendi. Annyival is in-
 kább, mert senki se adja rá a fejét, hogy utána néz-
 zen, vajon követted-e hát amazokat valóban vagy
 nem követted, minthogy ezzel egyáltalában senkisé-
 m törődik. S mi több, ha jól vagyok értesülve, köny-

vednek nincs is semmi szüksége mind azokra, miket hiányokul említettél, minthogy e mű mindössze is a lovagregények ostromozása, melyenkről pedig Aristoteles sohasem emlékszik, Szent Basilius egy szót se szolt, Cicero pedig mit se tudott. Költött eseményeinél nem lehet kérdés arról: vajon pontról pontra igazak-e, mint a csillagász vizsgálódásai, itt nem mértani mérések alaposságáról van szó, nem is azon érvek megczáfolásáról, melyeket a retorika használ, de még arról sem, hogy valakinek prédikálj, úgy egybezavarva az istenit az emberivel, hogy ezen keverék semmiféle keresztyén értelem ismereteit nem gyarapítja.

»Neked egyesegyedül a helyes utánzásra kell ügyelettelen lenned, mert mennél tökéletesebb ez, munkád annál sikerültebb. S minthogy műved semmi mást nem akar elérni, mint megtörni azon tekintélyt és kegyet, melyekben a lovagregények a magasabb körök és a nagy közönségnél állanak, semmi szükség rá hogy a philosophoktól koldulj velős mondásokat, a szentirástól jeligéket, a költőktől meséket, a retoroktól szónoklatokat, a szentektől csodákat; hanem arra kell törekedned, hogy előadásod találó, illedelmes és jól rendezett szavakban legyen kifejezve, körmondataid pedig legyenek hangzatosak és diszesek, hogy minden, valamit festesz, a mennyire csak lehetséges, világosan fejezze ki szándékodat; gondolataid legyenek értelmesek, minden összezavartság és homályosság nélkül. Törekedjél arra is, hogy történe-

tednek olvasásánál a buskomor mosolyra gerjedjen, a derült még jobban felviduljon, a gyarlóbb elméjű ne unatkozzék, az elmés bámulja találékonyságodat, a komoly ne becsmérelje, a tanult kénytelen legyen magasztalni. Egy szóval, fordítsd figyelmedet arra, hogy aláássad ama lovagregények silány alapon nyugvó épületét, melyeket oly sokan megvetnek, de még sokkal többen dicsőítenek; s ha ezt elérted, bizonyára nem kevés a mit elértél.»

Mély hallgatással figyeltem arra, mit barátom mondott, s szavai oly mélyen benyomultak lelkembe, hogy azokat, minden feleselés nélkül, helyeseknek itélém, s belőlök kivántam összeállítani ezen előszót, melyből nyilvánvalóvá lesz előtted, nyájas olvasó, mily elmés volt az én barátom, s mily szerencsés én hogy olyan szükségben ily jó tanácsadót találhattam, de kétségtelenné a te saját örömed is, hogy ily tisztán s hamisítatlanul veheted a hírneves »Don Quijote de la Mancha« történetét, kiről a Montiel síkság minden lakosának az a véleménye, hogy ennél tisztább szerelmű s hősiebb bátorságu lovag rég időktől fogva nem volt ezen a környéken. Nem akarom tulbecsülni szolgálatomat, melyet néked azzal teszek, hogy ily nevezetes és nagytekintélyű lovaggal megismertetlek; de kívánom, hogy köszönetet mondj nekem azon ismeretségért, melyet általam az ő fegyverhordozójával, a híres Sancho Panzával köthetsz, kiben egymagában — legalább az én véleményem szerint — egyesítve nyujtom mind azon fegyverhor-

dozói jeles tulajdonokat, melyek a hiu lovagregények egész hadában, csupán elszórtan találhatók. S ezzel isten megáldjon téged s rólam se feledkezzék.

Vale.

A Don Quijote de la Mancha című könyvhez, Urganda az ismerhetetlen.

Könyv ha téged senki má—
Mint csupán bölcs olvasó—
Olvasnának, úgy teró—
Csak dicséret zeng csupá—

Ám ha sorsod úgy kivá—
Hogy bolond is kézbe ve—
Akkor aztán meglehe—
Azt tapasztalod való—
Hogy az ilyen még utó—
Majd fel is fal úgy szere—

A tapasztalás tani—
Hogy a sűrű lombu fá—
Árnya legjobb enyhet á—
Csillagod Bejarban i—

Ily királyi fát teki—
Rajt gyümölcsök : hercege—
S egy virág rajt oly jele—
Hogy Nagy Sándornál dicsó—
Árnyat adni kérd meg ő—
Nem tagad meg ily kegye—

Egy nemesnek, kit la Ma—
Szült, s kinek bolond regé—
Megzavarták a fejé—
Mondod el számos kala—

Fegyverek, nők és lova—
Elragadták oly nagyo—
Hogy Rolandkép megbölo—
S fegyverével a kezé—
Küzd szerelme hölgyeé—
Dulcinea del Tobo—

Czimerül né végy te fe—
Nagyszavú hierogli—
Czifra képek nem teszi—
Becsessé a könyveke—

Ha szerény marad czime—
Nem mondhatja semmi csu—
Hogy don Alvaro de Lu—
Vagy pedig hős Hanniba—
És első Ferencz kirá—
Spanyolhonban tönkre ju—

Nem akarta azt az é—
Hogy te épen oly tudó—
Légy minő Juan a mó—
Hagyd el a latin idé—

Ne ragyogtass élczelé—
És ne játszd a böleselő—
Mert hozzá értök elő—
Ilyesekkel nem lehe—
Kápráztatni a szeme—
S gúnynyal összesugnak ő—

Ne csapongj, ne árado—
 S ne fütess, kutass soka—
 Menni hagyni másoka—
 Így cselekszik az oko—

A ki másokat leszó—
 Az becsületét veszi—
 Néked a jó hangu hí—
 Légyen legfobb óhajo—
 Mert örök gyalázato—
 Nyer ki balgaságot í—

S jól jegyezd meg, esztele—
 A ki kövel átdobá—
 A szomszédja hajloká—
 Hogyha a tető üve—

Józan ilyet nem müve—
 Mert ha végez bármit í—
 Megfontolja léptei—
 Mig, ki könyvet ír csupá—
 Mulattatni a leá—
 Esztelen s bohóknak í—

Amadis de Gaula, Don Quijote de la Mancha-hoz.

— Szonett. —

Te, ki utánzád az én gyászos éltém,
 A melyet megvetetten, elhagyottan,
 Vidám derűről búra változottan
 A szegénység szikláján általéltem;

Te, a ki sós könyekből meritettél,
 Melyek folyását önszemed vezette,
 Megvetve czint, ezüstöt és rezet, te
 Ételt a földről, földedényben ettél :

Biztos lehetsz, hogy a mig ott a felső
Magas körökben szőke szép Apolo*)
A pályát mint a nap vezére járja :

A te hazád lesz mindig a legelső,
Te nagyhirű neved világra szóló,
S te bölcs írónak mása nem, se párja.

Don Belianís de Graecia, Don Quijote de la Manchahoz.

— Szonett. —

Ütöttem, vágtam, tettem és beszéltem
Bármely lovagnál többet e világon ;
Volt büszkeségem, hősi bátorságom,
Boszúltam százezerszer és ítéltem.

Örök hír zengi mily tettekre keltem,
Az óriás mind törpe lett előttem,
Édes viszonyt híven szeretve szöttem,
A párbajnak mindenbe megfeleltem.

Hódolt a sors, akarva nem akarva,
A perczet mindig üstökön ragadtam ;
S mint én, több olyan elmés-csalfa vó't-e ?

De bár a holdnak kettős ágú szarva
Magasságomhoz mélyen állt alattam :
Te rád irigyen nézek, nagy Quijote !

*) A spanyolban Apollo egy l-el iratik, s a hangsúly az utolsó előtti szótagon fekszik.

Oriana úrhölgy, Dulcinea del Toboso-hoz.

— Szonett. —

Oh Dulcinea, mért hogy ott nem élem
Örömben akkor dusabb éltemet
Ott Tobosoban, Miraflor helyett :
Londont faluddal mily készen cserélém !

Oh bár diszül te testednek ruháját
Nyerhettem volna s a te vágyadat,
S annak, ki híressé lón általad,
Láthattam volna páratlan tusáját.

Oh bár maradtam volna tiszta igyen
Amadis illetésitől, mikép te
Quijotetől ki páratlan e nemben :

Más nézne engem s nem mást én irígyen,
S a bú helyett, mely szívem összetépte,
Vidáman éltem volna és örömben.

Gandalin, Amadis de Gaula fegyvernőke, Sancho Panzához Don Quijote fegyvernőkéhez.

— Szonett. —

Légy, bajnok, üdvöz, kit midőn a végzet
Fegyvernőkké tőn, annyi kegygyel áraszt,
És oly bölcsen vezet, hogy melyre választ
A pályát minden bajtól mentve végzed.

Szó sem lehet már, hogy kasza s kapával
Ne férne össze a kóbor lovagság :
Mily egyszerű te, míg másnál a vakság
A holdat ütné büszke homlokával.

Irigylem szamaradat s nevedet,
S irigylem a tarisznyát, mely tanítja
Mily bölcs valál előregondolással.

Derék Sancho, még egyszer üdv neked,
Mert csak te vagy, kinek hazánk Ovidja
Hódol nyakonütő — kézcsókolással.

Del Donoso, a hájas költő, Sancho Panzára és Rocinantera.

Én a híres Sancho Pa—
A ki fegyverhordozó—
Voltam a hős Don Quijo—
S mentem árkon bokron á—

Mint a hallgatag Villa—
A kinek fő bölcsesé—
Futni hogyha kergeté—
Mit Celestin' is taná—
E dicső könyv melybe ká—
Hogy kevésé nem szemé—

Rocinante én a hí—
Unokája Babié—
Gyengeségem bünteté—
Volt, hogy egy Quijote bí—

Ugy futottam mint a vi—
Ámde patkóm meg-meg á—
Ha egy zabszemet talá—
Mint Lazarillo de To—
A ki bort akar lopó—
S ád a vaknak szalmaszá—

Az őrjöngő Orlando, Don Quijote de la Mancha-hoz.

— Szonett. —

Bár nem vagy is pair, annak kéne lenned,
 Ki száz egyébnél jobban érdemelnéd ;
 Nem is lehet más sorba tenni melléd,
 Holott szünetlen győztest látni benned.

Orlando én, kit a kétségbeejtés
 Angelikáért tengerekre fűzött
 Ki tettekből oly hirkoszorut fűzött,
 Illetni melyet nem mer a felejtés.

De a tiedhez semmi mind e tettem,
 Hired enyémet elhomályosítja,
 Bár fényit elméd elvesztette szintén.

Egyben vagyunk hasonlók mind a ketten
 Ha tőled is fut a mór és a szittya :
 Te is úgy jártál szerelmeddel mint én.

Phoebus lovagja, Don Quijote de la Mancha-hoz.

— Szonett. —

Én kardomat nem mérhetem tiedhez,
 Spanyol Phoebusz, te udvarlók virága,
 Ugy árad a te fényed a világra
 Hogy e mellett az én sugárom elvesz.

Kelet nekem trónt hasztalan kinála,
 Országait, biralmát megvettem,
 Oh mert ezekről látni jobb szerettem
 Szép hajnalarczodat, Claridiána !

Szerettem őt, de hisz szebb nála vó't-e?
S hogy megvetett: karomban oly düh égett
Hogy a pokol is reszkétett előtte.

De Dulcinea, bajnok Don Quijote,
Örökhirűvé fog még tenni téged,
S bölcsesé, jelessé s nagygyá tenni őt te!

De Solisdan, Don Quijote de la Mancha-hoz.

— Szonett. —

Habár, señor Quijote, a bolondság
Zsarnokhatalmat gyakorolt feletted,
Aljasnak és silánynak mondva tetted:
Rágalmazó nyelvek híred ne rontsák.

Ám szóljanak magok helyett e tények,
S nemes csatákról fog regélni hangok,
Melyekben a silányok és bitangok
Oly sokszor, oly rutúl eldöngetének.

S bár meghajolt is Dulcinea másnak,
S a hűtelen szép úgy megkeseríte
Hogy majd kétségbeestél néha-néha:

Vigasztal légyen az e sors-csapásnak
Hogy Sancho Panza oly rosszúl keríte,
Ő esztelen, a lány hideg s te léha.

Párbeszéd Babieca és Rocinante közt.

— Szonett. —

B. Miért vagy ily szörnyű sovány, barátom?*R.* Ha étlenül kell mindig jönni-menni!*B.* De hát az abrak és a szalma semmi?*R.* Gazdástul, annak én színét se látom.*B.* Szamár beszéd! E durva módot elvesd,

Ne hidd hogy ez dicsőségedre válik.

R. Tudom ki a szamár egész halálig.

Kivánod látni? Nézd meg a szerelmest.

B. S azt mondod: balgaság szeretni? *R.* Azt ám!*B.* Mi bölcs vagy! *R.* Annyiban hogy nincs mit ennem.*B.* Szidd a lovászt. *R.* Ne ezt ajánld csupán, te;

Ám nézd meg a lovászom és a gazdám,

És mondd, különb hogy is lehetne lennem

Ha ők se különbek mint Rocinante.

DON QUIJOTE DE LA MANCHA*).

ELSŐ RÉSZ ELSŐ FELE.

*) Olvasd : Don Kihóte de la Mánca. Nálunk magyaroknál, e nevet általában Don Quichotte-nak írják és mondják ki, mely hibás elfordítást irodalmunk a francziáktól vette át. A régibb spanyol helyesírás szerint e név Quixote-nak iratott, míg a spanyol akadémia 1815-ben az orthographiát szabályozván, a keményen ejtendő *h* hang jelzésére a *j* betűjellel állapította meg, az előbb használt, de gyakran zavart okozható *x* (ksz) helyett. A quijote szónak, mely sajátképen nem tulajdonnév, több jelentése van : jelent lábpánczelt ; továbbá nevetségesen komoly embert, olyant, a ki kalandos dolgokra vállalkozik, melyekhez tulajdonkép semmi köze. La Mancha Spanyolország egyik délkeleti része.

I. FEJEZET.

Mely a hirneves lovag Don Quijote de la Mancha állását és életmódját tárgyalja.

La Mancha egyik falujában, melynek nevét nem akarom említeni, élt nem rég egy olyan nemes ember, a milyeneknél rendesen fogason függő dárda, régi pajzs, vézna paripa és futós agár található. Egy, inkább téhen- mint juhusból készült olla *), estenkint husszelet, szombaton tojás-lepény, pénteken lencse, vasárnap ráadásul valami vadgalamb-sült, felmeszték jövedelmének három negyedét. A többi ráment a finom posztóból készült felöltőre, az ünneplő bársony nadrágra, az ugyanolyan kelméjű czipőkre, s a legfinomabb minőségű gyapjuszövetre, melyet hétköznapokon szokott viselni. Házánál egy gazdasszonyt tartott, ki a negyvenet már túlhaladta, egy unokahugát, ki nem volt még egészen husz éves, és egy fiatal sihedert a házi és mezei munkára, kinek tisztében állott mind a paripát megnyergelni, mind pedig a kaszálást is végezni.

*) Olv. ollya. Kedvencz spanyol étel husnemüekből s különféle főzelékekből.

Nemesünk életkora közel járt az ötvenhez; testalkata izmos, termete szikár, arcza csontos volt, ő maga rendesen igen korán kelt s a vadászatot különösen kedvelte. Vannak a kik azt állítják, hogy vezetékneve Quijada vagy Quesada lett volna (mert létezik némi véleménykülönbség azon szerzők közt, kik e tárgyról irtak), habár a legvalószínűbb következtetések oda látszanak mutatni, hogy Quijanonak hívták. Ez azonban épen nem lényeges történetünk-nél; elég ha ennek elbeszélésében csak egy hajszálnyira se térünk el az igazságtól. Hanem azt már fel kell említenünk, hogy a fent nevezett nemes lovag, valahányszor csak üres órái valának (s az egész esztendő legnagyobbbrészt ilyenekből állott), a lovag-regények olvasásával szokott foglalkozni, még pedig oly mohó vágygyal és gyönyörködéssel, hogy miattok utóbb teljesen elhanyagolá a vadászat élvezeteit, de még saját gazdaságának intézését is; kíváncsisága s balga mohósága annyira ment ebben, hogy holdat hold után adogatott el szántóföldjéből, csakhogy olvasni való lovag-regényeket vehessen. Össze is hordott házához annyit, a mennyit csak hordhatott, de mind valamennyi közül egy se nyerte meg tetszését oly nagy mértékben mint a hirneves Feliciano de Silva munkái. Ezen író prózájának világos kitételeit, valamint szövevényesen bonyolult körmondatait valószínűs gyöngyöknek tartá, kivált midőn olvasás közben amaz édes ömlengésekhez s szerelmes levelekhez jutott, melyeknek majd minden sorában ily kifejezések

valának találhatók: »Az értelem hiányának értelme, mely az én értelmemben mutatkozik, értelmemet annyira meggyengíti, hogy érthető, ha szépséged ellen panaszra fakadok.« Vagy az a másik: »A magasságos egek, melyek csillagaikkal a te istenségedet oly istenileg megerősítik s érdemessé tesznek azon érdemre, melyet fenséged kiérdemel.«

Ilyen mondatoknál eszét veszté a szegény lovag, és minden erejét megfeszíté, hogy megérthesse és jelentésöket kimagyarázza, melyeket pedig megfejtteni és megérteni maga Aristoteles sem lett volna képes, ha pusztán ezért támad is fel halottaiból.

Azon kardvágásokkal, melyeket Don Belianis adott és kapott, nem igen volt kibékülve, mert ugy képzelé, hogy bármily ügyesek voltak is az orvosok, kik a lovagot gyógyították: ennek arczán és egész testén a forradásoknak és sebhelyeknek mégis csak meg kelle látszaniok. De annál inkább magasztalá ezen irót könyve befejezéseért, melyben ama véget nem érő kaland elbeszélését igéri; s vágya is támadt nem egyszer, hogy tollat ragad, s a mint ott ígérve van, a munkát bevégezi. És kétségtelen, hogy meg is tette, ki is vitte volna, ha ugyan más nagyobb és szakadatlan gondolatok szándékában meg nem akadályoztatják.

A falu lelkészével (egy értelmes, tanult férfiúval, ki Sigüenzában nyerte meg a tudori czímet), számos izben vitatkozott a felett: melyik volt derekabb lovag, vajon angolországi Palmerin-e vagy a

gaulai Amadis? míg Miklós mester, ugyancsak e falu borbélya viszont azt állítá: nincs párja Phoebus lovagjának, ha mégis van a ki ehhez hasonlítható, az egyedül Don Galaor lehet, a gaulai Amadis testvére, a ki mindig ember a gáton, nem is olyan kényes, se nem olyan pityergő lovag mint a bátyja, bátorság dolgában pedig egy hajszállal sem áll hátrább amannál.

Egy szóval, lovagunk annyira belebonyolódott ez olvasásba, hogy reggeltől estvélig, estétől reggelig mindig ezt üzte, s így a kevés alvás és sok olvasás ugy kiszáritották agyvelejét, hogy végre józan ítéletét elvesztette. Azok a dolgok töltötték el képzelő tehetőségét, a miket olvasott; az elbűvölések, a párbajok, csatározások: kihívások, megsebesülések, ömledezések, szerelmek, bal szerencsék s több ily soha meg nem történhető balgaságok. S azt, hogy mind ez álmodott költemények elolvasott zagyvaléka igaz valóság, ugy beleverte fejébe: hogy ő előtte ezeknél semmi elhihetőbb történet sem volt a világon. Megengedé, hogy a Cid Ruy Diaz minden esetre igen derék lovag lehetett; azonban nem is hasonlítható a »Láng-kardu« lovaghoz, mint a ki egyetlen egy visszacsapással két vad és rettenetes óriást vágott ketté derékon. Bernardo del Carpiot már többre becsülé, minthogy ez Roncesvalles-nál az elbűvölt Rolandot megölte, Hercules ama csel fogásának utánozásával, a hogy az Anteuszt, a Föld fiát karjaival agyonszorította. Nagy tisztelettel emlékezek az óriás

Morganról, ki ama dölyfös és faragatlan óriás fajhoz tartozott bár, mindamellettnél mégis nyájas és udvarias volt. De mindenek fölött Montalban Rinaldot magasztalá, kivált ha elképzelte, hogyan száll alá várából, hogyan rabol meg mindenkit, a kivel csak összetalálkozik, s főleg hogyan viszi el Mahomed ércz szobrát, mely — a mint a rege mondá — szin-aranyból volt egészen. Ha az áruló Galalonra egy pár ökölcspást mérhetett volna, ezért szivesen oda adá vala gazdaasszonyát, de ráadásul még unokahugát is.

Midőn elméje így teljesen megháborodott: olyan különös gondolata támadt, milyennél boldobb soha senkinek a világon; ez pedig az vala, hogy ő illendőnek és szükségesnek látta mind saját dicsősége növelésére, mind a köz jó érdekében: kóbor lovagnak beállani s lóháton és fegyveresen szer-tejárnai a világban, kalandokat keresni s véghezvinni mind azt, a mit olvasmányai szerint a kóbor lovagok véghezvittének, ugymint megtorolni mindennemű sérelmet, belerohanni minden előforduló veszedelembe, melyeket ha szerencsésen kiállhat, örökké fenmaradó hirnévre és dicsőségre fog szert tehetni. Szegény feje már előre is arról álmodozott hogy karjainak hősiségeért legalább is trapezunti császárrá koronázzák; s így, e kellemes gondolatok kecségtető elő-izétől ösztönözve, elhatározá magában, hogy csak, ugyan végrehajtja feltett szándékát.

Azon kezdte most már a dolgot legelőször is

hogy megtisztogatta valamelyik déd-ösének egynémely darab fegyverét, melyek porlepetten s rozsdamartan századok óta heverték valami elfelejtett szögletben. Kifényesítette s kézhez igazítá ezeket, ugy a hogy tudta; hanem egy igen nagy bökkenő volt a dologban, tudniillik az, hogy az egész lom között sem akadt lebecsátható rostélyu sisakra, csupán egy egyszerű, rostélytalan vas süvegre. E bajon azonban leleményessége akképen segített, hogy vastag lemez-papirból olyas félsisak formát készíte, a mely a vas süveghez hozzátoldva, ennek egészen rostélyzott sisakalakot kölcsönze. Megis próbálta nyomban, vajon elég erős-e s kiállaná-e a kardvágást? Fogta tehát szablyáját, vágott rá kettőt, de már az első ütéssel egy pillanat alatt összerombolta mind azt, a mi egy egész heti munkájába került. Sehogy sem tetszett neki, hogy ily könnyü szerrel darabokra lehet szaggatni; s hogy magát ilyes megeshető veszedelem ellen biztosítsa: újra összeigazgatá s belülről egy pár vas sodronyt alkalmazott, így aztán egészen megbízott tartósságában, s nem is akarván többé újabb kísérletet tenni, ugy találta és ítélte, hogy ez a lehető legtökéletesebb rostélyzott sisak.

Paripájára fordítá azután gondját, s habár ez pökösabb volt mint valamely rozzant házsarok *), és

*) Bátorságot vettem magamnak, az eredetinek lefordíthatatlan szójátékát szabadon fordítani. Ott az mondatik: »aunque tenia mas cuartos que un real;« a cuarto-nak két értelme van: t. i. pók (csuzpók, lóbetegség) és apró pénznem, melyből kilencz tesz egy reált, nagyobb pénzt.

több hiba benne mint Gonela lovában, s habár tantum pellis et ossa fuit, ő úgy tartá, hogy sem Nagy Sándor Bucephalusa, sem a Cid Babiecája hozzá még csak nem is hasonlítható.

Négy napi fejtörésébe került, a mig kieszelte, mily nevet adjon ennek : mert (a mint magában mondá) teljes lehetetlen, hogy egy oly hirneves lovagnak ménje, mely már különben is remek állat, valami jelentékeny név hijával maradjon; olyant akart tehát adni, mely érthetővé tegye, mi volt e ló akkor, mielőtt még kóbor lovagot hordozott volna, s mivé lett most; különben is egészen természetes, hogy a midőn gazdája a maga állását megváltoztatja, változzék meg a ló neve is, s legyen ez oly remek és hangzatos, mely tökéletesen hozzáillik az új rendhez s az új álláshoz, melyekhez immár tartozik. Így tehát, minekutána számos nevet kigondolt meg elvetett, most jónak, majd megint rosznak talált, miközben emlékező tehetségét s képzelmét kegyetlenül meggyötörte: végre abban állapotott meg, hogy Rocinante-nak *) fogja nevezni, mely nevet elég fenségesnek s hangzatosnak tartott, s a mellett olyannak, mint a mely kifejezte, mi volt közönséges ló korában, mielőtt azzá lett volna a mi most, valamint azt is, hogy előbb való a világ minden paripájánál.

S minthogy már lovának nevet s pedig ily nagy megelégedésére szolgáló nevet adott, adni akart most

*) Olv. Roszinante. Összetett szó, ezekből: rocin = ló, és antes, ante = előbb, ezelőtt.

már magának is, a mi megint egy újabb egész heti fejtörésébe került, mig végre abban állapotott meg, hogy a Don Quijote nevet fogja felvenni. Ez vezette — a mint már említettük — ez igaz történet szerzőit azon gondolatra, hogy nemesünket Quijadának hívták s nem pedig — mint némelyek állíták — Quesadának. Azonban eszébe jutván, a bajnok Amadis sem elégedett meg azzal, hogy csak ugy szárazon Amadisnak mondják, hanem országa és hazája nevét is felvette melléknév gyanánt, ezeket is hiresekké teendő, s magát Amadis de Gaula-nak hivatá: ugy ő is — a mint derék lovaghoz illik — hasonlóképp hozzá akarta csatolni a magáéhoz szülőföldje nevét, s nevezé magát Don Quijote de la Mancha-nak, híven, hogy erről ország-világ ráismerhet családjára s hazájára, melynek egyszersmind dicsőséget is szerez, midőn melléknévét tőle kölcsönzi.

Mikor aztán ilyen módon a fegyverzet tiszta volt már, a süvegből sisak lett, lova s maga nevet kaptak, azt gondolta: egyéb se hiányzik immár, mint hogy valamely hölgyet keressen, a kibe beleszerethet: mert a kóbor lovag szerelem nélkül: fa levél és gyümölcs nélkül, test lélek nélkül. Ekkor így szólott magában:

— Ha én büneimnek büntetése vagy jó szerencsém folytán valahol valamely őriással találkozom, a mi a kóbor lovagoknál mindennapi dolog, s az első összecsapásnál földre terítem vagy derékon ketté vágom, egy szóval leverem és legyőzöm: vajon nem

szükség-e, hogy legyen a kihez elküldhessem, s hogy oda lépve drága hölgyem elé, térdre boruljon előtte s a hódolat és alázatosság szavával mondja: »Én, kegyelmes asszonyom, az óriás Caraculiambro vagyok, Malindrania sziget tulajdonosa, a kit párbajban az érdeme szerint örökké dicsérendő lovag, Don Quijote de la Mancha győzött le s megparancsolá kegyelmességed előtt megjelennem, hogy vélem, nagyságod, tetszése szerint rendelkezék.«

Oh, hogyan örült a mi jó lovagunk, midőn e beszédet tartotta, s még inkább akkor, midőn olyat is talált, a kit szive választottjának nevével felruházhatta.

Faluja szomszédságában ugyanis — a mint a hir beszéli — lakott egy igen csinos parasztleány, kibe ő egykor beleszeretett, habár az — a mint magától érthető — az egész dologról mit se tudott s rá se hederített. Lorenzo Aldonzának hívták, s a lovag véleménye szerint egészen méltó vala, hogy őt tisztelje meg szive választott hölgyének czimével. S olyan nevet akarván adni ennek, mely ne lenne alábbvaló mint a lovagé, hanem egészen nagyurias hangzásu, herczegasszonyhoz illő: elkeresztelte Dulcinea del Toboso-nak *), mert hát Tobosoban született; ez is oly név volt, mely nézete szerint igen dallamos, kiváló s jelentékeny, mint általában vala-

*) Olv. Dulcsinóa, s nem — mint hibásan szokták — az olaszos kiejtéssel Dulcsinóa.

mennyi, melyeket magának s a hozzá tartozó tárgyaknak adott.

II. FEJEZET.

Az elmés Don Quijote első kirándulása hazulról.

Minekutána mind ezen előkészületeket megtette, nem akart tovább késni szándéka megvalósításával, mire kiváltképen az ösztönzé, ha elgondolá, hogy késedelme mily nagy kárára van a világnak, mint a melyben a sérelmek megtorlását, a ferdeségek eligazítását, a jogtalanságok elintézését, a visszaélések megszüntetését s a tartozások lefiztetését tűzte ki feladatául. A nélkül tehát hogy szándékát bárkivel is közlené, s a nélkül hogy valaki észrevenné: egy reggel, nap fölkelte előtt (julus havának egyik legforróbb napján) magára szedte minden fegyverzetét, s felvevén toldott-foldott sisakját, felült Rocinanta, pajzsát karjára füzte, dárdáját felragadta s a baromfi-udvar hátulsó ajtaján kirobogott a mezőre, a legeslegteljesebb örömmel és megelégedéssel látva, hogy nemes szándékát mily könnyü szerrel léptetheti életbe.

Azonban, alig volt kün a mezőn, ime egy rémitő gondolat ragadta meg, s pedig oly erővel, hogy keyésbe mult, hogy megkezdett vállalatát félbeszakaszsa. Az jutott ugyanis eszébe, hogy ő nincs lovaggá ütve, s így a lovag-élet törvényei szerint

nem lehet, nem szabad semmiféle lovag ellen fegyverre kelnie; s feltéve, ha már lovaggá volna is ütte: mint ujonczlovagnak egészen fényes fegyverzetet kell viselnie, s pajzsot mindaddig ezimertelent mig hősisége által ilyet magának ki nem vívott.

Ezen gondolatok tétovázóvá tették szándékában; minthogy azonban sokkal jobban hajtott balgatagságára, semmint a józan észre: azt határozta el, hogy a legelső emberrel, a kivel találkozik, lovaggá ütteti magát, azon számos egyebek példája szerint, kik, a mint elbolondító könyveiben olvasá, ily esetben hasonlóképen cselekedtek. A mi pedig fegyverzetének fényességét illeti, erre nézve abban állapodott meg: mihelyt alkalma nyílik, ugy kifényesíti minden darabját, hogy fehérebbek lesznek a hermelinnél. Ebbe aztán belenyugodott, s folytatá utját, semmi más irányt nem adván ennek, mint a melyet lova saját akaratából választott, mert azt hitte, hogy ez lényeges dolog a kalandok keresésénél.

A mint tehát e mi ujdonsült kalandorunk tovább halada, ilyen szavakat intézett önmagához:

— Semmi kétség, hogy a jövő időkben, ha majd nagyhirű tetteimnek igaz története napvilágot látand: az a tudós, ki ezt megírja, így fog szólni, midőn e korán reggel történt első távozásomat elbeszéli: »A rózsás arczu Apollo alig terité még széjjel szépséges hajának arany szálaít a téres és tagas föld ábrázatára, s a kiseded, tarka madárkák zengzetes nyelvök elbájoló és mézédés öszhangjával

alig üdvözölték még a rózsás hajnal érkezését, mely szerelemföltő férjének puha ágját elhagyván, a manchai láthatár ajtain és erkélyein át mutatta meg magát a halandóknak: midőn a nagyhirű lovag, Don Quijote de la Mancha, megváltván a tétlenség párnájától, híres lovára Rocinatera felpattant s utazását a rég időktől fogva nevezetes Montiel síkságán megkezdette. « (S csakugyan ez volt az a melyen haladott.) Azután hozzá tevő: Boldog kor és szerencsés század, melyben e nagyhirű én hőstetteim világot látnak, hőstettek, méltók arra, hogy érczbe öntsék, márványba kifaragják, vászonra fessék emlékezetül a jövendő időknek. Oh te böles varázsló, bárki légy is, ki e rendkívüli történet krónikásaul rendeltetél: kérlek tégedet, ne feledkezzél meg az én jó Rocinantemről, minden vándorlásom és bolyongásom elválaszthatatlan uti társáról!

Azután — mintha csakugyan szerelmes volna — így folytatá tovább szavait:

— Oh Dulcinea herczegnő, e rabbá tett szívnek asszonya, mily súlyos kinkeservet okoztál te énnekem, elüztvén magadtól és szigoru parancsolatoddal azt szabván elém, hogy szépséged előtt megjelenni ne merészeljek. Bár kegyeskednél megemlékezni e néked meghódolt szívről, mely annyi gyötrelmet szenved a te szerelmedért.

Ezen elmondottakhoz azután még sok egyéb hőbortos nyilatkozatot csatolt, valamennyit úgy, a mint könyveiből tanulta, utánozván egyszersmind

— a mennyire csak képes vala — ezek nyelvezetét.

E közben oly messze haladt, a nap pedig oly gyorsan s oly hőséggel emelkedék, hogy ez maga elég lehetne a lovagnak agyvelejét kiszárítani, ha ugyan lett volna még agyveleje.

Majd egész nap folytatta utazását a nélkül hogy valami említésre méltó dolog történt volna vele, a mi fölött majdnem kétségbe is esett, mert haladéktalanul szeretett volna valakivel találkozni, a kin hatalmas karjának erejével kísérletet tehessen. Vannak irók, a kik azt állítják, hogy legelső kalandja az vala, mely a Puerta Lápice mellett történt; mások ismét ugy nyilatkoznak, hogy a szélmalmok elleni volt az; a mennyit azonban én e tárgy körül kikutathattam és a mi a la manchai évkönyvekben írva található, ez az, hogy ő amaz egész napon folytonosan utazott, s mire az idő alkonyatra járt, mind ő maga, mind paripája halálra kifáradának s megéhezének; s miután mindenféle szerteszét tekingetett volna, nem vehetne-e észre valami várkastélyt vagy pásztorkunyhót, a hol megpihenhessen és számos szükségén segíthessen, nem nagyon távol, azon irányban, a merre haladott, egy utszéli magányosan álló fogadót*) pillantott meg, s ennek láttára ugy érzé magát, mintha

*) Ha a csárda kifejezés oly nagyon is sajátlag magyar fogalomnak nem látszék vala: kedvem lett volna a spanyol »venta«-t ezzel fordítani, mert értelme s jelentése ugyanaz.

csillag tündökölnék előtte, mely üdvösségének nem csak kapujához, hanem annak kellő közepébe vezetelné. Nagy sietséggel folytatá: haladását, s akkor érkezett oda, midőn már beesteledett.

A kapuban esetleg két fiatal leány állt, ugynevezett »jófélék«, kik néhány öszvérhajcsár társaságában Sévilla felé törekedtek, mely utóbbiak itt e fogadóban akartak meghálni, s minthogy a mi kalandorunk szemében, valamit csak gondolt, látott vagy képzelt, minden azzá vált, mint egykor olvasta: most is, alig hogy a fogadót megpillantá, várnak tünt az fel előtte, a szokott négy toronnyal, csillogó ezüst tetőzettel, nem hiányozván egyszersmind a felvonó hid s a vár-árok sem, minden hozzátartozó kelléssel egyben, a mint az ilyes várakat rendszeren rájzolni szokták. Midőn így, a várnak képzelt fogadóhoz közelítene, néhány lépésnyi távolban ettől, visszarántotta kantárán Rocinantet, arra várva, hogy valami törpe jelenik majd meg a falakon, s harsonaszóval adjelt, hogy lovag érkezett a vár elé. Minthogy azonban ez elmaradt, Rocinante pedig erőnek erejével az istálló felé törekedék, a fogadó kapuja felé indult s megpillantá a két ledér leányt, kiket ő két szép előkelő hajadonnak vagy bájos urhölgyeknek képzelt, kik a vár előtt a fris levegőt élvezik.

Véletlenül épen ekkor történt, hogy egy kanász, ki a tarlóról a disznófalkát (bocsánat, de ennek ez a neve) hazá akarta terelni, tülkébe fűtt, mely jelre azon állatok össze szoktak gyűlni, s így Don Quijote

azonnal elérte azt, a mit óhajtott, hogy t. i. valami törpe jelt adjon az ő megérkeztéről. Most már teljes meglepéssel állt oda a fogadó s a leányok elé, kik, a midőn e fegyveres férfiú dárdásan, pánczélosan ott termett előttök, futni készültek ijedten a fogadóba. Azonban Don Quijote, futásukból megrettenésükre követhetve, fölemelé sisakjának papi rostélyát, és porlepett, sovány arczát felfedvén, udvarias modorban és szelid hangon így szóla hozzájuk :

— Ne fussanak nagyságtok, s ne tartsanak semmi bántódástól, mert azon lovagrend, melyhez én tartozom, a legtávolabbról sem akar senkit is megsérteni, annyival kevésbbé ily magas állásu szüzeket, minőknek kegyeteket azonnal föl kell ismernem.

A leányok rá bámultak, s szemekkel arczát kezdték keresni, melyet a toldozott sisakrostély még félig fődve tartott, de a midőn hallák, hogy őket magas állásu szüzeknek nevezé, a mi hozzájuk oly kevéssé illet, meg nem állhaták, hogy hangosan fel ne kacagjanak, még pedig oly mértékben, hogy Don Quijote haragra lobbanva mondá :

— A szépséghez szendeség illik ; mig csekély dolgokon szer fölött kacagni esztelenség ; ezt azonban nem azért mondom, hogy megsértsenek vagy neheztelésre keltselek, holott egyedüli vágyam az, hogy tinektek szolgálhassak.

Ezen beszédmód, melyet a nők nem értettek, s lovagunknak disztelen alakja csak nevelték amazokban a nevetésvágyat, emebben az ingerültséget,

s a dolognak még rossz vége lehetett volna, ha éppen akkor meg nem jelen a fogadós, egy igen kövér s így nagyon békeszerető ember, ki a midőn e torzalakot látná szedett-vedett fegyverzetével, kantár, dárda, pajzs és pánczéljával: a lányokkal együtt majdnem maga is hangos nevetésre fakadt. Minthogy azonban ez a fegyvertömeg kissé őt is megszeppentette, czélszerűbbnek vélte udvariasan fordulni hozzá, s így szólott:

— Ha kegyelmességed, lovag ur, szállóhelyet keres, ágyának kivételével (a mivel e fogadóban egyáltalában nem szolgálhatunk) más egyebet, a mi szükséges, mindent a legnagyobb bőségben találhat.

Don Quijote ily alázatosnak látván a várnagyot (mert a fogadóst annak tartotta), viszonzá:

— Én, sennor castellano*), bármivel is megelégszem, mert: »nékem ékesség a fegyver, nékem nyugovás a harc,« stb.

A fogadós azt hitte, azért mondja castellanónak, mert valami czégyéres kasztiliainak véli, holott ő andaluziai volt, még pedig Sanlucar partvidékéről nem kisebb rabló Cacus-nál s nem kevésbé pajkos

*) Oliv: Szennyór kasztellyano. Szójáték: a mennyiben a castellano egy részről várnagyot vagy várurat jelent, más részről pedig teszi: kasztíliai, a mi ismét az alább következő »Sano de Castilla« hozzátételével czégyéres gazembert jelent.

mint akármely tanuló vagy apród. Minek következtében így felelt:

— Akkor tehát kegyelmességednek »ágya kemény szikla, s alvása a virasztás;« s már ha így van: bizvást leszállhat lováról, mert ebben a kunyhóban lesz módja s alkalma, nem csak egy éjszakát de akár egész esztendőt álmatlanul tölteni.

Ezt mondván, oda ment Don Quijote kengyel-sziját tartani, ki nagy nehezen leszállott lováról, mint az olyan ember, ki egész álló nap nem evett egyetlen egy harapást.

A lovag most szívére kötötte a fogadósnak, legyen gondja paripájára, mert annál különb abra-kos jószág nincs az egész világon. A fogadós végig nézte a lovat, de csak felényire se találta oly jónak, milyennek Don Quijote állítá, s miután az istállóba bekötötte, visszatért, hogy vendégének szolgálatára álljon, kinek fegyverzetét a két leány (kikkel ez alatt kibékült) most már leszededegetni kezdé; s kik, habár lecsatolták is a mell- és vállpánczél, mindazáltal semmi módon sem tudták lebontani a nyakvédet, sem a toldott-foldott sisakot, mely zöld szalagokkal volt össze-vissza kötözve, miket el akartak vagdalni, mint-hogy a csomókat lehetetlen vala másképp feloldozni.

Ebbe azonban a lovag semmiképen bele nem egyezett, s így tehát a sisak egész este fején maradt, a minél valami nevetségesebbet képzelni sem lehetett. S minthogy azon hiszemben élt, hogy a fegyvereit leszedő leányzók a várból való előkelő ur-

hölgyek: a legudvariasabb hangon e szavakat intézé hozzájok:

Ily szolgálatot lovag még
Soha nem nyert uri hölgytől,
Mint a milyet Don Quijote
A midőn hazuról eljött;
Szűzek ápolák magát,
Paripáját fejdelemnők,

tudniillik Rocinantet, mert lovannak, drága hölgyeim, ez a neve, az enyim pedig Don Quijote de la Mancha. Igaz ugyan, hogy nem lett volna szabad magamat mindaddig felfedeznem, a míg a kegyetek szolgálatában és javára végzett hőstetteim magok el nem árulának; azonban a Lanzaroteról szóló ama régi románcz, melynek idézésére az alkalom ugy kínálkozott, ez volt az oka, hogy nevemről időnek előtte értesültek. De majd lesz idő, mikor nagyságtok parancsolni fognak s én engedelmeskedem, és karjaimnak hatalma nyilvánvalóvá teendi, mily kész vagyok szolgálni nagyságtokat.

A leányok, kik ilyes áradozásokhoz nem valának hozzá szokva, nem feleltek egy hangot se; csupán azt kérdezők tőle; nem akarna-e valamit enni?

— Megezem akármit — vizonzá Don Quijote — s ugy érzem, hogy nagyon jól esnék a falatozás.

Történetesen épen pénteki nap volt, s az egész fogadóban semmi egyéb nem volt található, mint néhány adag azon kis fajta halacskából, melyet Kasztiliában abadejo (apátka), Andalusiában bacallao

(baccalaureus), más vidéken curadillo (papocska), másutt ismét truchuela (keszeg) néven ismernek. Kérdést intéztek tehát hozzá, megelégednék-e ő nagysága keszegekkel, minthogy más egyéb hallal nem szolgálhatnak.

— Minthogy több darab keszeg van kéznél — felelt Don Quijote — tekintsük úgy mintha egy darab kecsge volna: mert ha nekem valaki nyolcz reált ad aprópénzben, ez épen annyi mintha egy darabot adott volna ezüstben. S mi több, nem lehetetlen, hogy ezekkel a keszegekkel is úgy van az ember mint a borjuhussal, mely tudvalevő, hogy jobb a tehén-husnál, vagy mint a gödölyével, mely izletesebb a kecskénél. Egyébiránt legyen az akármí, csak hamar jöjjön, mert a fegyver sulya és terhe, a test kellő tápláltatása nélkül elhordozhatatlan.

Az asztalt — frís levegő végett — ott terítették meg neki a fogadó ajtaja előtt, s a fogadós egy adag izetlen, sületlen keszeget tett eléje, s e mellé kenyeret, de oly feketét és penészeset, mint a tulajdon saját fegyverzete.

Csupa nevetség volt ezt az evést látni: mert fején a feltett sisakkal, melynek rostélyát két kezével kelle magasan tartania, szájához egy falatot sem vihetett volna, ha csak más valaki nem könyörül rajta, s csakugyan a leányok egyike végzé körülötte e szolgálatot. Megítatni azonban semmikép sem vala lehetséges, míg végre a vendéglős kilyukasztott egy nádszáldarabot, melynek egyik végét a lovag szájába

helyezvén, ez a bort így lopózta fel magába. Türelmesen viselte el mind ezt, csak hogy a sisak kötelékeit ne kelljen megrongálni.

Történetesen éppen ekkor érkezék egy disznóherélő is a fogadó tájékára, a ki jövet ötször-hatszor belefujt tilinkójába; már erre Don Quijote tökéletesen elhitte, hogy ő valami híres várban van, a hol tiszteletére most már a zene is megzendült. A keszeg: kecsege, a kenyér: kalács; a rimák: urhölgyek, a fogadós: a várur; s mind ezek folytán elhatározásával s utrakelésével teljesen meg volt elégedve.

A mi azonban még mindig bántotta, ez az vala, hogy még most sincs lovaggá ütve, s pedig úgy hívé, hogy a mig a lovagrendbe fölvéve nincs, addig jogosan semmiféle kalandba nem bocsátkozhatik.

III. FEJEZET.

Melyben az lesz elmondva, mily különös módon ütötték Don Quijotet lovaggá.

S minthogy ez a gondolat folytonosan bántotta, nem időzött soká kocsmai, sovány vacsorájánál, hanem elköltvén azt, félre hitta a fogadóst s vele együtt az istállóba zárkózván, térdre esék előtte s így szólott:

— Nem látsz addig felkelni, hős lovag, e helyről, mig kegyességed azon jótéteményben nem része-

sit, melyért esedezni szándékozom, s mely mind rád, mind az egész emberi nemre dicsőséget árasztand.

A fogadás, ott látva vendégét lábai előtt s ily szavakat hallva, megzavarodottan tekinté rá, s nem tudván mihez kezdjen vagy mit válaszoljon, egyre versenyegett vele hogy keljen föl, mire azonban amazt semmiképen rá nem veheté, míg végre megígérte neki, hogy ő tehát csakugyan kész a kívánt kegyben részesíteni.

— Nem is vártam kevesebbet igazi nagylelkűségedtől, drága uram — viszonzá Don Quijote — s ime kimondom, hogy azon kegy, melyért esedeztem s melyet bőkezűséged megajánlott, az, hogy holnap reggel lovaggá üss engemet, én pedig ez éjjel itt várad kápolnájában fegyver-ört álljak, s holnap reggel — a mint mondám — be fog teljesülni mit oly forrón óhajtok, s mehetek aztán, a mint illő, a világ négy tájára kalandokat keresni a szükségben szenvedők felsegítésére, a mint ez feladata a kóbor lovagoknak, milyen én is vagyok, ki az ily tettekre oly nagy hajlandóságot érzek magamban.

A fogadás, ki, a mint már említettük, meglehetősen furfangos ember volt, s már is gyanakodék, hogy vendégének nincs egészen helyén az esze, e szavak hallatára teljesen meggyőződött sejtelmének alaposságáról, s hogy legyen az éjjel min nevetniök, kész vala a szeszélynek engedni. Kijelenté tehát, hogy szive mélyéből helyesli a kifejezett óhaj-tást, s hogy az ilyen szándék egészen illő és termé-

szetes is az oly kitünő lovagoknál, milyenek, harczias külsejéről itélve, vendége is tartható, s hogy ifju korában ő maga is gyakorlá e dicsteljes foglalkozást s kalandok után szerte járt az egész világban, nem kerülve el Malaga külvárosait, a Riaran szigetséget, Sevilla oszlopköröndjét, Segovia vásárterét, Valencia olajfásait, Granada rondilláját, Sanlucar partvidékét, Cordova potroját s Toledo csapszékeit s más egyéb ilyes helyeket, hol lábai könnyűségét és kezei ügyességét kipróbálta, hol sok csalfaságot elkövetett, sok özvegyet meghódított, több szüzet elcsábitott, sok ifjut rászedett s végre ismeretséget kötött Spanyolország valamennyi törvényszékével és hatóságával, mig utoljára ide vonult vissza ezen várba, hol most a maga és más egyebek vagyonából él s házát minden néven nevezendő kóbor lovag előtt szivesen megnyitja, csupán azon rokonszenvnél fogva melylyel irántok viseltetik, s minthogy jószívűségének viszonzásául azok részt adnak neki keresményeikből. Azt is elmondá azután, hogy várában nincsen kápolna hol a fegyver-őrzést meg lehetne tartani, mint-hogy azt újraépítés végett lerontatá, azonban szükség esetében ott állhat őrt a hol tetszik, s ez éjjel e virasztást ott végezhetia vár egyik udvarán, s hogy reggel, ha isten is úgy akarja, a lovaggá ütés minden megkivántató ünnepélyességgel végre fog hajtatni, s lovaggá ütik úgy hogy soha senkit jobban e világon.

Kérdeze aztán van-e pénze? Don Quijote pedig azzal válaszolt, hogy nincs egy réz garasa se,

minthogy a regényekben sohasem olvasá a kóbor lovagokról, hogy pénze bármelyiknek is lett volna.

Csalódik — mondá erre a fogadás — mert feltéve, hogy a regények erről mitsem szólnak is, a regényírók feleslegesnek tarták e magoktól érthető s nélkülözhetetlen kellékeket, minő a pénz és a tiszta fehérenemű, külön megemlíteni; mindazáltal még se hihető, hogy ama lovagok ezek hijával lettek volna, s így bizonyos és semmi kétséget sem szenved, hogy a kóbor lovagoknál, a mint ezt számos könyv mondja és bizonyítja, mindig volt jól megtömtött erszény minden eshetőségre, valamint volt tiszta ingök is, nem különben kisdud táskájok, telve mindenféle balzsammal a kapott sebek gyógyítására: mert a pusztá mezőkön, a hol küzdöttek és megsebesültek, nem lehetett minden alkalommal olyat találni, a ki sebeiket bekötözze, ha csak nem álltak barátságban egy-egy bölcs varázslóval, ki a levegőben valami felhőn valamely hajadont vagy törpét küldött rögtön segítségökre, oly hatalmas gyógyitallal, hogy ennek néhány csöpjétől minden szurt vagy vágott seb azonnal úgy begyógyult, mintha soha semmi bajuk se lett volna. Ha azonban ez az eset nem állt, a kóbor lovagok okvetlenül szükségesnek tarták, hogy fegyvernökük legyen ellátva pénzzel és egyéb szükségességekkel, mint minők a tépés és gyógykenőcsök. Ha pedig az történt volna (a mi ugyan igen nagy ritkaság) hogy az ilyen lovag mellett fegyverhordozó nem volt: akkor ők magok hordák mind eze-

ket igen csinos tarisznyában magokkal, mely a ló hátán egészen olyanforma volt, mintha valami sokkal fontosabbat tartalmazna, mert más esetben a tarisznyahordozás csakugyan nem igen illett a kőbor lovagokhoz. Ennek folytán azon tanácsot adta (habár mint nem sokára leendő keresztfiának meg is parancsolhatta volna), hogy ezentul pénz és az említett szükségletek nélkül ne utazzék, s meg fogja látni, mily jó hasznát veheti mind azoknak sokszor épen ott, a hol legkevéssbé gondolná.

Don Quijote megigérte, hogy tanácsát a legpontosabban teljesíteni; azután tüstént megállapították, hogy a fegyverek mellett ott álljon őrt ama nagy baromfiudvarban, mely a vendéglő tőszomszédságában feküdt.

Vette tehát Don Quijote összes fegyverzetét, rakásra hordá a kut melletti vályura, s pajzsát karjára öltvén, dárdáját felragadta, s méltóságteljes magatartással kezdte fel s alá járni a vályu előtt. Midőn ez őrséta megkezdődött, épen akkor fordult az idő éjszakára.

A fogadás mind azoknak, valakik csak a vendéglőben valának, elbeszélte vendége eszelősségét, a fegyverőrzést s a kilátásbahelyezett lovaggá ütést. A hóbortosság e különös nemétől bámulatra gergesztve, kimentek azok hogy távolról nézzék, s ime látták, hogy a lovak majd csendes léptekkel jár fel s alá, majd ismét megáll és dárdájára támaszkodva

fegyverzetére függeszti szemét s jó ideig el sem fordítja ezekről tekintetét.

Végre az éj teljesen beállott, de a hold oly fényesen világita, hogy versenyezni látszék azon égi testtel, melytől fényét ő maga is kölcsönzé, s így a szemlélők az ujoncz lovag minden cselekedetét egészen jól kiveheték. Ekkor történt, hogy a vendéglőben lévő öszvérhajcsárok egyike vizet szándékozott vinni barmának, a mi végett Don Quijotének a vályura rakott fegyverzetét el kelle onnan távolítania. De mihelyt az őrt álló ezen alakot közelíteni látná, fenhangan rákiáltott :

— Oh, bárki légy is, te vakmerő lovag, ki érinteni készülsz fegyverzetét a legbátrabb kóbor lovagnak mind azok között, kik valaha kardot viseltek : gondold meg mit cselekszel, s meg ne illesd, ha életeddel nem akarsz adózni vakmerőségért.

Az öszvérhajcsár fel se vette e szavakat (pedig jobb lett volna ha felveszi, bizony javára vált volna), megragadta a kérdéses tárgyakat egy szijnál fogva s az egész lomot földre rántotta.

Látva ezt Don Quijote, szemeit égre emelé (s a mint látszék) szive hölgyére, Dulcineára gondolva, mondá :

— Légy segítségemre, ó hölgy, ezen első meggyaláztatásnál, mely e néked meghódolt sziven esett : a te kegyed és védelmed ne hagyjanak el ezen első elhatározó pillanatban engemet.

Ilyen s még egyéb hasonló szavakat mondván,

elveté pajzsát, s a dárdát két kézre fogva, úgy vágta fejbe véle az öszvérhajcsárt, hogy az a földre terült oly veszedelmes állapotban, hogy ha az elsőt egy másik ilyen ütés követi, semmi szüksége többé orvosra a ki gyógyítsa.

A mint ez megtörtént, Don Quijote újra összeszedte fegyvereit, s nyomban reá ismét az előbbi nyugodtsággal folytatá sétálását. Nem sokára ezután s a nélkül hogy a történeteket tudta volna (mert az öszvérhajcsár még mindig ájultan feküdt) ugyanazon szándékkal jött egy másik is, hogy öszvéreinek vizet merítsen; s midőn ez a fegyverzetet szintén félre akarná tenni, hogy a vályuhoz férhessen, Don Quijote a nélkül, hogy csak egy szót is szólna vagy valakihez segedelemért esengne, másodszor is elveté pajzsát, s másodszor is két kézre fogta dárdáját, s a nélkül hogy ezt darabokra törte volna, többet üthetett a hajcsár fejére háromnál, mert kapott az nyilást négy helyen. Az erre támadó zajra oda szaladt a fogadó minden népsége, közöttük maga a fogadós is. Don Quijote ezt látva, karjára füzé pajzsát s kezét kardjára bocsátva, mondá :

— Oh te, a szépség királynője, én töredékeny szivem ereje és hatalma, itt a percz, hogy fenséged szemeit a te raboddá lett lovagodra vessed, kire ily rémitő kaland várakozik !

S erre, úgy látszék, oly lelkesedés hatotta át, hogy ha e pillanatban a világ minden öszvérhaj-

csára tör is reá, meg nem hátrált volna egyetlen egy lépést sem.

A sebesültek társai, ilyen állapotban látván czimboráikat, távolról egész közáport ontának Don Quijotera, ki a mint tudta úgy védte magát paizsával, mert a vályutól eltávozni nem merészelt, nehogy fegyvereit védetlenül hagyja.

A fogadós váltig csitította őket, hagynának békét neki, hiszen — a mint már mondotta — láthatják hogy bolond, s mintilyent a törvény még akkor is felmenti, ha megöldösi is valamennyijöket. Don Quijote azonban még hangosabban kiáltozott, s alávalóknak és árulóknak szidalmazá őket, a vár urát pedig elmondá gyáva és aljas lovagnak, ki eltüri, hogy a kóbor lovagokkal így bánjanak; vegyék fel csak egyszer a lovagrendbe, majd megleczkézteti öt aljas árulásáért. »Veletek pedig, aljas, silány csöcselék, semmit se törődöm. Ám jertek, dobáljatok, sértegetek a mint csak tudtok, majd meglátjátok mily jutalmát veszitek otrombaságtoknak s vakmerőségeknek!«

Mind ezt oly határozottsággal és bátorsággal mondá, hogy rémséges félelem szállta meg mind azokat a kik feléje közelítének; s így mind ennek mind a fogadós rábeszélésének következtében felhagytak a dobálással; ő pedig megengedé, hogy a sebesülteket elvihessék, s visszatért azután a fegyverörzés folytatásához, ugyanazon komolysággal és nyugalommal, minővel annak előtte.

A fogadósnak se tetszettek a vendég ilyes tréfái, s elhatározá, hogy ezeknek véget vet, s azt az átkozott lovaggá ütést rögtön végrehajtja, még mielőtt újabb szerencsétlenség történék. Miért is oda ment tehát hozzája, bocsánatot kért tőle azon bántalmaztatásért melyet az aljas csócselék részéről el kellett szenvednie, a nélkül hogy ő maga ebben csak egy hajszálnyira is hibás volna; de hiszen jól meg is lakoltak vakmerőségökért. Figyelmezteté hogy — a mint már mondta — e várban kápolna nem létezik; azonban ilyenre, a még végzendőket illetőleg, nincs is semmi szükség, mert a mennyire ő a lovagrend szabályait ismeri, a lovaggá ütés szertartása főleg abban áll, hogy az embert nyakon vágják és vállon üssék, azt pedig akármi puszta téren is igen jól végre lehet hajtani; a mi viszont a fegyverőrzést illeti, ő ezen tisztnek már megfelelt, minthogy arra két óra untig elég, holott a lovak már is négy óránál tovább örködött. Don Quijote hitelt adott mind ennek, s azt mondá, azonnal kész szolgálatára lenni, csak végezze gyorsan, mert ha netalán újra megtámadnák, akkor már lovaggá ütött bajnokként, egyetlen lelket sem hágy életben az egész várban, azok kivételével, kiket a várur megkimélni parancsol, s a kiknek életét, az iránta viseltetett tiszteletnél fogva, megfigyandja.

Hallván ezt a várur, megrettent, s rögtön egy könyvet hozott elő, melybe a fuvarosok számára kiszolgáltatót szalmát és árpát szokta bejegyezni, s egy

kis darab gyertyával, melyet egy fiatal ficzkó tartott, s a már említett két leányzó társaságában oda ment a hol Don Quijote várakozott. Megparancsolá a lovagnak, boruljon térdre, ő pedig aztán kézi könyvből olvasott, mintha valami buzgó imát mondana, majd, ez olvasás közben, kezét emelé s jó erősen nyakon vágta a lovagot, ennek utána pedig tulajdon kardjával gyengéden megérinté a térdelőnek vállát, folytonosan mormogva fogai között valamit halkán mintha imádkoznék. Mikor aztán mind ez megtörtént, a fogadós az egyik leánynak megparancsolá, övezze fel a lovagra kardját, mit az nagy illedelemmel és komolysággal végre is hajtott, a mi egyébiránt nem csekély megerötetésébe került, mert az egész szertartás lefolyása alatt minden pillanatban közel volt hozzá, hogy hangos hahotára fakadjon; azonban ama hős tettek, melyeket az ujoncz lovag részéről már tapasztalának, nevetésöket még is féken tartották.

Mikor a kardot derekára köté, a nemes hölgy így szólott :

— Isten tegye kegyelmességedet nagyon szerencsés lovaggá, és segítse diadalra küzdelmeiben.

Don Quijote a hölgy nevét kérdezé, hogy e percztől fogva tudja, kinek lön a nyert kegyért leköteltettje, elhatározott szándéka levén részesíteni azon dicsőségben, melyet karjának hősiségével kivivand. A leány nagy alázatossággal válaszolá, hogy la Tolosa-nak hívják, mivel tolédoi születés, s leánya

egy ottani kontár vargának a ki Sancho Bienaya boltja mellett lakik, s a hol csak parancsolja szolgálatára fog állni s mindig kész lesz urának ismerni.

Don Quijote viszont arra kérte, hogy az ő kedveért ezentul tegyen egy don-t neve elé s hívassa magát Doña Tolósának. Ez megigérte; a másik pedig ekkor a sarkantyut kötötte fel a lovagnak, ki most ezzel is körülbelül ugyan azon párbeszédet ismétlé, melyet előbb a kardfelkötővel folytatott. Nevét kérdezte, s midőn a leány azt felelné, hogy őt la Molinera-nak hívják, minthogy egy antequerai becsületes molnár-mester leánya : Don Quijote ezt is felkéré, tenne egy dont neve elé, hívassa magát Doña Molinérá-nak, s ennek is hasonlóképen hálás köszönetet monda s szolgálatát felajánlá.

Midőn így futtában s a legnagyobb gyorsasággal e páratlan ünnepélyes szertartás véget ért : Don Quijote alig tudta bevárni a pillanatot, hogy lovára vethesse magát s kalandok keresésére indulhasson. Rocinantét azonnal megnyergelé, felült reá, házi gazdáját megölelte, s míg a lovaggá ütés kegyéért hálaát adna, mondott ennek oly czikornyás dolgokat, hogy azokat szórul szóra mind leírni teljes lehetetlen. A fogadós, csakhogy egyszer a vendéglőn kívül lássa már, nem kevésbé czifrán, habár rövidebben válaszolt hálálkodására, és se a szállásért, se a fogyasztásért mit se követelve, menni hagyta isten hírével.

IV. FEJEZET.

Mi történt lovagunkkal, miután a fogadóból eltávozott.

Körülbelül épen hajnalodott, mikor Don Quijote a fogadót elbagyá, s mi több, lovaggá üttetése folytán oly elégedetten, oly vigan, oly tulboldogan, hogy nagy örömében lovának majdnem terhelőjét is elszakasztotta. Mikor azonban házi gazdájának ama jó tanácsai eszébe jutottak, miket az a mindennapi szükségéről adott, s főleg az, hogy magát ezentul pénzzel és inggel is ellássa, elhatározá hogy ismét haza megy, mind ezekről gondoskodik s szerez maga mellé fegyvernököt is, mely utóbbira nézve egy szomszéd paraszt emberre számított, a ki szegény volt és sok gyermek atyja, de igen alkalmas arra hogy a lovag körül fegyvernök gyanánt szolgáljon. Ezen gondolattól indítva Rocinantet abba az irányba fordítá, merre faluja feküdt, s az állat mintegy megsejditve ura ohajtását, olyan jó kedvvel iramodott futásnak, hogy a lába is majd alig érte a földet.

Nem haladt még nagyon messzire, midőn egyszerre olyasmit vön észre, mintha jobb kéz felől, az ott terülő pagony sűrűjéből, gyenge hangon jajkiáltások törnének elő. Alig hallá meg a neszt, így szóla magában :

— Hálát kell adnom az égnek azon kegyért melyben részesít, hogy ily rögtön alkalmat nyujt hi-

vatásom kötelességeit betölteni s nemes elhatározásom gyümölcseit szedhetni. E hangok bizonyára valamely szükségben szenvedő férfúnak vagy szükségben szenvedő nőnek hangjai, ki az én védelmemet és segítségemet igényli. Ezzel Rocinante kantárát megrántva, egyenesen arra tartott, a merről a zaj hallatszék.

S alig tett néhány lépést a sűrűségben, midőn az egyik tölgyfánál egy oda kötött lovat pillantott meg, a másiknál pedig egy szintén oda kötött fiut, a ki lehetett valami tizenöt éves s testének felső része egészen meztelen volt. A jajkiáltás ennek ajkairól hangzott, s pedig nem ok nélkül, mert egy természetes paraszt ember állt mögötte, a ki egy nadrágszíjjal ugyancsak lazsnakolta, minden ütését egy-egy szemrehányással s tanácscsal kísérve, ekképen :

— Fogd be a szádat, nyisd ki a szemedet!

A fiu pedig így felelt :

— Uram, sohase teszem többé! A Krisztus kinszenvedésére mondom, soha se teszem többé; fogadom, hogy eztán jobban vigyázok a nyájra.

Don Quijote látva mi történik, haragvó hangon kiálta :

— Udvariatlan lovag, mily illetlen dolog meg támadni azt, ki magát nem védelmezheti; ülj lovadra, fogd a dárdát (mert csakugyan volt egy dárda oda támasztva azon tölgyhöz, melyhez a lovat kötötték), s én megmutatom, hogy a mit cselekszel, az gyávaság.

A paraszt látva háta mögött ezt a tetőtől tal-

pig fegyverbe öltözött lovagot, hogyan forgatja egyre dárdáját az ő szeme előtt, halál fiának hitte már magát s alázatos hangon szóla :

— Ez a fiu, lovag ur, a kit büntetek, juhász bojtárom, s azt a nyájamat őrzi, melyet ezen a vidéken legeltetek, s olyan gondatlan, hogy egygyel-egygyel minden nap kevesebb a juhom, s minthogy gondatlanságáért, vagy gazságáért fenyítem, azt mondja, csupa fősvénységből fogom el kialakított bérét, s pedig isten és lelke ügye hazudik.

— Hazudik?! s ezt nekem mered szemembe mondani, alávaló, semmirekellő? kiáltá Don Quijote. A napra esküszöm, a mely felettünk tündököl, mindjárt izzé-porrá zuzlak e dárdával! Fizesd ki rögtön, minden ellenmondás nélkül, mert ha nem, a mindenható istenre mondom, ebben a pillanatban összetörlek és megsemmisítlek. Oldozd fel kötelékét azonnal!

A paraszt lehorgasztotta fejét s egyetlen szó nélkül feloldá szolgáját kitől Don Quijote tüstént megkérde: mennyivel tartozik neki gazdája? A fiu azt mondá: kilencz havi bérével, havonkint hét reáljával. Don Quijote kiszámítá az összeget s úgy találta, hogy az hatvanhárom reált tesz, és megparancsolá a parasztnak, fizesse ki rögtön ha nem akar halál fia lenni. A megrémült paraszt felelé, hogy fogadja azon helyre a melyen áll és azon esküvése melyet tett (pedig semmit sem esküdött), az összeg nem rug annyira, mert le kell vonni belőle három

pár csizmát, melyet a fiúnak vett, és egy reált két érvágásért, melyet helyette betegsége alkalmával kifizetett.

— Jó, jó, viszonzá Don Quijote, azonban a csizmákat és érvágást számítsd bele azon ütésekbe melyekkel jogtalanul sujtottad: mert ha ő elszaggatá azon csizmák bőrét, melyekért te fizettél, te is elszaggattad az ő testének bőrét; s míg vérét betegségében vette a borbély, te egészséges korában vetted ugyanazt; így tehát ezekért ő néked semmivel se tartozik.

— A baj csak az, lovag ur, hogy nincsen pénz nálam; de jöjjön velem András haza, megadom neki az egésznet egy fillérig.

— Én vele menjek? kérdé a fiu: vissza? Várhatja azt! Nem én, uram, eszem ágában sincs: mert ha magunkra maradunk, úgy megnyuz mint valami szent Bertalant.

— Azt nem fogja cselekedni! viszonzá Don Quijote. Elég, ha neki én megparancsolom, hogy tartsa tiszteletben rendelésemet, s ha megesküszik erre azon lovagrend törvényére, melyhez tartozik, szabadon eresztem s jót állok róla hogy megfizet.

— De uram, gondolja meg nagyságod, mit beszél! szólt a fiu. Hiszen az én gazdám nem lovag, s nem tartozik semmi lovagrendhez; Quintanarba való, s úgy hívják, a gazdag Juan Haldudo*).

*) Olv.: Huan Aldudo. Haldudo körülbelül annyit mint: szűr, s így a név szószerint azt tenné: Szűrös Já-

— Az mindegy, felelé Don Quijote, az Haldudok között is lehetnek lovagok, annnyival is inkább, mert hiszen minden ember maga a saját szerencsájének kovácsa.

— Az igaz, viszonzá András, de vajon ez az én gazdám minnek a kovácsa, mikor el fogja tőlem verejtékem és fáradságom jutalmát?

— Semmit sem fogok el, András öcsém, felelt a paraszt, csak te jőj haza, és én esküszöm a világ valamennyi lovagrendjére, megfizetem adósságomat, a mint mondtam, az utolsó fillérig, még pedig kamatostul.

— A kamat alól fölmentelek, mondá Don Quijote, csak fizesd ki reálokban, ezzel én beérem; de vigyázz, hogy ugy tégy, a mint megesküvél: mert ha nem, akkor én is hasonlóképen megesküszöm, hogy visszatérek, s felkutatlak és megbüntetlek, habár ugy elrejtőznél is mint a gyík. S ha tudni akarod hogy ezt ki parancsolja, hogy annál bizonyosabban bevált-sad kötelezettségedet: tudd meg, hogy én a hős Don Quijote de la Mancha vagyok, a sérelmek és jogtalanságok megtorlója. És most isten velünk, s a kijelentett büntetés terhe alatt, ne feledd ígéreted és esküdet.

Ezt mondván, sarkantyuba kapta Rocinantet s rövid idő mulva eltűnt szemök elől.

nos, s így értendő a következő mondat szójátéka is: »a szürösök között is lehetnek lovagok.«

A paraszt egy darabig követé tekintetével; de midőn tapasztalta, hogy az erdő sűrűjén tul van már és többé nem látszik, ezen szavakkal fordult ujra szolgájához, Andráshoz :

— Jer ide csak, fiam, hadd fizessem meg, a mivel tartozom, mint a sérelmek ama megtorlója parancsolta.

— Ugy is legyen, mondá András, s akár-hogy, de teljesítse kegyelmed ennek a jó lovagnak parancsolatát, ki ezer esztendeig éljen! mert ha kegyelmed meg nem fizet, szent Rókusra mondom, a mily hű és igaz bíró az, visszatér és végrehajtja a mit fogadott.

— Magam is a mondó vagyok, felelt a paraszt. De minthogy nagyon szeretlek, gyarapítani akarom az adósságot, hogy gyarapulhasson a fizetés.

S ezen szavaknál karon ragadva, megint oda fordította a tölgyfához hogy megkötözze, s aztán ugy elverte, hogy alig maradt benne egy porcziكا eleven.

— Most hivd hát, András gazda, a sérelmek megtorlóját, mondá a paraszt, majd meglássuk hogyan torolja meg ezt; bár ugy vélem, még most sem tettem eleget, mert szörnyü kedvem volna rá, hogy elevenen megnyuzzalak, a mitől magad is tartottál.

Végre azonban mégis feloldozta s szárnyára ereszté, menjen felkeresni biráját, a ki majd végrehajtja a kimondott ítéletet.

András kedvetlenül kerekedett utra, váltig esküdözve hogy felkeresi a bátor Don Quijote de la Manchat, elmondja neki pontról pontra a mi történt, s megfizetteti mind ezt kétszeresen; mind a mellett sirva-ríva távozott, míg gazdája utána nevetett. Ily módon torolta meg a sérelmet a hős Don Quijote.

Ez pedig úgy találván, hogy lovagélete a legszerencsésebben és legnemesebben kezdődék, mind önmagával, mind a történetekkel teljesen megelégedve, faluja felé folytatá már utját, miközben félig fen hangon így szóla :

— Minden élők, vagy a földön levő minden szépek legboldogabbjának mondhatod magad méltán, oh! szép Dulcinea del Toboso, kinek a kegyes sors megengedé, hogy minden te akaratod és kívánságod hódoló alattvalójául oly hős, oly hirneves lovagot nyerj, minő Don Quijote de la Mancha, most és jövendőre, a kit, mint az egész világ tudja, még csak tegnap ütöttek lovaggá s ma már megtorolta a legnagyobb sérelmet és gonoszságot, melyet a jogtalanság valaha tervezett és a kegyetlenség végrehajtott; ma ragadtam ki a korbácsot ama kegyelmet nem ismerő ellenség kezéből, ki oly ok nélkül fenytette azt a gyenge gyermeket.

Ekközben olyan helyre érkezék, hol az ut négy ágra szakadt; azonnal azok a keresztutak jutottak eszébe, melyeknél a kóbor lovagok meg szokták gondolni, melyikre térjenek. Ezek példája szerint néhány pillanatra ő is megállt, s miután a dolgot komolyan

megfontolta : elereszté Rocinante kantárát, lova akarataira bizván a magaét; az pedig első ösztönét követve, egyenesen istállója irányának tartott.

A mint Don Quijote így már mintegy két mértöldnyire haladt, egyszerre nagyobb embercsoportot vőn észre, kik — mint utóbb kitűnt — toledo-i kereskedők valának s Murciába igyekeztek selymet vásárolni. Szám szerint hatan voltak, mind valamennyien napernyőkkel, ő kívülök négy szolga lóháton, s még három öszvérhajcsár fiu gyalog. Alig vette észre őket Don Quijote s máris azt képzelé, megint új kaland várakozik rá; s minthogy — a mennyire csak lehet — utánozni szeretett volna mindent valamiről csak könyveiben olvasott, úgy vélte itt az alkalom, hogy egészen azon módon cselekedjék. Bátor, lovagias magatartással, szilárdan elhelyezkedék tehát kengyelében, dárdát szögezett, pajzsával mellét elfödé, s az ut közepét elállva, bevárta, míg a kóbor lovagok (mert az érkezőket ezeknek tartá) közelibe jutottak. Mikor aztán ezek már oda értek, a honnan megláthatták és hallhatták, Don Quijote fölemelte szavát és parancsoló hangon kiálta :

— Alljon meg az egész világ, ha mind a világ nem vallja, hogy a világon nincs egyetlen egy oly szép urhölgy se mint la Mancha esászárnője, a páratlan Dulcinea del Toboso.

E szavak hallatára s láttára az ezeket hangoztató különös alaknak, a kereskedők megálltak, s mind az alak, mind szavai tüstént világossá tették

előttök, hogy a ki ezeket kiejtette, az eszelős. Azonban bővebben is meg akarván tudni, mi végre kívánna tőlök e vallomást, egyikök — a ki igen elmés s kissé csintalan volt — így szóla :

— Mink, lovag ur, nem ismerjük e nemes urhölgyet, a kiről szólasz; mutasd meg, s ha valóban oly szép, milyennek állítod, részünkről kész örömmel s minden vonakodás nélkül be fogjuk vallani azon igazságot, melyet tőlünk követelsz.

— Ha megmutatnám, veté ellen Don Quijote, mi érdemek lenne akkor, ha egy olyan atalánosan ismert igazságot vallanátok be? A dolognak épen az a veleje, hogy látatlanul is higyétek, valljátok, erősítsétek, esküdjétek rá és bizonyítsátok: mert ha nem, akkor velem gyülik meg bajotok, kevély és durva népség! Ám jöjétek egyenkint, mint a lovagrend törvénye parancsolja, vagy jöjétek csoportostul, mint az ilyen csöcseléknek aljas szokása: ime én várlak és fogadlak, bizván ez általam vallott ügynek igazságában.

— Lovag ur, viszonzá a kereskedő, kérem nagyságodat mind ez itt levő herczegek nevében, ne terhelje kegyed a mi lelkiismeretünket olyasminek bevallásával, mit eddigelé soha se láttunk, se nem hallottunk; s annál inkább ne, minthogy ez nagy kisebbségére lehetne Alcarria és Estramadura császár- és királynőinek; sziveskedjék kegyelmességed nekünk ezen urhölgyet legalább képmásában megmutatni. ha csak akkorában is, mint egy buzaszem

(mert hiszen a szálról könnyen lehet következtetni az egész gombolyagra), s minket ez teljesen kielégít és biztosít, kegyelmességed pedig meg lesz nyugtatva s kívánsága teljesül. Sőt hiszem, mi máris annyira az ő pártján állunk, hogy ha képe egy mutatná is, hogy az egyik szemére kancsal, a másiktól pedig czinóber és kénkő csorog : mind ennek dacára kegyelmességed kedvéért mégis épen azt fogjuk mondani, a mit csak kíván.

— Nem csorog, alávaló söpredék! viszonzá Don Qijote lángoló haragra lobbanva, nem az csorog, mondom, a mit állítasz, hanem ámbrá és pézsma, s nem is kancsal, se nem pupos, hanem egyenesebb a guadarramai orsónál. De te megadod az árát ezen káromlásnak, melyet oly nagy szépség ellen szórtál, milyen az én imádott hölgyemé.

S ezt mondván, szögezett lándsával rontott neki a szőlónak, s pedig oly dühvel és lángharaggal, hogy ha Rocinante — amannak jó szerencséjére — az ut közepén meg nem botlik és föl nem fordul, a vakmerő kereskedő bizonyára pórul jár. Rocinante azonban elbotlott, gazdáját pedig jó messzire vetette magától, ki fel akart ugyan kelni, de a dárda, a pajzs, a sarkantyuk, a sisak s a régi fegyverzet sulya annyira hátráltaták, hogy erre semmi módon képes nem vala. Mindazáltal a közben is, míg a felkeléssel sikertelenül viaskodnék, egyre kiáltozó :

— Ne szökjetek, gyáva népség, aljas söpredék!

Várjatok, mert nem az én hibámból, hanem lovam-
éből fekszem itt leterítve.

Az ott álló öszvérhajcsárok egyike, nem valami nagyon jó indulatu ficzkó, hallva a szegény leasettnak özönlő fenhéjazását, meg nem állhatá hogy bordáinak át ne adja a feleletet. Oda rohant hozzá, fogta a dárdát s előbb darabokra törvén, egy ilyennel ugy kezdé páholni a mi Don Quijote-nkat, hogy minden páncélja daczára egészen puhává porhanyította. Gazdái rá is kiáltottak ugyan, ne verje annyira s hagyjon békét neki; azonban a ficzkó már neki melegegett, s nem tudta abbahagyni, míg egész mérgét ki nem öntötte; majd összenyalábolva a dárda többi darabját, forgácsná törte valamennyit a boldogtalan elesetten, ki a rája zúduló ütés-zápor daczára sem fogta be száját, hanem égre-földre átkozódott az utonálló rablók ellen, miknek őket tartotta.

A ficzkó végre kifáradt, a kereskedők pedig tovább folytatták utjokat, melynek egész folyamára volt elég beszélni valójok a szegény elpáholtról, ki miután maga maradt, megfordult s ugy kísérlette meg a felkelést. Azonban ha erre még ép és egészséges korában se volt képes, hogy érhetett volna czélt most, így összezuzva és összetörve? Mindazáltal még is boldognak mondá magát, mert az egész bajt ugy tekinté, mint a kóbor lovagoknál megszokott bal esetet, s mindenért lova elbotlását okozta. S teste csakugyan annyira össze volt törve, hogy semmikép se tudott fölemelkedni.

V. FEJEZET.

Melyben lovagunk szerencsétlenségének elbeszélése folytatattatik.

Látván tehát hogy épenséggel nem képes megmozdulni, végtére is rendes gyógyszeréhez folyamodék, a mi abból állt hogy könyveinek valamelyik jelenetére gondoljon, s bolondsága most Balduin és a mantuai marques történetét idézte föl emlékeztébe, midőn Carloto ez utóbbit sebesülten hagyta magára a hegyes vadonban : az a történet, melyet a gyermekek tudnak, az ifjak előtt nem ismeretlen, az öregek magasztalnak és hisznek, de mind ennek daczára semmivel sem igazabb mint a Mahomed csodái. Neki azonban ugy látszék, hogy ez szakasztott mása az ő jelen esetének ; így tehát a legkinzőbb fájdalom kifejezésével kezdett hencseregni a földön s bágyadt hangon ismétlé ugyanazon szavakat, melyeket a vadonnak ama megsebzett lovagja állítólag ekkép mondott vala :

Hol vagy, oh én drága hölgyem,
Hogy nem osztod kinomat?
Vagy nem is tudsz róla mit sem,
Vagy kegyetlen s csalfa vagy.

Igy folytatta a románczot aztán egész azon sorokig, melyekben ez mondatik :

Oh Mantua nemes grófja,
Drága bátyám és uram!

S a sors úgy akarta, hogy a midőn e vershez ért, ugyanakkor menjen arra egy, az ő falujabeli szomszéd paraszt ember, ki éppen egy zsák buzát vitt a malomba. Mikor ez a földön elterültet megpillantotta, oda ment hozzá, megkérdezte kicsoda? s mi a baja hogy oly keservesen nyöszörög? Don Quijote kétségtelenül azt hitte, hogy ez Mantua grófja s az ő nagybátyja, nem is felelt tehát semmi mással, hanem folytatá a románczot, melyben elősorolta szerencsétlenségét, s a császár fiának, hitvese iránt viseltett szerelmét, mind ezt egészen azon módon a mint a románcz énekli. A paraszt bámulva hallgatá az egész ostobaságot, s miután felemelte a sisakrostélyt, mely az ütésektől darabokra szakadt, letörölte a lovagnak teljesen porlepett arczát, s csak is ekkor ismervén rá, azonnal így szóla hozzá :

— Señor Quijada ! (mert bizonyára így hívták, midőn még eszén volt s a nyugalmas nemesből nem vált kóbor lovaggá) ki rakta meg ily rutul nagyságotat ?

Ez azonban csak a románczot folytatá s azzal felelt minden kérdésre.

Mikor a jó ember mind ezt tapasztalná : lebonította — úgy a hogy tudta — a mell- és karpánczért, hogy lássa nincs-e valahol megsebesítve. Vért azonban nem, de még sebet sem leheté sehol észrevenni. Végre aztán talpra támasztá a földről s nem csekély fáradsággal felültette szamarára, mivel azt gondolta hogy ezen kevésbbé lesz rázós a nyargalás. Összeszedte a

fegyvereket, egész a lánfsaforgácsokig, felkötözte valamennyit Rocinantera, melynek kantársziját, a maga barmának pedig kötőfékét fogván marokra, utnak indult a falu felé, elmélyedve a Don Quijotétól hallott badarságok fölötti töprenkedésbe. Nem kevésbbé merült gondolatokba Don Quijote is, ki csupa törődöttségtől s lankadottságtól alig tudott a számaron fentartózkodni, s időről időre mély sóhajokot repite az ég felé, úgy hogy a paraszt meg nem állhatta, hogy még egyszer meg ne kérdezze: mi baja? A lovagnak pedig, mintha csak az ördög maga idézte volna fel emlékezetébe a jelen esetre alkalmazható történeteket, most egyszerre megfeledezvén Balduinról, a mór Abindarraez jutott eszébe, midőn Antequera alcaideje *), Rodrigo de Narvaez elfogta és rabul vitte várába. Ugy hogy a mint a paraszt újra kérdené, hogy érzi magát vagy mije fáj: ugyanazon szavakkal és kifejezésekkel válaszolt melyeket a fogoly Abencerraje **) intézett Rodrigo de Narvaezhez, a mint ezt Jorge de Montemayor »La Diana« czimű regényében olvasta; s oly makacsul megmaradt ezen idézgetésnél, hogy a parasztot majd az ördög vitte már el ennyi ostobaságnak hallatára. Világosan látta mind ezekből, hogy az ő szomszédja csakugyan megbolondult, s most már gyorsított léptekkel sietett a falu felé, hogy mentül előbb megme-

*) Valamely várerőd parancsnoka.

**) Olv. Avenszerrahe.

nekül ön azon csömörtől, melyet néki Don Quijote áradazó előadása okozott. Ennek végeztével ez utóbbi így szólott

— Most pedig, señor Don Rodrigo de Narvaez, tudja meg kegyelmességed, hogy e szép Jarifa *), a kiről szólottam, az jelenleg a bájos Dulcinea del Toboso, a kiért én végrehajtottam, hajtom és hajtandom a lovagság leghíresebb fegyvertényeit, melyeket a világ valaha látott, lát vagy látand jövőben.

— De az istenért, uram, felelt a paraszt, ismerjen már reám kegyelmességed; szegény bűnös lelkemre mondom, nem vagyok én se Don Rodrigo de Narvaez, se Mantua grófja, hanem Pedro Alonso, nagyságod szomszédja; kegyelmed pedig se nem Balduin, se nem Abindarraez, hanem a tiszteletre méltó nemes, señor Quijada.

— Én tudom, hogy ki vagyok, viszonzá Don Quijote, s tudom, hogy nem csak az lehetek, kinek magamat mondtam, hanem Frankhon tizenkét pair-je **) s a Hírnek mind a kilencz hőse***), mert mind azon hős tetteket, valamelyeket ezek összevéve avagy egyenkint végrehajtottanak, az enyéim mind felülmulandják.

*) Olv. Jarifa.

**) Nagy Károly frank császár 12 lovagja, u. m. Turpin, Naimés, Ollivier, Oger, Ganelon, Richard, Lambert, Garin, Oellus, Haimon, Milon és Roland.

***) A középkor véleménye szerint ezek: Józsuá, Dávid, makkabi Judás, Hektor, Nagy Sándor, Julius Caesar, Arthur király, Nagy Károly és Bouillon Godofréd.

Ilyen és ehhez hasonló beszélgetések közben értek a falu alá mikor már beestvéledett; a paraszt azonban bevárta, míg az éj még sötétebb lön, hogy az összetört lovagot senki se lássa meg ily siralmas állapotban. Mikor aztán a véleménye szerint eléggé alkalmas percz elérkezett, bement a lovaggal a faluba, s be Don Quijote házába, mely ekkorra már egészen fel volt háborodva. Együtt valának itt a falu lelkésze és a borbély, mindkettő nagy barátja Don Quijoténak, a kikhez a gazdasszony épen nagy fenhangon e szavakat intézé:

— Mit gondol, Pero Perez licentiatius ur (igy hívták a lelkészt) urunk szerencsétlenségéről? Hat napja már hogy hült helye gazdának, lónak, pajzsnak, dárdának és fegyvereknek! Jaj nekem szerencsétlennek! Én azt gondolom, s oly igaz is mint a mily való hogy halandónak születtem azok az átkozott lovagregények, melyeket mindig olvas, elvették esztét; s most jut már eszembe, mikor magával beszélgetett, akárhányszor hallottam tőle hogy kóbor lovaggá akar lenni s világgá menni kalandok után. Hogy a sátán és Barrabás vitték volna el mind ezeket a könyveket, melyek ily rutul tönkre tették azt az elmét, melynél kitünőbb nem volt az egész la Manchában.

Ugyanazt mondá az unokahugocska is, de még hozzá tevé:

— Tudja, Miklós mester (ez volt a borbély neve), akárhányszor megtörtént nagybátyámmal,

hogy ezeket az istentelen búbajos könyveket kétszer huszonnégy óráig éjjel-nappal folytonosan olvasta; míg aztán végre az olvasmányt eldobta, kardot ragadt s neki ment a falaknak és összevissza szurkálta, s mikor erre teljesen kifáradt, azt mondá, hogy most négy olyan óriást ölt meg mint ugyanannyi bika, az izzadságról pedig, mely az erőködés folytán rajta végig csorgott, azt hogy ez ama sebekből ömlő vér, melyeket a csatában kapott; aztán rögtön egy korsó friss vizet ivott, s állítá, hogy ez a víz a legeslegdrágább bájtital, melyet a bölcs Esquife, egy igen híres varázsló s neki nagy barátja, küldött az ő számára. De a hibás egyedül én vagyok, miért nem tudósítottam kegyeteket nagybátyám megháborodottságáról, hogy kigyógyítsák előbb, semmint az történt volna a mi történt, s eléggések azokat az eszeveszett könyveket (s pedig hány van neki ilyen!) melyek épen úgy megérdemlenék hogy a tűzbe vessék mint ha eretnekektől származnának.

— Nekem is az a véleményem, mondá a lelkes, s bizonynyal a holnapi nap ne is muljék el a nélkül hogy e könyvek fölött nyilvános auto *) ne tartassék s azok az eleven tűzre ne ítéltessenek, nehogy olvasásuk más valakinek is alkalmat nyújtson hasonló cselekedetre mint a hogy az én kedves barátom cselekedett.

A paraszt pedig és Don Quijote mind ezt hal-

*) Autos da fé, portugál eredetű kifejezés, jelenti az eretnekek vallatását.

lották, s amaz most kezdé már igazán érteni a szomszéd ur baját, a miért is fenhangon így kiálta :

— Nyissanak kegyelmetek ajtót Balduin urnak és Mantua marquesének, a ki nehéz sebekkel tér haza, és a mór Abindarraez urnak, kit a bátor Rodrigo de Narvaez, Antequera alcaideja vezet foglyaképen.

Ezen szavakra mindnyájan kisiettek, s midőn egyik rész a jó barátira ismert, a másik a gazdára meg a nagybácsira, ki a számról még most sem szállt le mert nem tudott : valamennyien hozzá futottak hogy szivökre szorítsák.

Ő pedig mondá :

— Hagyjatok békét nekem, lovam az oka, hogy sulyosan meg vagyok sebesítve; fektessetek ágyamba, s hívjátok — ha lehetséges — a bölcs Urgandát, hogy az vizsgálja meg és kötözze be sebeimet.

— Teremtő szent istenem! kiálta fel most a gazdasszony, de hát nem sugta-e meg szivem, mi a baja az én uramnak? Csak menjen fel nagyságod isten nevében, meg tudjuk mi gyógyítani a nélkül a Purganda nélkül is. Átkozottak legyenek, mondom újra és mondom százszor is még, azok a lovagkönyvek melyek kegyelmességedet így megrontották.

Azonnal ágyba fektették, majd sebeket kerestek rajta, de egyet sem találtak; ő maga azt állítá, hogy egészen össze van törve, mert Rocinante, hadi méne, épen akkor botlott el, mikor ő olyan vakmerő és rémitő tiz óriással viaskodott, milyeneknek nagy messzeföldön nem akadni párjokra.

— Lám, lám, mondá a lelkész, tehát óriások is vannak a dologba keverve? Bizonyomra mondom, elégetem én azokat holnap még estvének előtte.

Most már száz meg száz kérdést intéztek Don Quijotehoz; de ő mindössze is csak azt felelte: adjanak neki enni s hagyják azután aludni, mert jelenleg e kettőre van legnagyobb szüksége.

És így is lön; a lelkész pedig ez alatt egészen körülményesen kikérdezte a parasztot, hol és mikép találkozott Don Quijoteval? Ez elmondott mindent, el azt az egész sereg esztelenségét, a mit az mind találkozásuk alkalmával, mind ut közben összehadart. A licentiatust pedig mind ez meg szilárdabbá tette szándékában, melyet más nap valóban végre is hajtott, a midőn barátját, Miklós mestert, a borbélyt magával híván, ezzel együtt jelent meg újra Don Quijote házában.

VI. FEJEZET.

Azon kedélyes és szigorú ítéletről, melyet a lelkész és a borbély a mi elmés lovagunknak könyvtárában tartottak.

Az pedig még most is aludt. A lelkész elkérte Don Quijote unokahugától a könyvtár kulcsát, hol azok a kártékony könyvek álltak, a lányka pedig szives örömet oda adta. Mind bementek aztán, velök együtt a gazdasszony is, s többet találtak száz darab nagy, testes könyvnél, mindannyit igen csinos kötésben, nem különben más kisebbeket. Mihelyt a gazdasz-

szony mind ezeket megpillantá, megfordult s nagy gyorsan elsietett, azonban csakhamar visszatért egy szentelt-viztartóval s egy köteg izsóppal.

— Fogja, tisztelendő licentiatus ur, mondá, s hintse meg ezt a szobát a szentelt vízzel, nehogy e könyvekben hemzsegő varázslók valamelyike boszúból megrontson bennünket azért a tettünkért, hogy e könyveket kiirtjuk a világból.

A gazdasszony együgyűsége mosolyra gerjeszté a lelkészt, ki most a borbélyt kérte föl, hogy a könyveket egyenkint adná neki kezébe, hadd lássák, melyik mit tartalmaz, mert nem lehetetlen, hogy van ezek között olyan is, mely nem tűzbe való.

— Nem, mondá az unokatestvér, nincs miért megkegyelmezni egynek is, mind valamennyi gonosztévő: jobb lenne egyenesen az ablakon kivetni le az udvarra, ott halomra rakni s alájok gyujtani; vagy ha ezt nem, hordjuk ki a baromfi udvarra, s állítsuk fel ott a máglyát, hogy a füst senkinek se alkalmatlankodjék.

Ugyanezt mondá a gazdasszony is, oly nagy kedvöket találták mindketten ez ártatlanok halálában; azonban a lelkész nem egyezett bele s legalább czimeiket akarta előbb felolvasni.

S a legelső, a mit Miklós mester a lelkész kezébe adott, »Amadis de Gaula« négy kötete volt.

— Valóban különös, mondá a lelkész, mert, legalább az én tudtommal, ez a könyv volt a legelső lovagregény, melyet Spanyolországban nyom-

tattak, s minden ezután következő ettől veszi eredetét és származását; minek okáért úgy vélem, hogy ezt, mint a gonosz szerzet alapítóját, minden további kihallgatás nélkül egyenesen tűzhálálra kell ítélnünk.

— Nem, uram, viszonzá a borbély, mert a mint én hallottam, ez még is legjobb minden e fajta könyvek között, s így ennek, mint a maga nemében egyetlenlennek, meg kellene kegyelmeznünk.

— Ez igaz, mondá a lelkész, s ezen okból most az egyszer kiméljük meg életét. Nézzük azt a mellette állót.

— Ez, folytatá a borbély, »Esplandian a gaulai Amadis édes fiának hős tettei.«

— De már a mi ezt illeti, mondá a lelkész, csakugyan igaz, hogy az apának érdeme nem szerezt a fiúnak kiméletet: fogja, nagyasszony, nyissa ki az ablakot s dobja le ezt az udvarra, hadd vesse meg ez ama máglyának alapját, melyet rakni szándékozunk.

A gazdasszony nagy meglepéssel meg is cselekedte, s a jó Esplandian kirepült a baromfiudvarra, s egész csendességben várta ott aztán a tüzet, mely vég pusztulással fenyegeté.

— Tovább! mondá a lelkész.

— Ez itt, a melyik most következik, folytatá a borbély, »Graeciai Amadis,« s ennek a fióknak valamennyi darabja, úgy gondolom, mind az Amadis családjához tartozik.

— Ugy tehát menjen valamennyi az udvarra,

mondá a lelkész, mert ha arról volna szó, hogy Pintiquinestra királynét és Darinel pásztort égessem el, s ezek szerzőjének eklogáit és egyéb zürzavart, ördögös írka-firkáját : kész lennék velök együtt saját nemző atyámat is a tüzre vettetni, ha az valami kóbor lovag alakját öltötte volna magára.

— Nekem is az a véleményem, mondá a borbély.

— Az enyim is, tevé hozzá a fiatal leány.

— Ha tehát így van, szólta a gazdasszony, ide velök, s ki valamennyivel az udvarra!

Oda adák neki, de minthogy igen sok volt, s ő a lépcsőjárástól meg akarta magát kimélni: egyszerűen levette az ablakból.

— Ki ez a hordó-vastagságu? kérdé tovább a lelkész.

— Ez, viszonzá a borbély, »Don Olivante de Laura.«

— Ezen könyvnek szerzője, mondá a lelkész, ugyanaz volt ki a »Virágoskert«-et írta, s valóban nem tudnám megmondani, hogy e két mű közül melyik igazabb, vagyis jobban mondva, melyik hazudik kevesebbet? Csak annyit mondhatok, hogy ostobasága és pöffeszkedése miatt lereptül az udvarra.

— Ez, a melyik most következik, »Florismarte de Hircania,« mondá a borbély.

— Ahá, Florismarte ur? viszonzá a lelkész : akkor hát csak ki vele a baromfi-udvarra, daczára rendkívüli születésének s eszeveszett kaland-

jainak; irányának merevsége és száraz volta sem teszi jobb sorsra méltóvá. Az udvarra vele, nagyasszony, valamint azzal a másikkal is.

— A legtisztább szívvvel, felelt ez, s a vett parancsot a legnagyobb örömmel azonnal végre is hajtotta.

— Ez »Platir lovag,« folytatá a borbély.

— Régi könyv, mondá a lelkész, és nincs benne a mi kegyelmet érdemelne; minden további ellenvetés nélkül kövesse a másik kettőt.

S ugy történt.

Most megint egy újabb könyvet nyitottak ki, s látták, hogy annak czime: »A szent kereszt lovagja.«

— Azon szent czim, melyet e könyv visel, kegyelmet eszközölhetne számára minden egyéb tudatlansága daczára; minthogy azonban azt szokták mondani: a kereszt mögött az ördög áll, azért tehát tűzbe vele.

Megint más könyvet vön elő a borbély s így szólott:

— Ez a »Lovagok tükre.«

— Ismerem ő kegyelmességét, felelt a lelkész: ez Reinaldos de Montalban urról s barátairól és bajtársairól szól, kik gonoszabb zsványok Cacusnál; s a tizenkét parról s velök együtt az igazmondó történetíró Turpinról. Valóban legalább is örök kárhozatra itélném, ha egyébért nem is, de azért, mert a hirneves Mateo Boyardo meséjének bűnrészesei, s pedig ebből szötte a keresztyén költő

Ludovico Ariosto is a maga vásznát; a kit ha szintén itt talállok, de úgy hogy nem a maga nyelvén beszél, semmi tisztelettel sem fogok iránta viseltetni; ha azonban saját nyelvén szól, meghajlok előtte.

— Nekem megvan olaszul, mondá a borbély, csakhogy nem értem.

— Nem is volna jó, ha értené, viszonzá a lelkész, s szívesen elengedtük volna ama bizonyos kapitány urnak *), ha át nem hozza vala Spanyolországba és castiliaivá nem teszi. Mert eredeti értékéből igen sokat elvont, valamint általában ez fog történni mind azokkal a kik verses műveket akarnak más nyelvre áttenni, mert a munkájokra fordított legnagyobb gond és bebizonyított ügyesség daczára sem fogják elérni soha a tökély azon fokát, melyen ezek első alakjokban álltanak. Nekem az a véleményem, hogy ezen könyvet, úgy szintén a többieket is mind, melyekről azt találjuk, hogy ilyes franciaországi dolgokat tárgyalnak: vessük le megtakarítás végett egy kiszáradt kutba, a mig nyugodtabb elmével határozhatjuk majd el, mit kelljen velök cselekednünk; kivéve egy bizonyos Bernardo del Carpiot, a ki itt settenkedik, s egy másikat, a kit Roncesvallesnak neveznek: mert ha ezek valami módon kezembe kerülnek, tőlem egyenesen a gazdasszonyéba vándorolnak, onnan pedig minden irgalom nélkül az emésztő tűzbe.

*) Don Gerónimo de Urréa, kapitány, ki Ariosto »Orlando furioso«-ját 1575-ben adta ki spanyolul.

A borbélynak mind ez ellen nem volt semmi kifogása s egészen helyes és a maga rendjén való dolognak tartá, minthogy a lelkészt oly jó kereszténynek s az igazság oly hű barátjának ismerte, ki a világ minden kincseért sem mondana olyast, mi ezzel talán ellenkeznék.

Egy másik könyvet nyitott fel ekkor, s látta, hogy ez »Palmerin de Oliva,« tőszomszédságában pedig az »angolországi Palmerin,« melyeket, midőn a lelkész megpillantana, így szólott :

— Ezt az olivát (olajfa) azonnal ki kell szaggatni tövestül és a tüzre vetni, hogy még hamva se maradjon; ezen angolországi pálmát azonban el kell tenni s meg kell őrizni, mint a maga nemében páratlant, s olyan diszes szekrénykét kell készíttetni számára, melyet Nagy Sándor a Dariustól elvett zsákmány közt talált, melyben aztán Homer költői munkáit tartotta. Ez a könyv, komám uram, két oknál fogva méltó a tiszteletre : az egyik az, hogy már magában véve is jó ; a másik pedig, hogy a mint hire van, Portugal egyik bölcs királya szerzette. A Miraguarda kastély kalandjai a lehető legjobban s legművésziebben írják, nyelvezete finom és világos, melyben a beszélőnek méltósága mindenütt igen jellemzőleg és elmésen van megtartva és megfigyelve. Azért tehát, ha Miklós mester is helyesli, azt mondanám, hogy ezt és a gaulai Amadist kiméljük meg a tüztől, míg a többiek — minden hosszas teketória nélkül — veszszenek.

— Nem úgy, tisztelendő komám uram, vi-

szonzá a borbély, mert a melyik most került kezembe, ez a nagyhirű »Don Belianis.«

— A mi ezt illeti, viszonzá a lelkész, második, harmadik és negyedik részével egyben, mind ezeknek egy jó adag rhebarbarára lenne szükségök, hogy tulságos epéjüktől megtisztuljanak, valamint ki kellene törölni belőlök mind azt, a mi a Hir kastélyáról szól s azt a többi esztelenséget; ám kegyelmezzünk meg neki hát ideiglen, s a mily mértékben megjavul, találjon oly mértékben irgalmat vagy igazságot; addig is vigye haza, komám uram, de olvasni senkinek oda ne adja.

— Helyes! viszonzá a borbély, s nem akarván magát tovább fárasztani a lovagregények czimeinek olvasásával, azt mondá a gazdasszonynak, nyálábólja össze a nagyokat mind s vesse le az udvarra.

Annak sem kellett több ennél, mert jobban örült neki, hogy e könyveket elégetheti, mint ha egy egész vég vásznat megszótt volna akár olyant, a milyennél már szebb és finomabb nem lehet; így tehát egyszerre nyolezával is fogta őket s vetette ki az ablakon.

Mínthogy nyálábszámra vette, az egyik darab oda esett a borbély lába elé, ki jókedvűleg emelé fel, megnézendő, kinek a munkája, s ezt a czímet látta rajta :

»A hires lovag, a fehér Tirante története.«

— Uram irgalmazz! kiálta fel a lelkész hangosan, itt van tehát a fehér Tirante is? Adja

csak, komám uram, mert be kell vallanom hogy ebben, a felderülés kincsére s a mulattatás bányájára akadtam. Ebben van Don Kyrieleison de Montalban, a bátor lovag, s vele testvéröccse Tomas de Montalban; ugy szintén Fonseca lovag, valamint a bátor Tirante küzdelme a szelindekkel; ebben vannak Placerdemivida kisasszony elmés mondásai; továbbá az özvegy Reposada asszonyság szerelmeskedései és ármányai; nem különben azon császárné ő fenségének története, a ki lovászába Hypolitoba szerelmes. Mondhatom, kedves komám uram, a mi az irályt illeti, könyv ennél jobb nem lehet a világon; ebben a lovagok esznek is, alusznak is, ágyban hálnak meg, s haláluk előtt végrendeletet is tesznek s más egyéb ilyeseket is cselekszenek, a mik különben az e fajta könyvekből rendesen hiányoznak. Azonban nem késem mind ennek daczára kimondani, hogy a szerzőt méltán élte fogytáig tartó gályarabságra lehetne itélni, a miért ennyi ostobaságot szántsándékosan összeirkált. Vigye haza, komám uram, olvassa el, s majd meglátja hogy igazat mondottam.

— Megcselekszem, viszonzá a borbély, hanem mit tegyünk ezekkel a még fenmaradt kis könyvekkel?

— Ezek, mondá a lelkész, alkalmasint nem lovagregények, hanem költemények; s kinyitván az egyiket, látta hogy az Jorge de Montemayor »Diana«-ja, s azt hívén, hogy a többiek is mind e fajták, így szólott: Ezeket nem szükség az előbbieket

példája szerint tüzre vetnünk, minthogy ezek se nem voltak, se nem lesznek soha oly károsak mint a lovagregények. Kellemesen mulattató könyvek ezek, a nélkül hogy valakinek ártanának;

— Jaj, uram, mondá a leányka, bátran megparancsolhatná kegyed, hogy amaz elsőbbek nyomában ezek is elégettessenek: mert nem lehetetlen, ha uram bátyám végre kigyógyul a lovagság betegségéből, ezeket fogja olvasni, s majd egyszer csak kapja magát s beáll pásztornak s erdön-mezőn fog barangolni énekelve és furulyázva, vagy a mi még gonoszabb, költővé lesz, ez pedig, a mint mondják, gyógyíthatatlan ragadós betegség.

— Ennek a lánykának igaza van, mondá a lelkész, s bizonyára jó lesz, ha a mi kedves barátunk utjából előre elhengerítjük a botránkozás követét. S minthogy Montemayor »Diana«-jával kezdjük: úgy hiszem helyes, ha ezt nem égetjük el, hanem kitöröljük belőle mind azt, a mi a böles Feliciáról és a megbüvölt vizről szól, valamint a hosszabb verseket valamennyit, s isten neki, hagyjuk meg a prózai részt s azon dicsőséget hogy az ilyenemű könyvek között ez volt a legelső.

— A mi most következik, szólta a borbély, ez a Salamancai*) »Diana«-ja, e néven második; emez pedig hasonló czimmal Gil Polo**) költeménye.

*) Alonzo Perez, a ki orvos volt Salamancában.

**) Olv: Hil Pólo.

— Már, a mi a Salamancaiét illeti, felelt a lelkész, ez kövesse és szaporítsa az udvarra kárhoytattak számát, ellenben Gil Poloét oly gondosan őrizzük meg mintha magától Apollótól származnék. Most pedig tovább, kedves komám uram, siessünk mert az idő későre jár.

— Ez a könyv, mondá a borbély egy másikat kinyitva, »A szerelem történetének tiz könyve« Antonio de Lofraso szárd költőtől.

— Papi állásomra mondom, szólt a lelkész, hogy a mióta Apolló Apolló, a muzsák muzsák s a költők költők : ennél elmésebb s mulattatóbb könyvet senki sem írt még, s mely a maga nemében páratlan s a legjobb mind azok között, melyek ilyes tartalommal valaha napvilágot láttak; s a ki ezt nem olvasta, bizvást elmondhatja magáról, hogy igazán élvezeteset még sohasem olvasott. Adja ide, komám uram, becsesebb találmánynak tekintem ezt, mint ha valakitől flórenzi selyemből készült reverendát kaptam volna ajándékba.

Nagy örömmel tette félre a könyvet, míg a borbély folytatá :

— A most következők ezek : »Az iberiai pásztor,« »Henares nymphái,« s »A kigyógyított feltékenység.«

— Semmi egyéb dolgunk velök, mondá a lelkész, mint hogy a gazdasszony kezéhez szolgál-tassuk; hogy miért, azt ne is kérdezze senki tőlem, különben sohase érnék a végire.

— Ez »Philida pásztor.«

— Nem pásztor ez, mondá a lelkész, hanem a legelmébb udvaronc; tegyük félre mint valami drága kincset.

— Ennek a nagynak, a mely most következik, mondá a borbély, czime: »Vegyes költemények kincstára.«

— Ha oly nagyon vegyesek nem volnának, többet érnének, mondá a lelkész; ezt a könyvet ki kelene tisztítani és a benne foglalt sok-fenséges közül számos silányságot kigyomlálni; tegyük félre, részint azért mert a szerző jó barátom, részint azért is, mert sok komoly és alapos művel ajándékozott meg bennünket.

— Ez, folytatá a borbély, Lopez Maldonado »Cancionero«-ja.

— Ezen munka szerzője is jó barátom, szolt a lelkész, s a verseket az ő ajkairól bámulással hallgatja mindenki; s hangja, melylyel e dalokat zengi, oly varázsló hogy egészen elbájol. Kissé terjedelmes az eklogákban, azonban semmisen sok a jóból: tegyük félre gondosan a választottak közé. S micsoda munka amaz ott, mellette?

— Miguel de Cervantes »Galatea«-ja, mondá a borbély.

— Ez a Cervantes számos esztendő óta kedves jó barátom, s mondhatom hogy jártasabb a szerencsétlenségekben mint a versírásban. Munkájának tervezete meglehetős; sokba kezd, de nem fejez be

semmit; be kell várnunk a második részt, melyet ígér Talán a folytatás kiérdemli számára azon kegyelmet, melyet tőle minedddig megtagadtak. Addig pedig vigye haza, s tartsa zár alatt, kedves komám uram.

— Szives örömmel, viszonzá a borbély. Itt jön három együtt: »La Araucana,« Don Alonso de Ercillától; »La Austriada,« Juan Rufo, cordovai esküdttől, s a »Monserrate,« Cristobal de Virues valenciai költőtől.

— Mind é három mű, mondá a pap, a legjobb mind azon hősköltemények között, melyek eddigelé spanyol nyelven megjelentek, s bátran kiállják a versenyt a hasonnemű leghiresebb olasz költeményekkel: őrizzük meg mint a spanyol költészet legdrágább kincseit.

A lelkész sokkal fáradtabb volt már, semhogy még több könyvet is megtekintsen, s így tehát azt akarta, hogy a többi, minden különbség nélkül, valamennyi a tűzre jusson; azonban a borbély már nyitva tartott egyet, melynek czime vala: »Angelica könyei.«

— Könyeket én ejtenék, mondá a lelkész e néynek hallatára, ha a tűzre ily könyvet vettettem volna: mert a ki ezt szerzette *), nem csak Spanyolország, de az egész világnak egyik legremekebb költője, s egyszersmind Ovidius néhány meséjének igen szerencsés fordítója.

*) Luis Barahona de Soto.

VII. FEJEZET.

A mi jó lovagunk, Don Quijote de la Mancha második kirándulásáról.

Épen idáig jutottak, mikor Don Quijote egyszerre csak teli torokkal elkiáltja magát :

— Ide, ide, nagybátorságu lovagok! most kell megmutatnotok hatalmas karjaitok erejét, különben az udvaroncok viszik a torna jutalmát.

E lárma és zaj hallatára hozzá siettek s így a még hátralévő könyvek megrostálása félbeszakadt, s a »Carolea,« a »Spanyolországi Leon,« s a Don Luis de Avila által szerkesztett »Császár tettei« hihetőleg így jutottak a tüzre látatlanul és kihallgatás nélkül, mig ezeket, ha a lelkész szeme elé kerülnek, aligha sujtja ily szigorú ítélet.

Midőn Don Quijotehoz értek, az már felkelt az ágyból s javában benne volt a kiáltozásban és hóbortoskodásban, a mennyiben szurkált, vagdalt minden felé, pedig olyan ébren volt mintha sohasem aludt volna. Megmarkolták tehát s erőszakkal nyomták vissza ágyára. Mikor aztán így egy kissé lecsendesült, a lelkészhez fordult s ily szavakat intéze hozzája :

— Valóban, Turpin érsek ur, szégyen-gyalázat, hogy mi, kiket tizenkét pairnek neveznek, így se tesszük se veszszük, csak átengedjük e torna győzelmét az udvaronc lovagoknak, holott mi kalandorok nyertük el az előbbi három nap jutalmát.

— Csillapodjék, nagyságos komám uram, mondá a lelkész, hiszszük a jó istent, fordul a koczka, s a mi elveszett ma, holnap majd megnyerjük. Most csak egészségére legyen gondja nagyságodnak, mert nekem úgy látszik, halálosan ki van fáradva, sőt talán meg is sebesítve.

— Sebesítve nem, viszonzá Don Quijote, de igen is összezuzva és törve egészen, mert az a fattyu Don Roldan egy tölgyfa törzsszel rutul elhúsángolt, s mind ezt csupa irigységből, mert látta, hogy egyedül én szállok szembe merészségével. De ne Reynaldo de Montalban legyen a nevem, ha minden varázshatalma daczára meg nem lakoltatom érte, mihelyt ez ágyból felkelhetek. Most azonban adjanak ennem, mert erre van legnagyobb szükségem; a mi pedig a boszuállást illeti, azt bizzátok én reám.

Ugy is tettek: ennie adtak, s aztán aludni hagyták tovább, s ki nem fogtak a csodálkozásból boldonságán.

A gazdasszony pedig még ez este elégetett minden könyvet, valahány csak a baromfi udvaron vagy az egész háznál található volt, s lobbot kelle vetnie sok olyannak is, melyek pedig méltók lettek volna hogy a könyvtárakban örök időkre megőriztesenek. Ezt azonban sorsuk és a vizsgáló bíróság hanyagsága megakadályoztatta, s így teljesült be rajtok is a köz mondás: hogy a gonoszok helyett gyakran az igazaknak kell szenvedniök.

Az egyik mód, a melylyel a lelkész és a borbély közös barátjokat bajából gyökeresen ki akarták gyógyítani, az volt, hogy a könyvtárszoba ajtaját befalazzatják és bevakoltatják, hogy ha majd felkel, rá ne akadhasson (s megszünvén az ok, talán megszünik az okozat is), ők pedig majd azt mondják, valami varázsló vitte el a könyveket a szobával együtt mindenestül. Ezt azután a lehető legnagyobb gyorsasággal végre is hajtották.

Don Quijote harmad napra felkelt az ágyból, s első dolga is az vala, hogy könyveit akarta megtekinteni; minthogy azonban a szobát nem találta régi helyén, össze-vissza kereste mindenütt az egész házban.

Mikor oda érkezék, a hol azelőtt az ajtó nyílt, a falat megtapogatta kezével, nézett jobbra, nézett balra, s mind ezt minden szó nélkül. Végre azután jó sokára azon kérdést intézte a gazdasszonyhoz: hol van az ő könyvtár-szobája?

A gazdasszony, ki értesítve volt már a felől, mit kell majd ez esetben válaszolnia, így szólott:

— Micsoda szobát, vagy mi egyebet keres nagyságod? Ebben a házban nincs többé se könyvtár, se könyvek, maga az ördög vitte el mind.

— Nem az ördög volt az, egészíté ki a lányka, hanem valami varázsló, a ki éjnek idején egy felhőn jött ide, ugyanaz nap, mikor kegyed távozott; s leszállván a kigyóról a melyen ült, belépett a szobába, s én nem tudom mit, mit nem csinált oda ben, de nem sokára repülve szállt el a tetőn keresztül,

egy füstben hagyván az egész házat. Mikor aztán oda szaladtunk, megnézni mit cselekedett : nem látunk többé se könyvet se könyvtárt. Csak arra emlékezünk, mind a gazdasszony mind én magam is, hogy a gonosz öreg távoztában egész fenszoval azt mondá, hogy ezen könyvek s e könyvtár gazdája ellen titkos gyűlölségből követte el e házon azt a rontást, melyet majd csakhamar észreveszünk. Azt is mondta, hogy őt a bölcs Duñatonnak hívják.

— Nem Freston-t mondott? kérdé Don Quijote.

— Nem tudom én, viszonzá a gazdasszony, Fristonnak hívják-e vagy Fritonnak, csak arra emlékszem, hogy a neve ton-nal végződik.

— Már bizonyosan úgy van, mondá Don Quijote, egy bölcs varázsló ez, s nekem halálos ellenségem, ki azért viseltetik, ily haraggal ellenem, mert bűbájosságánál fogva tudja, hogy jövendőben parbajt vívok majd egyik kedvencz lovagjával s le is győzöm, mit ő semmiképen meg nem akadályoztathat; ezért követ el minden kigondolható boszantást ellenem. Én azonban azt mondom szemébe : nincs rá mód, hogy az egek vegzését megghiusítsa vagy megakadályoztassa.

— Szent igaz, mondá unokahuga, hanem kicsoda kényszeríti kegyedet, kedves bátyám, arra, hogy ilyen viaskodásokba elegyedjék? Nem jobb lenne-e szép nyugton itthon ülni mint hogy kalandó-

dokat hajhászszon a világban s elfeledje a mit a példabeszéd tart: sokan mennek gyapjuért s nyirtan jönnek vissza.

— Hohó, kedves hugom, viszonzá Don Quijote, roszul számítasz! Előbb, semmint engem megnyirnának, bőrét huznám én le valamennyinek a ki csak egyetlen hajszálat akarná is meggöribíteni.

A fehérnépek erre aztán abba hagyták a felelést, mert vették észre, hogy már is haragra gerjed.

Don Quijote pedig mintegy két hétig egészen nyugodtan hon maradt ezután, s egyetlen jellel sem árulá el, hogy előbbi hóbortosságát ismételni szándékozik. Ezen idő alatt két komájával, a lelkészszel és a borbélylyal a legkedélyesebb vitatkozások folytak azon állítása fölött, hogy a világnak semmire sincs nagyobb szüksége mint a kóbor lovagokra s hogy ezt a lovagrendet ő fogja újra feltámasztani. A lelkész néha ellene mondott, néha meg engedett neki, mert ha ezen csselfogáshoz nem folyamodik, semmikép se tudtak volna egymással megfézni.

Ugyanezen idő alatt Don Quijote összebarátkozott egy szomszéd paraszt emberrel, a ki igen szegény, de igen becsületes ember volt, csakhogy ész dolgában e sem volt ki egészen. S ennek aztán annyit beszélt, annyi mindent összevissza ígért, hogy a szegény ördög végre rászánta fejét s hajlandó lön beállani hozzá fegyverhordozónak.

Egyebek közt azt is mondá neki Don Quijote,

hogy csak határozza rá magát minél előbb, mert nem lehetetlen, hogy térül-fordul, hamarabb mint a meddig tizig olvashatni, valami szigetet fog meghódítani, melynek aztán őt, a paraszt embert teszi kormányzójává.

Ilyen és ehhez hasonló ígéreték hallatára Sancho Panza*) (ez volt a paraszt neve) oda hagyta feleségét, gyermekeit, és beállt szomszédjához fegyverhordó zónak.

Don Quijote most már pénz után látott, s egymásat eladva vagy elzálogosítva, bár potom-áron valamennyit, még elég tisztességes összeg kerekedett belőle. Egyik ismerősétől egy lándsát kért kölcsön a maga számára, sisakrostélyát, a mint tudta, ismét összetoldozta, fegyvernökével Sanchoval pedig közölte tervezett indulása napját és óráját, meghagyván neki, hogy ekkorra lássa el magát mind azzal a mire csak szükségök lesz. Kiváltképen azt kötötte szívére, el ne felejtse hogy tarisznyát is hozzon magával. Sancho fogadta, hogy nem felejtí el, azonfölül a maga számára egy igen derék szamarat is, mint-hogy ő bizony nem valami nagyon jó gyalogló.

A szamár említése szöveget ütött Don Quijote fejébe, s elgondolkozott, nem jutna-e eszébe valami kóbor lovag példája, a kinél hasonlóképen szamarháton járó fegyvernök szolgált? Egyetlen egy ilyen sem emlékezett. Végre azonban még is beleegyezék, hogy ám hozza tehát a szamarat, de egyszersmind

*) Olv. Száncso Panza.

feltette magában, hogy a legelső kínálkozó alkalommal diszesebb paripát ad alája, a mikor ugyanis megfosztja majd lovától a legelső udvariatlan lovagot a kivel összeakad. Ellátta magát ingekkel s más egyéb szükséges holmival úgy a mint tudta, hiven megfogadva azt a jó tanácsot, melyet egykor a fogadás adott.

Mikor aztán mind ezzel elkészültek, s a nélkül hogy akár Panza gyermekeinek vagy feleségének, akár Don Quijote gazdasszonyának isten-hozzádot mondtak volna : egy éjjel szépen bucsutvettek a kapufélfától, s mindjárt ekkor egy huzomban oly nagy utat tettek, hogy mire hajnolodott, már akkor nyugodtak lehettek a felől, meg nem találják őket többé, ha mindent tüvé tesznek is érettek.

Sancho Panza úgy ment a számaron mint valami patriarcha, tarisznyájával s kulacsosan, szinte égve a vágytól, hogy minél előbb átvehesse azt az ura ígérte sziget-kormányzóságot.

Don Quijote történetesen épen azon az uton s ugyanazon irányban haladt most is a Montiel sikon át, a merre első kirándulásakor, csak hogy ez alkalommal mégis kevesebb nehézséggel mint a minap, mert most egészen kora hajnal volt s a rézsut eső napsugarak nem gyötörték annyira.

Sancho Panza nem sokára így szólott urához :
 — Csak arra kérem nagyságodat, kőbor lovag ur, el ne feledkezzék arról az ígért szigetről ; ha még olyan nagy volna is, nem felek ám tőle, hogy el ne tudjam kormányozni.

— Tudnod kell, barátom Sancho Panza, válaszolt erre Don Quijote, hogy a régi kóbor lovagoknál általánosán bevett szokás vala, hogy fegyvernőkeiket kormányzókká tegyék a meghódított szigetek vagy birodalmak fölött, s nekem határozott szándékom, hogy nem térek el e kegyteljes szokástól, sőt még többet is akarok tenni azoknál. Mert ők néha, sőt a leggyakrabban, addig vártak míg a fegyvernők megvénült, s midőn már terhére vált a nehéz nappali s még kinosabb éjjeli szolgálát, csak akkor adtak neki valami grófi czimet vagy legalább is egyik-másik kisebb-nagyobb kerület vagy tartomány marquesi méltóságát; de ha isten téged megtart és megtart engem is, nem lehetetlen, hogy egy hét eltelte előtt olyan királyságot hódítok meg, melyhez még több ilyen is tartozik, s ezek valamelyike egészen alkalmas lesz, hogy királyául megkoronáztassalak. Ezen pedig ne csodálkozzál szerfölött, mert az ilyen lovagokkal oly hihetetlen és soha nem látott dolgok és események történnek, hogy én a legkönnyebb szerrel még többet is adhatnék mint a mennyit ígértem.

— Akkor tehát, folytatá Sancho Panza, ha valami csoda módon, a mint nagyságod mondja, én királylyá lennék: Juana Gutierrez, az én életpárom, legalább is királynévá lenne ugy-e, gyermekeim pedig hercegekké?

— Ki kételkednék ezen? kérdé Don Quijote.

— Én kételkedném, viszonzá Sancho Panza, mert azt hiszem, ha a kegyelmes isten záporként

öntené is a koronákat e földre, egy se illenék oda Mari Gutierrez fejére. Tudja, uram, nem ér az egy batkát se királynénak; grófnénak, no ennek még csak megjárna valahogy, de ennek is csak nehezen.

— Bizd ezt az istenre, Sancho, felelt Don Quijote, majd megadja néki az, a mire méltónak itéli; csak te le ne aljasítsd lelkedet annyira, hogy királyi helytartóságnál talán még kevesebbel is megelégedjél.

— Nem is teszem, uram, mondá Sancho, már csak azért sem, mert van olyan derék uram, hogy ha valaki, ez aztán meg tudja adni nekem azt, a mit el is bírok meg is érdelek.

VIII. FEJEZET.

Ama fényes sikerről, melyet a hős Don Quijote a szélmalom elleni rettenetes és minden képzelmet felülmuló kalandban aratott, több szerencsés eseménnyel egyben, a mik méltók a hűséges feljegyzésre.

E pillanatban mintegy harmincz vagy negyven szélmalom merült fel a sikon előttök. Alig látta meg Don Quijote ezeket s rögtön e szavakat intézé fegyvernökéhez :

— A szerencse sokkal jobban kedvez ügyünknek, semmint mi magunk valaha még csak álmodni is mertük volna : mert ime, nézd csak barátom, Sancho Panza, hogyan emelkedik ott az a harmincz vagy még annál is több óriás, kikre én rögtön rajtok ütök, hogy

megfoszszam életöktől; a mi zsákmányt tőlök nyerünk, azzal vetjük meg gazdagságunk alapját, s bizonyára nemes harcz és istennek tetsző szolgálat lesz, ha ezen gonosz fajzatot eltöröljük a föld színéről.

— Micsoda óriások? kérdé Sancho Panza.

— Azok ott előttünk, felelé gazdája, kiknek karja olyan hosszú, hogy van a kié két egész mértföldnyi.

— De, uram, veté ellen Sancho Panza, hiszen a mik ott látszanak, azok nem óriások, hanem szélalmok; a miket pedig nagyságod karoknak vél, azok a vitorlák melyeket a szél forgat s a malomkövet hajtják.

— Látszik, mondá Don Quijote, hogy nincs jártasságod az ilynemű kalandokban. Óriások azok, s ha félsz, vonulj vissza, s imádkozzál azalatt, mig vélök én vakmerő és egyenlőtlen viadalba bocsátkozom.

S ezt mondván, sarkantyuba kapta Rocinantet, rá se hederítve fegyvernökének Sanchonak kiabálására, ki torka szakadtából váltig kiabálta hogy a miket meg akar támadni, azok csakugyan szélalmok és nem óriások. Ő azonban annyira meg volt győződve arról hogy óriások, hogy se Sancho szavára nem hallgatott, se pedig a már elért közelség daczára figyelmére sem méltatta, hogy jobban szemügyre vegye, hanem e helyett fenszóval kiáltá :

— Ne fussatok, gyáva és aljas teremtmények!

egyetlen egy magános lovag az csupán, ki ostromot hoz ellenetek!

E perczben szellő támadt s a nagy vitorlák forogni kezdének, mit Don Quijote meglátván, így folytatá szavait:

— És ha még számosabb kart emelgetnétek is mint az óriás Briareus, még is meg kell lakolnotok!

S ezt mondván, miután magát egész szívével szerelme hölgyének, Dulcineának ajánlotta, arra kérve hogy a szörnyü harcban jöjné segítségére: sisakrostélyát mélyen lebocsátá, a dárdát rohamra szögzé s a Rocinantól kitelhető legnagyobb sebességgel rontott neki a legközelebb álló szélmalomnak. Dárdájával beleszúrt ennek egyik vitorlájába, melyet azonban e közben a szél oly sebesen hajtott már, hogy az a dárdát darabokra törte, a lovagot lovastul magasra ragadá magával s nyomban aztán úgy oda teremtette a mezőre hogy meg se nyekkent.

A mint csak törtethetett a szamar ina szakadtában, Sancho Panza oly gyorsasággal nyargalt segítségökre; de a midőn oda érkezett, úgy találta, hogy a lovag meg se tud mocczanni: akkorát esett Rocinanteről.

— Isten az atyám! kiálta fel Sancho, de hát nem megmondtam-e nagyságodnak, nézze meg jobban mit cselekszik, mikor ezek nem egyebek szélmalomoknál: hiszen ezt csak az nem látja, a kinek magának is ilyen van a fejében.

— Hallgass, barátom, viszonzá Don Quijote, lásd, semmi sincs az örökös változandóságnak inkább alávetve mint a harcok eseményei. Annál inkább mondhatom ezt, mert úgy hiszem, s valóban így is van, hogy ama bölcs Freston, ki nem rég könyveimtől és könyvtár-szobámtól megfosztott, az változtatá szelmalmokká ezen óriásokat, hogy elrabolja tőlem legyőzésök dicsőségét; ilyen ellenséges érzellemmel viseltetik ő irántam. De végre gonosz bűbájossága még se diadalmaskodik az én jó kardomon.

— Isten fordítsa jóra, a mint tudja, viszonzá Sancho, s a lovagot talpra állítván, valahogy újra felemelé Rocinatera, melynek majdnem minden csontja kiment a helyéből.

Ezen kalandról beszélgettek aztán, a mint utjokat a Puerta Lápice felé folytatták, hol — Don Quijote állítása szerint — okvetlenül bőviben lesznek a jelesebbnél jelesebb kalandoknak, minthogy az a legjártabb helyek egyike.

Csak a fölött busongott a lovag szertelen, hogy oda lett a dárdája, s a mint fegyvernökének erről panaszkodék, így szóla :

— Emlékezem, azt olvastam egykor a spanyol lovagról, Diego Perez de Vargasról, hogy dárdája egyszer a csatában darabbá törvén, egy tölgyfatörzset vagy ágat tört le, s azzal e napon oly csoda dolgokat művelt s annyi mórt izzé-porrá zúzott *), hogy a

*) Spanyolul : machacar vagy machucar.

Machuca név rajt maradt melléknév gyanánt, s e napságtól fogva mind őt magát, mind utódait Vargas y Machuca-nak hívták. Ezt pedig azért emlitém, mert a legelső tölgyfáról vagy cserről, mely szemembe ötlük, magam is ép ily hatalmas ágat akarok törni, s azzal oly dolgokat szándékozom végbe vinni, hogy azt fogod mondani magadról, te vagy a legszerenesébb halandó, ki méltó lehattél látni és csodálni oly tetteket, a mik majdnem hihetetlenek.

— Isten neki! mondá Sancho, hiszem én, hogy minden úgy lesz, a mint nagyságod mondja; hanem tessék most egy kissé jobban kiegyenesedni, mert egészen két-rét ül nagyságod, a mi bizonyosan onnan van, hogy az esés nagyon összezúzta.

— Tökéletes igaz, viszonzá Don Quijote, hanem, ha a fájdalom miatt nem panaszkodom, ennek az az oka, mert a kalandor lovagoknak tiltva van bármely sebről is panaszkodni, még ha a bélök fordulna is ki rajta.

— No már ha így van, akkor nincs rá mit felelnem, viszonzá Sancho; de tanum az élő isten, én bizony nagyon szeretném ha nagyságod panaszkodnék mikor valamije fáj, mert a mi engem illet, én bizony a legkisebb bajomban is jajgatni szoktam, ha ugyan a fegyvernököknek is nem az a törvényök, a mi a kóbor lovagoké, hogy tilos a jajgatás.

Don Quijote meg nem állhatá, hogy fegyvernöke együgyüségén el ne mosolyodjék, s kijelenté

előtte, hogy ezentul is bátran jajgathat, a hogy és a mikor csak akar, mert mind e napságig sohasem olvasta, hogy ez a lovagrend törvényeivel ellenkeznék.

Sancho ezután arra figyelmezteté urát, hogy talán ideje volna már a falatozásnak. Ez pedig azt felelte rá, ő még nem éhezett meg, a mi azonban Sanchot illeti, ha kedve tartja, ám falatozzék.

Sancho, a kit ekképen az evésre rászabadítottak, számarán a lehető legkényelmesebben elhelyezkedék s tarisznyájából előszedé a bele rakottakat, s ura mögött jó távolast hátra maradva, hozzálátott a falatozáshoz s oly jó izüen kortyogatott egyre-másra a kulacsból hogy a legnyalánkabb malagai borkóstoló is irigy szemmel nézhette volna.

S a mig így mentében kortyot korty után nyelne sürüen, még a gazdájától nyert ígéretek se jutottak eszébe, a kalandok keresését pedig egyáltalában nem találta fáradságosnak, sőt minden veszedelmes voltuk daczára a lehető legmulatságosabbnak.

A következő éjszakát ott tölték aztán a közelben álló fák alatt, melyek egyikéről Don Quijote egy dárda gyanánt szolgálható száraz ágat tört le, s erre tette rá azon vasat, melyet az eltöröttről levett vala.

Don Quijote egész éjjel nem aludt, hanem folytonosan Dulcineájára gondolt, hogy ő is egészen ugy tegyen a mint könyveiben a kóbor lovagokról olvasá, kik számos éjet töltöttek álmatlanul erdőkben és pusztaságokon s szünet nélkül kedveseik emlékével foglalkoztak.

Nem így Sancho Panza: mert ez, mikor gyomrát megtöltötte, s pedig nem is valami czikoria-lével, egy huzomban átaludta az egész éjszakát, s ha csak ura fel nem rázza, őt ugyan se az orrára sütő nap-sugarak, se az új nap keltét vidáman köszöntő madár-sereg hangicsálása fel nem ébresztették volna. Mikor felébredt, csakhamar megemeltette a kula-csot, de jóval üresebbnek érzé mint tegnap, a min szive jóformán el is szomorodott, mert a környékből azt nézte ki, hogy ezen a bajon itt nem lehet egy-könnyen segíteni.

Don Quijote reggelizni se kívánt, mert a mint már említettük, sokkal élvezetesebb emlékekkel táplálkozott.

Útjokat tovább folytatták a Puerta Lápice felé, mely a hajnal kelte után mintegy három óra múlva merült fel szemeik előtt.

— Itt, mondá Don Quijote a helyet megpillantva, barátom Sancho Panza, egész könyökig vájkálhatunk az ugynevezett kalandokban. Hanem tartsd meg azt az egyet: ha bár látnád is valaha, hogy én a világ legnagyobb veszedelmébe jutottam, neked csak akkor szabad védelmemre kardot rántanod, ha azt veszed észre, hogy azok, a kik rám támadnak, mindössze is csak aljas csöcselék nép, ily esetben segíthetsz; ellenben ha lovagok: akkor a lovagrend törvénye szerint semmi áron sem szabad és lehetséges segítségemre jönnöd mindaddig, míg nem vagy lovaggá ütve.

— Ebben, mondá Sancho, bizonyára nem lesz nagyságodnak kifogása engedelmességem ellen, annál inkább se, mert én már természetemnél fogva nagyon békeszerető vagyok s gyomromból utálok akármi zenebonát vagy verekedésbe való keveredést. Hanem, már a mi a magam személyének védelmezését illeti : bizony abban ezekre a törvényekre nem is hederíték, mert azt mind az isteni, mind az emberi törvények kinek-kinek megengedik, hogy az ember védje magát, akárki fiától eredjen is a támadás.

— Ez ellen nincs is semmi kifogásom, mondá Don Quijote; csupán arra nézve mondtam, hogy ha netalán lovagok ellenében akarnál segélyémre jönni, attól óvakodjál s tartsd féken természetes hevességedet.

— Fogadom, hogy ugy cselekszem, viszonzá Sancho, s ezt a rendeletet ugy megtartom mint a vasárnapot.

Midőn e párbeszédet folytatnák, egyszer csak két szent benedekrendi szerzetes tűnt fel előttük az uton, kik valóságos dromedárokon ültek, mert az alattok lévő öszvérek csakugyan majdnem akkorák valának. A szerzetesek porellenes uti szemüveget viseltek, kezökben pedig napernyőt. Mögöttük egy hintó jött négy vagy öt lovas s két gyalog öszvérhajcsár kíséretében.

A kocsiban — mint utóbb kiderült — egy vizcayi urnó utazott Sevillába férjéhez, ki valami nagyon megtisztelő küldetésben készült Indiákra. A

barátok nem tartoztak tehát e társasághoz, mindössze is csak egy uton jöttek. Mindazáltal alig pillantá meg őket Don Quijote, így szóla fegyvernőkéhez :

— Vagy igen csalódom, vagy a legrendkívülibb kaland áll előttem, mely valaha csak történt, mert ama két fekete alak kétségkívül két varázsló, sőt bizonyára azok is, s ama kocsiban valami elrablott herczegasszonyt visznek magokkal, nekem pedig szent kötelességem, hogy ezen erőszakoskodást teljes erőmből megakadályoztassam.

— No ez még a szélmalmoknál is veszettebb lesz, mondá Sancho, hiszen nézze csak, uram, ez a kettő itt benediktinus barát, a hintó pedig valami uti társaságot visz. Hallgasson rám s gondolja meg nagyságod mit csinál, hogy az ördög valamikép ki ne játszsza.

— Mondtam már, Sancho, viszonzá Don Quijote, keveset értesz a kalandokhoz, s azonnal meg látod hogy minden úgy van a mint mondtam.

S alig ejté ki e szavakat, azonnal előre rugtatott, s oda állt az ut közepére, merről a barátok jöttek, s mikor ezek már oly közel jutottak hozzá, hogy véleménye szerint szavait meghallhaták, fenhargon így kiálta rájuk :

— Ördöngös és erőszakos fajzat, bocsássátok rögtön szabadon e magas herczegnőket, kiket ama hintón magatokkal visztek erőszakosan: mert ha nem :

legyetek elkészülve, hogy tüstént halál fiai lesztek gonosz tetteitek jogos büntetéseül!

A barátok visszaránták a kantárszárát, meglepetve Don Quijoténak mind alákjától mind pedig szavaitól, mely utóbbiakra ekképen válaszolának :

— Lovag ur, mi se ördögösek, se erőszakosak nem vagyunk, hanem Szent Benedek szerzetesei, kik megyünk a magunk utján, s nem tudjuk, hogy ama hintóban vannak-e vagy se elrablott herczegnők.

— Mézes-mázos szavak emgem el nem ámitának, mert jól ismerlek, esküszegő csöcselék, mondá Don Quijote; aztán egyéb választ be sem várva, megsarkantyuzá Rocinantét, s előre szegzett dardával oly dühvel és féktelenséggel rontott az egyik barátira, hogy ha a szerzetes hirtelen le nem veti magát öszvéréről, bizonyára csunyául a földre lökik nyergéből, sőt talán halálra is sebesítik.

A másik barát látván mi történt társával, bokáját belevágta jó öszvére oldalába s neki iramlott a mezőnek, magánál a szélnél is gyorsabban.

Sancho Panza látta, hogy a barát a földre terült; könnyeden leugrott szamaráról, oda sietett a leterítetthez s azonnal fosztogatni kezdé ruháit. E pillanatban ott termett mellette a szeretesek két szolgálégyne, s rá riváltak, hogy meri az ő urokat vetköztetni? Sancho azt felelte, hogy őt ez törvényesen megilleti, zsákmányaképen azon csatának, melyben ura Don Quijote lett a győztes. A legegények azonban, kik nem értettek tréfát, se pedig

zsákmányról s csatáról tudni se akartak, látván egyzsersmind hogy Don Quijote jó messzire tovahaladt már s a hintóban ülökkel beszélget: neki, estek Sanchonak, legyurták a földre, s szakálát az utolsó szálig kitépve, irgalmatlanul eldöngeték s úgy hagyták a porban elterülve hogy alig szuszogott.

Az egészen elrémült, megfélemlített s halálra sápadt barát pedig hirtelen felkapott paripájára, s mihelyt a nyeregben ült, társa után iramlott, ki jó távolast megállá s onnan nézte-leste mire fordul a támadás? Most azonban be sem várva a megkezdődött esemény végét, tovább ügettek utjokon, s vetettek magokra annyi keresztet mint ha maga az ördög lett volna sarkukban.

Don Quijote pedig — a mint már említettük — a hintóban ülő urnővel ereszkedett beszédbe s így szóla hozzá :

— Szépséged*), magas urnő, egészen szabadon rendelkezhetik immár személyéről, mert elrablóinak kevélységét le a porba sujták hatalmas karjaim. S nehogy hosszas gyötrelmébe kerüljön szabadítója nevének megtudása : az én nevem Don Quijote de la Mancha, ki rabja vagyok a páratlan szépségű Doña Dulcinea del Tobosonak. S viszonzásául azon jótéteménynek, melyet véled tettem, magas asszo-

*) A spanyol udvariasság, nőkkel szemben, a szépséged kifejezést (*vuestra hermosura*) is ép úgy használja megszólításul mint mi a nagyságod-at, méltóságod-at, stb.

nyom, nem kérek egyebet, csupán azt, menj el Tobosoba, köszöntsd nevemben e drága hölgyet, s mondd el neki, mit cselekedtem megszabadításodért.

Mind azt, a mit Don Quijote mondott, hallá a kocsi körül álló lovászok egyike a ki épen vizcayi volt. Mikor ez látná, hogy a lovag nem szünik meg a kocsi tovahaladását akadályoztatni, sőt azt követeli, forduljanak azonnal Toboso felé : oda lépett Don Quijotehoz s dárdáját megragadván, rossz spanyolsággal s még rosszabb vizcayi kiejtéssel mondá :

— Menni, menni, lovag ; különben isten a ki teremtette, ha kocsit nem menni hagyni, én megölsz tégedet, oly igaz mint a hogy én vizcayi lenni.

Don Quijote jól érté, mit akar mondani s egészen nyugodtan viszonzá :

— Ha lovag volnál, a mi nem vagy, már eddig megbüntettem volna vakmerőségedet és szemtelenségedet, szolgállelkü teremtmény !

— Én nem lovag ? kiálta a vizcayi, istenre esküszöm, te ugy hazudni mint keresztyén ! Dobja dárdát, huzza kardot, mindjárt meglátsz, ki fojtja vizbe macskát. Vizcayi a földön, ur a tengeren, ur az ördögbennél is, s te csuf hazudni, ha mást mondani.

— »Tüstént meglátod,« mondá Agrages, viszonzá Don Quijote, s dárdáját a földre lökvén, kardját ragadá s pajzsát maga elé tartva, rárohant a vizcayira, azzal a határozott szándékkal, hogy éltét veszi.

A mint a vizcayi látta hogyan ront rá, szeretett volna leszállani öszvéréről, mely afféle bérbevett s meg nem bizható silány állat volt; most azonban nem tehetett már egyebet csak kardot rántott. De szerencséjére oly közel állt a hintóhoz, hogy onnan egy kocsivánkost hirtelen felragadhatott, mely pajzs gyanánt szolgálhata, s így aztán oly hevesen csaptak össze rögtön mint két halálos ellenség.

A többiek nagyon szerették volna megbékéltetni őket, de nem lehetett, mert a vizcayi rosztal ejtett szavakkal azt mondá, ha nem engedik csatáját bevégezni, rakásra öli asszonyostul valamennyit, a kik akadályoztatják.

A hintóbeli úrnő, megijedve és elrémülten a látottaktól, megparancsolá kocsisának, álljon félre kissé, s így aztán távolabbról kíséré figyelemmel a kegyetlen tusát, melynek folytában a vizcayi egy hatalmas vágást mért Don Quijote vállára a pajzs fölött, s a páncél védelme nélkül ketté is hasította volna derékig.

Don Quijote érzé a rettenetes vágás sulyát s fenhangon kiáltá :

— Oh én szivem szerelme, Dulcinea, te a szépség virága! Jer a te lovagodnak segítségére, ki a te nagy tökéletességed dicsőítésére ily rémitő viadalba bocsátkozott!

Ezt mondani, kardját még szorosabban megragadni, magát a pajzsossal jól elfödni s a vizcayira

rohanni, mind ez egyetlen pillanat műve volt, azon elhatározással egyben, hogy mindennek egyetlen kardcsapással akart véget vetni.

Viszont a vizcayi is látva hogyan tör rá amaz, s ámbár a nagy hevességből azt következtette, bátorsága is akkora lehet, el volt tökéelve hogy ő sem enged semmit Don Quijoténak. Bevárta tehát, magát a kocsvánkossal jól elfödve; de öszvérét se jobbra, se balra nem tudta fordítani, a mely csupa kimerültségből, s nem is lévén hozzá szokva az ilyes sületlenségekhez, meg se tudott már moczczanni.

Don Quijote — a mint említettük — magasra emelt karddal ronta neki a vizcayinak, egyenesen azon szándékkal hogy ketté vágja; a vizcayi hasonlóképen emelt karddal, s a vánkossal fedezkedve várta a támadót; a körül állók pedig valamennyien félve és remegve lesték, mi vége lesz ezeknek a rémitő csapásoknak melyekkel egymást fenyegetik.

A hintóbeli urnő s a körülötte lévő nőcseléd-ség ezer kegyes fogadalmat és ígéretet tettek Spanyolország minden szent képének és kápolnájának, ha isten kimenti a lovászt s őket mindnyájokat ebből a rettenetes veszedelemből melybe jutottak.

Hanem sajnós, e történet írója épen e helyen és épen e ponton szakasztja félbe e harczot, azt hozván fel mentségére, hogy Don Quijote hős tetteiről, az elmondottakon kívül, semmi egyebet nem talált feljegyezve. Azonban tagadhatlan igaz, hogy e munka folytatója semmikép se akarta elhinni, hogy ily neve-

zetes történet végkép feledésbe mehessen, valamint azt se, hogy a manchai bölcsek oly gondatlanok lettek volna, hogy levéltáraik- vagy íróasztalaikban ne tartogatnának valami jegyzeteket, mikben e hirneves lovagról történik megemlékezés. Annyira meg volt erről győződve, hogy szentül hitte, végre majd csak ráakad mégis e mulattató történet befejezésére a mi hála a menny kedvező kegyelmének, csakugyan meg is történt azon módon, a mint a második szakaszban elbeszéljük *).

IX. FEJEZET.

Melyben a bátor vizcayi s a hős manchainak rettenetes párbaja végét ér és befejeztetik.

Történetünk első szakaszát épen ott hagytuk el, midőn a bátor vizcayi s a hirneves Don Quijote kivont és magasra emelt karddal oly rettenetes csapást szándékoztak egymásra mérni kölcsönösen, hogy ha csakugyan lesujtanak, egymást legalább is ketté vágják, tetőtől talpig széthasítják s úgy ketté válnak mint a gránátalma. S e nagyérdekű történet ebben a kétséges pillanatban megszakadt és

*) Cervantes eredetileg négy szakaszra akarta osztani Don Quijoteját; utóbb azonban, midőn a mű már teljesen megjelent, az egész csak két fő részből állott, s az első rész szakaszait előlről új fejezetszámok nem jelezték, s azoknak határát csak is az illető fejezet végén található megjegyzés tünteti fel.

csonkán maradt, a nélkül hogy szerzője csak a legcsekélyebb utasítást adta volna is, hol lenne feltalálható a mi belőle még hiányzik.

Ez nagyon zokon esett énnekem, s az a tetszés, melylyel ama keveset olvastam, visszatetszéssé vált bennem, ha elgondolám, mennyi fáradságba fog kerülni, míg azt a sokat megtalálhatom, mi — nézetem szerint — ez érdekes történethez még kívántaték.

Lehetetlennek s a bevett jó szokással homlok-egyenest ellenkezőnek látszék, hogy ily jeles lovag mellett ne legyen ott valami tudós, ki soha nem látott hős tettei megírását magára vállalja, holott ilyenek nem volt hijával egyetlen egy kóbor lovag sem, ki csak valaha szerte kalandozott, sőt mindegyiknek okvetlenül volt egy vagy akár két tudósa, kik nem csak hős tetteiket irták meg, hanem legjelentéktelenebb gondolataikat és aprólékosságaikat is feljegyezték, még olyasokat is, a mikről az ördög se tudott; képzelhetetlen, hogy ép ily jeles lovaggal bánják a sors oly mostohán, hogy megvonja tőle azt, a miben egy Platir s egyéb hasonlóké is bővelkednek. Sehogyse akartam tehát elhinni, hogy ily pompás történet oly hiányos és csonka maradhasson, s hibául ezt a minden dolgokat elnyelő és elemésztő idő konokságának róttam fel, mely ezt a történetet is vagy rejtve tartja még vagy már is megsemmisítette.

Mínthogy azonban lovagunk könyvei között olyan újabb művek is voltak, minők »A kígyógyított

féltékenység« s a »Henares nymphái és pásztorai,« ebből azt következtettem, hogy az ő története okvetlenül újabbkori, s ha talán nincs is még írásba foglalva, élnie kell még bizonyára faluja s az ennek környékbeli lakosság emlékezetében. E gondolat egészen felzaklatott s még élénkebb vágyra keltett, hogy kimerítő s alapos tudomást szerezzek magamnak a mi híres spanyolunk, Don Quijote de la Mancha egész életéről s csoda tetteiről, ki valóságos vezérfénye és tükre a manchai lovagoknak, s egyszerűsmind az első ki a mi korunkban s e gonosz időkben a kóbor lovagság terheinek és fáradalmainak szentelé magát, hogy sérelmeket megtoroljon, özvegyeket gyámolítson, szüzeket ótalmazzon, nevezetesen olyanokat, kik kezökben lovagostorral s paripán ülve, hegyen-völgyön ölükben viszik szüzességöket, mert voltak régente olyan szüzek, a kik ha csak valami semmirekellő ficzkó, vagy valami szürös és baltás paraszt, vagy valami durva óriás erőszakot nem tett rajtuk, még nyolczvan éves korukban is, mely egész idő alatt egyetlen egy éjet sem töltének fedél alatt, olyan érintetlenül szálltak alá sirjokba mint tulajdon édes anyjok ki őket e világra szülte.

Mondom tehát, hogy a mi bátor Don Quijoténk ezen és más hasonló okoknál fogva felejthetetlen és örökké tartó dicsőségre méltó; mire azonban én magam is számot tarthatok, kinek annyi munkába és fáradságomba került, míg e kellemes történet befejezésére is ráakadhattam, bárha igen is

jól tudom, hogy, ha az ég, a véletlen és a jó szerencse nem jönnek segítségemre, a világ mégis csak fosztva maradt volna azon örömtől s élvezettől, melyel most egy-két óráját eltöltheti az, ki e könyvet figyelmesen olvassa.

A mi már e megtalálást illeti, az a következő módon történt.

A mint egyszer Toledóban az Alcanán (vásártér) vetyengenék, egy fiatal siheder lépett oda egy selyem-kereskedőhöz s holmi régi papirokat és iratsomagokat kínált neki eladásképen. Minthogy pedig én szenvedélyes olvasó vagyok, kész még az utczán fekvő papir darabot is felvenni, ezen természetes hajlamomtól ragadtatva fogtam amaz iratok egyikét, melyeket a fiu árult, s a mint bele pillantottam láttam hogy az arábul van írva; ezeket a betűket ismerem ugyan, de azért olvasni nem tudom; körülnéztem tehát nem vennék-e észre valami arábul tudó morisco-t*), a ki elolvasná. Nem volt nehéz ilyen tolmácsot találnom, mert volna ott még sokkal jobb és régibb nyelvre nézve is kapható**). A sors csakugyan küldött is azonnal egyet, s ez, midőn véle ohajtásomat közleném s az írományt kezébe adnám. középen felnyitotta azt; de alig olvasott belőle valami keveset, már is mosolyra fakadt. Megkérdeztem

*) Kikeresztelkedett mohamedán, mór.

***) Hihetőleg czélzás a héber-zsidó nyelvre, melyet Cervantes az arábnál azért nevez jobbnak, minthogy az ó-testamentom is e nyelven van írva.

mit nevet; ő pedig felelé, hogy a könyv szélére írott jegyzeten mosolyog. Kértem, mondaná el nekem is, mire ő, a nevetést abba nem hagyva, így szóla:

— A mint mondám, a margóra az van ide írva: »Ezen Dulcinea del Tobosonak, kiről e történetben annyiszor van szó, oly ügyes keze volt a disznó-hus besózására, hogy annál alkalmasabb egyetlenegy asszonynak se az egész Manchában.«

A Dulcinea del Toboso név említése kimondhatatlanul meglepett s kíváncsiságomat a legmagasabb fokra felcsigázta, mert az villant keresztül agyamon, vajon ez iromány nem-e Don Quijote történetét tartalmazza?

E gondolattól ösztönöztetve felkértem a moriscot, olvassa el az irat elejét; s midőn e kérésemet teljesítve s az arabot rögtönözve spanyolra fordítaná, czim gyanánt e szavakat olvasá: »Don Quijote de la Mancha története, írta Cide Hamete Benengeli, arab történetíró.«

Sok önuralkodásra volt szükségem, hogy el ne áruljam örömemet, mely e könyv czimének hallatára áthatott; megelőztem a selyem-árust, megvéve a fiu minden papirját fél réalért, holott ha neki esze van s tudja mennyire szívesen fekszik ez irományok birhatása, bizvást hat reálnál is többet kérhetett s nyerhetett volna érettök.

A moriscoval rögtön a nagy templom keresztutja felé távoztam, s felszólítám fordítsa le nekem e papirokból spanyol nyelvre mind azt a mi Don Quijo-

teről szól, de minden hozzátoldás vagy kihagyás nélkül, s megígérttem hogy megadom érette a mit kér.

Ő meglegedett fél mázsa mazsolával s két véka buzával, s megígérte hogy lefordítja a lehető leg-hivebben s a legrövidebb idő alatt. Én pedig, részint azért, hogy a munkát megkönnyebbitsem, de meg azért is, mert a becses találmányt egyáltalában nem akartam kezemből kibocsátani: a moriscot saját lakásomra hittam, s ő aztán ott, nem sokkal több mint másfél hónap alatt lefordítá az egészet ugy a mint alább következik.

Az első írásdarabban Don Quijote s a vizcayi párba a természethez egészen híven volt lerajzolva képen, hol az alakok épen ugy állottak mint a történet elbeszélte. Kardjaik magasra emelve, egyik a pajzsos, másik a kocsivánkossal fedezkedve, s a vizcayi öszvére oly híven találva hogy a bérlett minőséget egy nyíllövésnyiről fel lehetett rajta ismerni. A vizcayi lábai alá ezen szavak voltak írva: »Don Sancho de Azpeitia,« a mi kétségtelenül nevét jelenté; Rocinante oly remekül volt rajzolva, oly hórihorgosnak és nekinyultnak, oly vékony dongájúnak és véznának, oly kiálló keresztcsonttal s oly szemmel láthatólag kehesnek, hogy a legelső tekintetre be kelle ismerni, mily helyes és mily találó vala Rocinantenak elnevezni. Tőszomszédságában Sancho Panza állt, szamarát kötőfékénél fogva, s az ő lábainál is egy aláírás ezen szavakkal: »Sancho Zancas;« ez

pedig hihetőleg azért, mert a mint a kép mutatá, hasa potrohos, termete kurta, lábai vékonyak valának, s nevét is azért tették össze Sancho (potroh) és Zancas (vékony v. pipaszárlábu)-ból, a minthogy néha a történet e kettős néven említi. Még néhány aprólékos részletet kellene felsorolnom; ezek azonban oly kevésbé jelentékenyek, hogy semmi fontosságuk sincs a történet hű előadására nézve, mely semmi esetre sem lehet rossz, mihelyest igaz.

Ha mégis e történet igaz voltára nézve lehetne valami ellenvetést felhozni, legfőlebb az hogy aráb írótól származik, e nemzetbelieknek pedig az az ismert tulajdonságuk, hogy igen hazugok. Mivel azonban irányunkban oly ellenséges érzellemmel viseltettek: ez okon inkább az hihető hogy valamit elhagyott, semmint az hogy bármit is tulzott volna. Ezt annál fogva gondolom, mert a midőn tolla árádozhatott, sőt árádoznia kellett is volna e jeles lovag magasztalásában: ő ezt, úgy látszik, szándékosan mellőzte, a mi mindenesetre hiba, s még vétkeesebb indokból származhatik, holott a történetíróknak pontosaknak, igazaknak és mindenek fölött részrehajlatlanoknak kell és illő lenniök, s egyaránt helytelen, akár érdekből, akár félelemből, akár ellenszenv-, akár rokonszenvből eltérniök az igazságtól, mely a történelem anyja, s mely utóbbi viszont az idők vetélytársnője, az események letéteményese, a multak tanuja, a jelennek példája és mintaképe, s a jövődők figyelmeztetője. A mi elbeszélésünkben fel fogja ta-

lálni a nyájas olvasó mind azt a mit csak követelni lehet valami mulattató történettől, s ha netalán egy vagy más jótulajdonságnak még is hijával lenne, véleményem szerint ez sokkal inkább a bitang szerzőnek semmint a tárgy fogyatékoságának hibája. A második szakasz tehát, a fordítás szerint, ekképen kezdődik:

Midőn a bátor és felgerjedt viaskodók kivont, éles kardjaikat magasra emelve tartanak, úgy lát-szék, hogy fenyegetésök égre, földre és pokolra szól, oly rettenetes vala ingerültségök és ellenséges magoktartása.

Az első, ki a szörnyü csapást sujtotta, a felbőszült vizcayi volt, ki vágását oly erővel s oly dühvel intézé, hogy ha a kard félre nem siklik utjában, ezen egyetlen csapás elég lett volna, hogy végét ves-sen hősünk vakmerő párbajának s egyszersmind va-lamennyi kalandnak. Azonban a kegyes végzet, mely őt nagyobb dolgokra kívánta fentartani, ellenfelének kardját úgy fordítá, hogy bárha bal vállát találta is, egyéb kárt nem okozott mint hogy ezen egész oldalt lefegyverzé s ut közben magával sodorta a sisak nagy részét s a lovag félfülét, mik aztán gyászos ro-mokként omlottak a földre, szörnyen eltorzított kép-pel hagyva gazdájokat.

Irgalmas isten! hi festhetné le egészen hiven azt a felbőszülést, melyre a mi bátor manchaink szí-ve gerjedt, mikor látá, milyen rutúl bännak el ő vele. Én csak annyit mondhatok, hogy nekikeseredésében

ujra felemelkedék a kengyelben, s kardját két kézre fogván oly mérges csapást zuhantott alá teljes erővel a kocsivánkosra és a vizcayi fejére, hogy ez a hatalmas védeszköz daczára is okvetetlen azt gondolhatta, valami hegy szakadt rá bizonyosan; a vér pedig nyomban dőlni kezdett orrán, száján és mind a két fülén. Megrendültében majdnem leesett öszvéréről, sőt le is esett volna, ha ennek nyakában meg nem fogózik. Előre hajlásakor mind a két lába kicsuszott a kengyelből, mire rögtön felkapta karjait, a szörnyű csapástól megrémült öszvér ekkor neki iramlott a mezőnek, azonban egy pár ugrás után a földre terült gazdástul.

Don Quijote mind ezt teljes nyugalommal szemlélte; mikor pedig látta, hogy leesett, leszállt lováról, oda sietett nagy könnyeden amahhoz, s kardja hegyét a vizcayinak egészen szeme bogarához tartva, azt követelé tőle, adja meg magát, máskülönben fejét veszi.

A vizcayi annyira meg volt zavarodva, hogy egy szó kevés, de annyit se tudott kiejteni, s Don Quijote vak dühétől csakugyan pórúl is járhatott volna, ha a hintóbeli hölgyek, kik mind e perczig halálos félelemmel nézték a párviadalt, oda nem rohannak hozzá s mennyre-földre nem kérik, legyen oly irgalmas és könyörületes s kegyelmezzen meg a lovász életének.

Don Quijote nagy komolysággal s méltósággal viszonzá:

— Meg lehettek győződve, szép hölgyek, kész örömmel teljesítem kívánságtokat; de csak azon feltétel alatt, ha e lovag megigéri, hogy elmegy Toboso falujába s magát az én nevemben a páratlan Doña Dulcineának bemutatja, hogy bánjék el véle tetszése szerint.

Az aggódó és vigasztalhatatlan hölgyek se nem tudakozódva bővebben Don Quijote kívánsága felől, se nem kérdezve egy szóval se, ki az a Dulcinea, megigérték a lovász nevében mindent, hogy egy be-tűig megcselekszi a mit neki a lovag most pa-rancsolt.

— Ezen ígéret alapján nem bántom tehát, ha-bár bizonyomra nagyon is megérdemlé.

X. FEJEZET.

Azon kedélyes párbeszédről, melyet egymás között Don Quijote és fegyvernőke Sancho Panza folytattak.

E közben Sancho Panza, kit a szerzetesek le-gényei tisztességesen elpáholtak, szintén talpra állt, s nagy érdekléssel kísérel urának, Don Quijoténak párba-ját, teljes szívből kérve istent, segítse győzelemre, hadd nyerjenek valami szigetet, melynek aztán kor-mányzójává tegye, mint egykor megigérté.

Mikor tehát látta, hogy a párbajnak vége van, s ura újra fel akar ülni Rocinanterára, oda sietett hozzá a kengyelt tartani; de mielőtt amaz felülne,

Sancho térdre borult előtte, megragadta kezét s csókot ejtvén rá, így szólott:

— Legyen tehát oly kegyes, señor Don Quijote, én jó uram, s tegyen meg kormányzónak a fölött a sziget fölött, melyet e csatában elfoglalt; s legyen az akár mekkora, érzek magamban annyi erőt, hogy csak oly jól el tudom majd kormányozni én is mint akárki más a világon a ki valaha sziget fölött uralkodott.

Don Quijote így felelt szavaira:

— Jegyezd meg magadnak, Sancho barátom, hogy ezen kaland s az ehhez hasonlók, nem olyan sziget-szerző kalandok, hanem csak olyas keresztutfélék, a melyekben nem kap az ember egyebet, legfőlegb összezuzott fejet vagy levágott fület. De légy türelemmel, majd fordulnak elő még olyanok is, a mik után téged nem csak kormányzóvá, hanem még sokkal többé tehetlek.

Sancho ezt is nagyon szépen megköszönte másodszor is megcsókolta ura kezét s pánczélinge szegélyét, majd felsegíté Rocinatera, maga pedig szamarára ült s nyomban utnak eredt gazdája után, ki a nélkül, hogy többé csak egy szót intézne is a hintóban ülökhez, sebes ügetéssel tartott a közelben álló erdőnek.

Sancho utána koczogott a mint szamarától kitélt, de Rocinante oly gyorsan haladt előre, hogy a fegyverhordozó látva teljes elmaradását, fénszóval kiálta urára, álljon meg és ne siessen oly nagyon.

Don Quijote megtette, s Rocinantet kantárán fogva mindaddig visszatartóztatá, míg fáradt fegyvernőke végre oda érkezett s azonnal így szóla gazdájához:

— Azt gondolom, uram, nagyon jó lenne ha valami templomba menekülnénk, mert a hogy nagyságod azzal az emberrel elbánt, a kivel imént viaskodott, csakugyan nem lehetetlen, hogy hirt adnak róla a Santa-Hermandad-nak *), az pedig szépen elcsip bennünket; akkor aztán, akár megesküdjem rá, tudom hogy sok kínos verejtek cseppet izzadunk addig, míg a tömlőczből kiszabadulunk.

— Hagyd el, mondá Don Quijote, mert ugyan láttad vagy olvastad-e valaha, hogy kóbor lovag törvényszék elé került volna, követett légyen bár el akárhány homicidiumot (emberölést).

— Én semmiféle cidiumhoz sem értek, viszonzá Sancho, se ilyenekkel soha életemben nem törődtem; csak annyit tudok, hogy a Santa-Hermandad utánok szokott járnai azoknak, kik a nyílt mezőn dulakodnak; más egyébbel én nem törődöm.

— Akkor ne félj, mondá Don Quijote, kimentenék én akár a kaldeusok kezéből is, annál inkább a Santa-Hermandadéból. Hanem mondd csak igaz lelkedre: láttal-e valaha derekabb lovatot nálam mind az egész föld kerekiségén? Olvastál-e a

*) Szó szerint: a szent-testvérség; Spanyolország hajdani rendőrsége.

regényekben olyas valakiről, ki hevesebben tudna támadni, szilárdabb lenne a kitartásban, ügyesebb a vagdalkozásban és biztosabb a földrelökésben mint én?

— Hogy az igazat megvalljam, viszonzá Sancho, én bizony soha se olvastam semmiféle regényt, mert se írni, se olvasni nem tudok; hanem annyit merek állítani: bátrabb urat, teljes egész életemben sohase szolgáltam nagyságodnál, s engedje a kegyelmes isten, hogy ennek a vakmerőségnek ne adja soha úgy meg az árát a mint már említettem. Most pedig csak arra kérem nagyságodat, engedje, hogy sebét bekötözzem, mert füle ugyancsak vérzik, az én tarisznyámban pedig van tépés is, meg egy kevés fehér-kenőcs.

— Mind ezt bizvást nélkülözhetnök, viszonzá Don Quijote, ha el nem feledem, hogy egy üvegre valót készítek Fierabras balzsamából, melynek egy-két cseppjével sok időt és gyógyszert megkimélhetnék.

— Micsoda üveg, miféle balzsam az? kérdé Sancho Panza.

— Az olyan balzsam, viszonzá Don Quijote, s pedig készítése módját könyv nélkül is tudom, hogy a kinél az van, nincs annak a haláltól mit félnie, s nyugodt lehet még ha halálra sebesítenék is. S azért, ha majd elkészítettem és neked átadom, s megtörténik, hogy valami csatában két külön darabbá vágták szét testemet, a mi épen nem ritkaság:

ha te ezt látod, ne tégy semmi egyebet, mint vedd fel óvatosan és gyengéden testem azon részét, mely a földre esett, s mielőtt a vér kihülne, helyezd oda a másikhöz, mely a nyeregben maradt, de vigyázva hogy a részek teljesen egymásra illesztessenek; adj be aztán rögtön ne többet csupán két kortyot ez említett balsamból, s majd meglátod, épebb leszek a legépebb almánál.

— Ha ez így van, szóla Sancho, akkor én szívesen lemondok a sziget ígért kormányzóságáról, és minden szives szolgálatom fejében egyebet se kívánok, csak e csodatévő balsam receptjét adja nekem nagyságod, melynek egy unciájáért akárhol is megadnak két reált, s többre aztán nem is lesz szükségem hogy tisztességesen és gondtalanul megélhessek. Még csak azt az egyet szeretném tudni, nem kerül-e nagyon sokba a készítése?

— Nem egész három reálon három pintet lehet készíteni, viszonzá Don Quijote.

— Isten irgalmazzon bűnös lelkemnek! kiálta fel Sancho, de hát mire vár akkor nagyságod hogy rögtön el nem készíti és rá engemet is megtanítsa?

— Csak légy türelemmel, barátom, viszonzá Don Quijote, nagyobb titkokra is meg akarlak én téged még tanítani s nagyobb jótéteményekben is részesíteni. Most azonban lássunk a bekötéshez, mert fülem csakugyan sajtóbban fáj mint magam is szeretném.

Sancho előszedé a tépést s a kenőcsöt a tarisznyából; mikor azonban Don Quijote meglátta, hogy sisakját milyen baj érte, majd az esze ment el miatta, s kezét kardjára bocsátva, szeméit pedig az ég felé emelve, e szavakat mondá :

— Esküszöm a nagy alkotóra, ki mindeneket teremtett, és a négy evangelistára, a hol legterjedelmesebben írnak : hogy olyan életet akarok élni, minőt a mantuai nagy marques folytatott, midőn megesküvék, hogy megboszulja öcscsének Balduinnak halálát; mely élet pedig abból állt, hogy terített asztalról mindaddig nem eszik, asszonyt nem ölel, s más egyéb dolgokból, mikre ugyan nem emlékszem már teljesen, de esküvésembbe foglaltakul kívánom tekintetni : míg kemény boszút nem állok azon kitől e sérelmet szenvedém !

Hallván e szavakat Sancho, így felelt :

— Gondolja meg csak kegyelmességed, señor Don Quijote, ha ama lovag hiven megteszi azt, a mit nagyságod néki parancsolt, tudniillik elmegy az én kegyelmes asszonyom Dulcinea del Toboso elé, már akkormind annak meg felelt a mivel tartozott, s újabb büntetésre nem méltó, ha csak megint újabb bünt el nem követ.

— Megjegyzésed helyes és szavad igaz volt, viszonzá Don Quijote, s im ezennel megsemmisítem eskümet, a mennyiben ez újabb boszuállást illeti; de ismétlem és megfogadom másodszor is, hogy olyan életet folytatok, milyenről szólottam, mindaddig,

a mig erőhatalommal egy ép oly jó sisakot el nem veszek valami lovagtól. S ne gondold, Sancho, hogy ez talán szalmatüz; van nekem erre nézve mintaképem a kit utánzok, mert betüről betüre hasonló történt Mambrin sisakjával, melyet Sacripantenak oly drága áron kelle megfizetnie.

— Vigye az ördög ezeket az esküdözéseket, jó uram, felelt Sancho, ezek csak az üdvösséget kockáztatják és a lelkiismeretet terhelik. Mert mondja csak, jó uram, ha példának okáért nagyon sokáig nem találkoznánk olyan emberrel, a ki sisakot visel: mi történik akkor? Be kell-e teljesíteni ezen esetben is azt az esküvést, mely annyi kellemetlenséget és kényelmetlenséget foglal magában, mint például, hogy öltözötten kell aludni, szabad ég alatt hálani, sok mindenről lemondani, a milyen sanyargatásokat ama vén bolond marques fogadott meg esküjében, a kit most nagyságod újra fel akar eleveníteni? Jól látja nagyságod, hogy ezeken az utakon itt nem fegyveres emberek járnak, hanem öszvérhajcsárok és fuvarosok, a kik nem csak hogy nem hordanak sisakot, hanem sisaknak hírét soha még az öreg apjok se hallotta.

— Csalóddol, mondá Don Quijote, majd meglátod, alig töltünk e keresztuton egy-két órát, s több fegyveressel fogunk találkozni mint a menny Albracára rontott, hogy a szép Angelikát hatalmokba kerítsék.

— Isten neki, legyen úgy tehát, mondá Sancho, s én kérem az istent, hogy minden jól

sikerüljön, és jöjjön el mentül előbb az az idő, mikor azt a szigetet megnyerjük, mely annyi fáradságomba kerül, hogy aztán nyugodtan meghalhassak.

— Mondtam már, Sancho, ezen egy cseppet se aggodjál: mert ha a szigetet nem találják is megnyerni, ott van a dán királyság, vagy Sobradisa királysága, melyek oly neked valók mint gyürü az ujra, s mint-hogy ezek a száraz földön fekszenek, annál jobban örülhetsz nekik. Azonban hagyjuk ezt a maga idejére, s nézd meg, van-e tarisznyádban valami a miből falatozhassunk, mert aztán rögtön indulunk valamely várat keresni, hol a következő éjet tölthetjük s elkészítsük az említett balzsamot, mert istenemre mondom néked, csakugyan nagyon fáj a fülem.

— Van itt nálam egy vereshagyma, egy darabka sajt s nem tudom hány darab kenyér, mondá Sancho; ez azonban mind nem olyan eledel, hogy vele meg mernék kínálni ilyen nemes lovagot mint nagyságod.

— Mily téves gondolkozás! felelé Don Quijote; tudd meg, Sancho, hogy a kóbor lovagnak dicsőség az, ha egy hónapig egy falatot se eszik, ha pedig eszik. lehet az bármi, a mi épen keze ügyébe esik; mind erről meg fogsz győződni, ha majd annyi lovagregényt elolvastál mint én. Ez, az igaz, igen sok volt, s még sem találtam egyetlen egyben is említést arról hogy a kóbor lovagok ettek volna, ha csak a véletlen úgy nem hozta magával, hogy valami pompás diszlakománál, melyet tiszteletökre rendez-

tek; más különben úgy éltek mint a virágok. S habár magától érthető, hogy élelem nélkül, s egyéb természetes szükség betöltése nélkül nem tudtak meglenni, mert utóvégre ők is csak olyan emberek voltak mint mi: más részről nem szabad feledni, hogy életök legnagyobb részét erdőkön és pusztaságokon való vándorlásban töltvén, még pedig szakács nélkül, az ő szokott eledelök kétségtelenül oly egyszerű tápszerekből állt milyeket nekem te most ajánlottál. Így tehát, Sancho barátom, ne aggaszszon az téged hogy nekem mi izlik s mi nem; és ne akarj te behozni új szokásokat, se kiemelni sarkaiból a kóbor lovagságot.

— Bocsásson meg, uram, mondá Sancho, hanem mivelhogy én, a mint előbb már mondtam is, se írni, se olvasni nem tudok, úgy azt se tudom nem vétek-e egyben-másban a lovagrend szabályai ellen; mától fogva mindenféle aszalt gyümölcsessel megtöltöm majd tarisznyámat nagyságod számára, a ki lovag; magam számára pedig, mint a ki nem vagyok az, majd zsirosabb és táplálóbb eledelokkal fogom tele rakni.

— Nem azt mondom én, Sancho, viszonzá Don Quijote, hogy a lovag kötelezve van mást sem enni mint olyas gyümölcsöket, milyeket emlitesz csak azt mondom hogy tápláléka rendszeren ilyenekből s más egyéb füvekből szokott állani, miket a mezőkön talált s megismert s miket én is hasonlóképen ismerek.

— Bizony szép dolog ezeket a füveke ismerni, viszonzá Sancho, mert ha nem csalódom, gyakran rászorulunk mi még erre a tudományra.

Sancho ekkor előszedte mind, a mi előbbi szavai szerint tarisznyájában volt, s aztán a legsebbe egyetértésben és barátságos megegyezéssel falatozának. Minthogy azonban helyet szerettek volna találni, hol az éjt tölthessék : csakhamar bevégezték szegényes, száraz vacsorájokat, mire rögtön lóra ültek és sietve eredtek utnak, ha valami helységet találhatnának még mielőtt béestvélednék. De a nap letűnt már, s vele együtt reménységök is hogy óhajtásuk tárgyát elérhessék, mikor egyszerre néhány gunyhó merült fel szemeik előtt, valami kecskepásztor-tanyák, s menten abban állapodának meg, hogy itt maradnak éjszakára. S a mily kedvetlenné tette Sanchof hogy helységre nem akadtak, gazdája ép úgy örült neki hogy szabad ég alatt hálhat, mert valahányszor ez történt vele, mindig olybá vette mint lovaglété újabb meg újabb tanubizonyágát.

XI. FEJEZET.

Mi történt Don Quijoteval a kecskepásztorok között.

A kecskepásztorok igen szívesen fogadták az érkezetteket ; Sancho pedig, miután Rocinantenak s a maga barmának olyan jó helyet csinált a milyent épen lehetett : azon szag után ment, a mely holmi

kecskehus-féléből párologott mi egy bográcsban a tűz felettpörkölődött. S habár nagyon szeretett volna rög-tön próbát tenni, vajon a hus azon állapotban van-e már hogy a bográcsból a gyomorba vándorolhasson : ezenszándékával még is felhagyott, minthogy a kecskepásztorok a bográcsot levették a tüzről, s egy pár bárány bőrt földre terítvén, a mezei asztal egyszeriben rendben volt, mire a két vendéget is megkinálták hogy tartsanak velök. A körbe terített bőrökre leültek hatan, a hányan e karámhoz tartozának, miután előbb parasztos udvariassággal meguralták Don Quijotét foglalna helyet egy vödron, melyet szájjal lefelé a földre állítának. Don Quijote leült, Sancho pedig állva maradt, hogy a szarvból készült kupát kezéhez szolgáltatassa.

Ura, látva talpon álltát, így szóla hozzá :

— Hogy meggyőződjél, Sancho, mennyi jó van a kóbor lovagságban, s hogy mind azok, kik ebben bárminemű szolgálatot teljesítenek, mily közel vannak hozzá hogy a világ tiszteletét és becsületét rövid idő alatt elnyerjék : kívánom, hogy itt mellettem, s e jó emberek társaságában foglalj te is helyet, mintha egészen egy rangban állnál saját magammal, állásomnál fogva uraddal és parancsolóddal; egyél az én tálamból, s igyál abból a miből én iszom, mert a kóbor lovagságról ugyanazt lehet mondani mit a szerelemről, hogy az emberek közt nem tesz különbséget.

— Alásan köszönöm, mondá Sancho, de

szó a mi szó, már a mi engem illet, csak legyen mit a számba tennem, eszem én olyan jó izüt, de talán még jobbat is állva és egyedül, mint ha akár a császár oldalán ülnék. Sőt az igazat megvallva, ha lekuporodhatom valami félre-sarokba, a hol senki se néz a számba, mit hogyan nyelek : sokkal jobban esik ott a falat, még ha másom nem volna is kenyérel meg hagymánál, mint akár a pulykapecsenye idegen asztalnál, a hol az embernek lassan kell enni, ritkán inni, száját sokszor letörülni, a hol az embernek se tüszenni, se köhögni nem szabad még ha rá jön is, se más ilyes dolgot cselekedni, a mit pedig a magányosságban soha senki meg nem orrol. Azért hát azt a nagy kitüntetést a mivel nagyságod meg akar tisztelni, mert hát én is a kóbor lovagság szolgálatában állok s hozzá tartozom, mint kegyelmességed fegyverhordozója, legyen szives más valamire változtatni minek több hasznát látom, mert erről a megtiszteltetésről, ámbátor olybá veszem, mintha csakugyan megkaptam volna, ezennel lemondok mostantól fogva holtom napjáig.

— Mindazáltal csak ülj le, mert a ki magát megalázza fölmagasztaltatik, mondá Don Quijote, s karon ragadva, erővel oda ülteté maga mellé.

A pásztorok egy árva szót sem értettek abból, a mit előttök most lovagokról, fegyvernökökről összehadartak, s nem tehettek jobbat mint ettek és hallgattak, s álmélkodva néztek vendégeikre, a kik

nagy illedelmeskedéssel és élvezettel nyelték az ökölnyi darabokat. Mikor a hus elfogyott, a bárány bőrre nagy rakás tört makkot öntének s egyszersmind egy fél sajtot tettek le, mely keményebb volt mint ha ugy vakolták volna. E közben a szarvnak se volt nyugta, hanem mint a vödör majd teli, majd üresen mindegyre kézről kézre járt, ugy hogy az ezen alkalomra szánt két tömlő közül az egyik könnyű szerrel csakhamar kiürült.

Mikor Don Quijote jól lakott már, fogott egy marék makkot, s figyelmesen nézegetve egy darabig, ily szavakra nyitá ajkait :

— Boldog idők és szerencsés századok, melyeket a régiek méltán arany kornak neveztenek, de nem azért, mintha azokban az arany, mely e mi vas korunkban oly nagy tiszteletben részesül, talán utonutfélen hevert volna, hanem azért, mert a kik akkor éltek, az »enyim« s »tied« között nem tettek még különbséget. Ama szent időkben minden közös volt; hogy az ember rendes táplálékát megszerezhesse, mást se tett, csak kezét nyújtotta ki, leszedve ama terepélyes tölgyekről, melyek bőkezűen kínálták édes és izletes gyümölcsüket. A tiszta források és csörgő patakok dús, gazdag bőséggel nyújtották zamatos és átlátszó vizöket. Sziklahasadékokban s fa-odukban alapíták meg köztársaságukat a szorgos-gondos méhecskék s bármely kéznek egészen ingyen szolgálnak legédesebb munkájok bőséges termésével. A hatalmas paratölgyek önmaguktól hámlították le minden külső

kényszer nélkül, csupa jószántukból, széles és könnyed kérgeiket, melyekből faragatlan czölöpökre alkalmazott házfedelet készítenek az emberek, legfőlebb azért, hogy magokat a levegőégnek minden zordon-sága ellen védelmezzék. Békesség volt akkor mindenütt, mindenütt barátság, mindenütt egyetértés; még a görbe szántóvas nehézkes csoroszlyája nem merész-kedék szaggatni és hasogatni ős anyáknak kegytel-jes bensejét, mely minden erőszak nélkül maga jó szántából nyujtá termékeny és tág öléből mind azt a mivel akkori gyermekeit táplálhatá, fentarthatá és megörvendeztetheté. Akkor az ártatlan és bájos pásztor-leánykák hegyen-völgyön kibontott hajfür-tözettel andalogtak, s csak annyiban ruházkoztak a mennyi épen szükség vala, hogy szemérmesen elfed-jék azt, mit a szemérmesség minden korban el akart és el akar leplezni. Nem viseltek olyan piperét, a mi-lyet mai napság szokás viselni, s a mit Tirus bár-sonya és az oly sokféle módon megkinzott selyem oly méreg drágává tesz; hanem zöld galyakból és rep-kénnyel átfont néhány levélből állt minden ékesse-gök, a mi őket ép úgy diszította s emelte, hogy nalok mai udvarhölgyeink se szebbek, daczára mind azon keresett és ujszerű találmány segédeszközének, mire az ujjabb nemzedéket a hiu tetszeni akarás csábította. Akkor a szerelem a szívben egyszerűen és természe-tesen nyilatkozott, ugyanoly módon éstalakban, a milyenben fogamzék, s nem keresett czikornyás szó-virágokat, hogy általok kedvesebbé legyen Ámítás,

csalfaság és alattomoság nem vegyültek az igazságba és őszinteségbe. Az igazság saját határain belül maradt, a nélkül hogy akár a kegy, akár az érdek, melyek mai napság oly gyakran megrontják, megzavarják és üldözik, háborítani vagy sérteni merészelték volna. Az önkénykedés se foglalá még el a bíró értelmét, mert akkor egyáltalában nem volt a ki ítéljen, sem a kit ítéljenek. A szemérmes hajadon — mint már említettem — magányosan, egyedül járt szerte a merre kedve tartá, mit sem félve idegen erőszak és bűnös gerjedelem fenyegetésétől, hanem tulajdon akarata és tetszése szerint történt meghódolása. Mig most, e mi gyűlölésre méltó századainkban, egyetlenegy sinés bátorságban, rejtse vagy zárja bár egy újabb, a krétaihoz hasonló labirint: a szerelém ragálya, átkos törekvés mohóságával, a hasadékokon vagy a levegőn keresztül behat még oda is, s minden óvatosság daczára elejti áldozatát. Az idők folytában s a gonoszság növekedtével épen ezen biztosság érdekében támadt a kóbor lovagrend, hogy védje a hajadonokat, óvja az özvegyeket s keljen segítségökre az árváknak és szükségben szenvedőknek. Ezen rendhez tartozom én is, kecskepásztor testvéreim, kiknek ezennel hálát mondok a szives fogadásért és ellátásért, melyben engem fegyverhordozómmal részesítettetek: mert, ámbár a természet törvénye szerint minden élő lélek tartozó kötelessége, hogy a kóbor loagnak kedvezzen, mindazáltal elgondolva hogy ti e kötelezettség tudtá és ismerete nél-

kül is befogadtatok és megvendégeltetek engemet: illő hogy én a lehető legjobb akarattal háláljam meg a tiéteket.

Ezt az egész hosszú beszédet (melytől bizvást megkimélhette volna magát) a mi lovagunk annak folytán tartá, minthogy az eléje öntött makk az aranykört juttatta eszébe, s így lelkesült fel, hogy a kecskepásztorok előtt ezen elmfuttatást tartsa, kik egyetlen kukkot se válaszolva az egészre, kábultan és álmélkodva hallgaták. Maga Sancho is hallgatott, és ette a makkot, és gyakran el-ellátogatott a második tömlőhöz, melyet hogy a bor frís maradjon benne, oda akasztottak egy paratölgyre.

Don Quijote beszéde tovább tartott mint a vacsora; annak végeztével az egyik kecskepásztor így szólott:

— Hogy nagyságod, kőbor lovag ur, még inkább meggyőződhessek, mily szives örömmel fogadtuk: mulattatására és felvidítésára még azt is megteszszük, hogy egyik társunkat, kinek nem sokára itt kell már lennie, megénekeltetjük. Igen eszes, de nagyon szerelmes ficzkó az, ki még írni és olvasni is tud, s olyan cziterás, hogy jobbat már kívánni se lehet.

S alig mondá ki a kecskepásztor ezt, midőn füleiket czitera-hang üté meg, s nem sokára a pengető maga is oda érkezett, egy husz-huszonkét éves legény, igen csinos ábrázatu. Társai kérdezték tőle vacsorált-e már, s midőn igennel válaszolna, amaz, ki előbb az ajánlatot tevő, így szóla:

— Akkor hát, Antonio, megteheted nekünk azt a szivességet s énekelsz egyet, hogy ez a mi vendég urunk lássa, van ám a hegyeken és erdőkben is olyan, a ki ért a zenéhez. Kérlek is szépen, ülj le és dalold el nekünk azt a szerelmes románczodat, melyet nagybátyád, az alafás *) szerzett számodra s mely a faluban annyira megtetszett mindenkinek.

— Szives örömmel, viszonzá a legény, s nem is kéretve magát tovább, leült egy kivágott tölgyfátönkre, felhangolta cziteráját, s kevés várakozás mulva igen kellemes előadással dalba kezdett ilyenképen :

Jól tudom, szeretsz, Olalla,
Bárha egy szavad se mondta,
Még szemed se, a szerelmes
Lányok, ifjak néma nyelve.

Ámde tudva mily okos vagy,
Semmi kétség hogy szeretsz te,
Mert kinek szívét megértik,
Nem lehet boldogtalanná.

Bár igaz, hogy a jelekből
Néha majd azt kelle hinnem,
Szived érczből van, Olalla,
S hattyukebled sziklaszirtból.

Ámde még tartózkodásod
És hidegséged között is
Megmutatja néha-néha
A remény ruhája szélét.

*) A spanyolban »el beneficiado« valami papi javadalomnak élvezője.

És mohón kap e csalétken
 Hű bizalmam, mely sohsem lesz
 Sem nagyobbá sem kisebbé,
 Mondj avagy ne mondj tiednek.

Ha szerelmet kegyből adnak :
 Azt itélem én szivedből,
 Hogy reményem vége még is
 Az lesz a mit én kívánok.

Hogyha meg szolgálatokkal
 Nyerhetünk szivet magunknak:
 Tettem én is érted annyit,
 Hogy remélhetek jutahnat.

Mert ha jól reá vigyáztál,
 Láthatád többször s nem egyszer :
 Még hétfőn is abba jártam
 Mi vasárnap ékesített.

A csinosság s a szerelmes
 Egy s azon nyomon haladnak :
 Mindig azt akartam én is
 Hogy csinosnak láss te engem.

Mit se szólok most a tánczról
 S a neked hozott zenéről,
 Melyet este és az első
 Kakasszókor zengni hallál.

S a magasztalást se számitd,
 Melylyel szépséged dicsértem,
 S a melyért, habár igaz volt,
 Annyi lány lett rám boszussá.

Egyszer is dicsértelek,
 S Berrocal Teréza így szólt :

»Van, ki angyalként imádjá
Kedvesét, pedig majom.

Annyi rajt a sok kőöntyü
És a felrakott hamis haj,
És az ál kecs, hogy kijátszsa
A szerelmet ő magát is.«

Meghazudtolám, boszús lett;
Bátyja jött helyette aztán,
És kihitt; tudod mi történt,
Hogy mit tettem én, s hogy ő mit.

Nem szeretlek én csak így-úgy,
Nem kerülgetlek, követlek,
Hogy vadházasságra lépjünk:
Más az, a mit én kívánok.

Van az egyháznak kötése,
Selyem annak a fonása
Hajtsd nyakad, jer, ez igába,
Majd meglát'd, hogy hajtom én is.

Mert ha nem jössz: arra mondom
A minél nincs semmi szentebb:
Sohse mé'k ki e hegyekből,
Vagy kapuczinusnak állok.

A kecskepásztor ezzel végét szakasztá a dalnak, s habár Don Quijote kérte, hogy énekeljen még valamit: Sancho Panza ellene mondott, mert ő már jebb szeretett volna aludni mint éneket hallgatni. Ennek folytán így szólott urához:

— **Já** lenne, ha nagyságod meggondolná, mi-

lyen hely az, a hol a mai éjszakát töltjük: mert az a munka, a miben ezek a jó emberek egész nap fáradoznak, nem igen egyez ám meg azzal, hogy az éjszakát meg énekléssel töltsék.

— Értlek, Sancho, viszonzá Don Quijote, s igen jól belátom, hogy az a gyakori tömlő-látogatás az alvást sokkal kívánatosabbá teszi a zenénél.

— Mindnyájunknak igen jól esett, áldassék érte a kegyelmes isten, mondá Sancho.

— Nem tagadom, felelt Don Quijote, ám tehát tedd magad kényelembe ott a hol akarod, de az ilyen magamfélé emberhez jobban illik a virasztás mint az alvás; előbb azonban igen jó lesz ha újra bekötöd ezt a fületem, mely sokkal jobban sahog mint kellene.

Sancho úgy tett a mint parancsolá; az egyik kecskepásztor pedig látván a sebet, azzal vigasztalta, ne aggodjék a lovag semmit, ad ő olyan orvosságot, mi a legrövidebb idő alatt begyógyítja. S ezzel az ott bőven tenyésző rozmarin bokrok egyikéről egy kis marék levelet leszakasztott, jól összerágta s valami kevés sóval összekevervén rátapasztotta a lovag fülére s jó erősen oda kötötte, határozottan állítva, hogy ennél semmi egyéb orvosságra nem lesz szüksége; a mi csakugyan igaz is volt.

XII. FEJEZET.

Mit beszélt el egy kecskepásztor Don Quijoténak s a többieknek.

E közben egy másik fiatal legény érkezett a tanyára azok közül való a kik társaik számára elégséget szótkak hozni a faluból.

— Tudjátok-e pajtások, kérdé ez, mi történt a faluban?

— Hogyan tudhatnók mi? viszonzá ezek egyike.

— Tudjátok meg tehát, folytatá a legény, hogy ma reggel az a híres, tudós pásztor, Grisostomo meghalálozott, s az a hire, hogy halálát szerelme okozta, melyre a gazdag Guillermo leánya, az az ármányos Marcela gerjesztette, a ki pásztor leánynak öltözve barangol ezen a vidéken.

— Mit nem mondasz! Marcela? kérdé az egyik.

— Az ám, viszonzá a kecskepásztor, s a mi legnevezetesebb az egészben: végrendeletében meghagyta, ott temessék el a mezőn, mint valami mórt, még pedig épen ott azon szirt lábánál, hol a paratölggyről nevezett forrás buzog, mert az a hire (s azt mondják, tőle magától hallották) ott látta meg Marcelát legelőszőr. Rendelt még sok egyéb ilyest is, a mikről azonban a falubéli papság azt mondja, hogy nem lehet s nem is szabad beteljesíteni, mert pogányosak. Erre aztán nagy barátja, a tudós Am-

brobio, ki vele együtt szintén pásztor ruhát öltött, azt felelte, hogy bizony be kell tölteni mind egy pontig a mit Grisóstomo rendelt, s most az egész falu mind csak erről beszél; hanem — a mint hirlik — utójjára, is csak az fog történni a mit Ambrosio és a többi pásztortársak akarnak, s holnap eljönnek és nagy pompával eltemetik oda, a hová mondottam. Részemről ugy gondolom, ezt igen érdemes lesz látni; én legalább elmegyek nézőnek, még ha tudnám is, hogy egész nap oda maradok.

— Mink is valamennyien! viszonzák a kecskepásztorok: vessünk sorsot, ki maradjon idehaza mindnyájunk kecskéit őrzeni.

— Okos beszéd, Pedro, szolt erre az egyik, de a sors-vetés felesleges fáradság lenne, mert én itt maradok a többiek helyett. Ezt azonban ne tulajdonítsátok valamí nagy érdemnek, vagy annak hogy én talán nem vagyok olyan kíváncsi; hanem az a túske nem hágy gyalogolnom, mely a minap lábamba ment.

— Azért ezt is szivesen köszönjük, viszonzá Pedro.

Don Quijote most azon kérést intézte Pedrohoz, mondaná meg, ki volt a ma megholt pásztor, s ki ez a pásztor leány? Mire Pedro azt válaszolá: ő csak annyit tud felőle, hogy a megboldogult gazdag nemes ifju vala, ezen hegység egyik szomszéd falujából, ki számos éven keresztül ott tanulóskodott Salamancában, pályája végeztével aztán visszatért falujá-

ba s a hir igen bölcs és olvasott embernek állította. Legfőképp azt csodálták benne, mily nagy jártassága van a csillagokról szóló tudományban, s mind abban valami az égen a nappal és holddal történik, mert mindig egész pontossággal meg tudta jövendőlni ezeknek krisisét.

— Eklipsisét, barátom, nem krisisét, mondá Don Quijote, mert így fejezik ki azt, mikor ez a két fő világító test elsötétül.

Pedro azonban mit se törődve az ilyes apróságokkal, így folytató tovább elbeszélését.

— Hasonlóképen azt is meg tudta jósolni előre mikor lesz az esztendő gazdag vagy esetlen.

— Esötlen, barátom, így kell mondani, szölt közbe Don Quijote.

— Esötlen vagy esetlen, viszonzá Pedro, az egyre megy. A mint mondám, az által a mit ő megjövendölt, atyja és barátai, kik szavainak hitelt adtak, nagyon meggazdagodtak, mert úgy cselekedtek a mint nekik ő tanácsolá. »Ebben az esztendőben — mondá — árpát vessetek, ne búzát; ebben ismét borsót vethettek, de árpát ne; a most ránk fordulóban gazdag olajtermés lesz, míg a három következőben nem sajtolnak egyetlen egy csöppet sem.«

— Ezen tudományt astrologiának nevezik, mondá Don Quijote.

— Én nem tudom minek nevezik, viszonzá Pedro, de azt tudom, hogy ő mind ehhez értett s még más egyébhez is. Elég a hozzá, alig mult el né-

hány hónap, mióta Salamancából haza jött, egyszer csak felöltözött pásztornak báránybőr ruhába, kampós botot vett a kezébe, azt a bő gunyát meg, a mit tanuló korában viselt, félre lökte.

Nagy barátja, az a másik, kit Ambrosionak hívnak, s a ki tanulótársa volt, az is hasonlóképen pásztornak öltözött. Elfeledtem mondani, hogy a megboldogult Grisostomo igen nagy mester volt a versírásban, úgy hogy urunk születésének ünnepére ő szerzette a villancico-kat, *) valamint az 'autokat **) is urnapjára, melyeket a falusi fiatalság aztán eléadott, s minden ember rámondta: ez már tökéletes! Mikor a falu népe látta, hogy két ilyen tudós férfiú se teszi se veszi, egyszer csak pásztornak öltözik: mindenkit csodálkozás fogott el, s ki nem tudták sehogy találni, mi indíthatta őket arra, hogy ilyen bőrbe bujjanak. E tájt halt meg épen a mi Grisostomonk atyja is, kitől a fiú igen szép birtokot örökölt, sok ingóságot meg fekvőséget, nem különben lábas és igás jószágot, valamint nagy somma pénzt is. Az egész vagyonba nem volt senkinek beleszólása; de a fiatal ember érdemes is volt rá, mert nálánál jobb lélek már nem lehet, becsülettudó és szives minden jó emberhez s ábrázata olyan szép volt mint az isten-áldás. Utóbb azonban kitudódott, hogy egyesegyedül azért cserélt ruhát, hogy itt a pusztá-

*) Karácsonyi énekek.

**) Szent tárgyú szindarabok.

ságon Marcela után járhasson, azon pásztorleány után, kit legényünk az imént említett s a kibe szegény Grisóstomo halálosan beleszeretett. De azt is meg akarom most már mondani, mert szükség tudni, hogy kicsoda ez a leányka; talán, de nem csak talán, hanem csakugyan nem hallott ilyet még soha teljes életében nagyságod, ha vénebb volna is sarnánál *)

— Mondd Sáránál, javíts ki Don Quijote, a ki nem szenvedheté, hogy a kecskepásztor egyre elcsavarja a szavakat.

— Nos, a sarna is elég vén, viszonzá a pásztor, de ha nagyságod minden lépten-nyomon félbeszakasztja szavaimat, esztendeig se érünk végire.

— Bocsáss meg, barátom, mondá Don Quijote, csak azért mondám, mert a sarna és Sára közt igen nagy a különbség. Egyébiránt igen jól feleltél, mert a rüh csakugyan idősebb Sáránál; folytatd a történetet s én egyetlen egyszer sem foglak többé félbeszakasztani.

— Mondom tehát, kedves lelkem uram, folytatá a kecskepásztor, volt a mi falunkban egy

*) Ezen szójáték teljesen lefordíthatatlan. A kecskepásztor szándékosan sarna-t mond, mi annyit tesz: rüh; spanyol póriás közmondás a nagy öregségről: »ser mas viejo que la sarna,« vénebb a rühnél; nálunk magyaroknál ilyenforma az: »vénebb mint az ország utja,« mi azonban itt természetesen nem volt alkalmazható.

földmives, még Grisóstomo atyjánál is gazdagabb, a kit Guillermonak hívtak s a kinek isten a sok és nagy gazdagság mellett egy leányt is adott, kinek azonban születése alkalmával meghalt az anyja, a legderekabb asszony ezen az egész vidéken. Arcza — mintha most is látnám — olyan volt mintha egyik oldalán a nap, másikon a hold tündökölné; mindenek fölött pedig a szegények jóltevője és pártfogója, a miért hiszem is, hogy lelke ott örvendezik eddig isten színe előtt a mennyországban. Jó felesége után bujában meghalt az ura Guillermo is, s gazdag de kis koru leányát Marcelát egyik bátyja gondjára bizta, ki falunkban pap volt és alafás. A leány oly gyöngyalakká fejlődött, hogy mindig az anyja jutott róla eszünkbe, a ki maga is híres szépség volt; hanem azért mindenki azt tartotta, leánya szebb még az anyjánál is. Így lön, hogy a mikor tizennégy-tizenöt éves korát elérte, senki se nézhetett rá a nélkül, hogy istent ne áldja, ki ilyen széppé teremtette; alig volt legény, a ki bolondulásig bele ne szeretett volna. Nagybátyja őrizte is kegyetlenül s úgy vigyázott rá mint a szeme világára, de azért szépségének nagy messze földön hire futott, s mind ez, mind meg a nagy gazdagság ide terelte nem csak a mi falunkból, hanem az egész környékből, sok mértföldnyiről a legelőbbkelő fiakat, a kik a leánykéréssel nem hagytak békét a nagybátyjának, hanem majd kéréssel, majd követeléssel szünet nélkül ostromolták. Azonban az öreg, ki, a mint illik is, jó keresz-

tyén volt, habár kész lett volna Marcelát azonnal férjhez adni, mihelyest ez a kellő kort elérte, mindazáltal kényszeríteni nem akarta a leányt, de nem is törődött semmit a nyereséggel, haszonnal, a mit az ő malmára az hajtott volna, ha a leány férjhez menésének elhalasztásával mentül tovább ő gazdálkodik Marcela vagyonán. Dicsérték is érte a jólelkű papot faluszerte. S pedig tudja, nagyságos kóbor lovag ur, az ilyen apró helyeken mindent nyelvhegyre vesznek, s az embert igen könnyen szólják-szapulják; s legyen meggyőződve róla, a mint meg vagyok győződve én is: rend kívül derék embernek kell az olyan papnak lenni, a ki el tudja érni azt, kivált falu helyen, hogy jó hirben álljon hivei előtt.

— Nagyon igaz, jegyzé meg Don Quijote, s csak folytasd tovább, mert az elbeszélés igen érdekes, te pedig, derék Pedro, nagyon jól tudod előadni.

— Csak az úrnak tessék, a mit cselekszem, egyebet sem kívánok. A mi tehát a többit illeti, tudni kell, hogy bárha a nagybátya a jelentkező számos kérőt mind bemutatta unokahugának, s mindegyiknek jó tulajdonságait pontról pontra elősorolta, kérve a leányt, hogy tetszése szerint válaszszon és menjen férjhez: Marcela soha se felelt egyebet, mint hogy most még nincs szándéka férjhez menni, sokkal fiatalabb is semhogy elég ügyes volna a házas élet kötelességeinek megfélelni. Ezen mentegőzések folytán, miket a leány tett s a mikben le-

hetett is valami igaz, a nagybátya tehát felhagyott továbbisürgetéseivel,svárt,hadd legyen a lány páreszteni-dővel öregebb, mikor aztán majd hajlandó lesz saját tetszése szerint való hűves társat választani. Azt tartá, s igen helyesen, nem jó, ha a szülék gyermekeiket ezek akarata ellen valami állásra kényszerítik. Hanem ime, ki hitte, ki gondolta volna : a szépséges Marcela egyszer csak beállt pásztorleánynak, s nem hallgatva sem nagybátyjára, sem a többi falubeliekre, kik erről le akarták beszélni : kijárt a mezőre a falusi pásztorleányokkal és tulajdon juhnyáját őrizte. Mikor aztán így nyilvánosan megjelent s szépségét mindenki megláthatá : mit én tudom hány gazdag ifju, nemesek és földmivelők öltöztek ugyanoly ruhába mint Grisóstomo, s tüskön-hokron nyomába jártak mindenütt. Ezek között az egyik, a mint már említettük, a megböldögült vala, ki nem csak szerette, hanem valósággal imádta. Azonban nem szabad azt hinnj, hogy miután Marcela ezen szabad és csapongó életmódot választá, talán legtávolabbról is jelét adta volna olyasminek, a mi által tisztességes hírétnevét kétség hevonhassák; sőt inkább oly nagy éberséggel vigyáz becsületére, hogy mind azok közül a kik körülötte csaponganak s neki udvarolnak — akárhányan legyenek is — egyetlen egy se dicsekvék, s valóban nem is dicsekedhetett azzal, hogy a leány részéről a legkisebb reménységet is nyerte volna kivánságának teljesülhetése felől Mert habár nem fut és nem rejtozik is el a pásztorok társasága s a velök való be-

szélgetés elől, sőt velök nyájasan és barátságosan érintkeznek; de merészseljen csak ezek valamelyike akármi szándékot nyilvánítani előtte, még ha oly tisztát és szentet is milyen a házasságé, az illetet úgy eltasztja magától mint a parittyát. Ezen magaviseletével aztán több bajt okoz e mi vidékünkön mintha a pestist hozta volna be magával: mert kedvessége és szépsége a vele érintkezők szívét arra ragadja hogy csapják neki a levelet és bolonduljanak utána, ellenben az hogy fel se veszi és olyan hideg hozzájok, majd kétségbe ejti őket, s így azt se tudják, mit mondjanak róla; csak kegyetlennek és hálátlannak nevezik nyíltan, más ilyes czimkekkel egyben, melyek magaviseletének minőségét igen is jól jellemzik. S ha nagyságod egy ideig itt maradna még, tanuja lehetne, hogy e hegyek és völgyek hogyan hangzanak azon csaldottak panaszaiktól, kik őt követik. Nem nagyon messzire innen van egy tisztás, rajt egy pár tuczat magas bükkfa, s nincs azok között egyetlen egy se melynek gyenge kérgébe ne a Marcela neve volna bevésve és bevágva, némelyik fölé pedig még korona is van beróva, mintha ez által a kedves világosan azt akarná kifejezni: minden földi szépek között Marcela érdemli meg leginkább, hogy illetet nyerve és hordozzon. Itt egy pásztor sóhajtozik, amott egy másik kesereg, távolabb szerelmi dalok hangzanak, más helyt megint kétségbeesett gyászénekek. Van olyan, a ki az egész éjszakát ülve tölti valami tölgy vagy szikla lábánál, s a nélkül hogy könyes szeméit lehunyta volna, a kelő nap még reggel is ott

találja gondolataiba és álmodozásaiba mérülve; a másik meg annyira nem képes fékezni és mérsékelni sóhajtozását, hogy a nyár leglankasztóbb szakaszának forróságában, az égő homokra terülve bocsátja panaszait a könyörtületes ég felé; s ezen úgy mint amazon, egyiken úgy mint a másikon, szabadon és sértetlenül diadalmaskodik a szépséges Marcela. Mi pedig mindnyájan, valakik csak ismerjük, várva várjuk mikor hajol meg már büszkesége, s ki lesz az a szerencsés, a ki meg fogja majd hódítani ezt a szörnyű természetet és élvezni ezt az elragadó szépséget. Minthogy mind az, a mit elbeszéltem, valóságos szent igazság: elhiszem, hogy az is igaz, a mit legényünk mond, s a mi — hir szerint — Grisóstomo halálát okozta. S ezért ezt tanácslom, uram, minden esetre ott legyen holnap a temetésen, a hol sok lesz a látni való, mert Grisóstomonak sok barátja van, az a hely pedig a hová rendelete szerint temetni fogják, mindössze sincs távolabb tőlünk fél mértföldnél.

— Nem is akarom elmulasztani, mondá Don Quijote, s köszönöm azon élvezetet, melyet ez érdekes történet elmondása által szereztem.

— Oh, viszonzá a kecskepásztor, én csak felét is alig tudom azon eseteknek, a mik Marcela kedveseivel történtek; de meglehet holnap akadunk majd ut közben valami pásztorra, a ki a többit is elmondja. Most azonban jó lesz, ha nagyságod fedél alá vonul aludni, mert az éji levegő árthatna a seb-

nek, habár a gyógyszer, melyet alkalmaztam, olyan hogy nem lehet félni a rosszabbra fordulástól.

Sancho Panza, ki már az ördöggel vitette a kecskepásztor hosszas fecsegését, a maga részéről is sürgeté urát, menjen be már Pedro gunyhójába lefeküdni. Ez meg is tette, s az éj legnagyobb részét azzal tölté, hogy folytonosan kedveséről, Dulcineáról ábrándozott, épen ugy mint a Marcela imádói. Sancho Panza pedig Rocinante és saját szamara között vaczkolt magának, s aludt, nem mint valami megve-tett szerelmes, hanem mint az olyan ember, a ki rogyásig ki van fáradvá.

XIII. FEJEZET.

Marcela történetének vége s más egyéb események.

Alig mutatkozott azonban a hajnal a kelet erkélyein, midőn a hat kecskepásztor közül öt felkelt, felébresztették Don Quijotet s azon kérdést intézték hozzá : van-e csakugyan szándéka Grisóstomo nevezetes temetésére elmenni, mely esetben ők uti társakul szegődnek. Don Quijotenak ez lévén legforróbb ohajtása, rögtön felkelt, s megparancsolá Sanchonak, nyergeljen meg lovat és szamarat azonnal, mit az nagy serénységgel teljesített is, mire aztán valamennyien haladéktalanul utra kelének. Alig mentek negyed mérföldnyire, midőn egy keresztutnál hat pásztort vőnek észre, kik egyenesen feléjük közelitének s valamennyien fekete báránybőr

felöltöt viseltek, fejkön pedig cziprus és gyászborostyán koszorút. Mindegyiknek kezében görcsös magyalfabot volt. Velök együtt két nemes is jött lóháton igen diszes uti ruhában, még három más gyalogszolga kíséretében.

Mikor a két szemközt jövő csoport találkozott, udvariasan köszönték egymást és kölcsönösen kérdést intézvén, hová törekednek: értésükre esett, hogy mind a temetésre sietnek, mire aztán együtt folytatták tovább utjokat.

A lovon ülők egyike nem sokára e szavakkal fordult társához:

— Ugy látszik, señor Vivaldo, nem lesz okunk megbánni késedelmünket, melyet e különös temetésen való megjelenésünk fog okozni: mert annak valóban rendkívülinek kell lennie azok után, a miket e pásztorok beszéltek a megholt pásztorról és a gyilkos pásztorleányról.

— Magam is úgy hiszem, viszonzá Vivaldo, s én nem csak egy napi késedelemmel nem gondolok, hanem szívesen időzném akár négyig is, csak-hogy megláthassam.

Don Quijote megkérdezé tőlök, mi volna az, mit Marcela és Grisóstomo felől hallottak?

Az utazó viszonzá, hogy e pásztorokkal ma kora reggel találkozáink, s minthogy ily gyászos öltözetben látták őket, kérdést intéztek hozzájuk, mi az oka, hogy így folytatják utjokat. Mire aztán a pásztorok egyike felelt s elmondá, mily szép s mily

különcz ama bizonyos Marcela s hányan kívánnák szerelmét megnyerni; valamint Grisóstomo halálát is elbeszélte, kinek épen temetésére mennek. Egy szóval mind azt miről Don Quijote már Pedro szavából értesült.

Midőn ezen beszéd tárgyát kimerítették, ismét másikba kezdének, s az, a kit Vivaldonak neveztek, megkérdezé Don Quijotet, mi indítá arra, hogy e békés tájakon ily nagyon is felfegyverzetten utazzék? Mire Don Quijote ekképen válaszolt:

— Hivatásom gyakorlása nem engedi meg hogy másképen utazzam; a jóllét, a lakmározás, a kényelem az elkényeztetett udvaroncok számára vannak feltalálva, de a fáradalom, a hányattatás, a fegyverviselés egyedül azok számára, kiket a világ kóbor lovagoknak nevez, s a kikhez, méltatlan én hasonlókép tartozom, bár a legkisebb vagyok mindnyájok között.

Alig hallák meg amazok e nyilatkozatot, valamennyien rögtön bolondnak itélték; hogy azonban erről még bizonyosabbakká legyenek, s lássák mily fajta bolondság ez: Vivaldo azon kérdést intézte az előbb szólóhoz, mondaná meg, mit ért a kóbor lovagok alatt.

— Nem olvasták-e nagyságtok, kérdé Don Quijote, Angolország évkönyveit és történelmét melyekben szó van Artur király dicsteljes hős tetteiről, a kit mi, a mi román-spanyol nyelvjárásunk szerint, rendesen Artus királynak szoktunk nevezni,

s kiről az egész Nagy-Britannia-szerte ismeretes régi hagyomány azt tartja, hogy ez a király nem halt meg, hanem önmagának átvarázsolása folytán hollóvá lett, s idők multával újra meg fog jelelni, hogy visszavéven országát és koronáját, ismét uralkodjék; minek következtében senki sem hallotta soha, hogy valamely angol ember egyetlen egy hollót is elejtett volna valaha. Ezen jó király korában alakult tehát a kerek asztal lovagjainak ama híres rendje, s ekkor estek ama minden pontjokban igaz szerelmi történetek, melyek ott a tó melléki Don Lanzaroteról és Ginevra királynéről zengenek, s kik között a tudós és tiszteletre méltó Quinaña asszonyság volt a közbenjáró, honnan az az ismeretes s nálunk Spanyolországban is széltiben énekelt románcz is származik:

Oly szolgálatot lovag még
Sohasem nyert uri hölgytol
Mint a milyet Lanzarote
Jöttekor Britanniából;

mely sorok után aztán szerelmének és hős tetteinek oly édes, oly vonzó története következik. Ezen időktől kezdve tehát a kóbor lovagrend nemzetségről nemzetségre mindig tovább és tovább terjedt a föld kerekiségének számos és különféle országában. Hős tetteik által ebben a rendben lőnek híresekké s nagyszerűekké a bátor Amadis de Gaula minden fiával és unokájával egyben ötödiziglen, ugy szintén a bajnok Felismarte de Hircania, és a soha eléggé

nem magasztalható fehér Tirante, valamint a győzhetetlen és nagy bátorságu lovag Don Belianis de Graecia, a kit majdnem a mi tulajdon korunkban láttunk, hallottunk és ismertünk. Ez tehát, uraim, a kóbor lovag-lét, a melyet említettem, ez ama lovagrend, melyhez, a mint már előbb mondtam, méltatlan bűnös létemre én magam is tartozom, s valamit azon említett lovagok vallottak, azt vallom én is, s ekképen vagyok itt a vadonokban és pusztaságokon, kalandokat keresve azon szilárd elhatározással, hogy a sors által elém rendelt legveszélyesebbre is felajánlom karomat és személyemet a gyengék és szükségben lévők segítségére.

Ez elmondott szavak teljesen meggyőzték az utasokat, hogy Don Quijote elméje csakugyan meg van háborodva; felismerték a hőbortosság azon nemét, mely urrá lett fölötte, s épen oly csodálkozással szemlélék, milyennel általában mind azok, kik ezt eddigelé az első ízben tapasztalák. És Vivaldo, ki igen elmés s vidám természetű volt, még a temetés színhelyéig hátra lévő rövid utat sem akarva unatkozással tölteni, alkalmat kívánt nyújtani Don Quijotének hogy balgatag beszédét folytathassa. Minek következtében így szóla hozzá:

— Ugy látszik, kóbor lovag úr, kegyed azon rendet választá, mely a világ lehető legszigorubb fogadalmait tartja, elannyira, hogy véleményem szerint még a karthausi szerzeteseké is aligha oly szigoru.

— Oly szigoru talán igen, mondá Don Quijote, azon ban, hogy oly szükséges-e a világon: már azt jogosan kétségbe vonom. Mert ha az igazat meg akarjuk vallani, a köz katona, ki tisztjének parancsolatát végrehajtja, nem végez csekélyebbet, mint maga azon tiszt, a ki e teendőt parancsolta. Azt akarom ezzel mondani, hogy a szerzetesek teljes békében és nyugalomban kérik a mennytől a földnek az üdvöt, míg mi harczosok és lovagok valósággal véghez is viszzük azt, a miért ők könyörögnek, midőn ezt karjaink hatalmával és kardjaink élével megvédjük, és pedig nem fedél, hanem a szabad ég alatt, kitéve egészen szabadon nyáron a nap elviselhetetlen sugarainak s télen a legzordonabb fagyasztó zivataroknak. Így tehát isten szolgálai vagyunk a földön, s azok a karok, melyek által ő igazságot szolgáltat. S minthogy a harcz ügyei, s mind az, valami csak összeköttetésben áll ezzel s hozzá tartozik, csupán verejtek, fáradalom s szakadatlan munkásság közben végezhető: ebből az következik, hogy a kik ennek gyakorlásában fáradoznak, kétségtelesen sokkal nehezebb munkát végeznek, semmint azok, a kik zavartalan békében és nyugalomban imádsággal kérik istent, hogy az egymagokban kevésre képeseket gyámolítsa. Nem akarom én ezzel azt mondani, eszem ágában sincs, hogy a kőbor lovag hivatala talán jobb volna mint az elzárkozott szerzetesé; csak abból, a mit már magamnak el kellett szenvednem, következtetem, hogy a lovagság

kétségkívül sokkal több fáradalommal, nehézséggel, éhséggel és szomjúsággal jár, sokkal nyomorúságosabb, rongyosabb, tetvesebb, mert bizonyára igaz, hogy a hajdankori kóbor lovagok igen sok bal sorsot szenvedtek életök folyásában. S ha némelyek még is karjaik hatalma által császárokká emelkedhetének, bizony ez nem csekély vérök- és verejtékükbe került, s ha azok, a kik ily magas fokra léptek, kénytelenek lettek volna bölcs varázslók segítségét nélkülözni: nagyon csalódtak volna reményeikben.

— Nekem is ez a véleményem, mondá az utazó; hanem van a többi között egy, a mi nekem vajmi kevésé tetszik a kóbor lovagokban, s ez az, hogy a midőn valami nagy és veszedelmes kaland küszöbén állanak, melyben nem lehetetlen, hogy élteket is vesztenek, az ilyen kalandnak kitörése alkalmával sohase emlékeznek meg arról, hogy lelköket istennek ajánlják — mi pedig hasonló veszedelmekben kötelessége lenne minden igaz keresztyénnek — hanem e helyett hölgyeiknek kegyébe ajánlják magokat, még pedig oly odaadással és hódolattal, mintha ezek volnának istenök; ezt a dolgot kissé még is csak pogányosnak tartom.

— Uram, mondá Don Quijote, semmi módon sem lehet ez máskép, s valóban igen pórul járhatna az olyan lovag, a ki máskép cselekednék. Mert a kóbor lovagság bevett szokása és gyakorlata, hogy a midőn a kóbor lovag valami nagy fegyvertényt szándékozik véghez vinni, urnőjéhez forduljon,

szemeit epedőn és szerelmesen emelje arra, ily módon kérve, hogy védje és óvja azon kétségbeesett tusában, melyre vállalkozott; de ha senki nem hallja, még akkor is kötelessége néhány szót mormogni fogai között, a mikben szíve teljességéből ennek kegyébe ajánlja magát, mire ezer meg ezer példa van a történetekben. Ez azonban nem zárja ki azt, hogy e mellett istennek is ne ajánlják magokat, csak hogy erre van elég idő és alkalom magának a csatának folytában is.

— Mind a mellett van még egy kétségem, s ez az, hogy a mint sokszor olvasám, két kóbor lovag közt, gyakran a legbizalmasabb beszélgetés alkalmával, egyszerre csak merül fel egy szó, mely mindkettőjüket haragra lobbantja, úgy hogy megfordítják lovaikat, jó darabon külön irányban elvágtatnak a mezőn, s aztán se teszik se veszik, teljes erővel egymásra rontanak, ut közben magokat kedveseiknek ajánlva. Az ilyen összeütközéseknél pedig rendszeren az szokott történni, hogy az egyik, ellenfelének dárdájától keresztül szurva hanyatt vágja magát lováról, mi a másikkal is megeshetett volna, ha lovának sörényébe nem kapaszkodik, a mi szerencséjére megakadályoztatta, hogy a földre zuhanjon. Már most csakugyan nem tudom, hogy annak a megholtnak hogyan lehetett ideje e gyors roham közben lelkét istennek ajánlani? Jobb lett volna, ha azon szavakat, miket futtában kedvesére vesztegetett arra fordította volna, a mi keresztyn kötelessége,

vala; sőt mi több, én azt gondolom, nincs is minden kóbor lovagnak kedvese, a kinek magát ajánlhassa, mert csakugyan nem mindnyájan szerelmesek.

— Ez lehetetlen, viszonzá Don Quijote, mondom, lehetetlen, hogy kóbor lovag kedves nélkül legyen, mert az ilyeneknél az, hogy szerelmesek legyenek, oly okvetetlenül hozzájuk tartozó s természetes valami, mint hogy az égen csillagok ragyogjanak; s bizonyára soha nem került még senkinek szemei elé olyan regény, melyben kóbor lovag lett volna szerelem nélkül; sőt ha még ezen eset állana is, az ilyet nem lehet törvényes lovagnak elismerni, hanem fattyunak, s ez a nevezett lovagrend erősségébe nem is az ajtón jött be, hanem tolvaj és rabló módjára az ablakon.

— Mind ezek daczára, mondá az utazó, nekem úgy tetszik — ha ugyan emlékezetem nem csal — mintha azt olvastam volna valamikor, hogy Don Galaornak, a bátor gaulai Amadis öcscsének soha sem volt választott kedvese, a kinek magát ajánlhatta volna, mindazáltal még se becsülték kevesebbre s igen bátor és hirneves lovagnak tartotta mindenki.

Erre pedig a mi Don Quijotunk így válaszolt:

— Uram, egy fecske még nem hoz tavaszt; egyébiránt én tudom, hogy az a lovag titokban nagyon is szerelmes volt, azon kívül hogy olyan természetű vala — miről nem tehetett — hogy valahány leányt csak szépnek talált, mind azokba beléjök is szeretett. Azonban az is megczáfolhatatlan

igazság, hogy volt egy különösen kiválasztott hölgye is, a kit akarata urnőjévé tón, s a kinek magát — habár egész titokban — de azért számtalanszor ajánlotta. mert azt tartotta dicsőségének, hogy hallgatag lovag legyen.

— Ha tehát minden kőbor lovagnak okvetetlenül szükség szerelmesnek lennie, mondá az utazó, azt kell hinnünk hogy nagyságod is az, minthog szintén ezen rendhez tartozik, s ha netalán kegyelmességed nem becsüli oly nagyra a hallgatagságot, mint Don Galaor, a legforróbb esdekléssel kérem mind a magam mind ezen egész társaság nevében, tudassa velünk szive hölgyének nevét, szülőföldét, rangját és szépségét, mert ő csak szerencsájének tarthatja, ha az egész világ tudja, ki az, kit egy ily jeles lovag szolgál és szeret, milyennek nagyságodat láthatjuk.

Don Quijote mélyen felsóhajtott s azután így szóla :

— Nem tudom bizonyosan megmondani, vajon amaz én édes ellenségem örvend-e annak vagy sem, ha a világ tudja, hogy én néki szolgállok ; válaszul ez udvarias kérelemre csak annyit mondhatok, hogy az ő neve Dulcinea, szülőfölsze Toboso, la Mancha egyik faluja, rangja legalább is herczegnői, minthogy ő az én asszonyom és királynőm ; szépsége földöntuli, mert benne valósulnak meg a bájosság mind azon lehetetlen és hihetetlen tulajdonai, mikkel a költők hölgyeiket felruházzák. Az ő hajzata arany, homloka

elisiumi virány, szemöldjei szivárványok, szemei napok, arczaí rózsák, ajkai korálok, fogai gyöngyök, nyaka alabastrom, melle márvány, keze elefántcsont, fehérsége hó, s azon tagjai, melyeket az emberi tekintet előtt a szemérmesség rejtve tart, a mint én hiszem és gondolom, olyanok, hogy azokat egyedül a legfellengzőbb képzelem tudja méltóképen magasztalni, de semmivel egybe nem hasonlítani.

— Származását, családját, rokonságát is óhajtánók ismerni, folytatá Vivaldo.

Don Quijote erre így felelt:

— Ő nem a régi római Curtiusoktól, Gaiusok vagy Scipióktól származik, sem az újabb Colonák vagy Ursinóktól, nem is a cataloniai Moncadaktól vagy Requesenektől, sem a valenciai Rebellák s Villanuováktól, sem az arragoni Palafoxok, Nuzák, Rocabertik, Corellák, Lunák, Alagonok, Urreák, Focek és Gutreák családjából, sem a castiliai Cerdák, Manriquek, Mendozák és Guzmanoktól, nem is a portugali Alencastrek, Pallák és Menesek házából; hanem a la manchai Tobosoktól, azon család-tól, mely habár újabbkori, mindazáltal még is oly előkelő, hogy a jövő századok leghirnevesebb családjainak tiszteletre méltó törzsökévé lehet; és senki nekem ebben ellent ne mondjon, ha csak nem azon feltétel alatt, a mit Cervino jegyzett oda Orlando fegyvereiből rakott diadaljelvénye alá:

Ne nyuljon ehhez ember,

Ha csak Rolanddal megmérkőzni nem mer.

— Bár én magam is a laredoi Cachopinektől származom, viszonzá az utazó, még se merném családfámat a Tobosok mellé helyezni, habár az igazat megvallva, ennek a családnak mind e mai napig hírét se hallottam.

— Lehetetlen! jegyzé meg Don Quijote.

Az egész társaság nagy figyelemmel hallgata e párbeszédet, s most már magok a kecskepásztorok is világosan belátták, hogy a mi Don Quijoténk csakugyan nincs ki egészen. Egyedül az egy Sancho Panza volt azon véleményben, hogy a mit ura mond, az mind szent igaz, mert ő tudta hogy kicsoda, miután első gyermekkorától fogva ismeré. A miben azonban valamennyire még is kétkedék, ez a bájos Dulcinea del Tobosoról szóló előadás vala, mert se ilyen névről, se ilyen herczegnőről mind ez óráig semmit se hallott, bárha maga is oda való volt Toboso környékére.

Ilyen beszélgetések között folytatók utjokat, midőn egyszerre azt vevék észre, hogy egy völgytorkolatból, melyet két magas hegy képezett, mintegy husz pásztor vonul alá, valamennyien fekete báránybőr ruhában, fejökön koszorúval, mik, a mint utóbb kitűnt, részint ternyőfa, részint cziprus galyakból voltak fonva. Hatan közülök különféle virágokkal és galyakkal borított Szent-Mihály-lovat hoztak vállukon.

Mikor ezt az egyik kecskepásztor megpillantá így szóla:

— Ott hozzák már Grisóstomo holttestét, s ama hegy tövében van az a hely hová ő temetkezni kívánt.

Gyorsított léptekkel haladtak arra felé, s épen akkor érkezének oda, midőn a testvivők a Szent-Mihály-lovat már a földre bocsáták s négyen közülök éles csákányokkal vájni kezdék a sirt egy kemény szikla oldalába.

Udvariasan köszönték egymást, s Don Quijote, valamint a vele együtt jöttek azonnal a Szent-Mihály-lovához közeledtek, melyen egy virágokkal borított s pástorrhába öltöztetett holttestet pillantának meg, ki mintegy harminczéves lehetett. Még halott korában is látszék, hogy éltiben igen szép külsejű s vidám kedélyű férfiúnak kellett lennie. Körülötte, ugyancsak a Szent-Mihály-lován néhány könyv feküdt s ezekkel egyben számos nyitott és összegöngyölt papiros. Mind a nézők, mind azok, a kik a sirt vágták, valamint általában minden jelenlévők között ünnepélyes csend uralkodott, mig nem a halottvivők egyike így szóla a másikhöz :

— Nézd meg jól, Ambrosio, ez-e az a hely, melyet Grisóstomo említett, ha már azt akarod hogy pontról pontra minden ugy történjék a mint végrendeletében kijelentette.

— Ez az, viszonzá Ambrosio. Boldogtalan barátom itt beszélt el oly sokszor szerencsétlensége történetét. Itt látta legelőször, a mint nekem mondá, az emberi nemnek ama halálos ellenségét, s

ugyancsak ez volt azon hely hol ép oly tisztességes mint lángoló érzelmeit neki bevallotta, s végre Marcela is utójára épen itt mutatá ki megvetését és közönyösségét, ugy hogy Grisóstomo végét szakasztotta nyomorult élete gyászorsának, s azt rendelé, hogy ennyi szerencsétlenség emlékére itt tegyék le majd az örök feledés ölébe.

S ezzel Don Quijotehoz és az utazókhöz fordulva ekkép folytató szavait :

— Ezen holttest, uraim, melyre szánakozó szemmel tekintetek, egy olyan léleknek volt hajléka, melybe a menny végtelen nagy részét rakta le gazdag ajándékainak. Ez Grisóstomo holtteste ki elméjére nézve egyetlen, az udvariasságban páratlan, a szeretetreméltóságban rendkívül kiváló, a barátságban phoenix s a bőkezűségben határt nem ismerő vala; nemesen büszke, önhittség nélkül, vidám, alacsonyág nélkül, egy szóval a legelső mind abban a mi jó, de egyszersmind páratlan abban a mi szerencsétlenségnek nevezhető. Híven szeretett és visszautasították; imádott és megvetésben részesült; hajthatatlanhoz esdekelt, márvány volt az a kire hatni akart, szél után szaladt, magánynak panaszkodott, hálátlanságnak szolgált, melytől azt nyeré jutalmul, hogy a hálálnak lön zsákmányává életkora délszakában, melynek az a pásztorleány vetett véget, a kinek emlékét ő az emberek között meg akarta örökíteni. Ezen iratok tanuskodhatnának erről, miket itt láttok magatok előtt, ha ugyan meg nem parancsolta volna felőlök,

hogy azonnal tűzbe vessem, mihelyt testét a földnek átadám.

— Akkor szigorubb és kegyetlenebb lennél hozzájok mint tulajdon szerzőjök, mondá Vivaldo, mert se nem jogos, se nem helyes hogy annak akaratát beteljesítsük, a ki olyast parancsol mi a józan észszel ellenkezik. S bizonyára Augustus császár igen rosszul cselekedett volna, ha megengedi hogy az teljesüljön mit végrendeletében amaz isteni mantuai határozott *). Igy tehát, señor Ambrosio, ha már elhunyt barátod holttestét átadod is a földnek : ne add át iratait a feledésnek, mit ha ő búbánatában rendelt, helytelen lenne ha te józan elmével beteljesítenéd. Sőt ellenkezőleg, őrizd meg ezen iratokat, hadd maradjon fen örökre Marcela kegyetlenségének emléke, hogy például szolgálhasson a jövőbeni korokban élőknek, hogy óvakodjanak s tartsák távol magokat minden hasonló veszedelemtől. Mert mind én, mind velem együtt érkezett többi társaim mind ismerjük már szerelmes és kétségbeesett barátod történetét, valamint a te barátságodat és az ő halálának körülményeit s azt is a mit életének vég órájában hagyott. Ezen gyászos történetből minden esetre az derül ki, mily nagy vala Marcela kegyetlensége Grisóstomo szerelme, s a te barátságod hűsége ; de egyszerűs mind az is, mire jutnak végül az olyanok, a

*) T. i. Vergilius, ki azt rendelé hogy halála után az Aeneist elégessék.

kik hanyatt-homlok rohannak előre azon uton melyet a meggondolatlan szerelem tár föl szemök előtt. A mult éjjel vettünk hirt Grisóstomo haláláról, valamint arról is hogy temetése itt fog végbe menni. Ennek következtében kíváncsiság és részvét által inditva eltértünk kitüzött utunktól s köz akarattal határoztuk el hogy ide jövünk, tulajdon szemünkkel is látni mi hallásunkat oly nagy részvétre gerjeszté. S ezen részvét jutalmául, mint szintén jutalmául azon támadt óhajtasunknak, mely segíteni szeretett volna hahogy képes leheté : esdekelve kérünk, oh bölcs Ambrosio, legalább én kérlek a magam nevében, hogy ez iratok elégetésével felhagyva, engedd meg ennekem hogy azok néhányát magammal vihessem.

S be sem várván hogy a pásztor e szavakra feleljen, kinyujtá kezét s a legközelebbiekből néhányat felragadott.

Ambrosio ezt látva, így szóla :

— Szivességből beleegyezem, señor, hogy azokat megtartsa melyeket kezébe vett; azonban hiu gondolat volna azt hinni, hogy a többiek elégetésével felhagyok.

Vivaldo tudni vágyván mit tartalmaznak ez iratok, azonnal kinyitá az egyiket s czim gyanánt ezt látta írva rá : » A kétségbeesés éneke.«

Ambrosio hallá e szavakat s így szóla :

— Ez a legutólsó mit a boldogtalan irt, s hogy láthassa, uram, mily messze ragadta őt bal sorsa, legyen szives fenhangon elolvasni hogy mindenek

hallhassák, mert idő van reá míg a sir egészen elkészül.

— Szives készséggel teljesítem, mondá Vivaldo.

S minthogy a jelenlévők mindnyájan ugyanezt kívánták, körbe állottak, míg amaz fenhangon a következő szavakat olvasá :

XIV. FEJEZET.

Az elhunyt pásztor kétségbeesését tárgyazó költemény
s más váratlan események.

Grisóstomo éneke.

Kívánod hát, kegyetlen, hogy riadjon
Ajakrul ajkra s népről népre szerte,
Hogy szörnyű szívedtől mindenki féljen :
Magát a poklot kérem meg hogy adjon
Gyászhangot e kebelbe, a levertbe,
Melylyel szokott beszédem felcseréljem,
S a mint ohajtóm, hiven elbeszéljem,
Mit tűrök én s te mit teszesz velem ;
S ha ily rémhang tud ajkaimra kelni,
Vegyítse abba még — a kint nevelni —
Megtört darabjait szegény szívem,
S figyelj te rá : nem összhang bájszavára,
De a panasznak felsíró jajára
Mit lelkem mélyiből, melyet kin éget,
Felhangoztat keserves dörésegem
Örömré nékem és kinodra néked !

A him oroszán szörnyű ordítása,
 Hajat meresztő, vad farkas-üvöltés,
 A pikkelyes kígyónak sziszegése,
 A varju baljóslatu károgása,
 Zajló vizárt torlasztó szélsüvöltés,
 Akármilyen szörnyetegnek bömbölése,
 Levert bikának kínos bődülése,
 S a mint az özvegy gerle sirva bűg,
 Gyászshuhogása a gyűlölt bagolynak,
 S az a sivás, a melylyel a pokolnak
 Egész sereg sötét fajzatja zúg :
 Mind ezt ki e kesergő sziv ereszsze,
 S vegyüljenek mind egy hangrá úgy össze,
 Hogy véle minden érzéket lerontsak,
 Mert azt a kint, mely itt dulong e szíven,
 Lefestni híven ily módon tudom csak.

Ne ősi Tajonk *) partfövénye hallja
 Gyászos vizhangját ennyi gyötrelmeknek,
 Se Bétis nagyhírű olajfa-berki :
 E szirtorom legyen s e mélyek alja
 A mely panaszát kínviselt szívemnek
 Holt nyelven élő szóval elkesergi ;
 Vagy ott, hol a vadaknak szörnyű sergi
 Libia síkján zsákmányokra várnak,
 A puszta ember nem látott magányán ;
 Vagy sirjak én homályos völgyek árnyán
 S hová sohsem hat fénye napsugárnak :
 Bármilyen elhagyott vadonba zengem
 Tört, gyenge hangon hogy gyötörsz te engem,
 Hired — kinek nincs szörnyűségre párod —
 Mint oly hamar beállt halálom ára
 Egész világra szertesztét elárad.

*) Olv. Táhó ; Spanyolország és Portugal folyama.

Ől a közöny s vesz annak nyugodalma,
 Ki ál vagy igaz gyanut hord szívében,
 S kétségbe ejt ha el sokára válunk ;
 De gyilkolóbb még a féltés hatalma,
 S felejtetés félelme ellenében
 Vigaszt a jobb reményben nem találunk,
 Mind ettől elkerülhetlen halálunk ;
 S bennem — csodák csodája ! — még van élet,
 Bár féltve, tőle távol, megcsalottan,
 Kétségtelen gyanakvástól halottan.
 S feledten, a mitől még lángom éled :
 És ennyi kin között nem látom én meg
 Csak pusztá árnyékát se a reménynek,
 S kétségbe esve látni se igyekszem.
 Inkább tetézve még a but panaszszal,
 Szakítani azzal mindörökre, eskszem.

Avagy helyes remélnem is ha félek ?

Egyszerre hogy lehessen ez sajátom,
 Midőn csak félelemre int akármi ?
 S holott a féltést — mely ben ég — e lélek
 Ezer sebén keresztül látva látom :
 Szemet előtte, hogy lehetne zárni ?
 Ajtót ugyan ki is ne fogna tární
 A nembizásnak, hogyha látja zordul
 A nyílt közönyt, s mit csak gyanuja hisz tán
 — Gyász változás ! — valóvá lenni tisztán,
 Mig a valóság mind csalásra fordul.
 Szerelmem országában szörnyű zsarnok,
 Féltés, te adj halálos tört e karnak,
 Vesztő kötél, közöny, te adj kezemnek ;
 De jaj, kegyetlen gyozom, a te képed
 Fog vetni véget mind e gyötrelmemnek.

Én meghalok ; s mert jobb jövőt vehetni
 Reményt sem élet sem halál nem adnak,

Szilárdul állok megrögzött hitemben,
 Azt vallva bölcsnek a ki tud szeretni,
 S a legmélyebben hódolót szabadnak
 Az ősi zsarnokságu szerelemben.
 S bevallva azt is : bájos ellenemben
 Minden tulajdon, teste-lelke ékes,
 S vesztet nekem csak enhibáim hoznak,
 S daczára minden ránk vetett gonosznak :
 Maradjon Amor országlása békes.
 E hittel és e kemény köteléssel
 Gyorsítva jöjjön hát a szörnyü vég ei,
 Hová közönye vitt a megvetőnek ;
 E test s e lélek szélnek adva légyen
 S üdvöt se végyen, díját a jövőnek.

Ki annyi sok méltatlansággal intesz,
 Mely intésed mind értésemre adja
 Mily méltó meggyülnöm terhes éltem ;
 Ha e kebel hó lángjára tekintesz,
 Mely látható jelekkel hűn mutatja
 A sirba érted mily örömmel tértem ;
 S ha ez talán előtted olyan érdem
 Hogy szép szemednek tündöklő egére
 Homályos elborulást von halálom :
 Ne tedd, mert tört szívemnek nem kívánom
 Hogy köny legyen tőled jutalmi bére ;
 Inkább vidám mosolygásod jelentse
 Hogy gyász halálom néked mily szerencse.
 De ezt tanácslanom mily együgyűség !
 Holott tudom, hogy ily gyors véget érnem
 S a sirba térnem néked mily dicsőség.

Fel hát a mélyből ! itt az óra, jertek,
 A szomjjal, Tantalus, az égetővel,
 S fel, Ixion, kit büntet a merészség !

S ti, kik vizet folyton hijába mertek *) !
 Fel, Sisiphus a szörnyü sulyu kövel !
 A saskeselylyel Titius se késsék,
 És a halálos kint zivembe véssék
 Mind, mind együtt, és tompa hangot adva
 (Ha az megillet egy kétségbeestet)
 Köszöntsék gyász énekkel ők e testet,
 Melytől még a sir is meg van tagadva.
 És a pokolnak hármas arczu öre,
 S száz más egyéb szörny adjon e zenére
 Bus hangu választ : mert kinek halált ad
 Szerelme : pompát — sirba szállva — jobbat,
 Hozzá valóbbat ennél nem találhat.

Kétségbesett dal, hagyjad a panaszt el,
 Tölem midőn vég elválás szakaszt el,
 S nehogy bal sorsom örömet neveljen
 Annak, kiért e bút zokogva sirtam,
 Gyász szód a sirban, nem, még ott se keljen !

Grisóstomo éneke nagy mértékben megnyerte minden hallgató tetszését, habár a felolvasó azt jegyzé is meg róla, hogy ezen ének nem látszik egészen öszhangzónak amaz előadással, melyet ő Marcela sz énysege és jósága felől hallott, minthogy Grisóstomo feltékenységről, gyanakvásról, elszakadásról panaszkodik, s mind ez Marcela jó hirnevének rovására történik. Mire Ambrosio, mint olyan, ki barát-

*) A Danaidák ; ezeket az eredeti se említi név szerint, csak annyit mond rólok : « las hermanas que trabajan tanto. »

jának legrejtettebb gondolatait is ismeré, ezzel válaszolt :

— Hogy ezen kétsége megszűnjék, tudnia kell, uram, hogy a boldogtalan midőn e verseket írta, csakugyan távol tartózkodott Marcelától, kitől azért vált el egy időre önként hogy megpróbálja vajon a távollét a szokott hatást fogja-e ő reá is gyakorolni? Minthogy azonban a kedvesétől távol levő szeretőt minden körülmény kinozza, minden dolog rettegteti : így Grisóstomot is képzelt féltékenység s rettegett gyanakvás gyötörték, s pedig oly kinzólóan mintha csakugyan igazak lettek volna ; ekkép tehát Marcela jó hírének nem árthat, a kiből, azonkívül hogy kegyetlen, kissé büszke és igen közönyös, még maga az irigység sem találhat semmi hibát.

— Az igaz, viszonzá Vivaldo, s midőn épen a tűzből megmentett másik irat olvasásához akarna fogni, egy egészen váratlan s igazán bámulatra méltó tünemény akadályoztatá meg szándékában.

Ez pedig az vala hogy ama szirtnek ormán, melynek aljába a sirt vágták, Marcela, a pásztorleány jelent meg, s olyan szép volt hogy a szépségéről szóló hirt is felülmulta. A kik eddigelé még nem látták, bámulattal és szótlanul tekintének rá ; a kik pedig már gyakrabban szemlélhették, azok is ép oly elragadtatással nézék mint a kik még sohasem látták. Ambrosio azonban alighogy észrevette, a leghevesebb felgerjedés hangján kiálta fel :

— Azért jössz talán, oh te, e hegyek kegyetlen basiliskusa, hogy lássad vajon megjelenésedre nem indul-e meg a vér sebeiből e boldogtalannak, kinek életét a te kegyetlenséged rabolta el? Vagy büszkélkedni akarsz szigorúságod kegyetlen tétével? Vagy e magasságból kívánod szemlélni, mint egy irgalmat nem ismerő második Nero, felgyújtott Romájának égését? Vagy kevélyen rá akarsz tapodni e szerencsétlennek holttetemére, mint Tarquinius hátlatlan leánya tulajdon atyjáéra? Mondd azonnal miért jövel, vagy mi az a mit leginkább óhajtasz: mert tudva én hogy életében Grisóstomo minden gondolata rabod volt: kész vagyok rá, hogy a te kívánságodnak még az ő holta után is engedelmességednek mind azok valakiket csak barátainak hívjak.

— Nem jövök én, oh Ambrosio, egyetlen egy olyan okból se, milyeket te említesz, viszonzá Marcela, hanem egyedül saját érdekekben, hogy bebizonyítsam, mily igaztalanul ítélnék mind azok, a kik Grisóstomo szenvedése és halála miatt engemet vádolnak. Ezért kérlek is mindnyájatokat valakik csak jelen vagytok, figyeljete beszédemre, és sem sok idő sem sok szó vesztegetésére nem lesz szükség hogy a világos igazságról a józan értelműeket meggyőzhessem. Engem az ég, a mint ti állítjátok, oly széppé alkotott hogy ezen szépség, akaratotok ellen, szerelemre gerjeszt irántam, s a szerelemért melyre gyuladtatok, azt mondjátok sőt követelitek hogy szerelmeteket én is viszonzni tartozom. Természetes eszem, a mit

isten adott, belátja hogy mind az a mi szép, szeretetre méltó; azt azonban nem tudom felfogni hogy a kit szépségeért szeretnek, miért legyen köteles viszont szeretni azt a ki őt szereti; s kivált ha a sors úgy hozná hogy a szépnek szeretője épen rut volna, s minthogy a rut megvetésre méltó: nem lenne-e fonákság? így szólani: én szeretlek mert szép vagy; neked viszont szeretned kell bárha rut vagyok is. Azonban tegyük fel, hogy mind a két félnek szépsége egyenlő: az következik-e ebből, hogy mind a kétfőnek ohajtása is egy legyen? Mert nem minden szépség gerjeszt szerelemre; van olyan a mely gyönyörködteti a szemet, de nem hatja meg az akaratot. Mert ha minden szépség szerelemre keltene és meghódítana: ebből a kívánságoknak olyan zürzavara, oly tétovázása származnék hogy az ember azt sem tudná, melyiknél lesz helyes megállapodni. Mert így, végtelen lévén a szépek száma, végtelenek lennének a vágyak is; én pedig úgy halottam, hogy az igaz szerelem osztatlan s egészen magától támad s nem lehet kényszerített. Mind ez így lévén, a mint hiszem hogy így is van, miként követelitek hogy az én akaratom kényszerülve hódoljon meg, semmi más által nem kötelezve, csupán az által, mivel azt állítjátok hogy szerettek engemet. S ha nem, akkor ám mondjátok meg ha az ég engem oly ruttá alkotott volna, mint a mily széppé alkotott: helyesen cselekedném-e, ha panaszolva vádolnálak hogy nem szerettek? S mi több, meg kell gondolnotok, hogy ezen szépséget a melylyel bírok, nem ma-

gam választottam magamnak, hanem kegyelméből a menny tett olyanná a milyen vagyok, a nélkül hogy én kétem vagy választottam volna. S így, valamint a viperát nem lehet kárhoytatni mérgeért, ha ezzel talán halált okoz, minthogy azt a természettől kapta : ép oly kevéssé vagyok én kárhoytatásra méltó szépségemért : mert az erényes nő szépsége olyan mint a távol tűz, vagy mint az éles kard, melyek elseje nem égeti, másika nem sebzi meg azt a ki hozzájok nem közelít. A becsület és az erényesség a lélek ékességei, melyek nélkül a test, bármily szép legyen is, sohasem méltó arra hogy annak tartassék ; s így ha a becsületesség egyike azon erényeknek, melyek testet-lelket ékesítenek és szebbé tesznek, miért veszítse el ezt az olyan ? kit szépségeért szeretnek, s csak azért, hogy kívánságát teljesítse annak, ki egyedül saját kedvteléseért törekszik minden áron és erőnek erejével megrontására. Én szabadnak születtem, s hogy szabadon élhessek, azért választám a puszták magányát ; e hegy-ség fái az én társaságom, tükreim e patakok tiszta habjai ; e fákkal és vizekkel közlöm én az én gondolataimat és szépségemet. Tűz vagyok én, távol égő, kard vagyok én, messze helyezett. A kiket szerelemre gerjesztett látásom, kijózanítottam szavaimmal, s ha a kívánságok reménykedésekből táplálkoznak, én egyetlen egy ilyenre se bátorítám fel sem Grisóstomot, sem a többiek közül bármelyiket is, s így bátran el lehet mondani, hogy őt sokkal inkább az ő saját törekvése semmint talán az én kegyetlenségem

ölte meg. S ha azt vetik szememre hogy az ő szándéka becsületes volt s ennek folytán illő lett volna ezt viszonznom : erre az a válaszom hogy a mikor ugyane helyen, hol most az ő sirját vágják, mikor itt kitárta előttem szándéka nemességét : azt mondom neki, az enyém meg az hogy örökös egyedüliségben éljek s egyedül a föld kapja meg egykor tartózkodásom gyümölcsét és szépségem hamvait. S ha ő mind e felvilágosítás daczára küzdeni akart a remény ellen, s hajózni a szél ellen : lehet-e csodálni hogy bal sorsa örvényébe elmerült? Ha én hitegettem volna : csalárd leendettem ; ha óhajtását teljesítem vala : saját belátásom és feltételem ellen cselekedtem volna. Ő fel lett világosítva s tovább erősödött, kétségbeesett a nélkül hogy megvetést tapasztalt volna : ám most ítéljetez, helyes-e, ha az ő gyász sorsáért engemet kárhoztattok? Ám keljen panaszra a megcsalatott, essék kétségbe a kinek szíttott reményei meghiusultak ; bizzék a kit én hívok, s legyen büszkévé a kinek meghódolok ; de se kegyetlennek, se gyilkosnak ne nevezzen az, a kit nem hitegetek, nem csalog, nem hívok és kegygyel meg nem ajándékozok. Az ég mindéddig nem akarta hogy az ő végzése szerint szeressek ; az pedig hogy a magam kívánságából gyuladjak szerelemre, az nem is gondolható. Ezen általános nyilatkozat szolgáljon mind azoknak, a kik érettem epednek, különkülön javára ; s ezentul mindenki tudja, hogy ha valaki meghal érettem, nem a feltékenység, se nem a

holdogtalanság okozzák halálát, mert a ki senkit sem szeret, nem ád okot senkinek se féltékenységre, az őszinte nyilatkozatot pedig szintén nem lehet megvétésnek tekinteni. A ki engem vadnak és baziliskusnak nevez, kerüljön mint veszedelmest és gonoszt: a ki hálátlannak mond, ne szolgáljon énnekem; a ki szeretetlennek, ne szeressen; a ki kegyetlennek, ne kövessen: mert ez a vad, e basiliskus, e hálátlan, e kegyetlen és szeretetlen szintén nem fogja egyiket sem keresni, szolgálni, szeretni, követni semmiképen. Ha Grisóstomot saját hevessége és féktelen szenvedélye ölte meg: lehet-e ezért az én erényes magam viseletét és tartózkodásomat kárhoztatni? Ha én ártatlanságomat a fák társaságában megőriztem; mért szeretne elvesztésére birni az, a ki azt kívánja, hogy az emberek társaságában megtartsam? Nekem, a mint tudjátok, van saját birtokom, s nem kívánom másokét; szabad vagyok, és egyáltalában nem akarom magamat másnak alája rendelni; se nem szeretek, se nem gyűlölök senkit; nem csalom meg ezt, s nem hitegetem amazt, nem tréfálok ezzel, s nem enyelgek amazzal. E környék leánykájának tisztességes társasága s kecskenyájam gondviselése foglalnak el engemet; vágyaimnak határát e hegyek képezik, s ha ezeken tulmennek, azért cselekszik hogy az ég szépségének szemléletébe merüljenek, s így azon az uton járnak, mely a lelket első hajlékához vezet.

Ezeket mondván, semmi felelet sem akart hallani, hátat fordított tehát, s a közel hegység legsü-

rübb erdőségében tünt el, magokra hagyva a csodálkozásba merült ott állókat, a kik nem tudták mit csodáljanak inkább : szépségét-e vagy okosságát.

Némelyek azok közül (a kiket szép szeme sugarainak hatalmas nyila megsebesíte) már-már nyomába akartak eredni, figyelembe se véve a most hallott ünnepélyes nyilatkozatot. A mint Don Quijote ezt látta, úgy tetszék neki, itt van ismét a pillanat melyben lovagságával előléphet, tisztében állván a szükségben levő hajadonoknak segítségére kelni. Kezét tehát a kard markolatára bocsátá, s érthető hangon és fenszóval mondá :

— Senki e világon, bármily rangu és állásu légyen is, ne merészelje követni a szép Marcelát, ha csak rettenetes haragomnak büntetését nem akarja magára vonni! Világos szavakkal adta értésünkre, mily kevéssé vagy épen nem oka ő Grisóstomo halálának, s mily távol van attól hogy imádói bármelyikének óhajtasát teljesítse, minél fogva illendő, a helyett hogy követnök és üldözőnk, becsüljék és tiszteljék őt a világ minden jobbjai, mert ez lévén tisztességes szándéka, valóban páratlan a maga nemében.

Don Quijote fenyegetése okozta-e, vagy mert Ambrosio mondá, fejeznék be a mivel jó barátjának tartoznak : a pásztorok közül senki se távozott el addig, míg a sir készen nem volt és Grisóstomo iratai el nem hamvadtak, holt testét pedig a sirba nem tevék a körülállók sűrű könyhullatása közt.

A sir szájához nagy szikladarabot támasztá-

nak, ideiglen addig, míg a sirkő elkészül, melyet — a mint Ambrosio mondá — ő akar csináltatni s rá ezen felirást vésetni:

Egy szerelmes fekszik itt ;
Hült porát annak találod
A ki pásztornak beállott
S kit szerelme sirba vitt.

Egy kegyetlen, szivtelen
Szép szakasztá le virágát,
A kivel zsarnokvilágát
Terjeszti a szerelem.

Erre aztán nagy csomó virágot és zöld ágakat hintének a sir ormára, majd mindnyájan részvétőket jelenték még egyszer a megboldogult barátjának, Ambrosionak, s azután eltávoztak. Vivaldo és uti társa ugyanazt tették, valamint Don Quijote is bucsut vön mind a pásztoroktól mind az utasoktól, mely utóbbiak nagyon kérték, jönné velök Sevillába, melynél kalandkeresésre nézve alkalmasabb helyet kivánni sem lehet, mert ott uton-félen több kínálkozik mint bárhol másutt a világon.

Don Quijote köszönetet mondott mind a jó tanácsért, mind az irányában tanusított szives szolgálat készségért, azonban a mint mondá, addig nem mehet Sevillába, míg az egész hegységet meg nem tisztítja azon gonosz rablóktól, a kikkel ez hír szerint telve

van. E jeles elhatározásáról értesülvén az utazók, nem akartak neki tovább alkalmatlankodni, hanem tőle másodszer is bucsut véve magára hagyták, és tovább folytaták utjokat, melyen ki nem fogyhattak a beszédből, mire Marcela és Grisóstomo története, valamint Don Quijote balgaságai elegendő tárgyat szolgáltatának.

Lovagunknak pedig az volt feltett számdéka hogy azonnal felkeresi Marcelát s felajánl neki minden tőle kitelhető szolgálatot.

A dolog azonban nem úgy ütött ki mint a hogy ő képzelte, a mint ezt majd elmondjuk ezen igaz történet további folytatásában, melynek második szakasza itt végződik.

XV. FEJEZET.

Azon gyászos kimenetelű kalandról, mely Don Quijote s néhány istentelen yangües *) között történt.

A bölcs Cide Hamete Benengeli azt jegyezet föl hogy a midőn Don Quijote szállásadó gazdáitól s mind azoktól, kik Grisóstomo temetésén jelen valának, elbucsuzott, fegyvernökével együtt ugyanazon erdőségbe tért be, melynek sűrűjébe Marcela pásztor-nőt eltűnni látták. Miután pedig ezt mindenütt keresték, de sehol meg nem találhaták: zöld, pázsitos rétséghez érkezének, mely mellett oly üde, csendes pata-

*) Olv. janguéz, rokon fogalom a magyar csikóssal.

kocska csörgedezett hogy az mintegy hívta sőt kényseríté őket, ide vonuljanak pihenni a déli forróság elől, mely égető hevével már is beállni készült.

Mind ketten leszálltak, s mind a szamarat, mind Rocinantet kicsapván az ott levő gyepre hogy kényök-kedvök szerint legeljenek: elővették a tarisznyát, s minden teketória nélkül, barátságos meg egyezésben s egymás társaságában, ur és szolgálgyütt falatoztak a mit találtak. Sanchonak eszé ágába se jutott hogy Rocinantét talán még meg is nyűgözze, minthogy oly jámbornak s oly kevés tűzűnek ismerte hogy Cordova legelőjének minden kanczája se tudta volna eltántorítani. Azonban a sors és az ördög, a ki nem alszik mindig, ugy akarák hogy néhány yangües ugyanazon völgyészen tereljen át egy galicziai ménest; ezeknek pedig az a szokások hogy lovaikkal viz öntözte füves helyeken deleljenek, s így az, melyen Don Quijote esetleg megállapodott, egészen alkalmas volt a yangüeseknek. Történt pedig hogy Recinantenak kedve támadt a ménésbeli delnökkel kissé enyelegni, s alighogy megérezte, rendes szokásából és magaviseletéből kikelve, s a nélkül hogy gazdájától engedelmet kért volna, csendes poroszkolással, koczogva indult neki hogy az említettek körül udvaroljon. Ezek azonban, ugy látszék, nagyobb kedvet éreztek a legeléshez mint bármi máshoz, a miért is foggal és patkóval fogadák, még pedig oly módon hogy Rocinante terhelője csakhamar elszakadt s ő maga nyerge-fosztottan álla

ott puczéron. A mi azonban még jobban megviselte, az volt, hogy a hajcsárok látván mily hévvel támadt ménesökre, bunkós botokkal siettek oda s hamarjában úgy eldöngeték, hogy egészen összezuzva terült el a földön.

Don Quijote és Sancho, a kik látták milyen hadd-el-hadd lett Rocinante esetéből, lélek szakadva rohantak feléje, mi közben Don Quijote ezen szavakat intézé Sanchohoz :

— Ugy látom, Sancho barátom, ezek nem lovagok, hanem csupán aljas csócselék és söpredek nép; ezt pedig azért mondom hogy most bátran segíthetsz boszút állni azon sérelemért melyet Rocinanten szemünk láttára elkövettek.

— Hogy az ördögbe álljunk boszút, viszonzá Sancho, mikor ezek legalább is huszad magokkal vannak, mi pedig csak ketten, vagy talán épen másfél emberből állunk?

— Én felérek százzal, felelt Don Quijote, s azzal aztán egy szót se szólva többé, kardot rántott és rajtok ütött a yangüeseken, úgy szintén Sancho Panza is, hasonlóra serkenve és buzdulva gazdájának példáján.

Az első vágással melyet Don Quijote az egyikre mért, elhasította ennek bőr ködmenét válla jókora darabjával együtt.

Mikor a yangüesek látnák hogy két ily magános ember ily vakmerően megrohanja őket kik oly számosan vannak : botot ragadtak s a két támadót

közre fogva olyan csihi-puhit zúditottak rájuk hogy az ütés sűrűbben szakadt mint a záporosó. S a mi igaz, igaz, Sanchot bizony már a második ütés földre teríté, sőt magával Don Quijoteval is ez történt, a nélkül hogy bátorságának és ügyességének legcsekélyebb hasznát is vehette volna. S a sors ugy akará, hogy épen oda essék Rocinante lábaihoz, mely mind-ekkorig se kelt föl fektéből, a miből világosan látható mily hévvel munkálkodhattak a fütőkösök ez ingerült paraszt kezekben.

Látván most a yangüesek hogy a mi történt több kettőnél : a milyen gyorsan csak tudták összerterelték a ménest s odább álltak, vérbe-fagyba hagyván a két kalandort igen keserves állapotban, de még sokkal keservesebb hangulatban.

Sancho Panza éledt föl először, s midőn látta hogy ott van ura mellett, bágyadt és nyögdelő hangon így szólítá meg :

— Señor Don Quijote, ah señor Don Quijote!

— Mi kell, Sancho barátom? válaszolt Don Quijote épen oly megtörött, fájdalmas hangon mint előbb Sancho.

— Arra kérném, a Krisztus szerelmére, felelé Sancho, adjon nagyságod egy-két kortyot annak a fura Blas-nak italából, ha ugyan itt van nagyságod keze ügyében; hátha épen ugy használna az eltörött csontokról is mint a hogy a sebekről használ.

— Bár itt volna, oh én szerencsétlen! viszonzá, Don Quijote, mi bajunk lenne akkor?! De lovagi

hitemre esküszöm néked, Sancho Panza, hogy kétszer huszonnégy óra eltelte előtt, ha ugyan a sors másként nem rendeli, birtokomban lesz az, vagy meg ne tudjam mozditani kezemet.

— De hát arról mit gondol nagyságod, hogy a lábunkat mennyi idő alatt tudjuk megmozditani? kérdé Sancho Panza.

— A mi engem illet, mondá a megporhanyított lovag, magamra nézve azt a napot csakugyan nem tudom meghatározni. De magam vagyok az oka mindennek, mert nemkellett volna kardot rántanom olyan emberek ellen, a kik nem valának hozzám hasonló lovagok, s így azt hiszem, hogy a hadak istene azért bocsátá rám e büntetést, mert megszegém a lovagrend törvényeit. A miért is, Sancho barátom, jól megjegyzd a mit most fogok mondani, mert mind kettőnk javára szolgál, t. i. azt : ha valaha látod, hogy ilyes csöcselék bántalmaz bennünket, ne várd hogy én ragadjak kardot, mert ezt semmiképen se cselekszem ezután, hanem te ránts kardot ellenök és te szabdald meg őket kényed-kedved szerint. Ha pedig netalán lovagok jönnének segítségökre, akkor majd lesz gondom rá, hogy megvédelmezzelek s reájok támadjak teljes egész hatalmammal, mert úgy hiszem, ezer meg ezer jel és tapasztalat meg győzhetetett már a felől, mily messze terjed ezen én hatalmas karomnak hősisége.

Ily elbizakodottá tette a szegény lovagot a bátor vizcayin nyert diadala.

Azokban Sancho Panza nem fogadta valami

nagy tetszéssel urának ezen figyelmeztetését, s meg nem állhatá, hogy ne azt felelje rá :

— Én békeszerető ember vagyok, uram, jámbor, nyugodalmas, s el tudok tünni akárminő sérelmet, mert feleségem, családom van, a kiket el kell tartanom s fölnevelnem ; azért tehát jusson nagyságodnak is tudomására, minthogy parancsolnom nem lehet : hogy én semmi esetben sem fogok kardot rántani sem paraszt sem lovag ellen, s e mostani órától kezdve, fogadom istenemre, megbocsátok minden sérelmet melyet ellenem valaha elkövettek vagy ezentul elkövetnek, követte legyen vagy kövesse bár el most vagy a jövődöben alacsony vagy magas rangu, gazdag vagy szegény, nemes vagy jobbágy, ki nem véve semminemü rendet vagy állapotot.

Gazdája ezen szavak hallatára így felelt :

— Szeretném ha lélekzetet tudnék venni, hogy kissé könnyebben beszélhessek, s hogy ez a nyílalás, mely oldalamat szurja, legalább addig szünnék meg annyira a mennyire, mig be tudnám bizonyítani előtted, Panza, mily téves ezen te gondolkozásod. Mondd csak, bünös lélek, ha a szerencse fuvalma, bár eddigelé oly ellenséges vala, egyszerre csak javunkra támadna fel s óhajtásaink vitorláit úgy duzzasztaná, hogy egészen biztosan s minden akadály nélkül szállanánk révpartra egyikén azon szigeteknek melyeket ígértem : mi lenne belőled, ha azt meghódítván, urává tennélek ? Te bizonyára meghiusitanád e szándékomat, mint a ki nem vagy lovag.

sőt nem is akarsz az lenni, és nincsen sem bátorságod sem kívánságod boszut állni a rajtad elkövetett sérelmekért s megvédelmezni uri fenhatalmat. Mert tudnod kell, hogy az ujonan meghódított királyságokban és birodalmakban a benszülöttek lelkülete sohasem oly nyugodt és ők sohasem állanak az új uralkodó pártján annyira, hogy félni ne lehetne, vajon nem fognak-e valami ujitást megkísérteni, hogy megint fordítsanak a dolgokon, s a mint mondani szokás, újra szerencsét próbáljanak. Ekkép tehát okvetlenül szükség, hogy az új tulajdonosnak legyen bölcsesége kormányozni őket, de bátorsága is, hogy magát bármely esetben óvja és védelmezze.

— Ebben a most történt esetben, viszonzá Sanchó, csakugyan sajnálom, mért nem volt olyan bölcseségem és bátorságom, melyet nagyságod említ. De esküszöm, a mily igaz hogy szegény ember vagyok : most az egyszer nagyobb szükségem van flas-tromra mint szép szavakra. Próbálja meg nagyságod, fel tud-e kelni, aztán segitsük fel Rocinantét, bár csakugyan nem érdemes rá, mert egyedül neki köszönhetjük, hogy ily rutul elpáholtak bennünket. Sohse tettem volna fel Rocinanteról, mert olyan erkölcsös, békeszerető személynek tartottam mint tulajdon saját magamat. De csak igazán is mondja a példabeszéd : sok idő kell hozzá, míg az ember a világot egészen kiismerheti, és hogy semmi sincsen bizonyos a nap alatt. Ki hitte volna, hogy azok utáu a hatalmas vágások után, mikkel nagyságod

azt a holdogtalan kóbor lovagot megsabdalta, nyomban ilyen záporosó következék, a milyent a mi nyakunk közé zuditottak.

— Még a te nyakadnak csak hagyján, Sancho, mondá Don Quijote, az az ilyes zivatarokra van te remtve; de az én vállam finom hollandi vászon között nevedett, s így világos hogy e szerencsétlenség fájdalmát sokkal keservesebben érzi; és ha nem tudnám bizonyosan hogy mind ezen alkalmatlanságok vele járnak a fegyverviseléssel, itt kellene halva maradnom, csupa merő boszuságból.

— Uram, felelt erre a fegyverhordozó, ha a lovagságnak ilyen jutalom üti a markát: kérem nagyságodat, mondja meg, sokszor szokott-e ez előfordulni, vagy van-e bizonyos meghatározott ideje, órája? mért a mondó vagyok, ha még kétszer így megtánczoltatnak, harmadszor akár ne is fáradjanak, mert mi ugyan el nem járjuk, ha csak az irgalmas isten kegyelme csoda módon föl nem támaszt bennünket.

— Tudnod kell, barátom Sancho, viszonzá Don Quijote, hogy a kóbor lovagok élete ezer meg ezer veszélynek s bal szerencsének van alávetve, csak hogy más részről az is igaz, hogy ép oly könnyen lehetnek királyokká és császárokká is, a mint akárhány lovag példája bizonyítja kiknek történetét körülményesen ismerem. S elmondhatnám neked, ha ugyan a sajnó fájdalom engedné, több olyannak történetét a kik egyes egyedül karjaik hősisége által emelkedtek az

említettem magas méltóságokra, s még ezek magok is, mind előbb mind azután, különféle szerencsétlenségek és nyomoruságok közé jutottak. Így a bátor Amadis de Gaula, halálos ellenségének a varázsló Arcalausnak hatalmába esett, a kiről bizonyos igaz, hogy a mig fogva tartá, többet mért rá kétszáz csapásnál lova kantárszijával, mi alatt amaz oda volt kötve az udvarban egy oszlophoz; egy ismeretlen szerző pedig, ki mind a mellett igen hiteles, azt mondja, hogy a midőn az Phoebus lovagját elfogta, bizonyos csaptató ajtó segélyével, mely bizonyos várban ennek lábai alatt megnyílt, s ő egy föld alatti mélyedésbe süllyedt: a varázsló összekötözte kezét-lábát, s hóvizből és homokból álló allövetet adott a lovnak mely egész a fejébe ment; s ha e nagy szerencsétlenség alkalmával egy bölcs jó barátja segítségére nem jön, a szegény lovag bizonyára nagyon rosszul járt volna. Így tehát én is igen jól érezhetem magamat ily jeles férfiak társaságában, mert azok még sokkal nagyobb sérelmeket szenvedtek mint a minők bennünket most értenek: mert tudnod kell, Sancho, hogy az olyan sebek, melyeket a csak úgy véletlenül kézben levő eszközök ejtenek, azok nem gyalázzák meg az embert, s a párbajról szóló rendszabály világosan azt mondja: ha a varga a kezében lévő kaptafával, feltéve hogy ez csakugyan fából van, megüt valakit: még azért arról, a kit megütött, nem lehet azt mondani, hogy megbotozták. Ezt pedig azért mondom, nehogy azt hidd, feltéve

hogy e küzdelemben elpáholtak bennünket, mintha talán ez által gyalázat esett volna rajtunk : mert ama fegyverek, melyeket ezen emberek viseltek s melyekkel bennünket megegyengettek, csupán az ő bunkós botjaik valának, s a mint én emlékezem, egyiknél se volt sem kard, sem tör, sem szablya.

— Én ugyan nem értem rá, hogy még erre is ügyeljek, viszonzá Sancho, mert alig kaptam kardhoz, azok az emberek menten ugy csépeltek dorongjaikkal, hogy a világ mindjárt elsetétült előttem, és inam szakadtan ide terültem, a hol most is fekszem, s a hol kisebb gondom is nagyobb annál, vajon ez a döngetés gyalázat volt-e vagy sem? Elég nekem az a fájdalom, a mit az ütések okoztak, s a mit ép oly mélyen benyomtak emlékezetembe mint a vállamba.

— Mind ennek daczára arra figyelmeztetlek, Panza testvér, viszonzá Don Quijote, hogy nincsen olyan emlékezés, melyet az idő el ne törölne, sem olyan fájdalom, melyet a halál meg ne szüntetne.

— Lehet-e hát nagyobb szerencsétlenség annál, viszonzá Panza, s a mit csak az idő törül el és a halál szüntet meg? Ha ez a mi szerencsétlenségünk csak olyan volna hogy egy-két darab flastrommal meg lehetne gyógyítani, akkor még csak isten neki; de ugy látom én, egy egész ispotály minden kenőcse se elégséges, hogy bennünket csak imigy-amigy is helyre zökkentsen.

— Hadd ezt, és szedd össze magadat egy kissé,

Sancho, mondá Don Quijote, s lássunk Rocinante után, mert ha jól sejtem, neki is kijutott a bajból.

— Nem is csoda, viszonzá Sancho, hiszen ő is kóbor lovag; hanem az már mégis nevezetes, hogy a szamaramnak meg kutya baja se esett ott, a hol bennünket egész bordazuzásig megütlegeltek.

— A szerencse mindig csak hágy nyitva egy ajtót minden balesetnél, hogy ezt jóvá tegye, mondá Don Quijote, ezzel pedig azt akarom mondani hogy a szamárka most az egyszer pótolhatni fogja Rocinantet, s elvisz innen valami várba, hol sebeimből felüdülök. Az ily fajta nyargalást egyébiránt nem tarthatom magamra nézve lealázónak, mert jól emlékszem, olvastam egykor, hogy az a régi Silenus, a nevetés istenének gyámatyja és nevelője, hasonlóképen igen csinos szamáron vonult be egész diadallal a százkapus városba.

— Lehet hogy ugy lovagolt, a mint nagyságod mondja, felelt Sancho, de nagy különbség van ám a között, egyenesen ül-e valaki a nyeregben, vagy pedig ugy van rá keresztbe fektetve mint valami szemetes zsák.

A mire Don Quijote ekkép válaszolt:

— A csatában kapott sebek inkább nevelik semhoggy fogyasztnák a dicsőséget; azért tehát, Panza barátom, ne feleselj tovább velem, hanem a mint mondám, kelj fel a hogy tudsz, s tégy föl engem szamaradra a mint legjobbnak látod, s menjünk

el innét, még mielőtt az éj beállna s itt lepne meg bennünket e pusztaságon.

— Pedig úgy hallottam egyszer nagyságodtól, mondá Panza, a kőbor lovagoknak az a szokásuk, hogy rendszeren sivatagokon és pusztákon hálnak. az esztendő nagy részén keresztül, s hogy ezt igen nagy szerencséjüknek tartják.

— Igen is akkor, viszonzá Don Quijote, ha már egyebet nem tehetnek, vagy ha szerelmesek; sőt annyira igaz, hogy voltak olyan lovagok a kik napnak, éjnek és az éghajlat minden alkalmatlanságának kitéve, egy szál sziklán két egész esztendőt töltöttek, a nélkül hogy kedvesök valamit tudott volna rólok. S ilyen volt maga Amadis is, midőn a Beltenebros ál nevet vette föl s a »Szegénység szikláján« lakott, nem tudom már bizonyosan, nyolcz évig-e vagy nyolcz hónapig; elég a hozzá, hogy ott vezeklett, nem emlékezem rá, mily bubánat következtében, a mit néki kedvese Oriana okozott. Azonban hagyjuk ezt most, Sancho, s lássunk dolgunk után, mielőtt netalán a szamarat is oly szerencsétlenség érné, a milyen Rocinantedet.

— Az lenne még csak az ördögség! jegyzé meg Sancho, s azután harmincz jajjal, hatvan sóhaj-tással és százhusz ilyen-olyan adtával az ellen a ki ide hozta, feltápáskodott, de az ut közepén görbülten megállt mint valami török kard, semmikép se tudva kiegyenesedni. Azonban végre is, minden kiállott fáradalma daczára, összeigazgatta szamarát, mely a mai

napnak szokatlan szabadsága folytán jó messzire eltávozott; csülökre állítá aztán Rocinantet is, mely ha panaszkodni tudott volna, bizonyára mondott volna annyit mint akár Sancho akár a gazdája.

Végre Sancho felemelte valahogy Don Quijotét a számárra, Rocinantet csatló szijra füzte, szamarát pedig kötő féken fogva utnak indult találomra arra felé a merre az országutat sejtette. A sors pedig, mely viselt dolgait jóról jobbra fordítá, úgy hozta magával hogy alig mentek még csak egy mértföldnyire, midőn az utra ráakadtak, s ennek mentében egy utszéli fogadót láttak meg, melyet Don Quijote, Sanchonak kinjára, magának pedig örömeire, várkastélynak nézett. Sancho váltig állította hogy vendégfogadó, gazdája pedig azt hogy kastély; s a vitatkozás addig tartott hogy előbb végit érték az utnak mint a vitának; s így Sancho a nélkül hogy bizonyosan tudta volna kastély-e hát vagy fogadó, bevonult egész csapattal.

XVI. FEJEZET.

Mi történt az elmés lovaggal a fogadóban, melyet ő várkastélynak képzelt.

A fogadós alighogy meglátta a számaron keresztbe fektetett Don Quijotét, mindjárt azt kérdezte Sanchotól: mi baja? Sancho pedig azt felelte, semmi egyéb mint hogy egy szikláról zuhant alá s kissé összezúzta bordáit.

A fogadós felesége sokkal jobb lelkü volt mint az e fajta asszonyok általában s részvevő szive nagyon meg tudta szítani szenvedő embertársát. Most is azonnal hozzá látott Don Quijote bekötözéséhez, de még igen csinos fiatal leányát is oda hitta hogy segítsen a vendéget bekötözni. Volt azonkívül a fogadóban egy asturiai szolgáló is, kinek arcza széles, nyaka vastag, orra pisze volt, egyik szeme kanesal, a másik meg csipás; no de aztán deli termete még is csak helyre ütötte a többi hibát, a mennyiben az egész leány lehetett valami hét arasz, csakhogy a vállalai meg szörnyen terhére voltak s úgy meggörnyesztették hogy még akkor is a földre nézett mikor nem akart. Ez a bájos leányzó segített tehát a fogadós leányának, s ők ketten tákoltak össze s vetettek Don Quijotének ugyancsak kegyetlen ágyat egy padláskamrában, melynek minden zege-zuga elárulta hogy számos éven keresztül szénapadlásnak használták. Ebben jelenleg egy öszvérhajcsár is szállásolt, kinek ágya ott állt jóval beljebb a mi lovagunkén tul, s habár mindössze is öszvéreinek nyeregszerszámából és pokróczzaiból készült, még is sokkal kényelmesebb volt mint Don Quijoteé, mely két egyenetlen s biczegő padra fektetett négy szál gyalulatlan deszkából állott, s egy matraczból, a mely olyan vékony volt hogy paplannak látszott, s teli görcsös csomókkal, mikre az ember keménységök miatt bizvást rá foghatta volna, hogy mind meg annyi kavics, ha ugyan a matracz-héjnak hasadásai meg nem mutat-

ják, hogy összekócsolódott lószőr pamatok ; erre aztán két lepedő volt terítve, olyan kérges hogy bőr paizst lehetett volna készíteni belőlök, s végre egy takaró, melynek minden szálát egyenkint kényelmesen meg lehetett volna számlálni, a nélkül hogy a szem csak egyetlen egyet is eltéveszsen.

Ebbe az átkozott ágyba feküdt le tehát Don Quijote, s a fogadósne és leánya azonnal beflastrozták tetőtől talpig, Maritornes pedig (ez volt az asturiai leány neve) világított. Hanem mikor a fogadósne a bekötözés alkalmával azt vette észre, hogy Don Quijote testén imitt-amott kékes-vörös daganat-hurkák keltek, meg nem állhatta, hogy ne mondja : neki ugy látszik, hogy ezeket talán nem is ütődések, hanem ütlegek okozták.

— Dehogy ütlegek viszonzá Sancho, hanem hát a szikla nagyon csucsos éles volt, s minden csucsa ott hagyta a maga szenyjét. Azt is monda azután : A flastromos rongyokkal meg ugy gazdálkodják kegyelmed, fogadósne asszony, hogy jusson is maradjon is, mert gondolom kerül itt még más ember is a kire a maradékot felragaszthatja ; például nekem jó magának is fáj egy kissé a keresztcsontom.

— Ugyanugy-e ? kérdé a fogadósne, hát kegyelmed is leesett ?

— Esni ugyan nem estem, monda Sancho, hanem mikor uramat lezuhanni láttam, ijedtemben olyan fájás állt minden tagomba mintha nekem is jól a nyakam közé raktak volna.

— Ez igen hihető, jegyzé meg a fogadósné leánya, velem is megtörtént akárhányszor, mikor azt álmodtam, hogy valami magas toronyról esem le, de semmikép se tudok a földre jutni; a mint aztán a nehéz álomból felébredtem, úgy össze voltam zúzva-törve mintha igazán leestem volna.

— Ugy igaz a, kisasszony, viszonzá Sancho, hanem ott a dolog bibéje, hogy én nem is aludtam, hanem olyan ébren voltam mint most, még is kékebb foltokat kaptam a hátamra mint gazdám maga, señor Don Quijote.

— Mi neve a lovagnak? kérdé az asturiai Maritornes.

— Don Quijote de la Mancha, válaszolt Sancho Panza, kalandor lovag, még pedig a javából milyent a világ rég időktől fogva nem látott.

— S mi az a kalandor lovag? kérdé a leány.

— Olyan buga vagy, hogy még azt sem tudod? jegyzé meg Sancho Panza, tudd meg tehát, hugom, hogy a kalandor lovag olyas valami, a kit előbb, mintsem az ember ötig számlál, vagy elvernek vagy császárként tesznek; ma a föld kerekiségének legszerencsétlenebb s legnyavalyásabb teremtménye, holnap pedig két-három ország koronájának ura, melyeket fegyverhordozójának ajándékozhat.

— Ha a dolog így áll, mondá a fogadósné, hogyan lehetséges, hogy kegyelmed, ki ilyen jeles urat szolgál, a mint látszik még csak grófságot sem kapott?

— Igen hamar volna még, viszonzá Sancho, mert mindössze is csak egy hónapja mióta kalandok után járunk, de még eddig nem akadtunk egyetlen valamit érőre se: mert csak igen igaz hogy az ember néha egyet keres s mást talál. Hanem az is igaz ám, ha uram, Don Quijote ezekből az ütlegekből, akarom mondani ebből az ütődésből kigyógyul, s én magam se leszek nyomorékká: reményemet sem adnám oda Spanyolország akármelyik fő méltóságáért.

Don Quijote ezt az egész beszélgetést a legnagyobb figyelemmel hallgatta; majd nagy nehezen felülvén az ágyban, megfogta a vendéglősné kezét s így szóla:

— Hígye meg, szép urnó, nagy szerencsének tarthatja hogy várába az én uri személyemet fogadta be, ki csak azért nem akarom dicsérni magamat, mert, a mint mondani szokás, a ki feldicséri magát, megéri még gyalázatát; hanem hogy ki vagyok én, fegyvernököm majd elbeszéli; csak annyit mondok: örökre bevésem emlékezetembe kegyed szives szolgálatát s hálás leszek érte a míg élek. S ha a magasságos egek úgy nem rendelték volna, hogy oly nagy megadással hódoljak a szerelem törvényének és ama hálátlan szépség (suttogva mondom ezt) tekintetének: akkor e bájos kisasszony szemei lennének szabadságom uraivá.

A fogadósne, valamint leánya és Maritornes is ámulattal hallgaták a kóbor lovag e szavait, melyekből annyit értettek, mintha görögül beszélt volna

azt azonban mégis sejtették, hogy mind ez hizelkedés s hálálkodás akar lenni, s minthogy ilyes szavakhoz nem valának szokva, majd rá, majd egymásra bámultak, s úgy találták hogy ez egészen más fajta ember mint a minőkkel ők rendszeren érintkeznek; majd kocsmárosos szavakkal köszönvén meg ajánlatát, magára hagyták, az asturiai Maritornes pedig Sanchot kötözé be, kinek ez ép úgy elkelt mint a gazdájának.

Történt azonban, hogy az öszvérhajcsár összebészelt volt már a szolgálóval hogy a következő éjszakát egymással mulatják át, a leány meg szavát adta, hogy mihelyest a vendégek elpihentek s gazdája háznépe is lefeküdt, ő feljön az öszvérhajcsárhoz s kész lesz teljesíteni minden kívánságát. S mondják erről a jó leánykáról, hogy az ilyes ígéreteket mindig a legnagyobb pontossággal be szokta váltani, még ha szavát valami erdő közepén, minden tanu nélkül adta is, minthogy igen sokat tartott arra, hogy nemes ember leánya, a mi mellett azonban nem szégyenlette, hogy kocsmában szolgál: mert hijába, fel a kerék, le a kerék, ki tehet arról, hogy az embert hová veti a szerencsétlenség.

Don Quijote kemény, keskeny, silány és nyomoruságos ágya ott állt elől a csillag világította istáló közepén, Sancho pedig e mellett vetette meg a magáét, mely mindössze is egy gyékényből állott s egy szál pakróczból, mely azonban, úgy látszék, kender kóczból van szöve s nem gyapjuból.

Az öszvérhajcsáré csak ezen két ágy után következék, s a mint már említettük, két legjobb öszvérenek takaróiból készült, a milyen barma tizenkettő volt, valamennyi fényes szőrü, jó husban lévő pompás állat, gazdájok Arevalo egyik leggazdagabb öszvérhajcsára lévén, a mint e történet szerzője mondja, ki ezen öszvérhajcsárról tüzetesen megemlékezik, minthogy jól ismeré, sőt a mint állítják szegről végről atyjafia is volt. Különben is Cide Hamete Benengeli mindenben igen pontos és körülményes történetíró, a mi nyilván látszik abból, hogy az elmondottakat, akármilyen mellékes silányságok legyenek is, nem akarta elhallgatni, a miről a komoly történetek írói példát vehetnek magoknak, kik a tényeket oly kurtán s olyannyira dióhéjba szorítva szokták elmondani hogy alig hagyják csak meg is izlelni s a munkának lényeges legfőbb részét, vagy gondatlanságból, vagy gonoszság- avagy tudatlanságból, benfelejtik a kalamárisban. Nemde nem ezerszer jobban cselekszik-e »Tablante de Ricamonte« szerzője, vagy ama másik könyvé, mely Tomillas gróf cselekedeteit mondja el? Mily pontossággal írnak ezek le mindent!

Hogy azonban elbeszélésünket folytassam, mondanom kell, hogy az öszvérhajcsár, miután barmait ellátta, s másodszer is abrakolt, végig nyujtózott nyeregtakaróin s várta az ő szavatartó Maritornesét.

Sancho is feküdt már, jól beflastromozva, s bárha minden áron szeretett volna már aludni, bordáinak fájdalma nem hagyta; épen úgy fájt Don

Quijotének is mindene, s olyan ébren nézett, nyitott szemmel, mint a nyúl. Az egész fogadó csendes volt, és sehol egyéb világosság mint azon lámpa fénye mely a kapualja közepén függött.

Ez a siri csend, s azon gondolatok, melyek ami lovagunk eszében rendesen olyas dolgokkal foglalkoztak, minők szerencsétlenségét okozó könyveiben minden lapon előfordulnak, olyan badar képzelődésre ragadták, melynél alig lehet valami bolondabb. Ugyan is azt képzelte, hogy valami nagy hirű várban szállt meg (mert, a mint már említettük, valahová csak betért, minden fogadót várkastélynak vélt) s hogy a fogadós leánya, a várbeli kisasszony, kit az ő szeretetreméltósága annyira elragadt hogy szerelemre lobbant a lovag iránt, s megígérte neki, hogy ez éjjel ellopózik szüleitől s mellette fog pihenni egy darabig. S ezt az így kikanyarított agyrémet oly bizonyos igazságnak tartotta hogy már-már nyugtalanná lett, ha arra gondolt, hogy szüzies erényessége mily veszedelmes kísértetbe fog eshetni; hanem végre nagy erősen megfogadta magában, nem lesz hűtelenné kedveséhez Dulcinea del Tobosohoz, nem, ha maga Ginebra királyné jönne is udvarhölgyével Quinteraónával.

A mint e bolond gondolatokkal tépelődék ütött az az óra, vesztére neki, midőn az asturiai szolgálonak, ígérete szerint, jönnie kellett: Maritornes egy ingben, mezitláb, haját durva hálóba szorítva, zajtalan és óvatos léptekkel csakugyan meg is jelent az öszvér.

hajcsár látogatására a kamrában, hol mind a hárman feküdtek. Azonban alig jött az ajtóig, Don Quijote észrevette, s a flastrom és oldalfájás daczára, felült az ágyban, karjait kitérte, hogy a szép kisasszonynak képzelt asturiai leányt majd megölelje, ki lábujhegyen s zajtalanul tapogatózva ment előre szeretőjét keresve. Egyszer csak Don Quijote karjához ért, ennek se kellett aztán több, hanem a leányt egyik keze csuklyóján hevesen megragadta s magához vonván, a nélkül hogy az csak egy hangot is merészelt volna szólani, oda ültette az ágy szélire; első dolga is az volt hogy megtapintá ingét, s habár ez a legdurvább csinvatból készült, a lovag a legvékonyabb és finomabb patyolatnak tartotta. Keze csuklyóján a leány pár sor üveg gyöngyöt viselt, ezek azonban a loagnak igaz gyöngyök gyanánt fénylettek; haját, mely meglehetősen hasonlított a lószőrhez, ő Arábia legtündöklőbb arany szálainak tekinté, melyek ragyogása magát a napot elhomályosítaná; lehellete, melyen tökéletesen meg lehetett érezni a tegnapi esti avas füstölt hus szagát, Don Quijotének szakasztott olyan volt mintha a lányka szájából édes és balzsamos illat terjedezne feléje. Egy szóval képzelődésében épen olyannak festé, a mint könyveiben olvasá ama bizonyos herczegasszonyról, ki mind ezen elmondott tulajdonokkal ékesítve, szerelme ösztönzésére eljött hogy a megsebzett lovagot meglátogassa. S a szegény nemes olyan vak volt hogy sem a megtapintás, sem a lehellet, sem

a jó leányzóban lévő sok egyéb tulajdonság ki nem ábrándították, a miktől pedig öszvérhajcsár legyen a ki el nem okádta volna magát. Don Quijote azonban azt képzelte hogy a szépség istennőjét tartja karjai között, s így forróan átölelve, szerelmes de halk hangon e szavakat kezdé suttogni hozzá :

— Szivem mélyéből óhajtanám, bájos és nagyságos kisasszony, hogy e rendkívüli kegyet, melyet nagy szépségének szemlélése által nyujt, méltóképen vizsnozhassam; azonban a sors, mely soha sem szünik meg a jókat üldözni, ugy akarta hogy ezen ágyba döntessem, hol oly összezuzva és törve fekszem hogy bármennyire kívánnám is kegyed vágyait teljesíteni, képtelen vagyok; s mi több, ezen lehetetlenséghez még egy nagyobb is járul, s ez ama hűség, melyet a páratlan Dulcinea del Tobosonak, legrejtettebb gondolataim egyetlen urnőjének fogadtam. Ha ez nem akadályoztatna, nem lennék oly balgatag jóvag, hogy elszalaszszam e szerencsés alkalmat, melyet kegyed nagy jósága nyujta énnekem.

Maritornest kinjában az izzadság verte ki, midőn Don Quijote ily erősen magához szorítá, és szavait se nem értve, se nem hallgatva, szó talanul akart menekülni karjai közül. A jó öszvérhajcsár, kit gonosz kívánsága ébren tartott, azon pillanattól fogva midőn babája az ajtóban megjelent, szintén észrevette a leányt, s figyelmesen végig hallgatta mind azt, a mit Don Quijote mondott; féltékenységre gerjedve ekkor, hogy az asturiai leány neki

adott szavát más valakiért megszegte, közelebb nyomult Don Quijote ágyához, s várta mire durranik ez a beszéd melynek értelmét semmiképen ki nem vehető. Mikor aztán látta hogy a leány minden áron szabadulni akar, Don Quijote pedig erővel tartóztatja : megsokalta a tréfát, karját magasra emelte s oly rettenetes csapást mért a szerelmes lovag sovány állkapczájára, hogy ennek száját elborítá a vér, s még ezzel be nem érve, hegyibe ugrott s összeviszsa taposta minden bordáját. Az ágy, a mely jóformán gyenge volt, nem is állt valami szilárd alapon, az öszvérhajcsárt nem bírta megráadásul, s nagy zörejjel leszakadt, úgy hogy erre a vendéglős is fölébredt, s mindjárt gyanította, hogy a verekedésben Maritornes is ludas lehet, mert akármennyit kiabál is utána, sehol meg se mocczanik. Ezen gyanu nem hagyta nyugodni, felkelt s gyertyát gyújtva arra sietett a merről a dörömbölést hallotta.

Mikor a lány meglátta, hogy gazdája közelit s még pedig ugyancsak haragosan : szégyenülten és remegve lelapult a már akkor valahogy még is csak elaludt Sancho Panza ágyára, s ott úgy összezsugorodék mint valami gombolyag.

A vendéglős jóformán be sem lépett még a mikor nagy hangon már is elkiáltotta magát :

— Hol vagy, te szajha ? Tudom, hogy ez megint a te munkád.

Már ekkor Sancho is felébredt, s a rá nehezülő súlyt érezve azt hitte hogy boszorkány nyomja, s el-

kezdezt mind a két öklével jobbra-balra lökdösödni, s isten a megmondhatója, hány meg hány dőfés érte Maritornest is, a kinek aztán szintén nem kellett több, hanem félre téve minden szemérmességet, oly bőségesen visszaadta Sanchonak az ütlegeket, hogy a fegyverhordozónak, akár tetszett akár se, minden álm kiment a szeméből. Azt csak tudta Sancho hogy ütik, hanem hogy ki üti azt nem tudta, mind a mellett a hogy lehetett felülkerekedett, neki esett Maritornesnek, s lett aztán kettejük között olyan csetepaté milyennél furcsább és zajosabb soha, mióta a világ világ.

Mikor most már az öszvérhajcsár a fogadós gyertyája lángjánál látta, hogyan bännak az ő kedvesével, Don Quijotét ott hagyta s a leánynak sietett segítségére; ugyanezt tette a vendéglős is, csakhogy ellenkező szándékból, tudniillik hogy a szolgálot megrakja, mert szentül hitte, egyesegyedül ez az oka az egész zürzavarnak. S így, a mint mondani szokták: »a macska az egérnek, egér a kőtelnek, kőtel a földélnek,« ök is neki egymásnak, s az öszvérhajcsár Sanchot, Sancho a leányt, a leány öt, a fogadós a leányt döngette, s valamennyi oly elkeseredéssel, hogy pillanatig se akarták abba hagyni; még csak akkor jött a hadd el hadd, mikor a fogadós gyertyája elaludt s mindnyájan sötétben maradtak: ekkor aztán oly irgalmatlanul belekeveredtek, hogy a hová kéz ért, semmi ott épen nem maradt.

Ezen éjszakára történetesen épen egy poroszló szállt a vendéglöbe, az ugy nevezett toledoí régi

Santa-Hermandad tagja, ki is hallván a czivakodás rettenetes lármáját, fogta pálczáját és hivatalos bádog jelvényét, s belépett a kamrába sötétben, ezt kiáltva :

— A törvény nevében, a Santa-Hermandad nevében!

S az első a kit ért, az összezuzott Don Quijote vala, ki törött ágján hanyatt feküdt egészen élettelelenül; a poroszló tehát most kinyújtott kézzel ennek szakálát ragadta meg, s rángatni kezdé, szünet nélkül kiabálva :

— Tisztelet a törvénynek!

Mikor azonban tapasztalta, hogy a kit megmarkolt az meg se moccan : azt hitte hogy meg van halva s az oda bent lévők valának gyilkosai. Ezen gyanuval eltelve még harsányabb hangon kiálta :

— Be kell zárni a fogadó kapuját! senki e házat el ne hagyja! mert itt emberhalál történt.

Ez a szó rémséges hatást gyakorolt mindnyájokra, úgy hogy valamennyien felhagytak a verekedéssel abban a nyomban mihelyt e hangot meghallották. A vendéglős visszaosont ágyába, az öszvérhajcsár a nyeregtakarókra, a szolgáló a maga vaczkára; csak a két boldogtalan, t. i. Don Quijote és Sancho Panza, csak azok nem tudtak megmozdulni onnan a hol épen fekvé maradtak.

Ez alatt a poroszló elereszté Don Quijote szakálát, s lement hogy gyertya után nézzen, azután

pedig felkeresse és elfögja a gonosztévöket; de nem talált világot mert a fogadós mikor szobájába visszatért, szánt szándékosan eloltá a lámpást, s így a poroszló kénytelen volt a tűzhelyen a parazsat felkotorni, s bizony sok vesződésébe került, míg más valami mécsset gyujhatott.

XVII. FEJEZET

Folytatása azon számtalan viszontagságnak, miken a bátor Don Quijote s jó fegyvernöke keresztül mentek a vendéglőben, melyet ő szerenésétlenségére várkastélynak gondolt.

Don Quijote ez alatt magához tért ájulásából, s ugyan azon lágy hangon, minővel egy nappal ezelőtt fegyvernökét megszólítá, midőn ott feküdt leterítve a bunkós botok völgyében, most is e szavakat intézé hozzája :

— Sancho, barátom, alszol? Alszol, barátom, Sancho?

— Ugyan hogy aludnám? van eszemben! viszonzá Sancho ingerülten és kedvetlenül, mikor ugy látszik, hogy valahány ördög van, mind nekem esett ezen az éjszakán.

— Hiheted is minden kétség nélkül, mondá Don Quijote, mert vagy én nem értek hozzá, vagy csakugyan elbűvölt vár ez, mert tudnod kell De a mit most akarok mondani, esküdjél meg, hogy titokban tartod egész halálomig.

— Esküszöm, viszonzá Sancho.

— Azért kívánom, folytatá Don Quijote, mert halálos ellensége vagyok annak, hogy valakinek becsületén gázoljanak.

— Mondom, esküszöm, viszonzá Sancho újra, hogy hallgatok vele mind egész nagyságod haláláig, s bár az isten engedné, hogy holnap már elmondhassam.

— S hát annyira terhedre vagyok már, Sancho, kérde Don Quijote, hogy ily hamar kívánod halálomat?

— Nem úgy értettem, viszonzá Sancho, hanem csak azért mondtam, mert gyomromból utálok a titoktartást, s nem szeretem, ha valamit addig kell tartogatnom, míg elrothad.

— Ám legyen a mint lehet, mondá Don Quijote, de én teljesen megbizom a te szeretetedben és ragaszkodásodban, s így tudd meg tehát, hogy ez éjjel velem a legrendkívülibb kaland történt, minővel valaha dicsekhetem, s hogy röviden elmondjam, tudd meg : kevéssel ezelőtt e vár urának leánya jött hozzám, oly szép, oly bájos leányka, milyenhez hasonló a világ nagy messze tájékán nem található. Mit mondjak neked alakjának bájáról! mit eleven elméjéről! mit amaz egyéb rejtett dolgokról, melyeket érintetlenül és említetlenül kell hagynom, hogy megőrizsem azon hűséget, melylyel szívem hölgyének, Dulcinea del Tobosonak tartozom. Csak azt akarom mondani, hogy az ég megirigyelvén azon számos jót, melyet a szerencse tenyereimbe fektetett,

vagy talán (s ez még bizonyosabb), a mint már említettem, ezen várkastély meg van bővölve: ugyan azon perczben, midőn e leánykával a legédesebb és legszerelmesebb beszélgetést folytatnám, a nélkül hogy láttam vagy tudtam volna honnan, ime egy kéz jött, valamely durva óriás karjának kezefeje, s olyan csapást mert állkapczámra, hogy ezt még most is merő vér borítja, s azután úgy összetört hogy ma még gonoszabbul vagyok mint tegnap, midőn Rocinante kicsapongása folytán azon ismeretes sérelmet követték el rajtunk. A miből azt következtetem hogy ez urhölgy bájainak kincse bizonyára valami mór varázslónak őrizetére van bizva s így ez az enyimmé nem lehet.

— De még az enyimmé se, viszonzá Sancho, mert négyszáznál több mór engem is úgy eldöngetett hogy a furkós botok csépelése ehhez képest még czukor sütemény és mézes kalács volt. Hanem mondja csak nagyságod, hogyan lehet ezt ritka és szerencsés kalandnak nevezni, mikor olyasmi történik az emberrel, a mi velünk történt? Még kegyelmességednél csak megjárja, mert legalább azt a páratlan szépséget tarthatta kezében, melyet említett, de mit mondjak én, a kinek csak azokból az ütésekből jutott, melyeknél nagyobbakat tudom soha életemben nem kaphatok. Jaj nekem boldogtalannak! s jaj még szülő anyának is, ki e világra hozott! mikor én se kőbor lovag nem vagyok se azzá lenni nem szándékozom,

a nyomoruságból még is mindig nekem jut a vastagabb vége.

— Tehát téged is elverték? kérdé Don Quijote.

— Hát nem mondtam-e hogy el, isten irgalmazzon minden gyermekemnek! viszonzá Sancho.

— Légy nyugodt, barátom Sancho, mondá Don Quijote, azonnal elkészítem azt a drága balsamot, a melytől egy szemhunyorítás alatt mind a ketten meggyógyulunk.

E közben a poroszló végre meggyújtotta a mécsset, s visszajött megnézni azt, a kit halottnak gondolt; s mikor őt Sancho belépni látta egy ingben, kendővel bekötött fejjel, kezében a mécsessel s igen mérges ábrázattal, a fegyverhordozó azon kérdéssel fordult urához:

— Señor, nem ez-e az az elbűvölt mór, a ki újra eljött, hogy megint végig huzogasson rajtunk, mert talán maradt még valami a kalamárisában?

— Ez nem lehet a mór, viszonzá Don Quijote, mert az elbűvöltek senkinek sem szokták magokat megmutatni.

— Ha meg nem mutatják is, de megéreztetni bizonyára megéreztetik magokat, mondá Sancho, s a ki nem hiszi, ám nézze meg az én hátamat.

— Ezt az én vállam is tanusíthatja, viszonzá Don Quijote, ez azonban nem elegendő bizonyíték arra hogy ezt az embert véljük az elbűvölt mórnak, a ki épen felénk közelít.

A poroszló ezalatt oda érkezett, s szeme

elállt, hogy ilyen bizalmas beszélgetés közt találja őket.

Igaz, hogy Don Quijote még mindig hanyatt feküdt, képtelen levén az ütésektől és flastromoktól még csak meg is mocczanni. A poroszló oda ment hozzája s így szólítá meg :

— Nos, földi, hogy vagyunk ?

— Én bizonynyal illedelmesebben szólanék ha kendnek lennék, viszonzá Don Quijote, így szoktak ezen a vidéken a kőbor lovagokkal beszélni, te pimasz ?

A poroszlót majd a guta ütötte meg, mikor egy ilyen nyavalyás képű embertől ily rendreutasítást kelle hallania, s fogta a mécsset és olajostul úgy vágta Don Quijote fejéhez, hogy majd betörte vele koponyáját. S minthogy erre megint egészen sötét lett, a poroszló rögtön eltávozott, Sancho Panza pedig azt mondá :

— Meg mernék rá esküdni, uram, bizonyosan ez az az elbüvölt mór, a ki mások számára őrzi a kincset, a mi számunkra pedig csak az ökölcsapásokat és a mécs-hajigálásokat tartogatja.

— Ugy van, viszonzá Don Quijote, s az efféle varázslatokkal nem szabad törődni, s helytelen volna miattok haragra lobbanni és mérgeledni, mert láthatatlanok és kísértetszerűek levén, senkin sem tudunk értök boszut állni bármennyire akarnánk is. Kelj fel, Sancho, ha tudsz, hívd ezen erősség várprancsnokát, s kérd meg, adjon nekem egy kevés olajat,

bort, sőt és rozmarint, hogy elkészíthessem azt a gyógybalzsamot, mert nem tagadhatom úgy hiszem igen nagy szükségem van rá e pillanatban, minthogy a vér nagyon ömlik azon sebből, melyet e kísértettől kaptam.

Sancho felkelt, bárha minden csontjában kinos fájdalom gyötörte, s a sötétben tapogatózva ment a fogadós szobája felé; azonban először is a poroszlóba ütközék, a ki megállt és hallgatózék, mi történik haragosával. Sancho ezen szavakat intézte a leskelődőhöz:

— Nem tudom kinek szólítsam uraságodat, hanem legyen olyan kegyelmes, irgalmas, és adjon nekünk egy kevés rozmarint, olajat, sőt és bort, a mikre szükségünk van, hogy a világ egyik legjelesebb kóbor lovagját meggyógyítsuk, a kit vérben, fagyban hagyott ágyában az a megbüvölt mór a ki itt tekerreg ebben a kocsmában.

Mikor a poroszló ezen szavakat hallá, eszeveszettnek hitte az embert; mivel azonban már hajnalodni kezdett, kinyitá a fogadó ajtaját, oda szólította a vendéglőst, s elmondá neki, hogy ez a jó ember mit akar. A fogadós ellátta mind azzal a mit kért, Sancho pedig oda vitte az egészet urának, ki fejét tenyerébe hajtotta s úgy jajgatott a mécsvágás okozta fájdalomtól, mely azonban egyéb bajt nem szerzett két feldagadó kék foltnál, mert a mit vérnek gondolt, az csupán verejtek vala, melyet a gyötrelem kinjától izzadott.

Vette tehát Don Quijote a gyógyszereket, összekeverte valamennyit s pezsegni hagyta jó darabig a míg elegendőnek gondolá. Akkor üveg palackot kért, hogy abba önthesse; minthogy ilyesminek hire se volt a fogadóban, beérte egy bádogból készült olajos butykossal is, melyet néki e czélra a fogadós ajándékozott nagylelkűen. Az olajos korsó fölött azután elmondott vagy nyolczvan miatyánkot, ugyanennyi ave-máriát, salvét és hiszek-egyét, s minden szónál egy-egy keresztet vetett áldás gyanánt.

Az egész jelenetnek Sancho, a fogadós és a poroszló valának tanui, minthogy az öszvérhajcsár nagy suttyomban kiosont már, hogy barmai után nézzen.

Alig történt meg mind ez, Don Quijote haladéktalanul meg akarta kísérteni tulajdon magán a megbecsülhetetlennek képzelt balsam gyógyhatását, s így szájához is emelé azt, a mi már nem fért bele az olajos butykosba, hanem ott maradt a fazékban, melyben az egészet kotyvasztotta. Lehetett pedig ez a maradék valami egy icczére való; hanem alig huzott egyjót belőle, azonnal előfogta a hányás, de oly rettenetesen hogy egy szikra sem maradt a gyomrában; s hozzá még a hányás kinja és a nagy erőködés ugy megizzasztották hogy arra kérte a körülállókat, takarják be és hagyják aztán magára.

Ezek megtették, mire aztán elaludt, s pihent tovább három óra folyásánál, mely időnek elmúltá-

val felébredt, s úgy érzé hogy egész teste felüdült, nem fáj már semmije, azt hitte egészsége teljesen helyreállt, s szilárdul meg volt győződve hogy ezt Fierabras emez igazi balzsamának köszönheti, s már ezután ezzel a gyógyszerrel akármilyen veszedelmes ütközetbe, tusába és csatába minden bú nélkül bele bocsátkozhatik. Sancho Panza, a ki maga is valóságos csodának hitte ura felépülését, azon kérelemmel fordult most Don Quijotehoz, adja neki a fazékban levő maradékot, a mi pedig ugyancsak tisztességes adag volt. Don Quijote nem tagadta meg kérését, mire Sancho két kézre fogta a fazekat s tartalmát a legjobb hiszemben és még nagyobb mohósággal magába önté, s lenyelt belőle majd annyit, a mennyit előbb gazdája.

A szegény Sanchonak gyomra azonban hihetőleg nem vala oly érzékeny mint uráé, s így a hányást megelőzőleg oly erőtetés s olyan émelygés fogta el, olyan izzadásba s ájuldozásokba esett, hogy maga is azt hitte már, semmi kétség többé hogy utósó órája elérkezett. Kinjában és félelmében átkot átokra szórt mind a balzsam, mind azon zsvány ellen a ki ezt innia adta.

Ilyen állapotban látva őt Don Quijote, így szóla hozzá :

— Azt hiszem, Sancho, egész bajod onnan származik hogy nem vagy lovaggá ütve, mert az a meggyőződésem, ezen ital nem használhat azoknak a kik nem lovagok.

— Ha tudta nagyságod, miért nem mondta, viszonzá Sancho, jaj énnekem minden iastul-fiastul, mért engedte hát hogy megigyam ?

Végre azonban a kotyvadék működni kezdett, s a boldogtalan fegyvernök oly rohamosan tisztult ki mind a két csatornán, hogy sem a gyékénynek, melyre magát újra levetette, sem a ponyvának, melylyel takarózott, hasznát többé senki se vehette; izzadt és csurgott róla a veríték oly görcsök és vonaglások között, hogy nem csak ő maga, de a többiek is valamennyien azt hitték, vége lesz élet nek.

Ez a veszedelmes zivatar mintegy két óra folyásig tartott; de még ennek elmúltával sem érzé magát távolról se olyan jól mint gazdája, sőt ellenkezőleg úgy kimerült és úgy eltörődött hogy semmi módon se tudott talpra állani. Ellenben Don Quijote, ki, a mint már említettük, egészen felüdült és többé miét se fájdította, rögtön utnak akart eredni kalandok keresésére, mert úgy vélte, hogy minden percz a mit itt tölt el, a világot és a szükségben szenvedőket fosztja meg segedelmétől és jótéteményétől, kivált most, midőn magával viendő balzsama már a legnagyobb bizalomra és bátorságra gerjesztette. Így tehát óhajtasától ösztönöztetve maga nyergelte meg Rocinantet és fegyvernökének szamarát, kinek egyszersmind úgy az öltözködésben valamint a felülésben is segédkezet nyújtott. Maga is lóra ült azután s a fogadó egyik zugához léptetve egy ott lévő rudat fogott kezébe hogy dárdájaul szolgáljon.

A fogadó egész népsége, szám szerint valami huszan, mind kitódultak csodájokra; közöttük volt a fogadós leánya is, kiről Don Quijote le nem vette szemét egy pillanatra sem, hanem időről időre olyan sóhajokat repite a levegőbe, hogy majd megszakadt bele, s a jelenlévők mindnyájan, vagy legalább is azok, kik a tegnapi esti beflastrozásnak szemtanúi voltak, azt gondolák hogy bizonyára keresztcsontját fájditja.

Mikor immár mindketten nyeregben ültek, a fogadó kapujához érkezve Don Quijote oda hitta a vendéglőst s igen ünnepélyes és komoly hangon így szóla hozzá:

— Mind száma, mind mértéke igen nagy azon kegyeknek, várparancsnok ur, melyekben kegyelmeséged várában részesültem, s halálom órájáig örök hálára leszek értök lekötelezve. Ha megfizethetem ezeket valaha azzal hogy boszut álljak valamely elbizakodotton, ki nagyságodat valamivel megsértette, tudja meg, várparancsnok ur, hogy az én hivatásom épen az: támogatni a gyengéket, boszut állni azokért a kik sérelmeket szenvedtek és megbüntetni a gonoszságot. Gondolkozzék csak egy kevéssé, s ha talál ilyes valamit, a mivel meg akarna bizni, csak mondja ki bátran, s én fogadom azon lovagrendre, melyhez tartozom, elégtételt fogok szerezni s beteljesítem szívének minden óhajtását.

A fogadós hasonló nyugalommal ekképen válaszolt:

— Lovag ur, nekem nincs semmi szükségem arra hogy nagyságod valami rajtam elkövetett sérelemért boszut álljon; tudok én tetszésem szerint magam is állani, ha valaki megsértett; nekem csak az a kívánságom, fizesse meg nagyságod az éjjeli szállást, melyet itt kaptak e fogadóban, valamint a szálna s az ábrak árát a két paripa számára, nem különben a vacsorát és az ágyakat.

— Tehát fogadó ez? kérde Don Quijote.

— S még pedig nagyon tisztességes, viszonzá a vendéglős.

— Akkor csalódásban éltem mind e pilanataig, mondá Don Quijote, mert én várnak hittem, még pedig a javából. Mivel azonban a dolog így áll s ez nem várkastély, hanem fogadó: nincs mit tenni, mint hogy ön elengedi a fizetést, mert én nem cselekedhetem a kóbor lovagrend szabályai ellen, mely kóbor lovagokról tudom (semmi ellenkezőt eddigelé nem olvasván felölök) hogy soha sem fizettek sem szállásért sem bármi egyébért ha valami fogadóban megállapodtak, mert őket jog és méltányosság szerint a legszivesebb fogadtatás illeti meg viszonzásul azon elképzelhetetlen terheknek, miket viselniök kell, midőn kalandok után járnak éjjel-nappal, télen-nyáron, gyalog és lóháton, éhen-szomjan, melegen-fagyban, kitéve a levegőég minden zordonságának s a föld minden kellemetlenségének.

— Ezzel én ugyan mit se törődöm, viszonzá a fogadós, fizesse meg a mivel tartozik s hagyjon bé-

két nekem ilyes mesebeszédekkel és minden lovag-sággal; semmi gondom egyébre, mint hogy a ki adósom, az megfizessen.

— Otromba, szivtelen fogadás te! fakadt ki Don Quijote, s lovát megsarkantyuzva, előre szegzett ruddal kirobogott a vendéglőből, a nélkül hogy valaki feltartóztathatta volna; s így aztán, észre sem véve hogy fegyvernöke követi-e vagy se, jó meszszire elvágatott.

A fogadás látván hogy fizetés nélkül távozik: Sancho Panzán akarta megvenni a tartozást, ki azonban azt felelte: ha már egyszer gazdája sem akart fizetni, bizony nem fizet ő sem, mert kóbor lovag fegyvernöke lévén, ő is azt tartja a mit gazdája, hogy sem kocsmában sem fogadóban nem fizet semmit. Ez aztán nagyon felharagította a vendéglőst, s azzal fenyegeté, ha nem fizet, úgy veszi meg rajta az adósságot hogy megemlegeti. Mire Sancho megint azzal válaszolt: fogadja azon lovagrendre melyhez gazdája tartozik, ő ugyan nem fizet egyetlen egy fityinget se, még ha életébe kerül is, mert nem akarja hogy ő általa vesszen ki a kóbor lovagok régi és jó szokása, sem pedig őt azoknak ezután e világra jövő fegyvernökei soha ne vádolják azzal, hogy ő vala az, ki e méltányos kiváltságot leglőször eljátszotta.

Sancho vesztire a vendéglőben négy segoviai posztónyiró is volt, valamint három tücsináló Cordoba potrojáról, úgy szintén piaczon ácsorgó két siheder Sevilából, eleven, furfangos, csintalan tréfaked-

velő nép, a kiknek most mindnyájának egy ötlete támadt, minek következtében Sanchot körülfogták, lehuzták szamaráról, míg az egyik szaporán kihozta a fogadós ágylepedőjét; erre rögtön rávetették; feltekingettek; de látták hogy a kapu alja sokkal alacsonyabb mintsem végrehajtandó munkájokhoz alkalmas volna, abban állapotok meg tehát, hogy ki mennek az udvarra, melynek az égboltozat a teteje; ott azután Sanchot a lepedő közepére fektetve, fel-fel-lódták a magasba, s mindenféle tréfát üztek vele mint a kutyaival farsangon.

A levegőbe röpítgetett boldogtalan oly hangosan kiáltozott, hogy szava egész gazdájáig elhathott, ki azonnal megállt s figyelmesen hallgatózék, mert azt hitte hogy valami új kaland várakozik rá ismétlen; de csakhamar világossá lett előtte, hogy a jajveszéklő senki más mint tulajdon fegyverhordozója. Megfordítá tehát paripáját, poroszkálva oda koczogott a fogadó elé, de a kaput zárva lelvén, megkerülte a házat, nyilást keresve a hol behatolhasson. Alig érkezett azonban a hátulsó udvar kerítése alá, mely nem volt nagyon magas, s mindjárt jól kivette milyen gonosz játékot üznek fegyvernökével. Láttá mily könnyűséggel s mily gyorsan repül ez fel a levegőbe és száll megint alá, s ha a méreg e nem önti azt gondolom maga is nevetett volna rajta.

Megpróbálta fel tudna-e kapaszkodni lováról a fal tetejére, azonban annyira össze volt zuzva-törve hogy még csak leszállani se tudott, így tehát lova

hátáról szitok és átok oly özönét árasztá azokra a kik Sanchot lódítgatták, hogy azt valamennyit leirni teljes lehetetlen. Amazok azonban mind ennek daczára sem hahotájokkal sem gonosz munkájokkal fel nem hagytak; Sancho is egyre kiabált, s közbe-közbe majd káromkodásra majd rimánkodásra fakadt; de csak mind nem használt ez semmit, mig nem végre magok is belefáradtak s abba hagyták. Ekkor aztán oda vezették hozzá szamarát s miután rá ültették s kámzsás szürét nyakába akaszták: a könyörületes Maritornes látván mennyire kimerült, azt gondolta jót tesz vele, ha egy kancsó vízzel felüdti; hozott is neki s pedig egyenesen a kutról hogy annál frisebb legyen. Vette Sancho a vizet és ajkaihoz emelé, de hirtelen megint ei is kapta szájától, mert gazdája hatalmas parancsszóval rá kiálta:

— Fiam, Sancho, ne igyál vizet, ne, fiam, egy csöppet se, mert halált iszol! Nézd, itt van az az áldott balzsam (s oda mutatta neki az olajos butykosban lévő kotyvadékat): igyál két kortyot ebből, mindjárt meggyógyulsz tőle!

Sancho e szavaknál fél vállról oda tekintte rá, s még hangosabban kiálta vissza:

— A mennydörgös mennykőbe is! hát elfeledte nagyságod hogy én nem vagyok lovag? Vagy kívánja talán, hogy azt a béletem is kiokádjam a mi az éjjelmég megmaradt? Tartsa meg italát, valamennyi ördöggel együtt magának s hagyjon vele békét

nekem! s alig hogy e szavakat kimondá, azonnal ujra hozzáfogott az iváshoz.

Midőn azonban az első kortynálmegérezte hogy viz, nem igen izlett neki, s meg is kérte Maritornest, hozzon egy ital bort helyette; a leány pedig volt olyan jószívü, hogy kérésit beteljesitse, sőt a bor árát is a maga zsebéből fizette ki: nem hijába azt állíták róla, hogy bárha könnyelmü is, de azért keresztyén könyörületeség benne is csak van annyi a mennyi.

Miután Sancho a bort felhajtotta, két sarkával oldalba vágta szamarát s a fogadó kapuját messze kitarva, kirobogott azon, elégedetten, hogy nem fizetett semmit s feltett szándékához hű maradt, habár most is szokott kezesét, tudniillik a saját hátát lakoltatták meg érette. Hanem azért a fogadós maga fizette ki magát Sancho tarisznyájával, melyet ez távoztakor zavarában ott felejtett.

A fogadós azonnal be akarta záratni a kaput, mihelyt Sanchot a házon kívül látta, ebbe azonban a levegőbe lódítók nem egyeztek bele, mint olyas ficzkók, a kik nem ijednek meg egy könnyen a magok árnyékától, annál kevésbbé Don Quijotetól, s lett volna bár magának a kerek asztalnak valóságos lovagja.

XVIII. FEJEZET.

Azon beszélgetésről, melyet Sancho Panza urával Don Quijoteval folytatott, s más egyéb elmondásra méltó kalandokról.

Sancho oly bágyadtan s aléldezva érkezék urához, hogy jóformán szamarát se tudta kormányozni. Midőn Don Quijote ilyen állapotban látná ekképen szóla hozzá :

— Most már csakugyan igazán hiszem, kedves Sanchom, hogy az a vár vagy fogadó minden bizonynyal meg van bűvölve, mert azok, a kik oly kegyetlen játékot űztek veled, vajon mi egyebek lehetek volna kísértetek- és túlvilági lényeknél? Ezt pedig annyival is inkább gondolom, mert a mint az udvar falánál állottam, a te szomorú tragédiádat szemlélve, képtelen voltam akár a falon átmászni, akár pedig Rocinanteről leszállani, minthogy engemet is megbűvöltek; máskülönben, esküszöm neked becsületszavamra, ha át tudok mászni vagy leszállani, oly boszut állék éretted, hogy ama bitangok és utonállók holtok napjáig megemlegették volna ezt a tréfát, habár jól tudám is, hogy át kelle hágnom a lovagrend törvényeit, melyek, a mint már gyakran emlitém, nem engedik meg hogy kezét a lovag nem lovagra vesse, ha csak saját életének és személyének védelme végett nem, igen sürgős és nagy szükség esetében.

— De hiszen, álltam volna boszut én magam is, ha tudtam volna, akár legyek lovag, akár sem; csak-

hogy nem tudtam; ámbar azt hiszem, hogy a fellódítók nem voltak sem kísértetek, sem, a mint nagyságod mondja, elbűvölt emberek, hanem csak olyan csonthól-vérből valók mint mi vagyunk, s a mint felfelrepülésemben hallottam, neve is volt valamennyinek: az egyiket Pedro Martineznek szólították, a másikat Tenorio Hernandeznek, a fogadóst pedig, a mint értettem, úgy hívják: Juan Palomeque a balogsüti. Annak, hogy nagyságod sem átmászni, sem leszállani nem tudott, nem elbűvölés volt az oka, hanem egészen más valami. A mit pedig én mind e dolgokból sejditek, az, hogy ezek a kalandok, melyek után mi járunk, utóljára is olyan nyomoruságokba sodórnak bennünket, hogy végre azt se tudjuk megmondani, melyik a jobb lábunk. Azt gondolom az én rövid eszem felfogása szerint: jobb is lenne nekünk visszatérni a mi falunkba, mikor épen most van az aratás ideje, s a mi kicsink van az után néznénk, a helyett hogy, a mint mondani szokás, Pontiustól Pilatushoz menjünk s a cseberből vederbe jussunk.

— Mily keveset értesz te a lovagság lényegéhez, Sancho! mondá Don Quijote. Hallgass és tűrj békén, s lesz még idő, mikor tulajdon szemeddel látod, mily dicsőségteljes ezen foglalkozásban fáradozni; avagy, mondásza csak: lehet-e a világon nagyobb boldogság, s vajon mi ér föl azzal az örömmel, midőn az ember valami csatát megnyer vagy ellenségén diadalmaskodik? Kétség kívül semmi!

— Meglehet hogy úgy van, felelt Sancho, am-

bár én bizony nem tudom; csak azt tudom, hogy mióta kóbor lovagokká lettünk, vagy is nagyságod lett azzá (mert engemet nem lehet ezen tisztes ren-
 dezhez számítani), mi ugyan soha se nyertünk csatát kivéve azt az egyet a vizcayi ellen, s nagyságod abból is fél füllel és fél sisakkal kevesebbet hozott el; azóta aztán mindig csak ütésre ütés, verésre verés következett, s ráadásul engem még a levegőbe is röpítettek. Minthogy pedig velem ezt élbüvölt személyek követték el, a kiken még csak boszut sem állhattam: én csakugyan azt se tudom, hogy, a mint nagyságod állítja, valóban nagy öröm-e az, ha az ember a maga ellenségét legyőzheti.

— Épen ez az a mi engemet bánt s kell hogy téged is bántson, Sancho, mondá Don Quijoté; azonban ezentul gondom lesz rá, hogy oly remek mivű kardhoz juthassak, hogy a ki azt hordja, azon bármely varázslatnak se lehessen hatalma, s nem lehetetlen, valamely szerencsés véletlen épen Amadis azon fegyverét juttatja kezembe, melyet akkor viselt, midőn a »Láng kardu« lovagnak neveztetett, s mely a legjobb kardok egyike volt, melyet lovag valaha birt e világon: mert az említett jeles tulajdonságokon kívül ugy vágott mint a beretva, s nem volt olyan pánczél, volt légyen bármily erős és megbüvölt, a mely képes lett volna vágásának ellenállani.

— Én olyan szerencsefi vagyok, mondá Sancho, ha ugy lenne is hogy nagyságod csakugyan találna ilyen kardot, az csupán a lovaggá ütött vitézeknek

használna, mint ama balzsam, míg a fegyverhordozónak, tudom, megint csak a szeme koppanna.

— Ettől ne tarts, Sancho, viszonzá Don Quijote. az ég kegyelmesebb lesz irántad.

Don Quijote és fegyvernőke ily beszélgetések közben haladának, midőn Don Quijote egyszerre észrevehé, hogy az uton, a melyen mentek, nagy és sűrű porfelleg jó szembe vélők; s mihelyt megpillantá, Sanchohoz fordult s így szóla:

— Ez a nap az, oh Sancho, melyen nyilvánvalóvá kell lennie, minő szerencsét tartogat a sors az én számomra; ez a nap az, ismétlem, melyen, mint eddig minden esetben, ki fog tűnni karomnak hősiége, s melyen oly hős tetteket fogok véghez vinni, hogy azok minden jövő századok csodájára, a hir könyvébe feliratnak. Látod, Sancho, azt az előtünk emelkedő porfelleget? Roppant hadsereg verte föl azt, különféle és megszámlálhatatlan nemzetségek hadai, melyek ott előre nyomulnak.

— Ebben az esetben két olyan hadsereg van itt, mondá Sancho, mert ime az ellenkező oldalon hasonló porfelleg emelkedik.

Don Quijote arra fordult hogy a valóságról meggyőződjék, s látta hogy csakugyan úgy van, s rendkívüli öröme gerjedett, mert valósággal azt gondolta, hogy két hadsereg jön szembe egymással, melyek ott akarnak találkozni s megütközni a téres mezőségen; az ő képzelme ugyanis szünet nélkül azon harczokkal, varázslatokkal, bal esetekkel, sze-

rencsétlenségekkel, küzdelmekkel volt tele, melyekről a lovagregényekben van szó, s így minden mondására, gondolatára és cselekedetére hasonló dolgok indították.

Pedig azt a porfelleget, melyet látott, két nagy juh és ürünyáj verte föl, melyek egy és ugyanazon úton jöttek egymással szemközt, s melyeket a felkavart por miatt nem lehet meg látni mindaddig míg egészen közel nem jutottak. S Don Quijote oly makacs határozottsággal állítá hadseregeknek, hogy Sancho végre maga is elhitte, s így szóla:

— Mit tegyünk most, uram?

— Mit? kérdé Don Quijote, segítségére megyünk a gyengébbeknek és csekélyebbeknek; s tudnod kell, Sancho, hogy azt a hadat, mely szemközt jö velünk, Alifanfaron, ama hatalmas császár hozza és vezérli, a nagy Trapobana sziget uralkodója; ezt a másikat pedig, a mely hátunk mögött nyomul előre, az ő ellensége a Garamanták királya, a felgyürközött Pentapolin, ki e nevet onnan nyerte, mert mindig meztelen jobb karral ront a csatába.

— S miért haragszik ez a két főúr oly nagyon egymásra? kérdé Sancho.

— Azért haragusznak, viszonzá Don Quijote, mert ez az Alifanfaron egy dühös pogány, a ki szerelmes Pentapolin leányába, ki igen szép s rendkívül kedves kisasszony és keresztyén; atyja azonban nem akarja oda adni a pogány királynak, míg ez előbb le

nem mond az ő hamis prófétája, Mohammed vallásáról s a leány hitére át nem tér.

— Szakálamra mondom, kiálta fel Sancho, ez a Pentapolin helyesen cselekszik, s én kész vagyok segítségére menni, a mennyire csak erőmtől telik.

— Így épen azt fogod cselekedni, a mit tenned illő, Sancho, mondá Don Quijote, mert az ilyen csatákba való vegyülés alkalmával nem nélkülözhetetlenül szükség, hogy valaki felütött lovag legyen.

— Nagyon meghíszem, mondá Sancho, de hová tegyük addig ezt a szamarat, hogy azután egészen biztosan rá találjunk megint, ha a csetepatének vége lesz? Mert ilyen paripa hátán, úgy hiszem, mind e mai napig nem volt szokás háboruba menni.

— Az igaz, mondá Don Quijote, s legjobb lesz ha saját sorsára bízod; ám hadd veszszen, vagy se: ha győztesek maradunk, lesz itt annyi ló, hogy még Rocinante is azon veszedelemben forog, hogy őt is mással fogom felcserélni. De most vigyázz rám figyelmesen, mert azonnal elsorolom előtted mind azon főbb lovagokat, kik e két hadseregben szolgálnak; s hogy őket annál jobban megláthatd és megjegyezhesd magadnak: jer, vonuljunk félre ama dombocskára, mely amott emelkedik s a honnét a hadseregeket áttekinthetjük.

Igy is cselekedtek, s ott foglalának helyet egy halmon, honnan igen jól meg lehetett volna látni a két nyáját, melyeket Don Quijote hadseregeknek tartott, ha a felvert porfellel nem gátolá s akadályoztatá vala

szemöket; ő azonban képzeletben látva azt, mit a valóságban sem nem látott, sem nem láthatott, emelt hangon így kezdte szólani :

— Az a lovag, kit amott látsz a sárga fegyverzetben, s ki pajzsán egy kisasszony lábaihoz boruló koronás oroszánt visel czimerül, az a hős Laurcalco, az ezüst hid örökös ura; az a másik, az arany virágokkal, kinek pajzsán három ezüst korona van két mezőben, az a félelemgerjesztő Micocolemo, Quirocia nagyhercege; az a másik, óriás tagjaival, ez előbbtől jobb kézre, az a soha meg nem rettenő Brandabarbaran de Boliche, a három Arábia ura, a ki kigyóbőrbe van öltözve, s pajzs gyanánt egy ajtót hord, mely hir szerint ama templom ajtainak egyike, melyet Sámson döntött romba, midőn saját halála árán vett boszút ellenségein. Most azonban fordítsd tekintetedet im e másik oldalra, s ott fogod látni azon hadsereg élén a mindig győztes és soha le nem győzetett Timonel de Carcajonat, az Uj-Vizcaya hercegeét, kinek pánczélöltönye négy színből áll, kék-ből, zöldből, fehérből és sárgából, pajzsán pedig a biborszín mezőben arany macskát visel ezen felírással: »Miu,« a mi kedvese nevének kezdő szótagja, ki a mint mondják, a páratlan Miulina, Algarbe hercegeének, Alfeñiquennek leánya. Amaz, ki azon hatalmas mén hátára nehezül s ki a hó fehérségéhez hasonló fegyverzetet visel, s fehér paizst, czimertelent, ez ujoncz lovag, francia származásu s neve Pierres Papin, az Utrique báróságok tulajdonosa. Az a má-

sik, ki ama csikos, könnyed zebrának oldalait veri vas sarkantyúval s égszinkék öltönyt visel, az Nervia hatalmas hercege, Espartafileardo del Bosque, a ki paizsán jelvénye gyanánt egy csirágot hord ezen spanyol felirattal: »Szerencsém hajt.«

Ily módon számtalan lovagot nevezett mind az egyik mind a másik hadseregből, mindnyáját úgy képzelve maga elé s valamennyinek maga rögtönzött fegyverzetet, színeket, czimereket és jeligéket, a mit mindent soha nem látott bolondságából merite. Félbenszakasztás nélkül így folytatá:

— Ez a szemben álló hadsereg különféle nemzeteknek népeiből áll: imitt azok foglalnak helyet, kik a nagyhirű Xanthus édes vizét iszszák; amott a hegylakók, kik a massiliai mezőket tapodják; amott azok, kik Boldog-Arábiában a legfinomabb és legdrágább aranyat mossák; amott azok, kik a tiszta Thermodon hirneves üde partjait birják; amott azok kik az aranyos Pactoluson sok és különféle irányban eret vágnak; ott a numidiaiak, kiknek csak kötve lehet hinni; ott a perzsák, kik iveik és nyilaikról híresnek, a pártusok és médek, kik visszafutamlással harcolnak, a sátorverő arabok, az ép oly fehér mint kegyetlen szittyák, az átfurt ajku aethiopok, s más számtalan nemzetbeliek, kiknek arczát látom és felismerem ugyan, azonban nevökre nem emlékezem. Ebben a másik hadseregben pedig itt jönnek azok, kik az olajfás Bétis kristálytisza forrásait iszszák, és azok, kik arczukat a mindig gazdag és aranyos Tajo-

nak nedvével simitják és fényesítik; s azok, kik az isteni Jenilnek hasznosabbjait élvezik, s azok, kik a jézezi elysium virányainak örvendeznek, az aranykalászkokkal koszoruzott gazdag manchaiak, a vasba öltözöttek, a gót vér régi maradványai, azok, kik a Pisuergában fürdenek, mely ömlésének szelidségéről nevezetes; s azok, kik ott legeltetik nyájaikat térséges pusztáin a kanyargó Guadiánának, melyet rejtélyes folyása tesz oly híressé; s azok, kik az erdős Pireneken s a magas Appeninek fehér ormain remegnek a hidegtől; végre mind azok, kiket egész Európa foglal és zár magába.

Teremtő szent istenem! de hány és hány országot említett, hány nemzetet számlált elő, mind valamennyinek bámulatos gyorsasággal sorolva elő jellemző tulajdonságait, egészen belemerülve s belebódulva azokba, miket hazug könyveiből olvasott.

Sancho Panza szótlanul csüggött urának ajkain s csak néha-néha emelgette fejét, vajon láthatná-e csakugyan mind azon lovagokat, kiket gazdája megnevezett; de a mikor egyetlen egyet se tudna észrevenni, így szóla hozzá:

— Az ördög vigyen el engemet, señor, ha mind azon emberek, vagy óriások, vagy lovagok közül, kiket nagyságod elé sorol, csak egyetlen egy is mutatkozik az egész tájékon; én legalább csakugyan nem látok senkit, s meglehet hogy az egész megint csak olyan varázslat mint a mult éjjeli kísértetek.

— Hogy mondhatod ezt! kiálta fel Don Qui-

jote, avagy nem hallod-e a lovak nyerítését, a trombiták harsogását s a dobok pörgését?

— Nem hallok én semmi mást, viszonzá Sancho, mint juhok és birkák töméntelen bégetését.

S ez valóban így is volt, mert a két nyáj már egészen közelökbe érkezett.

— A félelem okozza azt, Sancho, mondá Don Quijote, hogy se nem látsz, se nem hallasz világosan, mert a félelemnek az az egyik szokott hatása, hogy az érzékeket megzavarja, s azt cselekszi, hogy a tárgyak egészen másoknak lássanak mint a mik valóban; s ha ily nagyon félsz, vonulj félre s hagyj magamra engemet, mert én egymagam is elég vagyok hogy győzelmet szerezzek azon félnek, a melyhez segítségemmel csatlakozom.

S ezen szavakat mondván, sarkantyuba kapta Rocinantét, dárdáját előre szögze s villámgyorsasággal száguldott alá a magaslatról.

Sancho utána kiabált :

— Forduljon vissza, señor Don Quijote, mert az élő istenre esküszöm, valóságos juhok és birkák azok a miket megostromol; forduljon meg! Jaj még a nemző apámnak is, milyen bolondság ez! Láthatja, nincs itt se óriás, se akármilyen lovag, se macskák, se fegyverzetek, se osztott vagy osztatlan paizsok, se égszinkékek, se pokolfeketék. Mit akar hát cselekedni, isten legyen irgalmas bűnös lelkeknek!

Don Quijote azonban csak nem tért vissza, hanem a helyett inkább fenszóval kiálta :

— Rajta, vitézek, kik a neki gyürközöttkaru bátor Pentapolin császár lobogóit követitek s azok alatt harcoltok, utánam, csak utánam valamennyien, s meglátjátok mily könnyü szerrel állok boszut az ellenségen, Alifanfaron de la Trapobanán!

Ezeket mondván közibe rontott a juhnyáj-segnek, s oly bátorsággal és hevességgel kezdé az állatokat felnyársalgatni mintha valósággal halálos ellenségeit öldösné.

A pásztorok és bojtárok, kik a nyáját hajtották, rá kiabáltak, hagyjon fel vele; azonban látván hogy ez mind nem használ, leoldák parittyáikat s füleit ökölnyi nagyságu kövekkel köszönték.

Don Quijote föl se vette a köveket, hanem majd ide majd oda ugratva felkiálta:

— Hol vagy, kevély Alifanfaron? Jer szembe velem, ki egyes magános lovag vagyok, ki szemtől szembe akarok erőddel megmérkőzni s életedet venni annak büntetéseül, mit a gáramantai hős Pentapolin ellen elkövetsz.

E pillanatban jött egy nagy kavicskő, odavágódott oldalához s bezuzta két bordáját. Látva mily gonoszul bántak el vele, már azt hitte halálra van sebesítve; ekkor azonban eszébe jutott a gyógyital, elérántá tehát butykosát, ajkához vitte s inni kezdett tartalmából. De még sokkal hamarább sem mint annyit magába önthetett volna a mennyit elengedőnek hitt, repült egy másik ilyen mandolaszem is, s úgy oda talált kezére és butykosára, hogy ezt rapity-

tyává törte, s egyszersmind három-négy metsző és zápfogát is kiütötte, nem különben két ujját gonoszul összezuzta. Mind az első, mind a második kőcsapás oly kegyetlen vala, hogy a szerencsétlen lovagot csakugyan leszédíték a nyeregből. A pásztorok erre oda siettek, s azt gondolák hogy megölték; azért tehát a legnagyobb sietséggel összeterelték a nyáját, felnyalábolták a leszurt birkákat, melyek száma a hetet meghaladta, s azután semmi egyébbel nem törődve, odább állottak.

Sancho ezen idő alatt a magaslatról nézte urának bolond cselekedeteit, és szakálát tépte s átkozta az órát és pillanatot, melyben vele, szerencsétlenségére, megismerkedék. Mikor azonban látta, hogy a földre rogyott, a pásztorok pedig távoztak már: lement a dombról, oda sietett hozzája, s bárha ez nem vesztette is eszméletét, de annyi bizonyos, hogy igen rossz állapotban volt. Sancho ekkor így szóla hozzá:

— Hát nem megmondtam-e, señor Don Quijote, térjen vissza? mert mind azok, a kiket megtámadott, nem hadseregek, hanem juhnyájak valának.

— Oh, hogy az az én gonosz ellenségem, az az átkozott varázsló ezt is így el tudta bűvölni és bájolni! Tudd meg, Sancho, ezeknek igen könnyű azt láttatni velünk a mit akarnak; s az az átkozott, ki engemet üldöz, megirigyelvén a dicsőséget, melyet, a mint tudta, e csatában nyernem kell vala: az ellenséges hadseregeket juhnyájakká varázsolá! Hanem

az ég szerelmére kérlek, tégy meg egyet, hogy családodból kijózanodjál s belásd miszerint igazat mondok : ülj fel szamaradra, menj utánok szép csöndesen, s látni fogod, mihelyt kissé távolabb lesznek, azonnal felöltik előbbi alakjokat, s megszünvén birkák lenni, emberekké válnak, szakasztott azokká, a kiknek őket én festettem. Most azonban még is ne menj, mert szükségem van szives segítségedre: jer ide s nézd meg hány első és hány zápfogam hiányzik, mert nekem úgy látszik, egyetlen egy se maradt a számban.

Sancho oly közel ment urához, hogy majd a szemét is bele tette annak szájába, Don Quijote gyomrában pedig a balzsam épen ekkor kezdett működni, s ugyanazon pillanatban, mikor Sancho a szájába tekintett, erősebben mint valami puska, mind azt kilötte magából a mi csak benne volt, s az egészet egyenesen oda, részt vevő fegyvernökének arczába.

— Szentséges szüz Mária! kiálta fel Sancho, mi történt én velem? Ez a boldogtalan bizonyára halálra van sebezve, hogy így hányja a vért szájából.

Midőn azonban a dolgot kissé jobban megvizsgálta, színe, szaga, ize egyaránt elárulák, hogy nem vér az, hanem a butykosbeli balzsam melyet, a mint ő is látta, Don Quijote megivott. Olyan undor fogta el erre, hogy a béle fölfordult, s abban a nyomban visszahányta az egészet urára, úgy hogy aztán mind a ketten gyöngy módra tündököltek.

Sancho most szamarához futott, hogy a tarisznából ragadjon elé valamit, a mivel magát letisztogathassa, s olyat is, a mivel urát meg bekötözhesse; a tarisznáját azonban nem találta sehol, a mi fölött, kevésbe mult, hogy eszét nem vesztette. Ujra átkozódni kezdett, s megfogadta magában, hogy urától megszökik, visszatér hazájába, veszsze bár ott szolgálata bérét s az ígért sziget kormányzóságának reménységét.

Ez alatt Don Quijote is felkelt s bal kezét szájába téve nehogy többi foga is mind kihulljon, a másikkal Rocinante kantárát ragadta meg, mely ura mellől az egész idő alatt meg se moccan (olyan hu és jámbor természetű volt), s azután oda ment fegyvernökéhez, ki rá volt borulva szamarára s ajkát tenyerébe hajtá, mint az olyan ember, ki a legmélyebben elgondolkodik.

Midőn Don Quijote ily állásban s a mély szomorúság ily világos jeleivel látná, ekkép szóla hozzá:

— Tudd meg, Sancho, hogy az egyik ember nem több a másiknál, ha egyik a másiknál többet nem cselekszik. Mind ezen zivatar, mely rajtunk most átvonul, előjele annak, hogy egünk nem sokára kiderül s jobb napokat fogunk látni, mert lehetetlen, hogy akár a baj, akár a jó örökké tartsanak, s ebből az következik, hogy a baj immár soká tartván, a jónak közel kell lennie. Azért tehát ne szomorkodjál a fölött, hogy azon szerencsétlenségekből, melyek engem értek, te néked semmi sem jutott.

— Nekem nem jutott? kérde Sancho, hát vajon az, a kit tegnap a levegőbe lödítették, más volt talán mint az én apámnak a fia? S az a tarisznya, melyet elvesztettem minden holmimmal együtt, másé volt talán s nem az enyim?

— Te a tarisznyádat vesztetted el, Sancho? kérdé Don Quijote.

— Persze hogy elvesztettem, viszonzá amaz.

— Így tehát ma nincs mit ennünk mondá Don Quijote.

— Nem lenne, felelt Sancho, ha ezen a rétségen nem volnának olyan füvek, melyekről azt mondá nagyságod hogy jól ismeri s melyekkel az ilyes esetekben a nagyságodhoz hasonló boldogtalan kóbor lovagok táplálkozni szoktak.

— Mind ennek daczára, viszonzá Don Quijote, szivesebben vennék most egy darab kenyeret vagy egy cipót s egy pár hering fejét mint a világ minden fűvét, melyeket Dioscorides leir, Doctor Laguna pedig magyarázó jegyzetekkel ellátott. Mindazáltal ülj szamaradra, kedves jó Sanchom, s jőj utánam: a jó isten, kinek gondja van mindenekre, majd megsegít minket is, s pedig annyival inkább, minthogy az ő szolgálatában fáradozunk. Hiszen ő még a levegő szunyogjait, a földön csuszó-mászó állatokat és a vízben hemzsegő férgeket sem hagyja el, s napját felhossa a jókra ugy mint a gonoszakra és esőt ad az igazaknak valamint a hamisaknak.

— Nagyságod csakugyan jobb lenne prédikátornak mint kóbor lovagnak, mondá Sancho.

— A kóbor lovagok mindenhez értenek s kell is érteniök, Sancho, mondá Don Quijote, mert volt a régi időkben akárhány olyan kóbor lovag, kik oly könnyűséggel tartottak beszédet vagy akár prédikációt az országut kellő közepén mint ha a párisi egyetemen nyertek volna tudorságot; a miből az következik, hogy sem a lándsa soha el nem tompítá a tollat, sem a toll a lándsát.

— Jó, tehát ám legyen úgy a mint nagyságod mondja, viszonzá Sancho, jerünk most innen s lássuk hol kaphatnánk éji szállást, s adja isten, hogy ez olyan helyen legyen, a hol se ágylepedő nincs, se levegőbe lódítók, se kísértetek, se elbűvölt mórók: mert ha megint lesznek, akkor elviheti az ördög az egész mesterséget.

— Csak istenhez fohászkodjál, fiam, mondá Don Quijote, s vezess a hová akarsz, mert most az egyszer egészen tetszésedre bizom az éji elszállásolást. Hanem add csak ide a kezedet, s tapintsd meg ujaddal, hány első és hány zápfogam hiányzik, itt a felső állkapczámban jobbról, mert ott érzem a sajgó fájdalmat.

Sancho két ujjával bele nyult, megtapogató, s azután így szóla :

— Hány zápfoga volt nagyságodnak ezelőtt ezen az oldalon ?

— Négy, mondá Don Quijote, a bölcseségfögon kívül, s valamennyi ép és egészséges.

— Jól meggondolta nagyságod mit mondott? folytatá Sancho.

— A mint mondám, négy, ha nem öt, viszonzá Don Quijote, mert soha életemben se első, se zápfogat ki nem huzattam, se ki nem hullott magától, se el nem romlott semmiféle nyavalyától.

— Ugy tehát itt alól, mondá Sancho, nagyságodnak nincs több harmadfél zápfogánál; felül pedig egy fél sincs, nincs egyetlen egy se, hanem üres az egész mint a tenyerem.

— Én boldogtalan! kiálta fel Don Quijote midőn fegyvernökétől e szomorú hírről értesült, inkább eltúrtem volna, hogy az egyik karomat vágják le, csak a fegyverfoghatót ne: mert tudnod kell, Sancho, hogy a száj fogak nélkül olyan mint a malom kő nélkül, s a fog sokkal becsesebb magánál a gyémántnál. De hijába, a lovagrend szigorú törvényei szerint alá vagyunk vetve mind ennek. Ül fel, barátocskám, s vezess, én pedig követlek akárhová a merre csak kívánod.

Sancho ekképen cselekvék, s arra tartott, a hol legbizonyosabban remélt szállóhelyet találhatni, s le nem tért az országutról, mely épen előttök kanyargott. A mint így lassan tovább-tovább ballagnának, mint-hogy Don Quijote állsontjanak fájdalommal se nyugodni, se gyorsabban haladni nem engedé, Sancho szórakoztatni és felvidítani akarta, s beszélt neki egyet s mást,

a többi között azt, a mit azonnal el fogunk mondani a következő fejezetben.

XIX. FEJEZET.

Azon elmés beszélgetésről, melyet Sancho urával folytatott, s azon kalandról, midőn egy holt testtel találkoznak, valamint egyéb nevezetes eseményekről.

— Én bizony azt gondolom, nagyságos uram, hogy az a sok baj, a mi bennünket ez utóbbi napokban ért, mind csupa büntetés azon vétékért, melyet nagyságod lovagrendjének törvénye ellen elkövetett, minthogy nem tartotta meg a mire megesküdött, hogy terített asztalról nem eszik s még királynókkal se nyájaskodik, s a többi, s a többi, a mikről nagyságod azt fogadta hogy mindaddig tartózkodni fog minden ilyestől, a míg annak a bizonyos Malandri-nonak, vagy az ördög jobban tudja mi neve, sisakját el nem ragadja.

— Egészen helyesen jegyzed meg, Sancho, mondá Don Quijote; hogy azonban az igazat bealljam, az az esküvésem egészen kiment az eszemből; de te is bizonyosnak tarthatod, hogy azért történt büntetés gyanánt veled is a levegőbe lódítás, mert elmulasztottad, hogy engem annak idejében esküvésemre figyelmeztess. Én azonban jóvá akarom tenni hibámat, mert a lovagrend törvényében mind ennek megvan a maga módja.

— De hát én is esküdtem talán valamit? kérdé Sancho.

— Az nem tartozik a dologhoz, hogy esküdtél-e vagy sem, mondá Don Quijote, elég ha én tudom, hogy némileg büntárs vagy te is; egyébiránt bármint legyen, nagyon szükséges hogy valami alkalmas mód-ról gondoskodjunk.

— Ha már így van, mondá Sancho, vigyázzon nagyságod, hogy erről megint úgy meg ne feledkezzék mint az esküről, nehogy azoknak a kísérteteknek megint kedvök szottyanyjon, hogy csufot üzzenek belőlem, vagy talán még nagyságodból is, ha ilyen macacsnak látják.

Ilyen s ezekhez hasonló beszélgetések között az éj ott érte őket az országot közepén, a nélkül hogy oly helyen voltak vagy olyat csak sejtettek volna is, hol az éjet tölthessék; s a mi a legkeservesebb volt: az éhség majd halálra gyötörte őket, mert a tarisznya hijával oda volt összes éléskamrájok. S hogy a nyomoruság pohara egész csordultig teljék, egy kaland történt velök, mely minden képzelődés nélkül valósággal megérdemli ezt a nevezetet.

Már jóformán besötétedett, hanem azért utjokat tovább folytatták, mert Sancho azt gondolá, hogy az országot mentén egy-két mértföldnyire okvetlenül kell valami vendéglőt találniok. A mint tehát így mentek mendégéltek a koromsetét éjszakában, s a fegyvernöknek szörnyü ehetnékje volt, de magának a gazdának is korgott a hasa: szembe velök az uton

egyszer csak számos fénypont villan fel és közelít, megannyi mozgó csillagformán.

Sancho egészen elhült rémületében a mint ezeket látta, sőt maga Don Quijote is megdöbbsent. Amaz megrántá szamarának kötőfékét, emez lova kantársziját, megálltak, s majd a szemök kidülledt, úgy nézték, mi lehet az a világosság. S ime látták, hogy a fénypontok mindegyre közelebb jönnek feléjük, s mennél közelebb jönnek, annál nagyobbakká lesznek, mely látományra Sancho úgy remegett mint a kocsonya, Don Quijoténak pedig minden hajaszála égnek állt; utóbb azonban kissé neki bátorodván, így szóla :

— Ez, Sancho, minden kétségen kívül a legnagyobb és legveszedelmesebb kaland lesz, melyben szükség hogy teljes erőmet és bátorságomat összeszedjem.

— Jaj nekem boldogtalannak, mondá Sancho, ha ebben a kalandban megint kísértetekkel gyülik meg a bajunk, már pedig úgy lesz : hol kapok én annyi oldalbordát, hogy még ezt is elviseljem !

— S legyenek bár kísértetek, mondá Don Quijote, nem fogom türni, hogy csak ruhádnak szegélyét is megérintsék. Mert ha a mult alkalommal oly gonosz játékot üztek veled, ez azért volt, mert a kerítés falán át nem mászhattam ; most azonban sik mezőn vagyunk, a hol kardomat úgy villogtathatom a mint akarom.

— Igen ám, de ha megint úgy megbabonázzák

s erejét veszik mint a multkor tették, mondá Sancho, mit ér akkor, akár nyílt mezőn vagyunk, akár nem!

— Mind a mellett bátorság, Sancho, mondá Don Quijote, csak bátorság! majd meglátod, hogy nálam nem hiányzik.

— Nálam se, ha isten is úgy akarja, viszonzá Sancho, s azzal mind a ketten meghuzódtak az ut szélén, s folyton azt vizsgálták, mik lehetnek ama közelítő fényvilágok?

Nem sokára számos fehér inges alak merült fel előttök, kiknek ijesztő külseje annyira megrémíté Sancho Panza szívét, hogy a foga úgy vaczogott bele mint azé kit a negyednapos hideg ráz, s ez a szivdobogás és fogvaczogás még erősebben előfogta őket, mikor az egész dologgal tisztába jöttek.

Mért ime, valami husz, fehér ingbe öltözött alakot vőnek észre, a kik mind lóháton voltak, kezökben égő fáklyával; ezek mögött meg fekete gyászszal bevont, lovas hordszék tünt elé, ennek nyomában pedig hat lovas ember, gyászszal borítva egész az öszvérek lábáig, mert nyugodt menetelőkből csakhamar világosan ki lehetett venni, hogy nem lovon ültek.

A fehér ingesek halk, siralmas hangon folytonosan mormogtak valamit magokban.

Ez a különös látomány, ily késő éji órán, e magányos pusztaságon, teljesen elegendő volt arra, hogy nem csak Sancho szívét, de még gazdájáét is egészen elrémítse, s így a midőn ez utóbbi még csak megdöb-

bent, amannak már egészen az inába szállt a bátorsága.

Hanem a lovag egyszerre egészen más emberré lett, mert képzelő tehetsége a legnagyobb elevenség-gel abban a nyomban könyveinek valamelyik kalandját idézte föl lelkében. Azt képzelé, hogy a hordszék holttest-vivő, melyen valami halálra sebzett vagy éltefosztott lovagot visznek, a kiért boszut állani egyes egyedül az ő kötelessége. Így tehát minden szó nélkül dárda-rudját támadásra feszíté, a nyeregben feszesen helyet foglalt s urias, fenkölt magatartással oda állt az utnak kellő közepére, a merre a fehér ingeseknek okvetlenül el kelle vonulniok. Midőn ezek egészen közel érkeztek már hozzá, emelt hangon rájok kiálta:

— Megálljatok, lovagok, bár kik legyetek is, s adjatok számot nekem arról: kik vagytok, honnan jöttök, hová mentek s mit visztek ama ravatalon? Mert a mint látszik, vagy ti követtetek el, vagy elietetek követett el más, valami gonoszságot, melyről nekem illő és szükséges értesülnöm, hogy vagy titeket büntesselek azon gonoszért a mit tettetek, vagy éretetek álljak boszut azon sérelemért melyet rajtatok elkövettek.

— Utunk igen sietős, mondá a fehér ingesek egyike, mert a fogadó messze van még, s nem időzhetünk oly sokáig, hogy ennyi kérdésre megfeleljünk.

S azzal öszvérét megsarkantyuzva tovább haladt.

Ez a válasz mélyen sérté Don Quijotét, s nem volt rest, hanem megkapta az öszvért zablatövön s harsányan felkiálta:

— Megállj és légy udvariasabb s adj számot mind arról a miről kérdeztelek, mert ha nem: párbajra velem mind valamennyien.

Az öszvér ijedős volt, s midőn kantárát megragadták, úgy megbokrosodott hogy két hátulsó lábára ágaskodva gazdáját hanyatt vágta a földre.

Az egyik gyalog szolgáló látván a fehér ingesnek esését, szidalmazni kezdé Don Quijotét, ennek pedig, ki már különben is lángolt a haragtól, több se kellett, s a szögzett lándsá-ruddal neki rontott az egyik gyászruhásnak s egy hatalmas lökéssel kivetette a nyeregből; majd meg a többinek esvén, érdemes volt látni, mily gyorsasággal támadá meg s kergette szét őket; úgy látszék mintha Rocinantenak e pillanatban szárnya nőtt volna, oly könnyen és oly kevélyen ficzkandozott.

A fehér ingesek mind félénk és fegyvertelen nép valának, s így könnyű szerrel megszalaszthatók a tusában; lobogó fáklyáikkal csakhamar neki is iramodtak a mezőnek s úgy lötottak-futottak mint a farsangi bolondok. A gyászruhába öltözöttek azonban, hosszú öltönyeikbe tetőtől talpig be lévén burkolva, meg sem mocczanhattak, úgy hogy Don Quijote kénye-kedve szerint összeszurkálhatta valamennyit, s végre is kényszeríté őket, hogy helyöket elhagyják, mi közben mindnyájan azt hitték, hogy ez

nem is ember, hanem maga az elszabadult ördög, a ki azért jött, hogy elragadja tőlök a holt testet, melyet a hordszéken magokkal hoztanak.

Sancho látta mind ezt, s urának bátorságán csodálkozva, ekkép szóla magában:

— De már csakugyan kétségtelen, ez az én gazdám igazán oly bátor és hatalmas mint a hogy magáról állítja.

Egy égő faklya feküdt a földön az első lovag mellett, kit az öszvér levetett a nyeregből; ennek világánál meglátta Don Quijote a földre terültet, s a rud hegyét arczának tartva azt mondá neki: adja meg magát, különben halál fia.

A földön fekvő erre így válaszolt:

— Már is megadtam magamat egészen, úgy hogy moccanni sem tudok, mert az egyik bokám kifuzamodott. Esdekelve kérem nagyságodat, ha keresztyén lovag, meg ne öljön, mert az által nagy szentségtörést fog elkövetni, minthogy én immár felszentelt pap és licentiatus vagyok.

— De ki az ördög hozta hát ide önt, kérdé Don Quijote, ha egyházi férfit?

— Ki hozott ide, senor? viszonzá a földön fekvő, tulajdon szerencsétlenségem.

— S pedig még nagyobb is fenyegeti, mondá Don Quijote, ha meg nem felel mind azon kérdéseimre, melyeket az imént intéztem.

— Könnyü lesz mind azokra válaszolnom nagyságodnak, viszonzá a licentiatus, a miért is tudja meg,

ambár előbb licentiatusnak mondtam magamat, én bizony csak baccalaureus vagyok s nevem Alonzo Lopez, szülő földem Alcobendas, Baeza városából jövünk más tizenegy páppal kik amott szaladnak az égő fáklyákkal, Segovia városába törekszünk, s abban a hordszékben egy halottat viszünk, ki életében lovag volt s ott halt meg Baezában a hol el is temették, most azonban, a mint már említém, porhüvelyét családi sirboltjába viszsziük, mely szülő földén van Segoviában.

— S ki okozta halálát? kérdé Don Quijote.

— Az isten, valami súlyos forró láz által, mely elragadta, viszonzá a baccalaureus.

— Ily módon, mondá Don Quijote, mindenható istenem felment azon teendőtlől, hogy az elköltözöttért boszut álljak, a mit pedig meg kellett volna cselekednem, ha más valaki okozá vala halálát; mint-hogy azonban az vette életét a ki vette, nem tehetek egyebet mint némán meghajlom előtte, a mint tenem még azon esetben is kellene, ha a tulajdon magam életét vette volna. De egyszersmind akarom, hogy viszont tisztelendőséged is tudja, hogy én manchai lovag vagyok, s nevem Don Quijote; tisztem és foglalkozásom pedig szerte járni a világban s eligazítani a ferdeségeket s jóvá tenni a sértéseket.

— Nem tudom mit jelenthet az : a ferdeségeket eligazítani, mondá a baccalaureus, legalább a mi bennem egyenes volt azt ferdévé tette, minthogy az egyik lábamat eltörte, a mely teljes egész életemben

se lesz többé egyenes; a sértés pedig, melyet nálam jóvá tett, az vala, hogy nekem olyan sérelmet okozott, mely sérülés marad mindörökre, s bizony vesztetre történt találkoznom nagyságoddal ki kalandokat szokott keresni.

— Minden bajnak meg van a maga oka, mondá Don Quijote, az önöké pedig az volt, señor baccalaureus Alonzo Lopez, hogy úgy jöttek a mint jöttek, éjnek idején, beburkolózva, égő fáklyákkal, imádságot mormolva, gyászszal borítva, úgy hogy az egész olyannak látszott mintha valami gonosz, tulvilági mesterség volna. Én tehát el nem mulaszthatám kötelességem teljesítését, s meg kelle önöket támadnom, de meg is támadtam volna, bár a pokol valóságos ördögeinek tudjam, a kiknek csakugyan tartottam és gondoltam is.

— Ha már a sors úgy akarta, mondá a baccalaureus, esdekelve kérem nagyságodat, kóbor lovag ur, ki ennyire tönkre tett, segítsen föl legalább ez alól az öszvér alól, mert az egyik lábam a kengyelvas és a nyereg közé szorult.

— Én bizony egész reggelig elbeszélgettem volna, mondá Don Quijote; miért előbb nem szólt bajáról?

Akkor rögtön oda kiáltotta Sancho Panzát hanem ennek bizony kisebb gondja is nagyobb volt a sietésnél, mert kedvire azzal foglalkozott, hogy egy jól megtermett s élelmi szerekkal dusan megterhelt izmos öszvért fosztogatott ki, melyet a tisztelendő

urak magokkal hoztanak. Sancho hamarjában zsákká hurkolta a szűrét s valamit csak talált és kaphatott előbb bele rakta, rávetette szamarára, s csak azután sietett urához és segített neki a baccalaureus urat az öszvér terhe alól kiszabadítani. Miután feltette barmára, kezébe adta a fáklyát, Don Quijote pedig azt mondá neki, menjen többi társa után s jelentse részéről azoknak is bocsánatkérését az elkövetett sérelemért, melyet semmi áron se volt szabad elmulasztania. Sancho pedig még ezt tevő hozzá:

— S ha talán azon urak tudni akarják, ki volt ama hős ki őket így megtámadta: mondja meg nekik atyaságod, hogy az a hirneves Don Quijote de la Mancha volt, más nevén pedig a »Bus képű lovag.

Ezzel a baccalaureus eltávozott, Don Quijote pedig megkérde Sanchotól, mi indította arra, hogy a mi eddigelé soha se történt, a Bus képű loagnak nevezze?

— Megmondom nagyságodnak, viszonzá Sancho, az indított erre, mert a mint ama pórul járt fáklyájának világanál néztem: nagyságod igazán olyan bus képet vágott, hogy annál szomorubbát soha életemben nem láttam, nem tudom az volt-e az oka, hogy nagyságod ezen viaskodásban már nagyon kimerült, vagy az, hogy metsző és zápfogai kipotyogtak.

— Nem ez az oka, viszonzá Don Quijote, hanem azon bölcs, a ki hivatva lesz tetteimeit megírni, bizonyára jónak látta, hogy válaszsza én is valami melléknevet, a mint minden régi lovag is cselekedett. Így az egyik a »Láng kardú lovag«-nak nevezte ma-

gát, a másik az »Egyszarvu«-nak, ez, az »Urhölgyek lovagja«-nak, amaz a »Phönix madaré«-nak, egyik a »Grif lovag« volt, a másik megint a »Halál lovagja«, s ezen nevek és jelvények alatt valának ismeretesek a föld egész kerekiségén; azért mondom, hogy ama már említett bölcs adta a te nyelvedre, juttatá eszedbe most, hogy engem Bus képü lovagnak nevezze el, a mint a mai naptól kezdve ezután valóban hivatni is akarom magamat. S hogy ezen név annál jobban illjék hozzám, mihelyt alkalmam lesz rá, pajzsomra azonnal egy igen bus alakot festetek.

— Erre ugyan kár lesz időt és pénzt vesztegetni, mondá Sancho, csak annyit kellene tennie nagyságodnak, hogy fedje fel saját képét: s a ki csak látja, minden egyéb kép és czimer nélkül is a Bus képü lovagnak fogja nevezni. S higye meg hogy nem hazudok, mert akár esküvéssel is bizonyítsam nagyságodnak (ezt azonban csak tréfából mondom), az éhség és zápfoghiány olyan szomorú képüvé teszik, hogy, a mint már említettem, arra a festett bus alakra igazán nincs semmi szüksége.

Don Quijote elnevette magát Sancho tréfájára; mind azáltal csakugyan elhatározá, hogy felveszi ezen melléknevet, valamint, előbbi feltett szándéka szerint, a képet is ráfesteti pajzsára. Azután így szóla:

— Tudom, Sancho, ki leszek átkozva, minthogy kezemet vakmerően szentelt tárgyra vettem, iuxta

illud : si quis suadente diabolo stb., habár igaz, hogy nem kezemet vetettem rá, hanem ezen rudat; s mi több, nem gondoltam, hogy papokat sértsek meg vagy az egyház dolgait, melyet tisztelek és imádok mint igaz katolikus keresztyénhez illik, hanem kísérteteknek és tulvilági lényeknek képzeltem. De még ha amugy volna is : emlékezem, hogy hasonló történt a Cid Ruy Diazzal, midőn ama bizonyos király követeknek székét a pápa. ő szentsége előtt összetörte, a miért ez kiátkozá, pedig a jó Rodrigo de Vivar e napon a legtisztéletreméltóbb s leghősibb lovagként viselte magát.

E közben a baccalaureus, mint már említettük, ott hagyta őket minden szó nélkül. Don Quijote meg akarta nézni, hogy a hordszéken hozott holt test csontváz volt-e valóban vagy sem, ebbe azonban Sancho semmikép sem egyezék bele, mondván :

— Señor, nagyságod ezen veszedelmes kalandot sokkal szerencsésebben fejezte be akármelyiknél azok közül, melyeknek eddigelé tanuja voltam. Nem lehetetlen, hogy ennek a csapatnak, a mely ugyan le van győze és széjjel van szórva, egyszer csak eszébe jut, hogy egyetlen egy ember győzte le őket, s erre aztán haragra lobbannak s megszegyenülten visszatérnek, felkeresnek bennünket, hogy boszut álljanak és végre is elbánnak velünk. A számár olyan sorban van, hogy jobb se kell, a hegység közel, az éhség gyötör : nem tehetünk jobbat mint szép

csendesen kereket oldani, s aztán, a mint a példabeszéd tartja : halott menjen sirba, eleven meg torba.

S azzal szamarával előre rugtatva, kérte urát induljon el utána; ez pedig látván hogy Sanchonak igaza van, minden feleselés nélkül követé.

Rövid haladás után két kisebbecske hegy között téres és rejtett völgybe jutottanak, a hol le is szálltak, Sancho pedig terhétől megkönnyebbité szamarát, s a zöld füre letelepülvén az éhségnek fűszerével a reggelit, ebédet és vacsorát egy füst alatt költék el, gyomrukat azon izes falatokkal elégitve ki, miket a megboldogultat kísérő tisztelenő urak (a kik ritkán szoktak ilyesminek hijával lenni) a teherhordó öszvéren magokkal hoztanak.

Hanem a szerencsétlenség most is csak üldözte őket, a mi fölött kivált Sancho kesergett legjobban, tudniillik nem volt egy csöp boruk, de még csak egy korty vizök se, a mibe ajkokat bele márthatták volna. Sanchot tehát szörnyen gyötörte a szomjuság, s mi helyest meglátta, hogy azt a rétet melyre letelepültek buja zöld fű borítja, rögtön ily szavakra fakadt, mint a következő fejezetben azonnal elmondjuk.

XX. FEJEZET.

Azon soha nem látott se nem hallott kalandról, melyet a hős Don Quijote de la Mancha szerencsésebben átélt a világ akármelyik leghíresebb lovagjánál.

— Már akárki mit mondjon is, uram, ez a zöld fű annak a jele, hogy itt valahol a közelségben forrásnak vagy pataknak kell lenni, mely ezt a gyepet nedvesíti; s így igen jó lesz, ha kissé előbbre megyünk, hogy találjunk valamit, a mivel ezen rémitő szomjúságot olthassuk, mely bennünket tikkaszt s a mely kínosabb magánál az éhségnél is.

Don Quijote helyeslé e tanácsot, s Rocinantet kantáron fogva, Sancho pedig szamarát kötő féken, minekutána erre a vacsora maradékát felvetették, a rétségen előbbre nyomultak, de csak tapogatózva, mert olyan sötét volt, hogy teljességgel nem láttak.

Alig mentek azonban mintegy kétszáz lépésnyire, midőn fülökbe olyan hang csapott mint a hogy valamely magas szikláról leomló zuhatag szokott morajlani.

Ezen zajnak kimondhatatlanul megörültek; de midőn hallgatózni kezdenének, merről hangzik fel: időnkint más neszt is vettek észre, mely a viz közelsége fölötti örömet megzavarta, kivált Sanchoét, a kinek igen hamar inába szállt a bátorsága.

Ütemszerű csapások hangzottak feléjük, s közbe-közbe vasak és lánczok csörgése, mi a viznek rohamos zugásával egyben bizony megdöbbentette volna akárki fiát is. ha csak oly bátor nem mint Don Quijote.

Az éj, a mint már említettük, sötét volt, ők pedig esetleg néhány magas fa alá jutottak, melyeknek enyhe szél lengette levelei döbrentő halk rezgéssel susogának. Így tehát a magány, a környék, az éjhomály, a vizzúgás és a levélusogás mind rettegést és félelmet gerjeszte, annyival inkább, mivel azt kelle tapasztalniok, hogy se az ütések nem szűnnek meg, se a szél nem csillapul, se a hajnal nem érkezik, a mihez még az is járult, hogy semmikép sem tudhaták hol vannak.

Don Quijote azonban, kít rettenthetetlen szive nem hagyott el, Rocinantera pattant, karjára ölté pajzsát, a dárदारudat előre szögzé s így szóla:

— Tudnod kell, Sancho barátom, hogy én az égnek rendelése szerint a végre születtem, hogy ezen mi vas korunkban az arany kort, vagy, a mint mondani szokták, a megaranyozottat támaszszam fel ujlag. Én vagyok az, a kinek számára a veszedelmek, a nagy hős tettek s a bajnoki fegyvertények fentartvák; én vagyok az, mondom másodszer is, kinek fel kell támasztania a Kerek asztal lovagjait, Frankhon tizenkettejét s a Hír kilenczét; s én az, kinek tiszte a Platirokat, Tablantekat, Olivantekat és Tirantokat, a Phoebusokat és Belianisokat, a mult idők kóbor lovagjainak egész seregével egyben, feledésbe meríteni, ebben az én koromban hajtva végre oly fenséges, oly rendkívüli dolgokat és hős tetteket, mik elhomályosítják mind ama legtündöklőbbeket melyeket valaha ők cselekvének. Ime, hű es ragaszkodó fegyver-

nők, jól látod ez éj áthathatatlan sötétségét, rendkívüli némaságát, e fák tompa és zürzavart susogását, ama víznek rémületgerjesztő morajlását, melynek felkérésére indultunk, s a mely úgy látszik a holdnak magas hegyeiről szakad és rohan alá, s ama szünet nélküli ütések, melyek fülünket sértik és sebzik. Mind ezek együtt véve vagy egyenkint elegendők volnának félelmet, megrémülést s elszörnyedést gerjeszteni magának Marsnak kebelében, mennyivel inkább tehát az olyanban, a mely nem szokott hozzá hasonló eseményekhez és kalandokhoz. Mindazonáltal mind ezek, a miket előtted lefestettem, az én lelkemet csak inkább ébresztik és lánggra keltik, elannyira, hogy szívem már is ég a vágytól bele bocsátkozni e kalandba, lássék az bármily rettenetesnek. Így tehát szorítsd meg kissé Rocinante terhelőjét, és aztán isten veled! Várj itt reám három napig, de ne tovább, mert ha ez alatt itt nem leszek, akkor bátran visszatérhetsz falunkba, onnan pedig, ha oly jó akarsz lenni hozzám s megteszed azt a szivességet, menj el Tobosoba, s mondd meg páratlan szépségű kedvesemnek, Dulcinea-nak, hogy rabjává lett lovagja halált szenvedett, oly hős tettekre ragadtatván, melyek méltóvá tevék, hogy Dulcineaénak neveztessek.

Mikor Sancho urának e szavait hallá, sirva fakadt mint senki még keservesebben a világon, s így szóla:

— Ugyan miért is akar nagyságod ebbe a rettenetes kalandba keveredni? Ime, éjszaka van, nem

lát bennünket senki, bizvást utra kerekedhetünk, s elkerülhetjük a veszedelmet, ha három napig nem iszunk is. S minthogy senki sincs a ki látna, senki se nevezhet bennünket gyáváknak. Sokszor hallottam én a mi falunk papjának predikációjában, a kit nagyságod is jól ismer: hogy a ki a veszedelmet keresi, el is szokott veszni abban. Bizony nem is jó az istent kísértetni, s olyan vakmerő dolgokba keveredni, a mikből legfőlebb csoda módon lehet menekülni. Elég csoda már az is, a mit az ég nagyságoddal tett, hogy ment maradt a levegőbe lódítatástól, a mi engemet ért, s győztesen, szabadon és sértetlenül távozhattott annyi ellenség közül, mint a hány azt a holt testet környezé. S ha mind ez meg nem indítja s el nem lágyítja még e kemény szívet: indítsa meg az a gondolat, hogy mihelyest nagyságod innét eltávozik, én csupa félelemből oda adom lelkemet a legelsőnek a ki el akarja venni. Eljöttem onnan hazulról, elhagytam feleségemet, családomat, hogy nagyságodat szolgáljam, mert azt gondoltam, állapotom majd jobbra s nem rosszabbra fordul. Hanem, valamint a kapzsiság kirepeszti a zsákot, nekem csakugyan tönkre tette minden reményemet, mert a mikor legelevenebben képzeltem már, hogy enyim az az átkozott pokolsziget, melyet nagyságod oly sokszor ígért: most azt kell látnom, hogy ennek fejében és dija gyanánt nagyságod magamra hágy ebben az ember nem lakta pusztaságban. Az egy élő istenre kérem, kedves gazdám, ne tegyen ily szerencsétlenné; s ha már semmi-

kép se akar elállni azon szándékától, hogy e dolgot elköveti: halaszsa legalább reggelre, mert, a mint pásztor koromból tudom, nekem úgy látszik, két-három óra mulva hajnalodik már, mert a kis medve szaja feje fölött áll, míg éjfélkor még a bal karja irányában szokott lenni.

— Hogyan láthatod te azt, Sancho, mondá Don Quijote, hogy ez az irány merre fekszik, vagy hol van az a száj, vagy koponya, melyet emlitesz. holott az éj koromsetét s az egész égboltozaton egyellen egy csillag se látszik.

— Igaz, mondá Sancho, de a félelemnek sok a szeme, s ha még azt is meglátja mi a föld alatt van, hogy ne látná még az égen levőket? Egyébiránt a kinek egy csöp esze van, magától is kitalálhatja, hogy nem sokára okvetlenül hajnalodik.

— Hajnalodjék vagy se, viszonzá Don Quijote, soha ne mondhassa senki én rólam, hogy könyek és esdeklések eltántorítottak attól, a mit mint lovag cselekedni tartozám. Így tehát kérlek, Sancho, hallgass, s majd az istennek, ki szívemet fölserkenté, hogy jelenleg e soha nem látott s ily rettenetes kalandra vállalkozzam, lesz gondja rá, hogy engemet a veszedelemből kiszabadítson, téged pedig szomorúságodban megvigasztaljon. Most tehát szorítsd meg jól Rocinante terhelőjét s maradj itt, engem pedig, vagy élve vagy holtan, ismét meglátsz nem sokára.

Sancho látván gazdájának teljes elhatározottságát, valamint azt is, hogy könyei, tanácsai és ese-

dezései mind csak falra borsó: olyan cselhez kívánt folyamodni, a melylyel talán sikerülhete gazdáját egész reggelig visszatartóztatni. Így tehát, midőn a paripának terhelőjét megszorítá, számára kötő fékével Rocinante két lábát egészen csendesen és észrevétlenül megnyügözté, úgy hogy a midőn Don Quijote indulni akart, nem tudott, mert a paripa csak ugrálva volt képes megmozdulni.

Sancho Panza látván, hogy a furfangosság jól sült el, így szóla:

— Lám, señor, nem hijába sirtam-rittam, az ég könyörült rajtam, s az akarja, hogy Rocinante meg se tudjon moccani; s ha nagyságod fel nem hágy azzal, hogy a lovat még tovább is üsse-vérje, majd magára haragitja a sorsot, vagy is, a mint mondani szokták: neki rug a tövisnek.

Don Quijote majdnem kétségbe volt esve, mert mennél jobban sarkantyuzta a lovat, annál kevésbbé, mozdult, s így a nélkül hogy nyomára jutott volna a nyugözésnek, kénytelenségből megadta magát, s kész lön bevárni míg vagy kihajnalodik vagy Rocinante képes lesz megmozdulni, mert szentül hitte, hogy ez akadálnak sokkal magasabb hatalom az oka semmint Sancho furfangossága. Így tehát ekkép szóla:

— Ha már így van, Sancho, hogy Rocinante nem tud megmozdulni: isten neki, bevárom hát nyugodtan a míg megvirrad, habár szivemből meg tudnám siratni, hogy az még olyan messze van.

— Azt ugyan kár volna tenni, mondá Sancho,

majd elmulattatom én nagyságodat, s mesélek akár reggelig, ha ugyan nagyságod nem akar talán leszállani s kissé leheveredni a zöld gyepre s aludni egyet a mint a kőbor lovagok szoktak, hogy annál pihentebb legyen, ha majd virad s ideje lesz hogy ebbe az itt kínálkozó páratlan kalandba belevágjon.

— Leszállani s aludni én? kérdé Don Quijote, avagy olyan lovagnak gondolsz-e engemet a ki pihenni tudna a veszély idején? Ám aludjál te, a ki alvásra vagy teremtve, vagy tedd a mit akarsz, én azonban azt fogom cselekedni a mit állásomhoz legillőbbnek látok.

— Ne gerjedjen haragra, nagyságos uram, mondá Sancho, nem rossz szándékból mondtam.

S azzal oda menvén hozzája, egyik kezét rátette a nyeregkápára, másikat a nyereg hátuljára, úgy hogy urának bal czombját egészen átfogta, mert egy hajszálnyira se mert volna eltávozni tőle, annyira borsózott a háta amaz ütésektől, melyek szakadatlanul még mindig felhangzottak.

Don Quijote felszólítá, hogy ám beszéljen tehát valami mulattatót a mint ígérte, mire Sancho viszonzá: megtenné ő szívesen, csak hogy ettől a szünni nem akaró átkozott zajtól úgy meg van rőkönnyödve, hogy a nyelve se forog szájában.

— Hanem azért majd csak összeszedem minden erőmet mondá, s mesélek egyet, és ha senki félbe nem szakaszt, a mig a végere érek, mondhatom, hogy helyes egy mese lesz; vigyázzon hát nagyságod, kez-

dődik már: Hol volt, hol nem volt, az volt egyszer a világ sorja, hogy a szerencse beköszöntött mindenkihez, a szerencsétlenség pedig az olyanokhoz, a kik magok keresték; s tartsa meg jól nagyságod, nem hijába kezdék ám ilyen példabeszéddel meséjüket a régiek, mert maga a híres római Cato Zonzorinus is azt mondotta: azon szokott baj esni a ki elmegy keresni; a mi reánk is úgy reánk illik mint a gyürü az ujra; s e szerint nagyságodnak is jobb lenne, ha nyugton maradna s nem keresné a szerencsétlenséget; s bizony nem ártana, ha más utra térnénk, mikor senki sem kényszerít bennünket, hogy azon járjunk, a melyen annyi minden ijeszteget bennünket.

— Folytasd te csak elbeszéléseidet, Sancho, mondá Don Quijote, azt pedig, hogy milyen uton járjunk, bizd az én gondomra.

— Mondom tehát, folytatá Sancho, volt egyszer Estremadura egyik falujában egy kecskepásztor, akarom mondani egy olyan ember, a ki kecskéket orzött, a mely nyájőrt vagy kecskepásztort, mint mesémben ezután nevezem, Lope Ruiznak hívták, s ez a Lope Ruiz beleszeretett egyszer egy pásztor leányba, a kit Torralvának neveztek, mely Torralva nevű pásztor leány egy gazdag nyájtulajdonos leánya volt, s ez a gazdag nyájtulajdonos.

— Ha tovább is így folytatod elbeszéléseidet; Sancho, mondá Don Quijote, hogy minden szavadat kétszer ismétled, el nem végzed holnaputánig se,

mondd egy folytában, mint értelmes emberhez illik, ha pedig így nem tudod, akkor inkább hallgass.

— Az én szülő földemen, mondá Sancho, így szokás mesélni, a mint meséltem, s én másként nem tudok; az pedig nem helyes, ha nagyságod azt követeli tőlem, hogy egészen új szokást kezdjek.

— Mondd tehát a mint akarod, szólá Don Quijote, mert ha már egyszer úgy is arra vagyok kárhóztatva hogy téged hallgassalak, akkor hát csak folytasd.

— Nos tehát, a mint mondám, kedves lelkem, ó uram, folytatá Sancho, az a pásztor beleszeretett Torralvába, a ki egy izmos, tagba szakadt s meglehetősen férfias képű leány volt, a mennyiben, mint ha most is látnám, egészen takaros kis bajusza is volt.

— Tehát ismerted? kérdé Don Quijote.

— Én nem ismertem, viszonzá Sancho, hanem a kitől ezt a mesét hallottam, maga mondta: oly valószínű és igaz történet ez, hogy ha más valakinek elmondom, bátran állíthatom s megesküdhetem rá, hogy magam is láttam. A mint tehát napok jöttek, napok mentek, az ördög pedig nem alszik, hanem mindenütt háboruságot szerez: itt is az történt, hogy a pásztor szerelme a pásztor leány iránt halálos gyűlöletté s ellenséges érzelmmé változott, a minek az volt az oka, hogy, a mint a rosz nyelvek mondák, a leány egy kicsit bizony kikapott volt, s néha-néha nem csak túl ment a határon, hanem még a tilosba is átcsapott. Ez aztán végre is több lett kettőnél, s a pásztor úgy

meggyülölte a leányt, hogy látni se akarta többé, s föltette magában, ő bizony elbujdosik s úgy elmegy világgá, hogy a leánynak soha még csak hírét se hallhassa. Mikor Torralva észre vette, hogy a pásztor ott hagyta a faképnél, abban a nyomban tüstént bele szeretett, jobban mint valaha.

— Ez rendesen így szokott történni az asszonyoknál, mondá Don Quijote, azt megvetik a ki őket szereti, míg azt szeretik a ki őket megveti; tovább, Sancho.

— A pásztor tehát, folytatá Sancho, csakhogyan úgy tett a mint magában elgondolta: utnak indítá kecskenyáját, s Estremadura mezein keresztül, Portugal felé tartott. Alig tudta meg Torralva utána kerekedett gyalog és mezitláb követé távolról, kezében egy bottal, nyakában pedig egy tarisznyával melyben, a mint mondják, egy törött tükördarabot, egy törött fésüt, s mit én tudom arca számára miféle fehéritő szert vitt valami köcsögben. Azonban akármi volt is a mit tarisznyájában czipelt, én most csakhogyan nem akarom fürkészni, csak ott folytatom, mikor, a mint mondják, a pásztor oda ért már nyájával a Guadiana vizéhez, mely épen ekkor annyira megáradt, hogy majdnem kicsapott már medréből. Ott pedig, a hol ő megállapodott, nem volt sem hajó, sem csónak, sem senki a világon a ki magát vagy nyáját a tulpartra átvitte volna, a mi neki nagy bosszúságot okozott, mivel látta, hogy Torralva már egészen sarkában van, a kinek aztán sirás-rivását és

rimánkodását persze nem győzte volna hallgatni. A pásztor addig járt, addig járt míg végre csakugyan megpillantott egy halászt, a kinek volt egy kis bárkája, hanem olyan parányi, hogy abba semmikép se fért bele több egyszerre egy embernél és egy kecskénél. Ennek daczára még is megszólította a halászt, s meg is egyeztek egymással, hogy a halász belement a bárkába s átvitt magával egy kecskét; visszajött s megint átvitt egyet; ismét visszajött s újra átvitt egyet. Jól tartsa számon a kecskéket, melyeket a halász átvisz, mert ha ezekből csak egyet is elvét: vége e lesz a mesének s én aztán egy kukkot se tudok többé mondani. Folytatom tehát, de meg kell jegyeznem azt is, hogy a tulsó part kiszállója igen sáros s igen csuszamlós volt, s a halásznak igen sok idejébe került, míg ide s oda evezgetett; mind az által újra meg újra átjött, s vitte, vitte, vitte a kecskéket egymás után.

— Mondd ki egy szóval, hogy átvitte valamennyit, mondá Don Quijote, mert ha te is így evezgetsz ide meg oda: át nem viszed a kecskéket egész esztendeig.

— Hány ment át már eddig? kérdé Sancho.

— Hogy az ördögbe tudnám azt én? viszonzá Don Quijote.

— Hát nem megmondtam-e, jól tartsa számon? Most már, bizony isten vége a mesének s én tovább nem folytathatom.

— Hogy-hogy? kérdé Don Quijote, hát olyan

lényeges az mesélnél, hogy a kecskék számát egészen pontosan tudjuk, hogy ha az ember véletlenül egyet elvét, te semmikép se tudod tovább folytatni az elbeszélést?

— Nem én uram, semmikép se, folytatá Sancho, mert a mikor én azt kérdezem nagyságodtól, mondja meg nékem hány kecske ment át, s nagyságod azt feleli, nem tudja : abban a pillanatban az én eszem-ből is kiröppent a mit mondanom kellett volna, s pedig meghiheti nagyságod, igen takaros és mulatságos volt az.

— Így tehát a történetnek már egészen vége van?

— Oly egészen vége mint a tulajon szülő anyámnak, felelt Sancho.

— Akkor tehát az igazat megvallva, szóla Don Quijote, te olyan új mesét, elbeszélést vagy történetet mondottál el, a minőt eddig soha senki még e világon, én pedig sem ilyen elmondást, sem ilyen félbeszakasztást soha életemben se nem hallottam, se ezután nem hallok; egyébiránt a te eszedtől mást nem is várhattam. Azonban nem csodálom, mert meglehet, hogy amaz ütések, melyek a mint látszik egyáltalában nem akarnak megszűnni, alkalmasint azok zavarták meg elmédet.

— Az is meglehet, viszonzá Sancho, annyit azonban tudok, hogy az én történetemből nincs több elmondani való, mert annak ott van vége, a hol az átvitt kecskék számának eltévesztése kezdődik.

— Isten neki, ott legyen tehát vége a hol akarod, mondá Don Quijote, most azonban lássuk, meg tud-e már mozdulni Rocinante.

S azzal újra megsarkantyuzta, ez pedig újra egyet-kettőt rugott s azután megint megállt, oly erősen meg volt kötözve.

Most azonban az történt, hogy a szegény Sanchora, nem tudom, a már közelgő hajnal hüvességétől-e, vagy talán azért, mert holmi olvasztó eledelket evett vacsorára, vagy (a mi leghihetőbb) egészen a természet rendje szerint, szörnyen ráérett elvégezni azt, a mit helyette más el nem végezhetett; hanem olyan félsz volt a szívében, hogy urától egy körömfeketényire sem mert eltávozni. Már pedig, hogy végre ne hajtsa a mit tenni kívánkozott, arra még csak gondolni sem lehetett, s így tehát a nyugalom kedvéért kénytelen volt megtenni, hogy a nyereg hátulját tartó jobb kezét lebocsássa, s szép csendesen és minden zaj nélkül megereszsze a könnyen járó szíjat, melyen kívül semmi egyéb nem tartotta a bugyogóját, mely aztán magától csuszott le s olyan formává lett mint valami békó; ekkor, ugy a mint tudta, felhuzkodta ingét s kitarította a levegőbe mind a két ugyancsak jól megtermett ülökéjét. Mikor már ez megtörtént (a miről azt hitte, hogy ez lesz a dolog neheze, s ha egyszer ezen túl esett, már akkor majd csak megszabadul e rettenetes gyötrelmes állapottól), akkor jött csak a hadd-el-hadd, mert ugy látszék a változás nem fog minden zaj és

lárma nélkül végbe mehetni; összeszorította tehát fogait, vállát egészen felhuzta, s lehelletét úgy visszatartóztatta a hogy csak lehetett; de hijába, mind e nagy óvatosság daczára oly szerencsétlen volt, hogy végre még is csak támadt valami nesz, egészen más fajta annál, mely néki oly nagy félelmet okozott. Don Quijote meghallotta s azon kérdéssel fordult hozzá:

— Micsoda hang volt ez, Sancho?

— Nem tudom én, uram, viszonzá a kérdezett bizonyosan valami újabb nesz megint, mert a szerencsétlenség soha sem szokott egy magában jönni.

Azzal meg-meg szerencsét próbált, s most az egyszer oly jó sikerrel, hogy az előbbit kivéve, minden zaj nélkül megszabadult azon tehertől, mely ez alkalommal neki annyi aggodalmat okozott.

Minthogy azonban Don Quijote szaglása ép oly finom volt mint hallása, Sancho pedig oly közel állt oldala mellett hogy a párák majdnem függőleges irányban emelkedtek fölfelé: teljes lehetetlen volt, hogy egyik-másik a lovag orrába ne hatoljon; de alighogy oda hatottak, ő is tanácsosnak tartá azonnal segítségére jönni, ugyanis két ujja közé szorítá s majdnem egész orrhangon így szóla:

— Ugy látszik, Sancho, te nagyon félsz.

— Bizony félek, viszonzá Sancho, de miből következteti ezt nagyságod épen most inkább mint előbb?

— A mennyiben most szagosabb vagy mint valaha, s pedig nem ámbrától, felelé Don Quijote.

— Meglehet, viszonzá Sancho, de nem én vagyok az oka, hanem nagyságod, mért hurczol össze-vissza ily szokatlan időben s ily járatlan utakon.

— Vonulj csak hátrább két-három lépéssel, barátom mondá Don Quijote (orrát még mindig ujjai közt tartva), s ezentul vigyázz magadra, s azon tiszteletre melylyel irántam tartozol; hogy ennyire meg tudtál feledkezni, ennek minden esetre az a bizalmas módor volt az oka, melylyel eddigelé veled társalkodtam.

— Fogadni mernék, viszonzá Sancho, nagyságod azt gondolja, hogy én valami illetlen dolgot cselekedtem.

— Tanácsosabb lesz ha közelebből nem fürkészszük, Sancho barátom, viszonzá Don Quijote.

Gazda és szolgája ilyen s ehhez hasonló beszélgetéssel tölték az éjszakát. Midőn azonban Sancho észrevette, hogy már-már hajnalodik: nagy óvatossággal föloldozta Rocinantet, a bugyogót pedig öszszeszíjazta. Mikor Rocinante szabadnak érezte magát, habár egyáltalában nem volt valami ficzkándozó, úgy látszik egyszerre egészen neki buzdult, a meny nyiben első lábaival kétszer-háromszor kirugott, mert, legyen mondva kegyes engedelmével, neki az ágaszkodás esakugyan nem volt kenyere.

Don Quijote látván, hogy Rocinante tud már mozogni: ezt jó előjelnek tekinté, s azt hitte itt az ideje, hogy ama rémitő kalandba bele bocsátkozzék.

E közben a regszürkület teljesen beállt s a tárgyakat világosan ki leheté már venni. Most látta

Don Quijote, hogy több magas gesztenyefa környezi őket, s ezek okozták amaz áthathatatlan sötétséget. Azonban azt is tapasztalá, hogy a csapdosás még most sem szünik, de annak okát világosan ki nem tudhatá, s nem levén képes magát tovább visszatar-
tózttatni, sarkantyuba kapta Rocinantet, Sanchotól még egyszer bucsút vett, s meghagyta néki várjonitt rá legfölebb három napig, s ha, mint már előbb mondá, még ekkor sem látja visszatérni: bizonyosnak tarthatja, isten ugy akará, hogy életének e rettenetes kalandban legyen vége. Még egyszer szívére kötötte milyen üzenetet vigyen részéről kedvesének Dulcineának; a mi pedig az ő szolgálata bérét illeti: erről ne aggódjék, mert mielőtt hazulról eltávozék, elkészítette végrendeletét, melynek alapján, a fizetésre nézve, teljesen ki lesz elégitve szolgálatidejéhez képest; de ha isten a lovagot épen és sértetlenül vezérli vissza ezen veszedelemből, Sancho akkor bizonyosabban számot tarthat az ígért szigetre mint valaha.

Sancho újra sirva fakadt, midőn jó urának ajkairól megint ez érzékeny szavakat hallá, s megfogadta, hogy nem hagyja el valameddig csak szándékolt munkájok véget nem ér. (Sancho Panzának ezen könyeiből s nemes elhatározásából azt következteti e történet írója, hogy okvetlenül előkelő vagy legalább is régi keresztyén családból származhatott.) Ezen elérzékenyülés némileg meghatotta gazdáját is, azonban még sem annyira, hogy valami gyengeséget

árujon el, sőt inkább a mennyire lehetett szilárd-ságot szinlelve utnak eredt azon irányban, honnét a vizzuhogás és ütészaj felhangzottak.

Sancho gyalog követte, szamarát, jó és bal sorsában rendületlen kísérőjét, szokása szerint kötő féken vezetve; s midőn ekkép jó darabig mentek ama gesztenye s egyéb árnyékos fák alatt, egy rétecskére érkezének, mely magas szirtek lábainál terült, melyekről hatalmas vizesés zuhogott alá. A sziklák alján néhány rozzant viskó vala látható, inkább épületromok semmint házak, s most úgy tapasztalák, hogy amaz ütések szünni nem akaró zaja ezek közül hangzik ki feléjük.

Rocinante meghokrosodott a viz- és ütészuhogásra, Don Quijote azonban lecsendesítette s halk léptetve közelítte a házak felé, mi közben magát szive mélyéből kedvesének kegyeibe ajánlá, kérvén lenne segítségére e rettenetes utban és vállalatban; mellesleg isten óltalmát is kérte, hogy róla meg ne feledkezzék.

Sancho nem távozott el oldala mellől, sőt a mennyire csak tudta, kinyújtotta nyakát, hogy Rocinante lábai közt keresztül kukucsálva, megláthassa mi az a mi néki e nagy aggodalmat és rémületet okozza. Alig mentek ujabb száz lépésnyire, midőn az utnak kanyarulatánál egyszerre kiszült, a maga tiszta valóságában, mi okozta tehát azt a borzasztó s őket oly szerfölött elrémítő zajt, mely az egész éjszakán át rettegésben tartá szívöket. Az bizony nem volt

semmi más (ne fogadd nehezteléssel és boszusággal nyájas olvasó), mint egy kallómalomnak hat kótisa (kalapács), melyek váltakozó ütésétől ama zaj származott.

A mint ezt Don Quijote meglátta, elállt a szava s az egész ember oda lett. Sancho rá nézett, s látta, hogy mellére horgasztja fejét, mintha restelné a dolgot.

Don Quijote hasonlóképen Sanchora tekintett, s észre vette, hogy a pofája majd kipukkad a torkába szoritott nevetéstől, a mit alig tudott már elfojtani; s ő maga bármennyire elkomolyodott is, meg nem állhatá, hogy Sancho láttára fel ne kaczagjon. Sanchonak se kellett több, már erre elröhögte magát ő is, de oly rettenetesen, hogy öklével kellett tartania mind a két vékonyát, nehogy nevéttében megpukkadjon. Négyszer hagyta abba s ugyan annyiszor újra kezdé, ugyanoly rohamosan mint legelőször, mit aztán Don Quijote végre még is megsokalt, s vitette az ördöggel, kivált midőn amaz, mintegy gúnyolódva így szóla:

— Tudnod kell, Sancho barátom, hogy én a mennynek kiváló kegyelméből arra születtem, hogy e mivás korunkban felelevenítsem azt az aranyosat, vagy is más szavakkal az arany kort. S én vagyok az, kinek számára a veszedelmek, a nagy hős tettek és fegyvertények fentartattak. S ily módon ismétlé Don Quijote minden vagy legtöbb szavát, melyeket gazdája akkor

ejtett, midőn a félelemgerjesztő ütések legelőször meghallották.

Látván, hogy Sancho gúnyt üz belőle, Don Quijote oly méregbe jött s annyira fellobbant, hogy a dárदारudat felragadta, kettőt vágott vele Sancho vállára, de akkorát, hogy ha e két ütéssel nem vállba, hanem fejbe kólintja: bérét akár meg se adja neki, ha csak örököseinek nem.

Látta Sancho, hogy az ő tréfája mily nagyon zokon esik urának, megijedt, hogy a dolog még komolyabbá is lehet, a minek elkerülése végett tehát nagy alázatossággal így szóla:

— Csillapuljon, nagyságos uram, isten a tanúságom, csak tréfáltam.

— Ha te tréfálsz is, én ugyan nem tréfálok, viszonzá Don Quijote. S ám mondja csak, tréfás uracskám, azt hiszi talán, ha ez nem kalló-kötis, hanem más valami veszedelmes kaland, nem lett volna-e annyi bátorságom, hogy bele vágjak és véghez vigyem? Avagy kötelességem-e nekem mint kóbor lovagnak megkülönböztetni a hangokat s tudni vajon kallómalomtól származnak-e vagy sem? Egyébiránt hogy is volna ez lehetséges, mikor szent igaz hogy ilyet soha életemben nem láttam, mig te bizonyára eleget, minthogy alacsony paraszt levén ilyenek közt születél és nevekedtél. S ha nem hiszed: ám változtasd e hat kalapácsot megannyi óriássá, s hozd őket szembe vélem egyenkint vagy egyszerre

valamennyit, s ha mindnyájokat földre nem terítem, akkor ám üzz gúnyt belőlem tetszésed szerint.

— Hagyjuk ezt, jó uram, viszonzá Sacho, én pedig bevallom, hogy tréfámmal tul mentem a határon; de mivel már kibékültünk, mondja meg nagyságod, kit isten minden jövődő kalandjából ily épen és ily sértetlenül mentsen ki: nem érdemes-e hogy ne vessünk, s fűnek-fának elbeszéljük, hogyan megszállt bennünket a félelem? Én legalább csakugyan féltém; a mi azonban nagyságodat illeti, tudom hogy félelmet nem ismer, sőt még azt sem tudja, hogy a rettegés mi fán terem.

— Nem tagadom, viszonzá Don Quijote, hogy a mi velünk történt, csakugyan nevetséges; az azonban szükségtelen, hogy elhíreszteljük, mert nem minden ember oly okos, hogy képes legyen minden dolgot egészen helyesen felfogni.

— Nagyságod azonban, folytatá Sancho, a dárदारudat ugyancsak helyesen fel tudta fogni, mikor az ütést fejemnek irányozta, de vállamra sujtotta, hála a kegyelmes istennek és saját ügyességemnek, a melylyel kikerültem. Egyébiránt isten neki! Majd leviszi a viz, a mint mondani szokták. Mindig azt hallottam: a kit az ur szeret, azt megdorgálja; azt is tudom, hogy a nagy urak egy-egy feddő szó után egy-egy nadrágot szoktak adni szolgálíknak; hanem azt már nem tudom, hogy egy-egy hátbavágás után mit szoktak adni, ha csak a kóbor lovagok száraz földön lévő szigeteket vagy királyságokat nem adnak.

— A koczka ugy fordulhat, mondá Don Quijote, hogy mind az a mit említettél megvalósul; bocsásd meg azért a mi történt; van eszed, s tudni fogod, hogy az első felgerjedés fölött nincs az embernek hatalma. Mostantól fogva pedig tartsd meg azt az egyet, hogy ezentul mérsékeld magadat s ne beszéljess velem annyit, mert valahány lovagregényt olvastam, s pedig számát sem tudom, egyetlen egyben sem találtam azt, hogy fegyvernök annyit beszélgetett volna urával mint te a tieddel, s nem tagadhatom, hogy ezt mind neked, mind nekem magamnak hibául kell felrónom: neked, mert nem tisztelsz eléggé, magamnak, hogy nem tudom tekintélyemet jobban fenntartani. Igy Gandalinról, Amadis de Gaula fegyvernökéről, ki a szilárd sziget grófjává lön, azt olvashatni, hogy urával mindig süveg levéve, fejet hajtva s testét more turquesco meggörnyesztve beszélt; s mit mondjak Gasabalról, Don Galaor fegyverhordozójáról, ki oly hallgatag vala, hogy e bámulatos hallgatagság kitüntetése végett, nevéről ama hosszú és igaz történet folytában csak egyetlen egyszer történik említés. Mind abból a mit mondtam azt 'kell megjegyezned, Sancho, hogy illő megkülönböztetned a gazdát a cselédtől, az urat a szolgától s a lovagot a fegyvernöktől. Igy tehát a mai naptól kezdve nagyobb tisztelettel kell egymás iránt viseltetnünk s nem szabad egymást gunyolnunk, mert ha én még egyszer valamikép megharagszom reád, meglehet hogy a korónak nyaka török. Azon kegyadományokat és jóté-

teményeket, melyeket ígértem, a magok idejében majd elnyered; s ha el nem nyernéd is, béred leg-alább semmi esetre el nem vész, a mint már meg-mondottam.

— Az mind igen igaz a mit nagyságod mond, szóla Sancho, csak azt szeretném tudni (ha netalán a kegyadományok ideje el nem jönne, és szükség lenne a bérhez folyamodni), mit kapott hajdan a kóbor lovag fegyverhordozója? s vajon hónapszámra vagy napszámra volt-e megfogadva mint a kőművesek napszámosai?

— Nem hiszem, viszonzá Don Quijote, hogy ezen fegyverhordozók valaha bérre álltak volna be, hanem csak kegyadományokra, s midőn én ilyet hagyományoztam néked otthon lévő, lepecsételt végrendeletemben, ez elővigyázatból történt: mert nem tudhattam, hogy e nyomoruságos mi korunkban mily sorsra virrad a kóbor lovagság, pedig nem szeretném ha fen ama jobb világban ilyes csekélység is terhelné lelkemet, mert kívánom, hogy tudjad, Sancho, hogy itt e földön nincs veszedelmesebb állás mint a kalandoroké.

— Már az igaz, mondá Sancho, mikor még egy kalló-malom kőtisai is megdöbbsenhetik és nyugtalaníthatják még az ilyen nagyságod-féle bátor kalandor lovag szívét is; de bizonyos lehet benne, ezentul soha se nyitom ki a számat, hogy nagyságoddal tréfáljak, hanem legfőlebb azért, hogy természet

szerint való uramnak és gazdámnak az illendő tiszteletet megadjam.

— Akkor hosszú idejü lesz e földön, viszonzá Don Quijote, mert atyád és anyád után gazdád az, a kit úgy kell tisztelned mint tulajdon szüleidet.

XXI. FEJEZET.

Azon nevezetes kalandról, melyben Mambrin sisakja esett drága zsákmányul, s más egyebekről a mik győzhetetlen lovagunkkal történtek.

E közben az eső cseperegni kezdett, és Sancho szerette volna, hogy a kalló-malom alá vonuljanak. Don Quijote azonban a megtörtént tréfa után oly ellenszenvvel viseltetett ez épületek iránt, hogy semmi kedve se volt bemenni; így tehát az utról jobb kéz felé letérve, más irányban haladának tovább, mint a merről tegnap jöttek.

Nem nagyon sokára ezután Don Quijote egy lovas embert vón észre, ki a fején valami csillogó tárgyat viselt, mely úgy tündökölt mintha aranyból volna; alig pillantá meg ezt s Sanchohoz fordulva rögtön így szóla :

— Úgy látszik énnekem, Sancho, csakugyan nincs olyan példabeszéd, mely igaz ne volna, mert valamennyi ilyen mondat magából a tapasztalásból van merítve, mely minden tudománynak anyja. Ily igaz főleg az, mely azt mondja: »Ha egy ajtó zárul. másik ajtó tárul.« Ezt pedig azért mondom, mert ha

a mult éjjel a sors elzárta amaz általunk keresett kaland ajtaját s kijátszott a kallómalommal: most egy sokkal jobb és bizonyosabb kalandét oly tágasan kitarja előttünk, hogy ha be nem lépnék, a legnagyobb hibát követném el, melyet aztán sem a kallómalom nem ismerésével, sem az éj sötétségével nem menthetnék. Ime, ha nem csalódom, egy férfiú jó szembe vélünk, kinek fején a Mambrin sisakja van, melyről, a mint tudod, megesküdtem, hogy hatalmamba kerítem.

— Jól vigyázzon, nagyságos uram, mit mond, de még jobban arra, mit akar, mondá Sancho, mert nem szeretném ha megint kötisokat fognánk, a mik eszünket egészen összekallanák.

— Vigyen az ördög, ember! viszonzá Don Quijote, mi köze e sisaknak a kötisokhoz?

— Én nem tudom, felelt Sancho, hanem ha szabad volna annyit beszélnem mint a mennyit ezelőtt szoktam, tudnék egy-két olyan okot felhozni, a mivel bebizonyíthatnám hogy nagyságod megint csalódik.

— Én csalódnám, te kétkedő bitang! kérdé Don Quijote, hát vak vagy-e, hogy nem látod azt a lovagot, ki almásszürke ménen közelít felénk s fején arany sisakot visel?

— Én mindössze is csak annyit látok, viszonzá Sancho, hogy egy ember tart felénk szakasztott olyan szürke számaron mint az enyém s valami fényeset visz a fején.

— Épen ez a Mambrin sisakja, mondá Don Quijote. Eredj félre s hagyj magamra vele, s meglátod hogy időkimélés végett minden szó nélkül, mily gyorsan bevégzem e kalandot, melyben enyimmé lesz az a sisak, melyre oly nagyon vágyakoztam.

— Van eszem, hogy félrevonuljak, mondá Sancho, de még egyszer is azt mondom : adja isten hogy majorána legyen s ne kótisok!

— Mondtam már, ember, ne is említsd többé ezeket a kótisokat, szóla Don Quijote, különben szavamra mondom, összekallózom a lelkedet!

Sancho hallgatott, félve hogy ura csakugyan beteljesíti azt az ígérést, melyet oly határozottan szemébe mondott.

A mi pedig a Don Quijote képzelte sisakot, paripát és lovagot illette, az egész dologban ennyi volt az igaz : két falu állt a környéken, de az egyik oly kicsiny, hogy se gyógyszerért se borbélyt el nem tarthatott, míg a szomszédságban lévő másik faluban volt mind a kettő, s így a nagyobbik falu borbélya szolgált ki a kisebbet is, ha eret kellett vágni valamely betegen vagy meg kellett valakit borotválni. A borbély most is ily járatban volt s természetesen magával vitte réz tányérját is.

A sors azonban úgy akarta, hogy az eső épen jöttékor megeredjen, s minthogy a borbély kimélni akarta kalapját, mely alkalmasint uj volt, fejére tette a réz tányért, mely fényes lévén, csillogása fél mérföldnyire is ellátszott. Szürke számaron jött, a mint

Sancho egészen jól jegyzé meg, s ez volt az, a mit Don Quijote almásszürke paripának, lovagnak és arany sisaknak tartott, a mint általában szokása vala, mindent a mit látott meggondolatlanul annak keresztelni el, a minek hóbortos lovagoskodása és kifizamodott esze járása képzelték.

Mikor tehát a szegény lovag egészen közelökbe ért: Don Quijote se szólt se beszélt, hanem a Rocinante-tól kitelhető egész sebességgel dárda szegve neki rontott, azon szándékkal hogy keresztül szurja. Mikor azonban oda ért hozzá, nyargalása hevességét meg nem szakasztva rá kiáltott:

— Védd magad, gyáva teremtés, vagy add ide önként, a mi jogosan engem illet!

A borbély, ki ily váratlanul s meg sem álmodottan látta magára rontani e kisértetet, nem menekülhetett másként a dárdanyél szurásától, mint hogy egyszerüen levetette magát szamaráról; azonban alig érte a földet, rögtön talpra szökött s könnyebben akármilyen szarvasnál, úgy neki iramodott a sikságnak, hogy a szél se ért nyomába. A réz tányért ott hagyta a földön, a minél Don Quijote nem is kívánt egyebet, s megjegyzé, hogy a pogány igen eszesen járt el, és, úgy tett mint a hód, mely, ha észreveszi hogy üldözik, fogával harapja le s hagyja ott azt, a miért, mint természeti ösztöne sugallja, kergetni szokták. Megparancsolá Sanchonak, vegye fel a földről a sisakot, ki a midőn kezébe venné így szóla:

— Bizony isten, takaros egy réz tányér, s test-

vérek között is úgy megér egy nyolczas reált mint egy maravedit.

Azzal oda adta urának, ez pedig rögtön fejére tette s ide-oda forgatta, a sisakrostélyt keresve; minthogy pedig nem talált, így szóla :

— Kétségtelen, hogy annak a pogánynak a kinek számára e hires ércz süveget először kovácsolák, bizonyosan igen nagy feje lehetett; a legsajnosabb azonban az hogy a fele hiányzik.

Mikor Sancho hallá, hogy a réz tanyért ércz süvegnek nevezik, nem tudta megállni a nevetést; azonban urának haragja jutván eszébe, azonnal félbeszakasztá kaczagását.

— Mit nevetsz? kérdé Don Quijote.

— Hogy ne nevetnék, viszonzá amaz, ha elképzelem milyen nagyfejű lehetett az a pogány, kié ez a sisak volt, mely szakasztott olyan mint valami borbély réz tányérja.

— Tudod mi az én nézetem, Sancho? Ama bűvös sisak e jeles darabja esetleg bizonyosan olyan ember kezébe jutott, a ki bécsét sem felismerni, sem méltányolni nem tudta, s meg se gondolva mit cselekszik, látván, hogy szinaranyból van, a másik felét bizonyosan összeolvasztotta hogy értékesítse, a fennmaradt feléből pedig ezt készíteté, mely, a mint mondod, csakugyan borbélytányérnak látszik. Egyébiránt bármint legyen is, engemet, a ki becsét ismerem, ez átalakítás nem zavar; a legelső faluban a hol kovácsot találunk átalakítatom, még pedig úgy hogy

még az se mulja felül, sőt még csak meg se közelítse melyet egykor a kovácsok istene készített a hadak istene számára. Addig pedig úgy fogom viselni, a mint lehet, mert jobb valami a semminél, annyival is inkább, mert ez már magában is elegendő lesz, hogy bármely kőzáportól megvédelmezzen.

— Meglehet, mondá Sancho, ha nem parittyából röpitik mint a két sereg összecsapásakor tettek, mikor nagyságod zápfogait kiütötték, s eltörték azt a butykost, melyben az az áldott gyógyital volt, a melytől én majd a béletem kiokádtam.

— Nem sokat törődöm vele, hogy ezt elvesztettem, mondá Dón Quijote, hiszen tudod, Sancho, a receptje megvan emlékezetemben.

— De még az enyimben is, viszonzá Sancho. Hanem utolsó óráim legyen az, melyben valaha még egyszer elkészítem vagy megkóstolom, annyival is inkább, mert nem akarok olyan alkalomba keveredni, hogy szükségem legyen rá, sőt mind az öt érzékemmel óvni fogom magamat, hogy sem engem senki, sem én senkit meg ne sebesítsek. Hogy azonban újra a levegőbe ne röpitgessenek, erről egy szót sem szólok, mert az ilyen bal eset könnyen megtörténik ez emberen, s ha megtörténik, nem lehet mást tenni mint hogy az ember a vállát huzza össze, lehelletét fojtja vissza, szemeit hunyja be s repüljön a merre a sors és a lepedő akarják.

— Akkor te rossz keresztyén vagy, Sancho, mondá Dón Quijote e szavakat hallván, mert soha

sem felede a szenvedett sérelmeket; pedig jegyezd meg, nemes és nagy lelkeknek az a tulajdonságuk, hogy a kicsinységekkel nem szoktak törődni. Melyik lábadra sántultál meg, melyik bordád törött ketté, fejed hol szakadt be, hogy azt a tréfát még ma sem tudod felejteni? Mert ha a dolgot jól meggondoljuk, az csakugyan tréfa és mulatság volt, mert ha én ilyennek nem tekinteném, bizonynyal régen visszatértem volna már oda s éretted boszut állva több veszedelmet okoztam volna mint a görögök hajdan az elrablott Helenáért, ki ha a mi napjainkban élne, vagy az én Dulcineám élt volna az ő korában: biztosíthatom, nem lesz vala szépsége miatt oly híressé mint a milyenné lett.

Itt aztán mély sóhajt repíte a felhők felé.

Sancho pedig viszonzá:

— Ám maradjon hát tréfának, ha már nem tudjuk visszatorolni, de én tudom mi tréfa, mi nem, s tudom azt is, hogy soha sem feledi se az eszem, de még a hátam se. Erről azonban szót se többet; hanem igen kérem, mondja meg nagyságod, mit tegyünk ezzel az almásszürke paripával, mely olyanforma mint valami szürke szamár s melyet az a Martino hagyott itt, a kit nagyságod megszalasztott s a ki ugy neki is eredt a futamodásnak, hogy aligha fog ide valaha visszatérni; pedig szakáلامra mondom, az almásszürke jöt mutat.

— Sohasem szoktam kifosztani azokat, a kiket legyőzők, mondá Don Quijote, sem a lovagrend-

nek nem szokása, hogy az ilyenek lovát elvegyék, magokat gyalog hagyják, kivéve ha netalán a tusakodásban a győztes maga vesztette volna el paripáját; ebben az esetben igenis szabad elvennie a legyőzöttét, mint szabados csatának zsákmányát. Azért tehát, Sancho, hadd itt e lovat vagy szamarat, vagy mondd a mi- nek akarod, mert ha tulajdonosa meglátja, hogy eltávoztunk, majd visszajön érte.

— Isten a tanuságom, szeretném magammal vinni, mondá Sancho, vagy legalább is felcserélni az enyimmal melynél jobbnak nézem. Hej, de csak szigoru szükek is a lovagrend törvényei, ha még azt sem engedik meg, hogy szabad legyen szőrt szőrért adni, s csak azt tudnám, szabad-e hát legalább a nyeregszerszámot elcserélnem?

— Ebben nem vagyok egészen bizonyos, viszonzá Don Quijote, s a kétség esetében, addig a míg tökéletesebben értesülünk, megengedem, hogy elcseréld, azaz ha csakugyan rendkívül nagy szükséged van rá.

— Oly rendkívül nagy szükségem, viszonzá Sancho, hogyha a tulajdon magam személyét illetné, még akkor sem volna szükségesebb.

S ezzel, a nyert engedelem folytán, haladéktalanul végrehajtá a »mutatio capparum«-ot s rárakta saját szamarára amannak száz meg száz salangját, mely ezek által aztán négyszer-ötször oly csínossá lett.

Miután ez megtörtént, reggelizéshez láttak azon

maradékokból, melyekhez a teherhordó öszvér kifosztása által jutottak; szomjukat pedig a kallómalom patakjának vizével oltották, maga a malom iránt azonban a kiállott félelem folytán olyan ellen-szenvel viseltettek, hogy csak tekintetöket sem fordíták feléje. Mikor aztán haragjok és buskomorságuk lecsendesült, nyeregbe veték magokat, s a nélkül hogy valami határozott irányt tűznének ki magok elé (mert a kóbor lovagoknak az rendes szokásuk, hogy semmi bizonyos utat nem választanak) elindultak arra, a merre Rocinante kedve tartotta, mely maga után vont a mind gazdájáét, valamint a számárét is, mely hűséges ragaszkodással követé, bárhová vezette légyen; mind a mellett mégis az országutra jutottak ki s azon haladának tova minden meghatározott czél nélkül.

A mint tehát ekképen mennének, Sancho így szóla urához :

— Szabad lenne egy-két szót váltanom nagyságoddal? Mert, a mióta olyan szigoruan el vagyok tiltva a beszéd-től, azóta már négy-öt dolog is elrothadt a gyomromban, s lám megint van egy a nyelvem csucsán, pedig csakugyan nem szeretném ha ez is ott veszne.

— Mondd el, szólt Don Quijote, csakhogy röviden, mert az áradozás semmiben se kellemes.

— Elmondom tehát, señor, kezdé Sancho, hogy néhány napja folytonosan azt hányom-vetem már elmémben, mily kevés haszna és sükere van annak, ha

az ember ilyes kalandok után jár mint nagyságod, hogy keresztül- kasul bolyong e lakatlan pusztaságokon, a hol győzze bár le s végezze a legveszedelmesebb dolgokat, senki se látja, senki se tud róla s így aztán örök feledésbe merülnek azok, bármennyire másképp óhajtsa is nagyságod s bármennyire másra volnának e cselekedetek érdemesek. Annak okáért én azt gondolom, jobb lenne (ha ugyan nagyságod is helyesli) álljunk valami császárnak vagy más nagy fejedelemnek szolgálatába, a ki épen háborut visel s kinek táborában aztán nagyságod fényesen kitüntetheti személyes bátorságát, hatalmas erejét és még ezeknél is nagyobb értelmességét; ha majd az a főúr a kit szolgálunk, mind ezeket észre venné, kétségtelenül megjutalmazna mindegyikünket, kit-kit a maga érdeme szerint. Ott azután akad majd olyas ember is, a ki örök emlékezetnek okáért írásba foglalja nagyságod hős tetteit. Az enyimekről szólni sem akarok, minthogy ezek ugy se mennek túl a fegyvernökök viselt dolgainak határán; bár az igazat megvallva, ha a lovagrend életében szokás, hogy a fegyvernökök tetteit is feljegyezzék, az enyimek is többet érnek sem hogy a tollban felejtsek.

— Nem rossz a mit mondasz, Sancho, viszonzá Don Quijote, mielőtt azonban ez az idő elérkeznék, szükség hogy mintegy próba gyanánt szertejárjunk előbb a világon kalandok után, hogy egyik s másik diadalmas bevégzése által oly hirnévre tegyünk szert, hogy ha aztán egykor valami nagy uralkodó-

nak udvarában megjelenünk, a lovag már tetteiből legyen ismeretes, s mihelyt a gyermekek meglátják, hogy a város kapuján bevonult, azonnal kövessék, valamennyien fenhangon kiáltva: Ez a Nap vagy a Kigyó lovagja, vagy más egyéb jelvényé, mely alatt hős tetteit véghez vitte; ez az, így fognak szólani, a ki párviadalban legyőzte Broca Brunot, a roppant erejű óriást; ez, a ki feloldotta Perzsia nagy mame-lukját azon hosszú bűvös varázs alól, mely őt majdnem kilenczszáz esztendeig lekötve tartá. Így aztán hős tetteinek hire szájról szájra jár, s a gyermekek és a néptömeg harsogó zajára azon ország királya oda megy palotája ablakához, s mihelyt megpillantja a lovagot, felismeri fegyverzetéről vagy paizsának címeréről, s természetesen így szól: »Nosza fel, udvaromnak valamennyi lovagja, menjetek és fogadjátok a lovagságnak amott közelítő virágát.« Ezen parancsra aztán lesietnek valamennyien, a király maga is lejö egész a lépcsőzet közepéig, szorosán magához öleli, s arczára ejtett csókjával köszönti, azután rögtön karon fogva vezeti ő felségének a királynénak szobájába, hol a lovag ezt leányának, a királyi herczegnőnek társaságában találja, ki minden esetre a lehető legtökéletesebb szépség, minőhez hasonlót a föld kerekiségének nagy messze határán, a legszor-gosabb keresés mellett sem találhatni. Erre aztán abban a nyomban rögtön az történik, hogy a király-leány a lovagra pillant, a lovag viszont a király-leányra, s egyik a másiknak földön tuli, mennyei

lénynek látszik, s nem is sejtve hogyan, nem is tudva mikép, elég az hozzá, a szerelem kibonthatatlan hálójába kerülnek, s szívök kinnal telik meg, mert nem tudják hogyan válthatnának szót s hogyan fedezhetnék fel egymásnak gyötrelmeiket és érzelmöket. Innen aztán okvetetlenül a palota egyik gazdagon butorozott termébe kísérik a lovagot, s minekutána fegyverzetét leoldák, nagyértékü bibor köpenyt hoznak elé, hogy azt teritse magára; s ha szép volt pánczélosan, ép oly szép vagy még szebb a könnyed öltözetben. Este a királylyal, a királynéval és a királyi herczegkisasszonnyal vacsorál együtt, mikor soha sem veszi le szemét erről, s titkon, hogy a körülállók észre ne vegyék, rá-rá kacint, mit ez ép oly hirtelen viszonz, minthogy, a mint már említettem, igen elmés hajadon. Utóbb aztán felkelnek az asztaltól, s alig történik meg ez, egy rút kis törpe lép be a terem ajtaján, egy szép urhölgy kíséretében, ki két óriás között jó a törpe nyomán s egy igen régi bölcs azon jóslatát ismétli, hogy a ki e feladatnak megfelel, méltó, hogy a világ első lovagjának tartsák. A király azonnal parancsot ad az összes jelenlévőknek, hogy tegyenek kíséretet; azonban egyetlen egy sem látszik hajlandónak, a vendég lovagon kívül, a mi hirnevének nagy dicsőségére szolgál, s a királyi herczegnő egészen boldog s szerfölvött szerencsésnek és gazdagon jutalmazottnak érzi magát, hogy szerelmét ily fenkölt léleknek ajándékozá. S a mi a dologban a legfőbb: ezen király, vagy herczeg, vagy bármi más ilyes, igen

makacs háboruba van keveredve egy ép oly hatalmas fejedelemmel mint ő, s a vendég lovag megkéri (udvaránál töltött néhány nap után), engedné meg neki hadd álljon szolgálatába s hadd menjen az említett háboruba; a király nagy örömmel megadja ezen engedelmet, a lovag pedig e nagy kegyért hódolatteljesen kezet csókol neki; még ez éjjel bucsut vesz kedvesétől a királyi hercegnőtől, az ablakrostélyon át ama kertben, melyre a lányka hálószobája nyílik s hol már eddig is számos izben váltott szót vele mely alkalmakkor közbenjárójok és megbizottjok egy udvarhölgy vala, ki be a királyi hercegnő igen nagy bizodalmit helyezte. A lovag sóhajt, a lányka elájul, az udvarhölgy vizet hoz s nagyon aggódik, mert a hajnal közel van már, pedig urnője becsületének érdekében nem szeretné, ha felfedeznék. Végre a királyi hölgy magához jön, a rostélyon át kinyújtja fehér kezeckéit a lovagnak, ki ezer meg ezer csókot ejt azokra és könyeivel áztatja. Elhatározzák hogyan tudósítsák egymást jó vagy bal sorsukról, s a hercegnő kéri a lovagot, szabja kurtára távollétét a mennyire csak lehetséges; ez megígéri ezer esküvéssel, azután újra csókot ejt kezére s oly fájdalmasan vesz bucsut tőle hogy majdnem életébe kerül. Akkor aztán szobájába tér, leveti magát ágyára, de a válás okozta fájdalomtól nem tud elaludni; felkel nagyon korán, s megy hogy bucsut vegyen a királytól, a királynétól és a hercegnőtől. S miután a két előbbitől már elbucsuzott, azt mondják neki, hogy a királyi herceg

kisasszony gyengélkedik s nem fogadhat el látogatást. A lovag azt gondolja, hogy ezt az ő távozása okozza; s ez oly fájdalmat gerjeszt szívében, hogy kinjának majdnem szavakban ad kifejezést. A közbenjáró udvarhölgy azonban jelen van, jól megjegyez magának mindent s urnőjéhez megy és elmondja, ki könyes szemekkel fogadja, s azt mondja neki, kinjainak az az egyik legfőbbike, hogy nem tudja kicsoda ez az ő lovagja, vajon királyi sarj-e vagy sem? Az udvarhölgy biztosítja a hercegnőt, hogy ennyi udvariaság, nemesség és hősiség, mint az ő lovagjáé, csak királyi törzsnek előkelő sarjában egyesülhetnek. A gyötrődöt ezzel megvigasztalja, ki is erőt vesz magán, hogy szüléi semmi rosszat ne gyanítsanak, s harmadnapra már ismét megjelen nyilvánosan. A lovag pedig távozott már; küzd a csatában, legyőzi az ellenséges királyt, bevesz számos várost, diadalmas lesz sok viadalban, visszatér a királyi udvarba, találkozik a szokott helyen kedvesével, s megegyeznek hogy nőül kéri atyjától, szolgálatai jutalmának fejében. A király azonban nem akarja neki adni, minthogy nem tudja kicsoda; de a hercegnő, mind ennek daczára, vagy nőrablás vagy bármi más uton nejevé lesz, atyja pedig végre maga is igen nagy szerencséjének tartja, mert meggyőződik a felől, hogy e bizonyos lovag egy bizonyos királynak a gyermeke, kinek azonban országa nevét nem tudom, mert aligha van ott a térképen. Az apa meghal, örököse a hercegnő, s előbb semmint kettőt mondok, a lovag királylyá lesz. Ekkor

aztán azonnal hozzálát, hogy kegyadományokban részesítse fegyvernökét s mind azokat, valakik csak segítségére szolgáltak, hogy ily magas polczra emelkedhetett; fegyverhordozóját összeházasítja a királyi hercegnő valamelyik udvarhölgyével, kétségtelenül azzal, ki szerelmöknek közbenjárója volt, s a ki egyen előkelő herceg leánya.

— Török-szakad ugy legyen, mondá Sancho, de hiszem hogy ugy is lesz, s beteljesül minden az utolsó betűig oly igazán, mint a hogy nagyságodat a »Bus képü lovag«-nak hívják.

— Ne is kételkedjél, Sancho, viszonzá Don Quijote, mert ugyanily módon s ugyanily fokozatban a mint elbeszéltem, így lesznek és így lettek a kóbor lovagok királyokká és császárokká. Most csak azt kell tudnunk, melyik keresztyén vagy melyik pogány király visel háborut s melyiknek van szép leánya. Erre azonban elég idő még gondolni, mert a mint már említettem, előbb másféleképen kell híresekké lennünk, mielőtt valamely udvarnál megjelenhetnénk. Van azonban még egy más hiány is: mert feltéve, hogy van olyan király ki háborut visel s van szép leánya is, viszont én olyan hirre tudnék szert tenni mely kihatna mind az egész világra: azt az egyet nem tudom csak, hogyan lehetne kisütni, hogy én valami királyi törzsnek egyenes sarjadéka vagy legalább is valami császárnak mellékágu rokona legyek. Mert a király nem akarja majd nekem adni leányát, a mig erről mindenek előtt meg nem győződik, bár-

mily érdemessé tegyenek is hős tetteim. Így tehát félek, ezen hiány kockáztatni fogja azt, a mit hős karom méltóképen megérdemel. Igaz ugyan, jó nevű családból származom, van tulajdon fekvő birtokom és ötszáz sueldo évi jövedelmem; s nem lehetetlen, hogy azon bölcs ki történetemet megirandja, oly pontosan kimutatja rokonságomat és származásomat, hogy azon veszem magam észre csakugyan, valami királynak ötöd vagy hatod unokája vagyok. Mert tudnod kell, Sancho, e világon kétféle neme van a családi származásoknak: az egyik család fejedelmektől s uralkodóktól veszi eredetét, azonban időről időre mindinkább megfogyatkozott, míg utoljára egyetlen pontban végződik mint valami piramis; míg egy másik család a köz népből származott s fokról fokra emelkedik, míg végre egészen nagy urrá; lesz s kettejük között csak az a különbség, hogy az egyik nem az már a mi volt, a másik pedig már az a mi nem volt. S meglehet, ha az ember nagyon utána járna, ki lehetne mutatni, hogy én is nagy és előkelő családból származom, melylyel leendő ipam, s legyen bármely ország királya, teljesen beérheti. S ha nem: a királyi hercegnő oly szerelmes lesz belém, hogy atyjának ellenére is férjévé s urává fog választani, bár azt tudná is rólam egész világosan, hogy vízholdó fia vagyok. Vagy ha ez sem, akkor az áll be, hogy elrablom s magammal viszem a hová kedvem tartja, míg az idő vagy a halál majd csak véget vetnek szüléi haragjának.

— Akkor aztán az is beáll, mondá Sancho, mit a gonosz ficzkók tartanak: »Ne kérd azt kegyelemből a mit elvihetsz erőszakkal,« vagy, a mint még inkább lehetne mondani: »Jobb rabolni mint koldulni.« Azt akarom mondani, ha az a király, nagyságod ipa ura, nem szándékoznék oda adni nagyságodnak az én kegyelmes asszonyomat a királyleányt: nem marad egyéb hátra mint, a hogy nagyságod is mondja, el-rabolni és odább állni vele. Hanem, a mi a leggonoszabb az egészben, az, hogy a mig a békesség beáll s a királyságba nyugodtan bele lehet ülni, addig a szegény fegyvernöknek felkopik az álla a várva várt kegyajándékok reménye mellett, ha ugyan a közbenjáró udvarhölgy, ki majd nejevé lesz, vele nem megy a királyleánynyal s nem osztja meg a fegyvernökkel bal sorsát, mig az ég aztán jobbat rendel: mert gazdája, ugy hiszem, minden késedelem nélkül törvényes hitvesévé teheti.

— E jogától senki meg nem foszthatja, mondá Don Quijote.

— Egyébiránt, akárhogy legyen is, viszonzá Sancho, legjobb lesz, ha mi isten kegyelmére bizzuk magunkat s hagyjuk menni a sorsot a mint ő akarja.

— Isten adja, mondá Don Quijote, hogy minden ugy történjék a mint én óhajtom s a mint neked, Sancho, szükséges. Silány pedig maradjon, ki magát silánynak tartja.

— Maradjon az isten adta! mondá Sancho,

en régi keresztyén vagyok, s ez elegendő hogy gróffá lehessek.

— Sőt több az elégnél, viszonzá Don Quijote, de még az se lenne baj, ha olyan nem volnál is: mert ha én király leszek, tetszésem szerint nemessé tehetlek, a nélkül hogy a nemességet megvásárolj vagy bármivel is megszolgáld. Mert ha én gróffá teszek, bizvást lovagnak tekintheted magadat, mondjon a világ a mit akar, s hitemre mondom, méltóságos urnak fognak czimezni, essék bármily nehezökre is.

— S itt a nyakam, mondá Sancho, ha én fen nem tudom tartani méltatlanságomat.

— Méltóságodat, javítá ki gazdája, így kell mondanod, s nem méltatlanságodat.

— Legyen hát úgy, felelé Sancho, csak azt akartam mondani, hogy én igen jól beletalálom magamat: mert lelkemre mondom, igaz, hogy a mikor egyszer egy szerzetnél cselédkedtem, az inasruha olyan jól állt testemen, hogy minden ember azt mondá: méltó volnék rá, hogy a szerzetnek főnöke legyek. Hátha még hercegi palástot akasztok magamra. vagy aranyat és igaz gyöngyöt visélek, mint valami külföldi gróf? Nem mondok sokat, de azt hiszem, száz mérföldről is eljönnek csodámra.

— Bizonyára jól fogsz mutatkozni, jegyzé meg Don Quijote, de minden esetre szükséges lesz, hogy akkor aztán gyakrabban borotválkozzál: mert ha szakálad akkor is ilyen rendetlen, tüskés és kóczos lesz, s ha legalább is minden másod nap nem borot-

válkozol, egy puskalövésnyiről is rád ismernék hogy mi fán termettél.

— Ahhoz egyéb se kell, mondá Sancho, csak egy házi borbélyt tartok magamnak; s ha épen szükség, magam után járatom, mint valami grande*) a lovását.

— S honnan tudod te, kérdé Don Quijote, hogy a grandek lovászokat szoktak magok után járatni?

— Meg tudom mondani, felele Sancho: a mult években egy hónapot töltöttem az udvarnál, s ott láttam, hogy a mint egy igen kicsiny uraság kilovagolt, kiről azt mondák, hogy az igen nagy ur, egy lovas ember úgy követte nyomról nyomra minden fordulónál mintha csak a farka volna. Kérdezőködtem aztán, miért nem csatlakozik ez az ember amannak oldalához, s miért hogy mindig csak mögötte jár? Azt felelték rá: ez amannak lovása, a grandeknek pedig az a szokásuk, hogy ilyeneket hordjanak magok után. Ez idő óta oly jól megtartottam magamnak, hogy soha el nem feledem.

— Be kell vallanom, hogy igazad van, mondá Don Quijote, s ám legyen neked tehát házi borbélyod; a szokások csakugyan nem támadnak valamennyien egyszerre, sem pedig nem egyszerre jönnek divatba; ám légy tehát te az első gróf, ki mögött borbély jár; s igaz az is, hogy nagyobb bizalommal

*) Spanyol főnemes.

kell viseltetnünk az iránt a ki szakálunkat vágja, mint az iránt a ki lovunkat nyergeli.

— A borbély hadd maradjon az én gondom, mondá Sancho, nagyságodé pedig az, hogy királylya legyen s gróffá tegyen engemet.

— Ez is meglesz, viszonzá Don Quijote, s midőn szemeit felvetné, azt látta, a mit majd elmondunk a következő fejezetben.

XXII. FEJEZET.

Hogyan adta vissza Don Quijote számos szerencsétlennek szabadságát, a kiket erőnek erejével oda vittek, hová menni nem akarának.

Cide Hamete Benengeli, manchai aráb író ugy folytatja tovább e fontos, fellengző, körülményes, gyengéd és elmés történetet, hogy a midőn a hírneves Don Quijote de la Mancha és fegyvernöke Sancho Panza azon szavakat váltanák egymással, melyekről a 21-dik fejezet végén emlékeztünk : Don Quijote felveté szemeit s azt látta, hogy azon az uton a merre ők mentek, mintegy tizenkét ember jött gyalog, nyakukon egy hosszú lánczezal oly szorosán egymáshoz fűzve mint valami olvasó szemei s mindnyájan kézbilincscsel valának terhelve. Kiséret gyanánt két férfi jött velök lóháton, kettő pedig gyalog. A lovasok fegyvere puska volt, a gyalogoké pedig dárda és kard ; mikor Sancho Panza megpillantá e csoportot, így szóla :

— Ezek gályarabok, kiket a király kényszer-
munkára ítelt, s viszik őket a gályákra.

— Kényszermunkára ítelve? kérdé Don Quijote, s vajon lehetséges, hogy a király valakit kényszerítsen?

— Azt nem állítom, viszonzá Sancho, hanem ezeket az embereket gonosz tetteikért arra ítelték, hogy a királyt a gályákon akarva nem akarva is szolgálják.

— Már akárhogy legyen, mondá Don Quijote, de ezen embereket erőszakosan viszik s nem szabad tetszésök szerint.

— Természetes, viszonzá Sancho.

— Így tehát, folytatá gazdája, a legkinálkozóbb alkalom táruul itt fel előttem, hogy hivatásomat gyakoroljam, a kényszert megtörjem s a nyomorultakat segítsen és gyámolítsam.

— De gondolja meg nagyságod, mondá Sancho hogy az igazság, mely maga a király, az ilyes népesség ellen sem erőszakot sem bántalmazást nem követ el, hanem őket gonosz tetteikért méltóképen bünteti.

E közben a gályarabok csoportja oda érkezék s Don Quijote udvarias szavakkal kérte fel a kisérőket, mondanák meg és értesitenék őt azon ok vagy okok felől, miért viszik ezen embereket s miért ily módon magokkal.

A lovas örök egyike azt felelte: ezek gályarabok, a király hatalmába jutottak, kiket ők a gályákra

visznek s a kik felől se nem akar se nem tud egyebet mondani.

— Én azonban, viszonzá Don Quijote, mind-egyiktől magától szeretném meghallani részletesen mi okozta ezen szerencsétlenségöket.

A mondottakhoz még több s oly illedelmes szavakat csatolt, a kísérőket kivánsága beteljesítésére indítandó, hogy a másik lovas ör így válaszolt :

— Itt van ugyan nálunk mind ezen gazembereknek bünrovása és ítélete, azonban nincs időnk hogy azokat előkeressük és elolvassuk ; hanem lépjen közelebb nagyságod, s kérdezze meg őket magokat, ők majd elmondják mind azt, ha akarják ; egyébiránt hiszem hogy megteszik, mert az ilyen csőcselék ép oly kész a gonoszságot elkövetni mint el is beszélni.

Ezen engedelem folytán, melyet azonban Don Quijote maga vett volna magának ha meg nem kapja is, közelebb léptetett a csoporthoz, s mindjárt a legelsőhez azon kérdést intézé, mit követett el, hogy ily szomorú sorsra jutott. Ez azt felelte : mert szerelmes volt.

— Csupán ezért ? kérdé Don Quijote, hiszen ha a szerelmeseket rabokul viszik a gályákra, akkor már én is régen ott emelgetném az evező lapátot.

— Nem olyan szerelem ez mint nagyságod gondolja, mondá a gályarab, mert én egy fehérruhás kosár iránt gerjedtem szerelemre, s oly hevesen magamhoz szőritottam, hogy még most se bocsátottam

vólna el ha az igazságszolgáltatás erővel el nem veszi tőlem. Tetten kaptak, a kinpadra se volt szükség, az ítéletet kimondták, százat kaptam a hátamra s hozzá még három esztendő t a gurápán, ezzel aztán tisztába jött minden.

— Mi az a gurapa? kérdé Don Quijote.

— A gurapa azt teszi hogy gálya, viszonzá a fegyencz, ki mintegy huszonnégyszáz éves síheder lehetett s magát piedra-hitai születésűnek vallotta.

Hasonló kérdést intéze Don Quijote a másodikhoz is, ki azonban egy hangot se felelt, hanem szomorú és buskomor maradt; az első azonban így szólt helyette :

— Ez, señor, kanári madár; más szavakkal énekművész.

— Hogyan? ismétlé Don Quijote, hát az énekművészeket is a gályákra szokás vinni?

— Igen, señor, viszonzá a gályarab, mert nincs gonoszabb mint ha az ember kinjában énekel.

— Sőt ellenkezőleg, mondá Don Quijote, én azt hallottam: »dalra kelni annyi mint a kint levérni.«

— Itt egészen megfordítva áll a dolog, folytatá a fegyencz, mert a ki egyszer énekel, sirnia kell az egész életen keresztül.

— Ezt nem értem, mondá Don Quijote.

Az örök egyike azonban ekkép világosítá fel:

— Kinjában énekelni, ennél az istentelen népégnél annyit jelent, lovag ur, mint a kinpadon val-

lani. Ezt a bűnöst is kinpadra vonták, s ott bevallotta gonosz tettét, tudniillik azt hogy lókötő volt, va gy is más szavakkal : barmokat lopott; s minthogy maga is bevallotta, hat esztendei gályarabságra ítélték, ráadásul pedig kétszáz botütésre, a mit már a hátán is hord; egyébiránt azért oly hallgatag és szomoru folytonosan, mert ez a többi zsvány a kik itt vele mennek s ott is maradnak, nem hagynak békét neki, hanem folytonosan csufolják és gyalázzák hogy valott s nem volt elég szilárdsága nem-et mondani: mert ezek azt tartják, hogy az ugy-ban épen annyi betü van mint a nem-ben, s hogy igen szerencsés az olyan gonosztévő a kinek élete vagy halála saját nyelvétől függ, nem pedig a tanuk és bizonyságoktól, s a mi engem illet, én azt hiszem ebben az egyben nagyon nem is tévednek.

— Magam is ugy gondolom, viszonzá Don Quijote; aztán oda ment a harmadikhoz s ugyan azt kérdé ettől is mit az elébbiektől, a ki aztán egész készséggel s nagy hetykeséggel így válaszolt:

— Én öt esztendei látogatásra megyek Gurapa asszonysághoz, mert tiz aranyom hiányzott.

— Szives örömmel adnék huszat is, mondá Don Quijote, hogy ebből a nyomorusághól megszabadítsalak.

— Ez épen olyan lenne, mondá a gályarab, mint ha valakinek a sik tengeren pénze volna ugyan, hanem mellette éhen halna, mert sehol semmi enni valót nem vehet. Ugy értem, hogy ha az a husz

arany, melyet nagyságod ajánl, annak idejében kezemen lett volna : megkentem volna az irnok tollát, s a prokátorok elméjét úgy megélesítettem volna, hogy ma ott lennék Toledóban a Zocodover piac közepén s nem itt ezen az uton, pórásra kötve mint valami kopó. Egyébiránt jó az isten; tőrjünk, s ezzel vége.

Don Quijote aztán oda ment a negyedikhez, egy igen tisztos arcú férfiúhoz, kinek fehér szakála egészen a mellére folyt alá s ki a midőn a kérdést hallaná, mi hozta ide : sirva fakadt és egyetlen hanggal se válaszolt; az ötödik elítelt azonban így szóla helyette :

— Ez a tisztos férfiú négy esztendőre megy a gályákra, miután a szokott lovaglást a pomparuhában megtette.

— Ez, ha jól tudom, annyit jelent, jegyzé meg Sancho Panza, hogy a szégyenbitőhöz volt kötve.

— Ugy van, viszonzá a gályarab, s azért ítélték el, mert fülkereskedő volt, a mi mellett aztán az egész testet is eladogatta. Más szavakkal azt akarom mondani, hogy ez a lovag kerítő volt, azonkívül mellesleg boszorkánysággal is foglalkozott.

— Csak ezt a boszorkányságot ne kellett volna hozzá tenni, mondá Don Quijote, mert a mi magát tisztán csak a kerítőséget illeti, ezért nem kellett volna gályarabságra ítélni, hanem inkább a gályarabok fejévé és parancsnokává tenni, mert a kerítőség nem csekélység, hanem olyasmi a mit okos emberekre

kellene bizni, s igen szükséges minden jól rendezett társadalomban. Ezt csak jó családból származott embereknek volna szabad gyakorolniok, s még az ilyenek fölött is felvigyázókat és utánlátókat kellene tartani mint más egyéb hivatal fölött, s számukat úgy megszabni s nyilván tartani mint a kalmárokét a tőzsdén. Igy aztán sok bajnak elejét lehetne venni, mik különben épen azon okból származnak, hogy ezen hivatalt és foglalkozást balgatag, értelmetlen népség gyakorolja, többé kevésbé silány asszonyok, éretlen tapasztalatlan ficzkók és sihederek, kik a legszükségesebb esetben s valahányszor valami ügyesség kívántatnék, csak a szájokat tátják s azt se tudják melyik a jobb kezök. Bővebben is tudnék erről szólani, s okát tudnám adni, miért kellene a jól rendezett társaságban ezen oly szükséges hivatalra az embereket jobban megválasztani; ez a hely azonban erre nem alkalmas. Majd elmondom egyszer mind ezt olyanoknak, kik a bajon segíthetnek. Most csak azt jegyzem meg, hogy ezen fehér hajszálak és e tisztos arcz láttára, melyek a keritőség miatt jutottak ily kinos sorsra, oly szánakozás fogott el, hogy a boszorkányosság rá adásáról egészen megfélekedtem, habár azt is tudom, hogy e világon olyan boszorkányosság nem létezik, mely, mint némely tudatlan ember gondolja, képes volna kényszerítőleg hatni az akaratra: mert a mi akaratunk szabad, és nincs sem fű sem varázslat, mely azt kényszeríthesse. Az a mit egyik-másik esztelen banya s vakmerő csaló megte-

het, mindössze is abból áll, hogy kotyvadékokat és mérgeket kevernek, melyekkel az embereket bolondítják, s azt hitetik el másokkal hogy nekik van hatalmok ezt vagy amazt szeretésre gerjeszteni, holott pedig, a mint már említettem, az akaratot nem lehet kényszeríteni.

— Valóban ugy van, mondá a jó öreg, s a boszorkányosságban én csakugyan nem is vagyok hibás, hanem a mi a kerítőséget illeti, azt, az igaz, nem tagadhatom. Én azonban azt gondoltam, senkinek sem teszek ezzel rosszat, s egyedüli szándékom az volt, hogy mind a világ örvendezzék s éljen békében és nyugalomban minden czivakodás és gyötrődés nélkül. De ez a jó szándék mit se használt, s most már mennem kell oda a honnan többé sohasem fogok visszatérni, mert nagyon rám sulyosodtak az évek és az a hujy-baj mely egy perczig sem hágy nyugodnom.

Ezzel aztán újra sirva fakadt mint előbb, s ugy meghatotta Sanchot, hogy ez kebeléből egy négyes reált vont elő s oda adta neki alamizsnakép.

Don Quijote megint tovább haladt s egy másiktól kérdezte mi bünt tett? Ez pedig az előbbinél nem kisebb, sőt sokkal nagyobb vidámsággal így szóla

— Én annak következtében megyek, mert tulságba vittem a tréfát két unokahúgommal s még két más leány testvérrel, kik azonban nem az én hűgaim voltak; végre is annyi tréfát üztem valamenyivel, hogy e tréfából rokonságom ugy összebonyolódott, hogy nincs az a tudós, e ki ezt le tudná gom-

bolyítani. Mind ezt bebizonyíták előttem; a pártfogás hiányzott, pénzem nem volt, s közel voltam hozzá hogy a földet kirántsák a lábam alól; e helyett azonban még is csak hat esztendei gályarabságot kaptam, ebbe bele nyugodtam, ez bűnöm büntetése; én fiatal vagyok, s ha élek, meg nem halok, még minden jóra fordulhat. Ha nagyságod, kóbor lovag ur, segíteni akarja valamivel ezeket a szegény ördögöket, isten egykor megfizet érte az égben, mi pedig itt alant a földön imádkozni fogunk az istenhez nagyságod életéért és boldogságáért, hogy legyen az oly hosszú s oly teljes mint nemes külsője megérdemli.

Ezt tanulóknak mutatta öltözete, s az örök egyike azt mondá róla, igen nagy fecsegő, de nem épen rossz diák.

Legvégül, valamennyi után, egy körülbelül harmincz éves, igen jó külsejű ember jött, azonban annyira kancsal, hogy egyik szeme mindig a másikra tekintett. Bilincsei némileg különböztek a többiekétől, a mennyiben oly hosszú lánczot viselt lábain, hogy az egész testét átérte, azon kívül két vas gyűrű volt a nyakán, melyek egyike a lánczczal állott összekötetésben, a másik pedig egy ugynevezett »felnézz barátom,« melyről vas rud nyult alá egész övig, két bilincsből végződő, melyekbe kezei nagy lakattal valónak beleszorítva, úgy hogy sem kezeit szájához nem emelheté, sem fejét kezeihez alá nem hajthatá.

Don Quijote kérdést intézett, miért van ez az ember sokkal jobban meglánczolva a többieknél? Az

egyik őr pedig azt válaszolá: azért, mert ennek egy-magának több bűne van mint a többieknek összevéve, s mert ez oly vakmerő, agyafurt ficzkó, hogy bárha így viszik is fogva, tartanak tőle, hogy mégis megszökik.

— Mily bünt követhetett el tehát? kérdé Don Quijote, hogy még sem bűnhődik egyébbel mint a gályarabsággal?

— Tíz évre megy oda, viszonzá az őr, a mi annyi mint polgári halál. Szükségtelen egyebet tudni róla mint hogy ez a jó ember az a hires Gines de Pasamonte, vagy is más néven Ginesillo de Parapilla.

— Biztos ur, vágott közbe a gályarab, kikérem magamnak a tulajdon és keresztnevek elcsufítását. Az én nevem Gines, de nem Ginesillo, családomé pedig Pasamonte, s nem Parapilla mint ön mondja. Seperjen csak mindenki előbb a maga háza előtt, ez is elég dolgot ád.

— Csak ne oly fenhangon, országos gazember! förmedt rá a biztos, mert majd akarata ellenére is elhallgattatom.

— Ugy látszik, viszonzá a gályarab, az ember csakugyan kénytelen oda menni a hová az isten akarja; de jöhet idő, hogy megértsi még valaki, vajon engemet Ginesillo de Parapillanak hívnak-e vagy sem?

— S hát nem annak hívnak-e, semmirekellő? kérdé az őr.

— Igen, annak hívnak, viszonzá Gines, hanem

lesz rá gondom, hogy ne hívjanak annak, akárhogy történjék is. Most pedig, lovag ur, ha valamivel meg akar segíteni bennünket, adja ide, s azután menjen isten hírével, mert valóban unalmas már hogy ennyit füteti más emberek élettörténetét. Ha pedig az enyimet ismerni akarja, tudja meg hogy én Gines de Pasamonte vagyok, kinek életét e tulajdon ujjaim irták meg.

— Az igaz, mondá a biztos, csakugyan leírta élettörténetét, úgy hogy jobban már kívánni se lehet, s elzálogosította a börtönben kétszáz realért.

— S ki is szándékozik váltani, mondá Gines, ha kétszáz aranyért volna is elzálogosítva.

— S oly jó talán? kérdé Don Quijote.

— Oly jó, viszonzá Gines, hogy Lazarillo de Tormes s minden ilyenmü történetek, melyeket eddigelé irtak vagy ezután irni fognak, elbujhatnak mellette. S mondhatom nagyságodnak, igaz történet az egész, s pedig oly elmés, oly mulattató igaz történet, hogy a költötteket nem is lehet hozzá hasonlítani.

— S mi a czime azon könyvnek? kérdé Don Quijote.

— Gines de Pasamonte élete, viszonzá ő maga.

— S be is van végezve? kérdé Don Quijote.

— Hogyan lehetne bevégezve, szolt amaz, mikor még életemnek nincs vége. Annyi van megírva, a mi születésemtől fogva történt velem egész azon pontig, midőn legutoljára gályarabságra vittek.

— Tehát máskor is voltál már a gályákon? kérde Don Quijote.

— Isten és a király szolgálatára ezelőtt is voltam már négy esztendeig, s tudom már milyen ízű a kétszersült és a korbács *), viszonzá Gines, s nem is bánom valami nagyon, hogy oda megyek, ott legalább lesz alkalmas helyem, hogy könyvemet bevégezzem, mert még igen sok a megírni valóm, pedig a spanyolországi gályákon több nyugta van az embernek mint a mennyi szükséges, habár nekem az íráshoz nem is kell sok nyugalom, minthogy a mit írni akarok, mind azt könyv nélkül tudom.

— Ugy látszik ügyes ficzkó vagy, mondá Don Quijote.

— És boldogtalan, viszonzá Gines, mert a szerencsétlenség rendszeren a jeles tehetségeket szokta üldözni.

— Üldözi bizony a gazembereket! mondá a biztos.

— Mondottam már, biztos ur, szóla Gines, ne sértegessen: mert az urak nem azért adták önnek e palczát, hogy minket itt menő szegényeket bántalmazzon, hanem hogy vezessen és vigyen oda bennünket, a hová ő felsége parancsolja. S ha nem, istenemre! De elég, lesz még a mi lemossa azt a foltot melyet a kocsmában kaptunk; addig pedig

*) Corbacho, szórul szóra: ökör-ideg; ezzel szokták a rabszolgákat korbácsolni.

hallgasson mindenki, tegyen jót, beszéljen még jobbat, s most előre, mert csakugyan elég már a csevegéshöl.

A biztos pálcáját emelé hogy ezzel válaszoljon Pasamonte fenyegetőzésére; Don Quijote azonban közbe lépett s kérte ne bántsa, mert a kinek kezei így meg vannak kötözve, annak nem lehet rossz néven venni, ha a nyelvét valamennyire megoldja.

Azután a lánczra fűzöttekhez így szóla:

— Mind abból, a mit töletek hallottam, kedves testvéreim, azt vettem ki, hogy ámbár büneitekért fenytettek: azon büntetést, melyet ki kell állnotok, nem szivesen szenveditek s igen kedvetlenül és akaratotok ellenére mentek oda, a hová rendelték; s nem lehetetlen, hogy az a kislelkűség, melyet ez a kinpadon tanusított, a pénzhiány amannál, a pártfogás hiánya, nélkülözése a harmadiknál, s végre a birónak ferde itélete volt az oka minden veszedelmeteknek, s csak is így jártatok ily szerencsétlenül, holott különben a ti részeteken volt az igazság. Minden oly világosan áll immár lelkem előtt, hogy azt sugallja, arra int, sőt arra kényszerít, hogy az irányotokban tanusítandó példa által bizonyítsam be, mi végre küldött a menny engem e világra, s miért álltam én azon lovagrendbe a melybe álltam, s miért esküvém meg arra hogy segítségökre keljek a szükségben lévőknek s a nagyok által elnyomottaknak. Minthogy azonban tudom, az okosságnak az az egyik szabálya, hogy a mit jó móddal el lehet érni, ne akarjuk elérni gonosz módon: én kérni szándékozom ezen őrző és

biztos urakat, legyenek oly szivesek s oldjanak fel benneteket és hagyjanak menni békével; a király nem fog hiányt látni olyanokban a kik készebbek szolgálatába állani, azt pedig nagy keménységnek tartom, hogy rabokká tegyük azokat, kiket isten és a természet szabadokká alkottak. S mi több, tisztelt őrizők, tevé hozzá Don Quijote, ezek a szegény emberek ti ellenetek semmi rosszat el nem követtek. Maga feleljen mindenki a maga büneért; van isten a mennyben a ki nem hagyja a rosszat büntetlenül, a jót jutalmazatlanul, az pedig épen nem illik, hogy tisztességes emberek, hóhérai legyenek más oly felebarátaiknak kik ő ellenök semmit nem vétettek. Ezt egész tisztelettel és szelídséggel kérem, s hogy, ha beteljesítitek, legyen miért köszönetet mondhatnom. Ha azonban jó szántotokból meg nem teszitek: ez a dárda s ezen kard, karomnak hatalmával, erőszakkal fog rá kényszeríteni benneteket.

— Csókolni való ostobaság! viszonzá a biztos, igazán jó tréfa, melylyel uraságod fecsegése végződik, azt kívánni, hogy a király fegyenczeit szabadon bocsássuk. Mintha bizony hatalmunkban állna elbocsátani őket, vagy hatalmában önnek, hogy nekünk ezt parancsolja. Menjen az ur isten hírével a maga útján, s igazítsa helyre fején ezt a borbély-tányért és ne keresse a háromlábú kacska-macskát.

— Te magad vagy a kacska, meg a macska, te csacska! kiálta fel Don Quijote, s a szót nyomban tett követte, a mennyiben oly gyorsasággal rohanta

meg amaszt, mielőtt a megtámadottnak ideje lett volna védelmi állásba helyezkedni, már akkor Don Quijote, gonosz sebet ejtve rajt, dárdájával a földre taszította.

Szerencséjére egészen jól szemelte ki ellenfelét, mert ez volt az, ki puskát hozott magával. A többi örök alig tudtak hová lenni meglepetésökben e váratlan támadásra; mikor azonban magokhoz jöttek, a lovasok kardot rántának, a gyalogok dárdát szögeztek, s rárohantak Don Quijotera, ki teljesen nyugodtan várta be őket, s bizonyára nagyon pórul jár vala, ha a gályarabok, látván a szabadulásra kínálkozó alkalmat, ezt meg nem ragadják, széttörve az őket összefűző bilincseket. A nagy zürzavarban az örök majd a fegyenczekhez szaladtak, kik bilincseiket oldozák, majd Don Quijotera rohantak, ki őket ostromlá, s így aztán semmi czélszerűt nem végeztek.

Sancho a maga részéről Gines de Pasamontenak segített az oldozkodásban, ki azután a legelső is volt ki szabadon és minden akadály nélkül állt a mezőn, s azonnal rárohanva a földre terített biztosra, ettől elvette kardját és puskáját, mely utóbbit majd az egyik majd a másik örré emelve, azonban egyikre sem sűtve el, a térséget csakhamar megtisztította az öröktől, kik futamodásban kerestek menekvést, részint Pasamonte puskája, részint azon közápor elől, melyet a már szabadokká lett gályarabok feléjük zúdítottak. Sanchot nagyon elszomorítá ez a dolog, mert úgy vélte, hogy a megfutamodottak azonnal feljelentik az

esetet a Santa Hermandad-nak, mely a félrevert harangok jeladására azonnal keresésére kél majd a fegyenczeknek; közölte is urával ezen aggodalmát, s kérve kérte álljanak ismét rögtön odább s rejtőzzenek el a közel lévő hegyes vadon sűrűjébe.

— Jó, jó, mondá Don Quijote, de én tudom, hogy most mit kell cselekedni.

S ezzel magához hívta a gályarabokat valamennyit, kik már szerteszét csapongtak miután a biztost egész bőrig kifosztották; most azonban visszatérvén, körül fogták Don Quijotét, megtudandók mi a kívánsága?

Ez pedig így szólott:

— Tisztos rendü emberekhez az illik hogy hálások legyenek az elvett jótéteményekért, míg a hálátlanság azon bűnök egyike melyek istent leginkább sértik. Ezt pedig azért mondom, uraim, mert saját szemetekkel tapasztalhatátok, mit köszönhetek énnekem. Jó tettem díjául azt kívánom, sőt azt rendellem: vegyétek föl e lánczokat, melyektől nyakatokat megszabadítam, s induljatok rögtön Toboso városába s jelentkezzetek ott Dulcinea del Toboso urhölgy előtt, s mondjátok meg néki hogy az ő lovagja, a Bús képü köszönti őt; azután pontról pontra beszéljétek el mind azt mi e híres kaland alkalmával történt, míg az oly forrón óhajtott szabadságot visszanyertétek. Ha ezt megtettétek, akkor aztán mehettek a merre kedvetek tartja.

A gályarabok nevében Gines de Pasamonte felelt ekképen:

— A mit nekünk nagyságod, a mi urunk és szabadítónk parancsol, azt teljes és tökéletes lehetlenség betölteni, mert mi csoportosan nem járhatunk az utakon, hanem csak egyenkint, magánosan, s akkor is kiki arra a merre néki legczélszerűbbnek látszik, és ha kell, be egész a földnek gyomrába, hogy a Santa Hermandad meg ne találja, mely, két-ség kívül, azonnal utnak ered a mi keresésünkre. A mit nagyságod cseleketik, s igen helyes is lesz ha megcselekszi, ez az hogy ama hódolatot és megjelenést Dulcinea del Toboso urhölgy előtt, fordítsa át egy bizonyos számú ave-máriára és hiszek-egyre, melyeket mi nagyságod lelke üdvösségeért mondani fogunk, mint a mit el lehet végezni mind éjjel, mind nappal, futva vagy pihenve, békében mint háborúban. Azonban azt gondolni, hogy mi készek leszünk visszatérni az egyiptomi husos fazokakhoz vagyis más szavakkal, lánczainkat felvéve Toboso felé utra kelni: ez annyi volna mint azt hinni hogy most éjszaka van, holott nem mult még reggeli tíz óra, s ezt kérni tőlünk annyi mint körtvélyt kívánni a szilfától.

— Akkor hát esküszöm, kiálta fel Don Quijote már haragra lobbanva, te silány fattyu, Don Ginesillo de Paropillo, vagy mi is a neved, hogy te magad fogsz menni. lábaid közé vont farkkal s nyakadon minden lánczoddal.

A különben sem valami nagyon türelmes ter-

mészetü Pasamonte (ki egyébiránt már előbb is látta hogy Don Quijote elméje nem tökéletes, mint a ki képes volt oly balgatagságra hogy az ő szabadon bocsátásukat kérje) ily sérelmes módon támadtatván meg, egyet kacsintott társaira, mire ezek szanaszét oszolva oly közáport zúditának Don Quijotera, hogy ha még annyi keze volt volna is, nem vala képes magát paizsával eléggé védelmezni; a szegény Rocinante pedig oly kevéssé hederite a sarkantyura, mintha valóságos érczből öntött ló volna. Sanchó a szamar mögé vonult s ezzel védte magát a közápor ellen mely mindkettejökre alá omlott.

Don Quijote sehogyse tudta magát úgy elpaizsozni, hogy mit én tudom hány meg hány kavics ne üsse oldalba, s pedig oly erősen hogy végre is a földre terült. Alighogy leesett, a tanuló mindjárt ott termett nála, lekapta fejről a réz tányért s három-négyszer jól hátha vágta vele, ugyan annyiszor a földre sujtá azt, minek folytán majdnem darabbá tört.

Megfosztották felöltőjétől melyet a pánczél fölött szokott viselni, s lehúzták volna még a nadrágját is, ha a lábpánczél meg nem akadályoztatja.

Sanchótól elvették szürét s majdnem egy ingre vetköztették; minek utána pedig a hadi zsákmányt egymás közt felosztották, ment kiki a maga útján, sokkal nagyobb gondja levén arra hogyan rejtőzhetik el a rettegett Santa Hermandad elől, semmint arra hogy lánczaikat felvegyék s Dulcinea del Toboso urhölgy elé menjenek tisztelkedni.

Csupán a szamár és Rocinante, Sancho és Don Quijote maradtak ott a harczmezőn: a szamár lekonyított fejjel, elgondolkozva, néha-néha egyet legyintve fülével, mintha úgy vélné hogy nincs vége még a köviharnak, mely előbb fülei körül süvöltött; Rocinante ura mellett feküdt elnyulva, minthogy az egyik köcsapás őt is földre terítette; Sancho egy ingben a Santa Hermandadtól remegve; Don Quijote pedig magán kívül a harag miatt, hogy épen azok bántak véle ily rutul kiket oly nagy jótéteményben részesített.

XXIII. FEJEZET.

A mi a hírneves Don Quijoteval a Sierra Morenában történt, a mi egyike a legrendkívülibb kalandoknak melyek ez igaz történetben foglaltatnak.

Mikor Don Quijote látná, hogy vele ily rutul bántak, ezen szavakkal fordult fegyvernökéhez:

— Mindig azt hallottam, Sancho, hogy a ki a csöcseléssel jót tesz, mint ha csak vizet hordana a tengerbe. Ha szavaidnak hittem volna, megkimélem magamat e keserüségtől. Most azonban megtörtént már; türjük békével, ezentul pedig legyünk óvatosabbak.

— Akkor lesz nagyságod óvatosabbá, mikor én törökké, mondá Sancho. De minthogy az imént azt mondta, ha nekem hisz, megkimélte volna magát e veszedelemtől: hiszen nekem most és még na-

gyobbtól fog megmenekülni. Mert azt bizonyomra mondhatom hogy a Santa Hermandad-val nem lehet ám lovagoskodni, mert az nem ad egy batkát sem a világon lévő minden kóbor lovagért, s nekem már is ugy látszik, mintha nyilai itt süvöltenének fülem körül.

— Mert gyáva még a lelked is, Sancho, mondá Don Quijote. Nehogy azonban azt mondd, hogy én makacs vagyok és soha se teszem azt a mit te tanácsolsz : most az egyszer elfogadom tanácsodat s elkerülöm azon veszedelmet melytől oly nagyon félsz ; de csak azon egy feltétel alatt, hogy sem életedben sem halálodban soha senkinek ne mondd, mintha én féltemben s nem a te rimánkodásodra vonultam volna vissza s kerültem volna ki e veszedelmet ; ha mást mondasz, rutul hazudsz, s én egyszer mindenkorra meghazudtollak s kijelentem hogy hazudsz, vagy hazudni fogsz valáhányszor csak azt mondog vagy gondolod. Most pedig egy szóval se mondj ellent, mert ha csak gondolatban képzeled is, hogy én akármely veszély elől, főleg pedig a mostani elől, melyben csakugyan lehet az ijesztésnek némi árnyéka, félelemből menekszem : akkor meg sem moccanok innét, hanem bevárom egyesegegyedül nem csak a Santa Hermandad-t, hanem Izrael tizenkét törzsökének minden testvéreit, és a hét Makkabäust és Kastort és Polluxot s a világ valamennyi testvéreit és társulatait.

— Señor, viszonzá Sancho, a visszavonulás nem megfutas, sem a bevárás nem okosság, ha a veszed-

lem nagyobb semhogy a menekvést reményleni lehetne; a bölcs ember ma gondoskodik a holnapról s nem tesz mindent egyszerre kockára. S tudja meg nagyságod, bárha én együgyű paraszt vagyok is, van bennem még is valami abból a mit természetes észnek neveznek. Azért tehát ne bánja, hogy tanácsomat elfogadta, hanem üljön fel nagyságod Rocinanterra ha tud, ha pedig nem tud én majd felsegítem, s aztán kövessen engemet, mert az én eszem azt sugja nekem hogy ez idő szerint nagyobb szükségünk lesz lábunkra mint kezünkre.

Don Quijote lóra ült minden felelet nélkül, Sancho pedig szamarára kapván elől ment, s így léptek a közelökben fekvő Sierra Morena hegység egyik ágába, az levén Sancho terve hogy az egész hegységen átvonuljanak Viso vagy Almodovar del Campo felé s néhány napig e vadonban rejtőzzenek, hogy senki rájok ne találhasson ha a Santa Hermandad keresésökre indul. Erre pedig az bátorítá fel, mivel észrevette hogy a szamáron hozott élelmi szerek illetetlenül maradtak a gályaraboktól, a mit pedig valóságos csodának tartott azon kutatással szemben a mit a fegyenczek elkövettek.

Még az nap este a Sierra Morena bensejébe jutottak, s Sancho igen czélszerűnek tartá hogy az éjet s a következő napokat is ott töltsék, legalább addig a mig az élelmi szerekben tart, s így éji szállításukat ott ütötték fel két szikla között, sűrű paratölgyektől körülvéve.

Azonban a balsors, melyről a nem igaz hitet vallók azt tartják hogy mindent a maga tetszése szerint igazgat, intéz és kormányoz, úgy rendelé hogy Gines de Pasamonte, a híres gazember és zsvány, kit lánczaitól Don Quijote bátorsága és esztelensége szabadított meg : a Santa Hermandadtól való féltében, melytől egyébiránt teljes joggal is remeghetett, hasonlóképen ezen hegységben rejtőzött el, s történetesen épen oda vetődött a hová Sancho Panza Don Quijotet vezette, s ép oly időben és órában pillantotta meg őket mikor épen elaludtak. Minthogy pedig a gonoszok rendesen hálátlanok, a szükség pedig törvényt ront, s végre többet ér ma egy veréb mint holnap egy tuzok : Gines, a ki sem hálás sem becsületes nem volt, elhatározta magában hogy Sancho szamarát ellopja, Rocinanteval mit sem törődve, mint a melyet sem eladni, de még elzálogosítani sem érdemes.

Sancho Panza aludt, amaz ellopta a szamarat*),

*) A figyelmes olvasó már eddig is vehetett észre néhány ellenmondást e regény folytában : így, például, az az edény, melyet a fogadós a gyógyital számára ad Don Quijotének ajándékba, bádognál van, a parittyadobások még is darabbá törnek ; továbbá a gályarabokkal való találkozási jelenetben először az mondatik, hogy a két lovas ór puskát hoz magával mindkettő (los de á caballo con escopetas de rueda), mikor pedig a fegyenczek megszabadultak már, Gines de Pasamonte annak az egynek puskáját veszi el kit Don Quijote mindnyájok szerencséjére leterített (y avinole bien, que este era el de la escopeta). Van ilyen ellenmondás a műben több is ; de a legszembetűnőbb Gines szamar-lopása, mely itt már tény

s mire hajnaladott, már akkorra sokkal messzebb volt semhogy megtalálhassák.

Jött a reg, a földet örömmel tölté el, Sancho Panzát azonban szomorúsággal, mert észrevette hogy nincs meg a paripája; s ennek hijával látván magát olyan sirásra fakadt, minónél szivszaggatóbbra és keservesebbre soha senki a világon, s midőn Don Quijote e zajra felébredt, ezen szavakat kelle hallania:

— Oh te, szivem legdrágábbja, saját házama-
nak szülötte, gyermekeimnek játszó társa, feleségem-
nek gyönyörúsége, szomszédaim irigysége, terheim
megkönnyebbitője és életemnek fentartója, ki napon-
kint huszonhat maravedit megkerestél, a mi kiadá-
saim felét fedezte!

gyanánt említették, míg alig néhány sorral alább Sancho me-
gint szamarán nyargal. Ez ellenmondásokat sokan sokfélekép
magyarázták: az egyik a lovagregények gunyolását látja
bennök, mint a melyekben ilyes tévedések csakugyan fordul-
nak elő; a másik azt véli, hogy Cervantes, Cide Hamete
Benengeli munkájának adván ki Don Quijoteját, az arab írók
hitelességét akarja kigunyolni. Hogy ez egyik sem áll, azt
Cervantes saját eljárása bizonyítja, ki ez ellenmondásokból
maga is tréfát üz, sőt Avellanedának ró fel hibául olyakat is,
miket ő maga követett el; a szamarlopást néhány kiadásban
ő maga kiigazította s hátrább tette, utóbb azonban megint
meghagyta régi helyén. A szives olvasó könnyen segíthet e
bajon, ha e lopást előbb elmondottnak, de egy nappal utóbb
történetnek képzeli; ez azonban olyan tanács, melyet a for-
dító adhat, de maga, kötve levén szövegéhez, nem követ-
hetett.

Ford.

Midőn Don Quijoté e panaszt hallá s okáról értesült, vigasztalni kezdé Sanchot a mint csak tudta, s kérte legyen nyugton, ő pedig kész egy váltót kiállítani, melynek előmutatására hármat fognak kiszolgáltatni neki az ő otthon hagyott öt szamarából. Sancho így megvigasztalódott, letörlé könyeit, félben szakasztá zokogását s megköszönte Don Quijote nagylelkűségét.

Ennek pedig, mikor ama hegységbe lépett, szive az örömtől dobogott fel, minthogy e helyeket egészen alkalmasoknak vélte az általa keresett kalandokra. Emlékezetében felmerültek mind azon csodálatos események melyek ily magányok- és vadonokban a kóbor lovagokkal történtenek. És úgy elmerengett, úgy elmélyedt ezekben, hogy minden más egyébről megfeledkezék, míg Sanchonak egyébire sem volt gondja (kivált mióta biztosságban érzé magát) mint gyomrát ápolgatni azon falatokkal melyek a papoktól elvett zsákmányból még fenmaradtak. Így vonult urának nyomában, fél oldalt ülve szamarán, mi közben a zsákból egyik falatot a másik után bocsátgatta magába, s a míg ebben tartott, nem adott volna egy batkát a világ akármilyen kalandjáért.

Egyszer azonban még is föltekinte, s látá hogy ura megállt s dárदारudjának hegyével valami csomagfélét akar fölemelni, mely a földön hevert; rögtön oda sietett, hogy, ha szükség lesz, segíthessen. Mikor oda ért, ura epen akkor billentett föl a dárდანyél hegyével egy párnanyerget s egy hozzá csatolt

utitáskát, melyek azonban félig vagy majdnem egészen is rothadtak és szakadozottak valának, e mellett azonban oly súlyosak hogy Sanchonak le kelle szállnia hogy fölemelhesse, midőn ura azt parancsolá nézze meg mi van a táskában.

Sancho ezt a legnagyobb fürgeséggel hajtá végre, s habár a táska meg volt is lánczolva és belakolva, mindazáltal szakadt és romlott lévén, meg lehetett látni hogy négy ing van benne finom hollandi vászonból s ezeken kívül más egyéb hasonló finomságu és tisztaságu fehérnemű, valamint egy kendőcske, jó csomó kerek arannyal megtömve.

Mikor Sancho ezt meglátta, felkiáltott:

— Hála a kegyelmes égnek hogy valahára egy hasznos kalandra segített!

S midőn még tovább keresgélne, talált egy igen diszes jegyzék-könyvecskét is. Don Quijote ezt el kérte tőle, a pénzre nézve pedig azt rendelé hogy tartsa meg magának. Sancho kezet csókolt e nagy jószágáért, s az uti táskából a legutolsó szálíg kiürítvén a fehérneműeket, belerakta ezeket a kenyeres tarisznyájába.

Don Quijote látván mind ezt, így szóla:

— Nekem úgy látszik, Sancho (s bizonyára úgy is kell lennie), hogy valami utazó tévedt el e hegységben, a kire rablók támadtak és megölték s itt temették el valahol e rejtett magányban.

— Az nem lehet, viszonzá Sancho, mert ha

rablók támadták volna meg, ezt a pénzt bizonyára nem hagyták volna itt.

— Igazad van, mondá Don Quijote, s így tehát semmikép sem tudom kitalálni hogyan történhetett. Azonban várj csak; nézzük meg nincs-e e naplócskába valami feljegyezve, a mi aztán nyomára vezetne annak a mit tudni kívánunk.

Azzal kinyitotta, s a mit legelőször is talált, az egy szonett vala, csak fogalmazás ugyan, de azért igen olvasható irással; ezt tehát, hogy Sancho is hallhassa, fenhangon elolvasá; annak ez volt a tartalma:

Vagy nem bir Amor biztos ismerettel
Gyötrelmeim felől, vagy túlkegyetlen;
Pedig bűnöm nem oly nagy, az lehetlen,
Mint a mit büntetésképp szenvedett el.

Ha Amor isten: mindent tud, ha mélyen
Van is bár rejtve, s mint isten, kegyelmes;
Ki rendelé tehát, hogy a szerelmes
Ily szörnyü gyötrelemben, kinban éljen?

Talán te, Phyllis? Nem! e szók hazudnak;
Hisz ennyi rosz lehetlen annyi jóban!
S a menny se szerzi üdvömnek bukását.

Tudom, soká nem élek: mert bajunknak
Ha még okát sem ismerjük valóban,
Nem balgaság-e várni gyógyulását?

— Ebből a versből ugyan semmit se lehet meg-
tudni, mondá Sancho, ha csak az a füles nem vezet
az egész titoknak nyomára.

— Micsoda füles? kérdé Don Quijote.

— Nekem úgy látszik mintha nagyságod valami fülest olvasott volna.

— Dehogyan olvastam! szóla Don Quijote, hanem Phyllist, azt már igen; ez pedig bizonyára azon hölgy neve kiről e szonett írója panaszkodik; ez pedig, mondhatom, csakugyan kitünő költő lehet, vagy én-nökem nincs fogalmam e művészetéről.

— Hát nagyságod ért a verseléshez? kérdé Sancho.

— Jobban mint gondolod, viszonzá Don Quijote majd meglátod, ha egykor elejétől végig versekben irt levéllel küldelek kedvesemhez, Dulcinea del Tobosohoz. Mert tudnod kell, Sancho, hogy a régi idők minden vagy legalább is legtöbb kóbor lovagja igen jeles költő és jeles zenész volt; s ez a két ügyesség, vagy jobban mondva kegyádomány, mintegy velök született a szerelmes kóbórokkal; bárha igaz, hogy a régi lovagok költeményeiben sokkal több a szellem mint a művészet.

— Olvasson tovább nagyságod, mondá Sancho, talán akad olyasmire a mi utba igazít bennünket.

Don Quijote fordított egy lapot s így szóla:

— Ez prózában van, s úgy látszik valami levél.

— Körlevél, señor? kérdé Sancho.

— Kezdetéről ítélve szerelmes levélnek látszik, mondá Don Quijote.

— Ugy hát olvassa nagyságod fenszóval, mondá

Sancho, mert én szörnyen szeretem az ily szerelmes dolgokat.

— Igen szívesen, viszonzá Don Quijote, s Sancho kértére fenhangon e következő szavakat olvasá :

»Álnok hitegetésed s bizonyos szerencsétlenségem oda üznek engemet, honnan előbb hallod halálom hírét semmint panaszló szavaimat. Megvetettél engemet, oh háladatlan, egy lyanért a ki nálam gazdagabb, de nem érdemesebb. Lenne az én erényem azon gazdagság melyet mások igazán méltányolnának : én nem irigyleném senkinek szerencséjét s nem siratnám saját boldogtalanságomat. A mit szépséged felépített, azt tetteid lerombolák : amaz azt hiteté el velem hogy angyal vagy ; emeből látom hogy asszony. Élj békében, te harczaim okozója, s engedje az ég hogy ama csalfaság, melylyel jegyesedet kijátszottad, örökké rejtve legyen, nehogy neked valaha bánnod kelljen a mit cselekvél, s nekem boszut állnom a mit nem kívánok.«

Mikor Don Quijote e levelet végig olvasta, így szóla :

— Ebből is csak annyit lehet kitudni mint a költeményből, hogy t. i. az, ki e sorokat írta, valami mellőzött szerelmes volt.

S azzal majd az egész könyvecskét átlapozván, talált még egyéb verseket és leveleket, melyek né-

melyikét el tudta olvasni másikat nem ; és mind valamennyi panaszt, keservet, gyanakvást, epedést, gyűlöletet, szerelmet és közönyt tartalmazott, magasztalva egyiket, si atva a másikat.

Mig Don Quijote a könyvet forgatta, Sancho az uti táskát kutatta át, sem ebben, sem a párnanyeregben nem hagyva egyetlen sarkocskát, a melyet meg ne tapogatott, át meg át nem keresgélt, összevissza ne forgatott volna, sem egyetlen egy varrást, melyet föl ne fejtett, vagy egyetlen szörgomblyagocskát, melyet szét ne tépegetett volna, nehogy talán a gondatlan keresés folytan valami benmaradjon ; a talált aranyok, szám szerint több száznál, oly nagy mértékben felgerjeszték birvágyát, s habár semmi egyebet aztán nem talált is, most már a levegőbe röpítést, a kotyvadék okozta meghányatást, a füttykös csapásokat, az öszvérhajcsár öklözését, a tarisznya elvesztést, a szür elraboltatását, a jó ura szolgálatában kiállt minden éhséget, szomjuságot és törődést, mind, mind elég gazdagon látta kárpótolva azon kegy által, hogy a talált összeget ura néki ajándékozta.

A Búsképü lovag kimondhatatlanul szerette volna tudni ki lehetett az uti táská tulajdonosa, minthogy a szonettból és a levélből, az aranyokból s az oly nagyon jó ingekből azt következteté hogy valami előkelő szerelmesnek kelle lennie a kit kedvesének hidegsége és gyötrései valami kétségbeesett lépésre ragadtak. Minthogy azonban e lakatlan zordon vidéken semmi emberi lény található nem vala,

kihez felvilágosításért fordulni lehetett volna, Don Quijote csak arra gondolt hogy tovább haladjon, az utat most is Rocinante tetszésére bizván, mely pedig természetesen azt választá, a merre legkönnyebben mehetett; egyébiránt a lovagnak mindig az járt képzelmében hogy e vadonban okvetetlenül kell valami rendkívüli kalandra akadnia.

S a mint utját e gondolatokkal telve, folytatná: egyszerre csak azt vette észre hogy a szemök előtt emelkedő kisebb hegyecske ormán egy ember szökdecsel, bámulatos könnyüséggel, szikláról sziklára s bokorból bokorba. Ugy látszék hogy fél meztlen, sűrű fekete szakált visel, gazdag göndör haja van, s egészen meztláb jár saru és harisnya nélkül. Lába szárát valami sötétveres bársony nadrág borítá, azonban oly szakadt hogy számos helyen bőre is látható vala; fejét se fődte semmi; s habár, a mint már említettük, igen gyorsan haladt, a Búsképü lovag mind ez aprólékos részleteket észrevette és kiszemlélte. Bármennyire szerette is volna, nem vala képes amazt követni, mert Rocinantenak nem adatott oly könnyüség hogy e szirteken átszáguldjon, lévén ő természeténél fogva lassu és kurtaléptü.

Don Quijote azonnal rá fogta hogy bizonyára ezen ember az uti táska és a párnanyereg tulajdonosa, s feltette magában, hogy felkeresi, ha egész esztendeig kell is járnia e hegységet mig megtalálja. Parancsot adott tehát Sanchonak, szálljon le a számról, kerülje meg a hegymagaslatot, mig ő a másik oldalon

fog előrehaladni, s nem lehetetlen hogy ily módon aztán megkapják azt az embert ki oly nagy sebességgel tünt el előttük.

— Nem tehetem uram, viszonzá Sancho, mert mihelyest elválok nagyságodtól, mindjárt belém áll a félelem s ezer mindenféle csodával és kísértettel rémit; és szolgáljon ez tudomására nagyságodnak, hogy ezentul egyetlen egy hüvelyknyire sem távozom oldalától.

— Jó, mondá a Búsképü lovag, s igen örülök neki, hogy ennyire bizol bátorságomban, a mely bizonyára nem fog cserbe hagyni, még ha a tulajdon lelked is megválna testedtől. Jöjj tehát lassan utánam, vagy a mint tudsz, de vedd kezedbe a szemedet, mig e halomra felmegyünk, hol talán ráakadunk arra az emberre a kit láttunk, s a ki semmi esetre sem lehet más mint ama talált portékák tulajdonosa.

— Bizony sokkal jobb lenne, ha nem keresnök, válaszolt erre Sancho, mert ha rá akadunk, s ha talán épen övé a pénz: világos hogy vissza kell adnom neki; ne fárasztjuk magunkat ezzel a szükségtelen kereséssel; hadd tartsam meg azt a pénzt jóhiszemben, mig igazi gazdája más valami könnyebb és egyszerűbb módon jelentkezik, s talán már akkor a mikor én régen elköltöttem, mikor aztán a király se veheti már meg rajtam.

— Tévedsz, Sancho, viszonzá Don Quijote, mert ha már van valami sejtelmünk róla, mint a jelen esetben, hogy ki a tulajdonos: kötelesek vagyunk

felkeresni, s a mi az övé, visszaadni; míg ha fel nem keresnök, akkor amaz alapos sejtelem, mely azt sugja, hogy csakugyan ő az, épen oly hibával terhel bennünket mintha csakugyan az volna. Így tehát, Sancho barátom, ne essék nehezedre e keresés, mert az én szivemről egy kő esik le, ha rá találunk.

Azzal sarkantyuba kapta Rocinantet, Sancho pedig a batyuval megterhelve gyalog követé, a mit persze Ginesillo de Pasamontenak köszönhetett. Mikor így a hegység egy darabján áthaladtak, egy patakba fult, felnyergelt és kantározott öszvérre bukkantak, melyet ebek és varjak félig széttéptek és vagdaltak már. Mind ez még jobban megerősíté őket sejtelmökben hogy csakugyan ama menekvő az öszvérnék és a párnanyeregnek tulajdonosa.

A míg ezt vizsgálgatnák, valami nyájörző pásztor sipjának szava hangzék fel, s rögtön reá, bal kéz felől jó csomó kecske tünt elé, mögöttük pedig a hegy ormán a kecskepásztor, ki e nyájat őrzé, korára nézve jóformán éltes ember. Don Quijote felkiálta rá s kérte jöne le hozzájuk.

A pásztor visszakiáltott mi hozta őket ide, hol soha senki se jár, ha csak kecske, farkas vagy más egyéb fenevad nem.

Csak jöjjön le, viszonzá Sancho, majd elmondanak mindent.

A kecskepásztor lejött, s midőn oda ért Don Quijotehoz, így szólott:

— Fogadni mernék, hogy azt a bérlett öszvért

nézik, mely e mélységbe veszett; nem hazudok, de van már hat hónapja a mióta itt hever. Nem látták erre valahol gazdáját?

— Nem láttunk mi senkit, viszonzá Don Quijote, kivéve egy párnanyerget s egy uti táskát, melyet nem messze innen a földön találtunk.

— Azt én is láttam, felelt a pásztor, de sohase mertem felvenni, még csak közel se menni hozzá; mert attól féltem hogy szerencsétlenné tesz s majd utóbb még engemet tartanak tolvajnak. Az ördög igen ravasz s vermet ás az embernek, és egyszer csak azon veszszük észre magunkat, hogy bele estünk, magunk se tudjuk hogyan.

— Igaz biz az, viszonzá Sancho, láttam azt a holmit én is, de egy világért se mentem volna közelebb hozzá egy kőhajításnyinál; ott hagytam, s most is úgy fekszik mint ezelőtt; semmi szükségem kolompós kutyára.

— Mondd csak, jó ember, szóla Don Quijote, nem tudod kicsoda azon holmik tulajdonosa?

— Mindössze is csak annyit tudok mondani, viszonzá a kecskepásztor, hogy ahhoz a karámhoz, mely ide talán három mérföldnyire fekszik, valami hat hónappal ezelőtt egy igen urias külsejű fiatal ember érkezett, ugyanazon öszvéren mely amott fekszik élettelenül, s ugyanazzal a párnanyereggel és uti táskával melyről uraságtok mondják hogy szintén megtalálták bár hozzá nem nyultak. Azt kérdezte tőlünk, merre van ezen hegység legrejtettebb, leg-

zordonabb tája? Mi azt mondtuk neki, ez az a hol épen most is állunk; s ez csakugyan igaz is, mert ha uraságtok még fél mérföldnyire belebb mennének, aligha ki tudnának találni; s csodálom is hogyan tudtak ide jönni, holott nincsen sem ut, sem ösvény, mely e helyre vezetne. Mikor aztán, hogy tovább folytassam, az a fiatal ember e feleletünket meghallotta, neki fordította kantárát, s egyenesen arra indult a merre mi mutattunk, minket pedig magunkra hagyott bámulatunkkal, melyben azt sem tudtuk mit csodáljunk jobban, urias külsejét-e, vagy különös kérdését, vagy azt a nagy gyorsaságot melylyel a hegy felé sietett; azóta aztán soha se láttuk többé egész addig, mig néhány nappal rá egyik czimboránknak utját állotta, és se szólt, se beszélt, csak rá rohant, kegyetlenül megöklözte, aztán rögtön oda sietett teherhordó szamarához, a mi kenyeret és sajtot ezen talált mind elszedte, s miután ez megtörtént, bámulatos gyorsasággal visszasietett e hegységbe. Mikor ezt mi pásztorok néhányan meghallottuk, azonnal utnak eredtünk, s majd két egész nap kerestük a hegység legrejtettebb tájain, mig aztán végre csakugyan megtaláltuk egy hatalmas vastag paratölgy odujában. Igen nyájasan jött elénk, de ruhája már ugy el volt rongyolva, s napbarnított arcza ugy elváltozott hogy alig ismertünk rá, s csak ruhája, melyre szakadt volta daczára is megemlékeztünk, csak ez árulta el hogy ő az a kit keresünk. A legnagyobb szívesen köszöntött bennünket, s egészen értel-

mes szavakkal röviden azt mondá: ne csodálkozzunk rajta hogy ilyen állapotban látjuk, de néki így kell töltenie azt a vezeklést mely számos büneért ki van szabva rá. Kértük, mondaná meg kicsoda, ezt azonban semmikép se tudhattuk ki tőle. Arra is kértük, ha ezután valami eleségre lesz szüksége a mi nélkül el nem lehet, tudassa velünk hol találhatunk rá, mi szives örömmel viszünk neki, s ha talán nem lesz is egészen inyére, jöjjön és kérje, de legalább ne úgy rabolja el a pásztoroktól. Hálás köszönettel fogadta ajánlatunkat, bocsánatot kért előbbi erőszakoskodásáért, s megígérte hogy ezentul alamizsna gyanánt fogja kérni és nem alkalmatlankodik senkinek. A mi lakó helyét illeti: erre nézve azt mondá hogy ő semmi mást nem választ mint a hol az éj épen meglepi. Beszédét aztán oly keserves sirással végezé, hogy igazán kőből kellett volna lennünk, hogy vele együtt mi is, a kik szavait hallottuk, a sirást rá ne kezdjük, kivált mikor eszünkbe jutott mi volt akkor mikor először láttuk és mivé lett most. Mert, a mint már említettem, igen jól nevelt, illedelmes fiatal ember volt, s udvarias, kellemes szavaiból világosan ki lehetett venni hogy igen jó házból való s előkelő származásu. Mert habár mi, a kik hallgattuk, csak parasztok voltunk is, olyan tisztességes magaviseletet tanúsított irántunk, hogy azt még az ilyen magamféle paraszt ember is észrevette. Mikor így javában benne volt a beszédben, egyszerre csak megállt és elnémult, szemeit jó darabig a földre szögzé, a mig

mi mindnyájan ámulva és bámulva álltunk, várva mire megy ki ez az elmélázás, melyet nem csekély szánakozással néztünk: mert a mikor azt tapasztaltuk, hogy minden hunyorítás nélkül majd a földre bámul sokáig, merően, majd meg bezárja szempilláit, ajkait összeszorítja, homlokát meg ránczokba vonja: igen könnyü volt kitalálnunk hogy valami háborodottság szállta meg. De ő maga is csakhamar értésünkre adta, hogy jól sejtettünk, mert nagy dühvel ugrott fel a földről a hová előbb lerogyott s oly féktelen indulatossággal rohant rá a hozzá legközelebb állóra, hogy öklének csapásával ölte volna meg, ha kezei közül ki nem szabadítjuk; e közben pedig mindegyre így kiáltozott: »Hah, szószegő Fernando, most adod meg árát azon gonoszságnak melyet ellenem elkövettél. Saját kezemmel tépem ki szivedet, mely a világ minden roszaságát rejti magában, de legfőkép a csalfaságot és álnokságot!« Ezeket sok más egyéb szóval toldá meg, melyek azonban mind oda mentek ki hogy azt a bizonyos Fernandotátkozzák s csalfának és szószegőnek bélyegezzék. Nem kevés fáradsággal tudtuk társunkat kezei közül megszabadítani, ő pedig minden további szó nélkül ott hagyott bennünket, s e sűrű tövis bokrok közt oly sebes-futva tünt el hogy lehetetlen volt követnünk. Ebből azt következtettük hogy az örülség bizonyosan időnkint szokta meglepni, az a bizonyos Fernando pedig valami olyas gonoszságot követelt el ellene, a minek igen nagynak kellett lennie,

minthogy ily szomorú állapotra juttatá. Erről aztán csakugyan számos ízben meg is győződünk azóta, minden találkozás alkalmával, mikor ő néha kérelemmel fordult a pásztorokhoz, adnának neki valamit enni, máskor pedig úgy vette el tőlök erőszakkal. Mikor ugyanis rajta van a háborodás, figyelmére sem méltatja hogy a pásztorok magok kínálják meg: ő erőszakkal veszi el; a mikor meg magánál van, alázatosan és illedelmesen kéri az alamizsnát, a legszebben megköszöni, és pedig soha sem könyezés nélkül. És igaz, uraim, folytatá a kecskepásztor, hogy tegnap ötöd magammal, két pásztor, két bojtár és én, elhatároztuk magunkban, hogy addig keressük a mig meg nem találjuk, s ha megtaláltuk, már akár jó szerivel, akár erőszakkal, de csakugyan elviszszük Almodóvar városába, mely nyolcz mérföldnyire van innét, s ott gyógyíttatjuk, ha ugyan gyógyítható a nyavalyája; ha pedig magánál lesz, ki tudjuk tőle kicsoda, vannak-e atyjafiai a kiknek hirt adhatnánk az ő szerencsétlenségéről. Ennyi az, uraim, a mit kérdéseikre mondani tudok; s bizonyos igaz, hogy annak az amott fekvő nyeregnek és uti táskának csakugyan az a fél mezítlén a tulajdonosa kit oly gyorsan eltűnni láttak. (Don Quijote ugyanis közölte már a pásztorral hogy látták azt az embert a mint a hegyen felszaladt.)

A lovag nagy csodálkozással hallgatá mind azt, a mit a kecskepásztor elmondott, s most már annál kíváncsiabb volt megtudni, ki lehet e boldogtalan

elmeháborodott, s feltette magában, a mi egyébiránt előbb is szándéka volt már, hogy keresni fogja az egész hegységben, s nem hágy kikutatlanul egyetlen zugot, egyetlen barlangot a míg meg nem találja. Ezt azonban a sors sokkal könnyebbé tette semmint a lovag maga is várta vagy remélte volna, mert az előttök lévő szirthatadékból ugyanezen pillanatban lépett elő a keresett fiatal ember, olyas dolgokat beszélve magában, miket a közelben sem lehetett volna megérteni, távolról tehát annál kevésbbé.

Ruházata olyan volt, a minőnek már lefestetük, azzal a különbséggel, hogy a mint közelebb jött észre lehete venni, hogy elrongyollott finom bőr zubbonyt visel, a miből a lovag azt következteté hogy az a ki ilyen ruhát hord, nem lehet valami közönséges ember. Midőn az ifju oda érkezék hozzájok, rekedt, durva hangon, de igen udvariasan köszönté őket Don Quijote nem csekélyebb illedelemmel viszonzá üdvözlését, s leszállván Rocinanteről urias magatartással ment amannak ölelésére, s jó sokáig tartá karjai közt mintha régi ismerősök volnának. Mihelyt amaz, kit az ijesztő képü Rongyosnak nevezhetünk, mint Don Quijotet a Búsképünek, kibontakozhatott az ölelésből, ez utóbbit kissé eltolta magától s aztán két kezét Don Quijote vállaira fektetvén. szemét rá szögezte, mintha azt vizsgálná, nem-e valami régi ismerőse, nem kevesebb csodálkozással szemlélve ennek alakját, természetét és fegyverzetét, mint Don Quijote őt.

Végre, a ki az ölelés után kettejük közül első ragadta meg a szót, az a Rongyos volt, ki azon nyilatkozatra fakadt, melyet alább azonnal előadunk.

XXIV. FEJEZET.

A Sierra Morenában történt kaland folytatása.

A történet azt mondja, hogy Don Quijote a lehető legnagyobb figyelemmel hallgatá a Sierra szerencsétlen lovagját, ki ekképen szól vala hozzá:

— Valóban, uram, bárki legyen is ön (mert nincs szerencsém ismerni), köszönettel tartozom azon udvariasságért, melyet velem szemben tanusított, s szivemből óhajtom, bár csak oly helyzetben lehetnék, hogy ne csupán pusztá akarattal viszonzozhatnám azon szives fogadtatást, melyben részesített; azonban sorsom a jó akaraton kívül semmi egyebet sem hagyott, a mi a vett jótétemény mértékét megüthetné.

— Az én óhajtásom pedig az, viszonzá Don Quijote, hogy önnek szolgáljak, elannyira, hogy el valék határozva mindaddig el nem távozni ezen hegy-ségből míg önt meg nem találok, s meg nem tudom öntől, vajon azon fájdalomnak, mely önt, rendkívüli életmódjának tanúsága szerint, gyötörni látszik, lelhető-e valami gyógyszerre, s ha szükség volna keresni ezt, én kész valék a tőlem kitelhető buzgalommal keresni; ha pedig önnek boldogtalansága olyan, hogy minden vigasztalás előtt ajtót zár: akkor ismét

kész valék arra, hogy a mennyire csak képes leheték önnel együtt sirjak és keseregjek fölötte, mert elvégre az is vigasz a szerencsétlenségben, ha olyat találunk ki részt vesz fájdalmunkban. S ha jó szándékom talán méltó valami viszont szívességre: kérem, señor, azon nagy jóság nevében, mely egész valóján előmlik, s kérem esdekelve arra, mit életében legjobban szeretett vagy még ma is szeret: mondja meg kicsoda ön, s minő ok lehetett az mely ide hozta e magányba, hogy itt éljen és haljon mint az erdei vadak, mert bizonyára halni fog ön ezen környezetben, mely, a mint modora s egész egyénisége mutatja, nem illik önhez semmiképen. Én pedig, tevé hozzá Don Quijote, esküszöm azon lovagrendre, a melyhez méltatlan bűnös létemre is tartozom, s esküszöm a kóbor lovagság tisztére: ha kérésemet szives lesz teljesíteni, szolgálatára állok tölem telhetőleg hiven mindenben a mit állásom parancsol, orvosolni önnek szerencsétlenségét ha orvosolható, vagy önnel együtt siratni azt, a mint már előbb is ígértem.

Az erdő lovagja a Bús képűnek ezen szavait hallván, egyebet se tett, mint újra meg újra végig nézte tetőtől talpig, s mikor aztán beérte a végignézéssel, így szóla hozzá:

— Ha adhat valamit ennem, kérem az isten szent szerelmére, adjon, s majd ha ettem, megteszek mindent a mit csak parancsolnak, kész ezzel viszonozni azon jó akaratot, melyet ön irányomban tanusított.

Sancho a maga zsákjából, a kecskepásztor pedig tarisznyájából azonnal szedtek elő egyet-mást, a mivel a Rongyos éhségét csillapíthatná, ki, mint az efféle tébolyodottak, oly mohón evett hogy alig hagyott valami időközt egyik falat s a másik közt, s alig nyelte úgy falta. Addig pedig a míg evett, sem ő, sem a körülállók egyetlen szót se szóltak. Mikor aztán az evést elvégezte, jelt adott nekik hogy kövessék; azok meg is tették, ő pedig egy zöld tiszásra vezeté őket, mely ott terült egy nem igen távol eső szikla mögött.

Miután ide érkeztek, a Rongyos leheveredett a földre, a többiek hasonlóképen, de mind ezt úgy hogy senki egyetlen szót se szólt, míg végre a Rongyos, ültében kényelmesen elhelyezkedvén, így kezdte szólani :

— Ha azt akarják, uraim, hogy rövid szavakkal elmondjam véghetetlen szerencsétlenségemet meg kell ígérniök, hogy gyászos történetem fonalát egyetlen kérdéssel, sem semmi egyébbel meg nem szakasztják, mert mihelyest ezt teszik, az én elbeszélésem is félbeszakad.

A Rongyosnak e szavai Don Quijotének azt az elbeszélést juttaták eszébe, melyet fegyvernökétől hallott, mikor nem tudta megtartani a folyóvizen átment kecskék számát, a mire aztán az egész történet függőben maradt.

A Rongyos pedig ekképen folytató szavait :

— Azért tettem ezen előleges megjegyzést,

minthogy a lehető legrövidebben szeretném szerencsétlenségem történetét bevégezni, mert a mikor emlékezetembe ismét felidézem, az csak újabb meg újabb fájdalommal gyarapítja szenvedésemet, s így tehát mennél kevesebbet kérdenek, annál hamarább elmondom, megjegyezve, hogy az önök tudni vágyának kielégítésére elbeszélésemből semmi fontosabbat el nem hagyok.

Don Quijote mindnyájok nevében megigérte ezt, a Rongyos pedig ekképen megnyugtatta, így kezdé elbeszélését :

— Nevem Cordenio s szülőföldem Andalucia*), családom nemes, szüléim gazdagok, s az én szerencsétlenségem oly nagy, hogy szülémnek meg kelle azt siratniok, rokonaimnak keseregniök felette, a nélkül hogy gazdagságukkal megenyhíthették volna, mert az ég okozta bal sorsnak enyhítésére keveset érnek a szerencse javai. Ugyanazon a földön lakott egy olyan menny, melyet a szerelem mindazon bájjal felékesíte, valamit csak kívánhaték: olyan vala Lucinda **) szépsége, azon leányé, ki állására nézve ép oly nemes és gazdag volt mint én, de sokkal szerencsésebb és kevésbé állhatatos mintsem az én tisztességes szándékomhoz illett volna. Ezen Lucindát szerettem, inádtam, bálványoztam legelső zsenge ifju koromtól fogva, s ő viszont azon ártatlansággal

*) Olv. Andaluszia.

**) Olv. Luszinda; a spanyol e nevet Luscindának írja, mi az sz hangot mintegy megkettőzteti.

s őszinteséggel szeretett engemet mely gyenge korának sajátja vala. Szüléink ismerték vonzalmunkat, s nem volt ellenökre, mert belátták, ha ez erősbül nem lehet egyéb vége mint az hogy hitves társakká legyünk, a minek családi s vagyoni állásunk egyenlősége is kedvezett. Korunk e közben előbbre haladt s vele kölcsönös szerelmünk is növekvék, mig végre Lucinda atyja az illedelem megőrzése végett szükségesnek látta a házában való megjelenést megtagadni tőlem, épen ugy mint ama Thisbe szüléi kikeről a költők oly gyakran énekelnek. Ez a tilalom a lángot még lánggal, a vágyat még vágygyal növelte csak, mert habár a nyelveket elhallgattaták is, a tollakat el nem hallgattathaták, melyek a nyelvnél sokkal szabadabban szokták közölni a kedvessel azt mi a lélekbe zárva van, minthogy a szeretett lény jelenléte igen sokszor megzavarja s elnémitja a leghatározottabb szándékot s a legmerészebb nyelvet is. Oh egek, hány meg hány levelkét irtam neki! Hány meg hány szerelmes de mindig erényes választ kaptam ezekre! Hány dalt költöttem s hány szerelmes verset, melyekben a sziv érzelmeit kiönté s nyilvánítá, lángoló vágyait festé, az ő emlékezetével foglalkozék s epedéseinek kifejezést adott. Midőn végre közel voltam már a kétségbeeséshez s szivem majd megszakadt érte való epedtében: hogy végre is óhajtott s megérdemlett célomhoz juthassak, egy döntő lépésre határozám el magamat, mely abból állt hogy meg fogom őt atyjától kérni törvényes hitvesül. Meg is

tettem, de atyja azt felelte: nagy köszönettel tartozik megfizetelő szándékomért, mely szerint az ő házával akarok összecsatoltatni, minthogy azonban atyám még él, ezen kérés megtevése jogosan őt illeti, mert ha netalán ezen ügy nem nyerte volna meg az ő tetszését s beleegyezését, Lucinda nőül alattomban se nem vehető, se nem adható. Megköszöntem szives jó akaratát, mert úgy látszott hogy igaza van, atyámról pedig gondolám azonnal beleegyeznek, mihelyt a dolgot véle közlendem. Rögtön atyámhoz mentem tehát, hogy elmondjam néki Lucinda atyjának kívánságát. Mikor szobájába léptem, feltört levelet láttam kezében, melyet még előbb, semmint én csak egy szót is intéztem volna hozzá, ezen szavakkal nyujta át: »Ezen levélből láthatod, Cardenio, hogy Ricardo herczeg mily kegyes jóakaród.« Ezen Ricardo herczeg, mint ezt önök bizonyára tudják uraim, egy spanyol grande kinek birtokai itt fekszenek Andalucia legszebb vidékein. A levelet átvettem s elolvastam, az pedig csakugyan oly szeretetteljesen volt írva, hogy magam helyeselttem volna, ha atyám megtagadná azt a mire kérte, s a mi az vala hogy engem rögtön küldjön hozzá, mivel azt óhajtja hogy idősb fiának nem szolgája, hanem társalkodójává legyek, ő viszont megígéri hogy nekem olyan állást biztosít, mely megfelel azon nagyrabecsülésnek, melylyel irántam viseltetik. Elolvastam a levelet, s elnémulék olvasta után, kivált midőn atyámtól ezen szavakat kelle hallanom: »Harmad nap mulva távoznod kell, Cardenio, hogy a

herczeg kívánatát teljesítsd; s adj hálát istennek hogy olyan utat nyit számodra, melyen azt nyered el, miről semmi kétségem hogy megérdemled.« Ezen szavaihoz azután még egyéb atyai jó tanácsokat csatolt. Távozásom órája közelített; egy este találkoztam Lucindával, elmondám mind azt a mi történt; hasonlókép cselekedtem atyjával szemben is, egyszersmind kérve őt, várjon egy ideig, s halaszsa el leánya férjhez adását addig, míg én megtudom hogy Ricardo herczegnek mi a szándéka velem. Ő megígérte, s leánya is hasonlót fogadott ezer esküvéssel és fuldokló zokogással. Én tehát Ricardo herczeg lakhelyére utaztam, a ki oly szívesen fogadott s oly előzékenységben részesített, hogy az irigység azonnal felgerjedett ellenem, a mennyiben tudniillik a herczegi ház régibb szolgálói azt hitték hogy azon kegy, melyben a herczeg jósága engemet részesít, az ő előmenetelök rovására történik. Jöttömnek azonban senki jobban meg nem örült mint a herczeg második fia, Fernando, igen vidám, nagy urias, bőkezű és szerelmes ifju, ki csakhamar oly szoros barátságot kötött velem hogy köz beszéd tárgyává lettünk; s habár az idősb is szeretett és sok kegygyel viseltetett irántam, annyira még sem ment a nyájasságban és szeretetben mint Don Fernando. S a mint rendszeren történni szokott, hogy két barátnak nem lehet oly titka melyet egymással ne közölnének, azon viszony pedig, melyben Don Fernandoval álltam, a legszorosabb barátsággá lön; ő minden gondolatát kinyilvánítá

előttem, kiváltképen pedig egy szerelmi viszonyát mely néki nem kevés nyugtalanságot okozott. Ő egy pór leánykába vala szerelmes, ki atyjának jobbágy-nője, de a mellett igen vagyonos szülék gyermeke volt, s oly szép, oly szemérmes, oly okos és erényes, hogy valaki csak ismeré nehezen tudta volna elhatározni, mind e tulajdonai közül melyik a legkiválóbb és legmegnyerőbb. A szép pór leányka e jeles tulajdonai annyira felfokozták Don Fernando vágyait, hogy a leányka birhatásáért s ártatlanságának legyőzéseért arra is kész volt, hogy szavát adta néki hogy nőül veszi, tudván hogy másként teljes lehetetlenség czélt érne. Nekem a barátság kötelességemmé tette, hogy a lehető leghelyesebb okokkal s a legtalálóbb példákkal, melyeket csak felhozhattam, szándékáról lebeszélni és eltéríteni megkísértem; azonban látván hogy czélt nem érek, elhatároztam magamban hogy az egészet felfedezem atyja Ricardo herczeg előtt. Azonban Don Fernando, ki ép oly ravasz volt mint elmés, megsejtette s tartott tőle hogy én hű szolgálta létemre nem fogom elhallgatni akarni azt, a mi uramnak a herczegnek becsületét oly közléről érdeкли. Hogy tehát engemet félrevezessen és elámitson, azt mondá: nem tud semmi más módot, hogy elméjéből ama szépséget kiverje, mely őt annyira lebilincselé, mint néhány hónapra eltávozni köréből. E távozás pedig abból álljon, hogy ezen időt az én szüléim házánál töltsük el együtt, s a herczeg előtt azt hozzuk fel ürügyül hogy Don

Fernando néhány szép lovat akar vásárolni az én szülő városomban, mint a hol a világ legszebb paripái nevelkednek. Alig értesültem erről, midőn, saját szerelmem ösztönzésére, tervét a kigondolható leg-helyesebbnek nevezém, habár tudtam hogy eredete nem tiszta, helyeslésemre azonban az indított, mert így a legkinálkozóbb módot és alkalmat nyerhetém Lucindámat viszontláthatni. E gondolatától s ezen óhajástól áthatva, helyeslém a tervet és sürgettem kivitelét s tanácslám hajtsa is végre a lehető legrövidebb uton, mert a távollét jótékony hatása a leg-hatalmasabb szerelmi gondolatok ellenében is semmi-kép el nem maradhat. Mikor ő engemet ezzel elámitott, már akkor, a mint utóbb megtudtam, megnyerte a pór leánykát leendő férjének czime alatt, s csak alkalmat keresett, hogy a dolgot minden veszedelemtől menten fedezze fel atyja előtt, kinek haragjától különben rettegett, ha majd e meggondolatlan tettéről értesül. Azonban, a mint rendesen történni szokott, hogy a fiatal embereknél a szerelem nem egyéb mint érzéki vágy, s vég célja az élvezés, melyet ha elért, elenyészik, s a mi szerelemnek látszott meg semmisal, mert nem mehet tovább azon határnál, melyet eléje a természet szabott, mely pedig az igazi szerelem határául nem ezt tüzte ki : Don Fernando vágyai is, miután a pór leánykát megnyerte, lecsendesültek, lángja kihült, s míg előbb a távozást szinleg azért ohajtá, hogy gyógyulást találjon, most valóban is menni akart, nehogy kénytelen legyen szavát be-

váltani. A herczeg megadta az engedelmet s én lettem melléje rendelve uti társul. Szülő városomba érkezék, s atyám rangjához méltón fogadta, én pedig rögtön Lucindához siettem, kinek láttára szerelmem (bár eddigelé sem aludt el se el nem hamvadott) újra lánggra lobbant, a mit Don Fernandonak saját vesztémre el is beszéltem, mert azt hittem hogy azon bizalmas barátság előtt, melyet ő irányomban mutatott, semmit énnekem rejtve nem szabad tartanom. Annyira eldicsértem előtte Lucinda szépségét, kedvességét és okosságát, hogy mágasztalásom kíváncsivá tette, s látni ohajtá azt ki ennyi jeles tulajdonnal ékeskedik. Kívánságát, saját romlásomra, beteljesítem, a mennyiben a lánykát egy este megmutattam neki gyertyavilágnál azon ablakon keresztül, melynél rendszeren találkozni szoktunk. Alig pillantá meg így a könnyed pongyolában, azonnal elfeledte mind azon szépségeket, melyeket valaha látott; elnémult, vidámságát elvesztette, elkomorult, s végre a legszerelmesebbé lón, a mint majd ki fog tűnni szerencsétlenségem elbeszélésének folytában. S hogy szerelme még lángolóbbá legyen (melyet előttem elrejtett ugyan s csak az égnek magának tára fel), a sors úgy akarta hogy a lányka egy levelkéje jusson egykor kezei közé, melyben Lucinda arra bátorita fel engemet, kérném meg kezét atyjától. E levél oly éleselműen, oly szerény tartózkodással, de azért oly szerelmes hangon volt írva, hogy a midőn Fernando végig olvasá oda nyilatkozott, hogy Lucindában égmagában feltalál-

ható a báj és értelem mind azon adománya, melyeket a világ egyéb női csak egyenkint bírnak. Be kell vallanom, hogy bárha beláttam mi méltán magasztalja Don Fernando Lucindát ennyire : még is nehezemre esett e dicséretet az ő ajkáról hallanom, s félni kezdettem tőle, és méltán tartózkodóvá lettem vele szemben, mert nem mult el egyetlen pillanat, hogy ne Lucindáról akart volna beszélni, s a szót mindig ezen tárgyra fordította, ha csak üstökön fogva lehetett is rávezetni. Ez, mit tudom én minő féltékenységét kelte föl szivemben, nem azért mintha talán Lucinda hűsége és jósága részéről valami megtántorodástól féltem volna, hanem szomorú sorsom akarára, hogy előre rettegjek attól a minék be kelle következnie. Don Fernando mindig el akarta olvasni azon leveleket, melyeket én Lucindának irtam, valamint azokat is, melyekben ő válaszolt, s ezt azon szín alatt, mert szellemdus levelezésünk neki igen nagy élvezetet szerez. Történt egykor, hogy Lucinda egy lovagregényt kért tőlem olvasmányul, minőkkel kiválólag szeretett foglalkozni, s ez épen Amadis de Gaula volt . . .

Alig hallá meg Don Quijote hogy a lovagregényekről tétetik említés, azonnal közbe szólt :

— Ha nagyságod már elbeszélése elején említi vala, hogy Lucinda urhölgy ő nagysága a lovagregényeket kiválólag kedveli, fölösleges lett volna minden egyéb magasztalás hogy szellemének fensége felől meggyőződjem : mert az bizonyára nem leheté oly

fenkölt, minőnek ön festette. ha ezen kellemes olvasmányokban nem gyönyörködnek. Valamint, velem szemben, felesleges egyetlen szót is vesztegetni az ő szépségének, magas értékének és szellemének dicsőtésére, mert mihelyest azt hallottam, hogy ő ezen olvasmányokat kedveli, én őt a világ legszebb és legértelmesebb hölgyének vallom azonnal. S igen szerettem volna, señor, bár Amadis de Gaulával együtt azt a jó Don Rugel de Greciat is elküldte volna nagyságod, s tudom hogy Lucinda kisasszony igen nagy élvezettel látta volna Daraidában és Garayában s Darinel pásztor elménczségeiben, valamint pásztori költeményei bámulatos verseiben, melyeket ő maga zeng és ad elő a lehető legteljesebb kellemmel, szellemmel és fesztelenséggel. Egyébiránt lesz még rá alkalom hogy e hibát jóvá tegyük; s jóvátételére nem kell semmi egyéb mint hogy nagyságod szíves legyen eljönni hozzám, s én többet adhatok háromszáz könyvnél is, melyek szívem gyönyörűségei s életem legdrágább kedvtelése; ámbár azt hiszem hogy ma már nincs belőlök egyetlen egy sem, mit a gonosz és irigy varázslók álnokságának köszönhetek. Most pedig hocsásson meg nagyságod, hogy megszegtem azon fogadásunkat, melylyel azt ígértük hogy elbeszélését félbe nem szakasztjuk; azonban ha én a lovagság viselt dolgairól vagy kóbor lovagokról hallok, annyira természetem a közbeszólás, mint természete a nap sugarának hogy melegítsen és a hold világának hogy harmatot hintsen. Azért tehát még

egyszer is bocsánat, s ezzel folytassa ön, mért jelenleg ez a legszükségesebb.

A mig Don Quijote e szavakat mondá, Cardenio mellére hajtá fejét s úgy látszék mély gondolatokba merüle; s habár Don Quijote ujra meg ujra kérte folytatná tovább az elbeszélést, sem fejét föl nem emelé, sem egy szóval nem válaszolt. Végre jó hoszsú idő multán feltekintte s így szóla:

— Nem tudom kiverni fejemből, és nincs e világon senki olyan a ki kiverje, sem olyan ki az ellenkezőről tudna meggyőzni, s bizony ostoba is a ki mást vall és mást gondol mint hogy Madasima királyné ágyasa volt ama gaz Elisabad mesternek.

— Az égre mondom, ez hazugság! kiálta fel Don Quijote haraggal s heves felindulással, mint rendesen szokott, s ezt állítani a legnagyobb gonoszság vagy jobban mondva a legnagyobb gabság. Madasima királyné a legtökéletesebb urnő volt, s ugyan hogy lehetne feltenni egy ily magas fenségről, hogy olyan embernuzónak ágyasa legyen! A ki pedig ellenkezőt állít, alávaló módon hazudik, a miről kész vagyok meggyőzni gyalog vagy lóháton, éjjel vagy nappal, vagy a mikép csak kedve tartja.

Cardenio, kit akkor már az örület rohama lepott meg ismét, merően nézett rá, s nem volt képes többé az elbeszélést folytatni; azonban maga Don Quijote sem hallgatta volna tovább, annyira felharagudott azon mit amaz Madasima királynéról mondott.

Igazán különös! annyira szívére vette ezt a dolgot, mintha a tulajdon valóságos kedvese volt volna; ilyenné tették átkozott könyvei.

Mikor Cardenio, ki, a mint már említettük, ismét megháborodott, azt hallotta hogy még hazugnak és gaznak s más egyéb ilyesnek mondják, megsokalta a tréfát, felragadott egy keze ügyébe eső kő darabot s úgy mellbe vágta vele Don Quijotét hogy az hátra hanyatlott. Sancho Panza látván, mily gonoszul bánnak urával, ökölre szorított kézzel rohant neki a bolondnak, a Rongyos azonban oly módon fogadta hogy egy csapással lábai elé teríté, s aztán rá vetette magát s kénye kedve szerint törte-zuzta bordáit; a kecskepásztor védeni akarta, de maga is épen olyan pórul járt. Mikor aztán a Rongyos mind valamennyit leverte és eldöngette, ott hagyta őket s egész nyugodtan ment és tűnt el az erdő sűrűjében.

Sancho felemelkedett, s dühében hogy így minden ok nélkül elpáholták, a kecskepásztoron akart bosszút állani, mondván, ez az oka mindennek, miért nem figyelmeztette őket jó előre hogy ezt az embert koronkint ilyen elmeháborodás szokta megszállani, mert ha ezt tudják, bizonyára lesz rá gondjok hogy tőle óvakodjanak. A kecskepásztor viszont azt felelte, hogy ő bizony megmondotta, s ha Sancho nem hallá, nem az ő hibája. Erre megint Sancho felelt, arra meg a kecskepásztor, és a sok feleselgetésnek az lett a vége hogy egymás szakálába kaptak s úgy megtépték egymást, hogy ha Don Quijote békél-

tetőül közbe nem lép, mind a ketten darabokra szakadnak.

— Ne bántson engem nagyságod, Búsképű lovag ur, mondá Sancho, ki a kecskepásztort még, mindig markolva tartotta, ez nincs lovaggá ütve, hanem csak olyan paraszt a milyen én, így hát kényem kedvem szerint elvégezhetem vele bajomat ököllel ököl ellen, a mint becsületés emberhez illik.

— Az igaz, viszonzá Don Quijote, de én tudom hogy ő nem oka semminek.

Ezzel aztán lecsendesíté őket, s megint azt kérdezte a pásztortól nem lehetne-e Cardeniót valami módon felkeresni, mert rendkívül szeretné megtudni tőle történetének kifejlődését. A pásztor megint csak azt felelte a mit először, hogy semmi bizonyosat sem lehet tudni a felől hol és merre tartózkodik, azonban ha a lovag sokáig itt barangol e vidéken, okvetlenül találkozik vele, már vagy józau vagy háborodott állapotában.

XXV. FEJEZET.

Azon rendkívüli eseményekről a mik a bátor manchal lovaggal a Sierra Morenában történtek, valamint azon vezeklésről melylyel Beltenebrost utánozta.

Don Quijote elbucsuzott a kecskepásztortól, aztán újra felült Rocinantera, Sanchonak pedig megparancsolta hogy kövesse, a ki szamarán utána ment ugyan, de igen kedvetlenül.

Mind belebb és belebb jutottak aztán a hegyes vadonba, s Sancho majd belehalt már, annyira szeretett volna urával beszélgetni, nehogy azonban a rendeletet megszegje, azt óhajtotta hogy ura kezdje meg a társalgást. De a hosszas hallgatást nem tudván már tovább elviselni, megszólalt:

— Adja rám áldását, senor Don Quijote, s bocsásson el, mert én haza akarok menni feleségemhez, gyermekeimhez a kikkel legalább beszélgethetek és cseveghetek a miről kedvem tartja. Mert ha nagyságod azt akarja hogy éjjel-nappal kövessem ebben a magányban, szólnom azonban nem szabad a mikor szeretnék: ez annyi mintha eltemetnének elevenen. Hiszen csak ugy volna legalább mint régen volt a jó Izsóp korában, mikor az állatok is beszéltek, még az csak megjárná: akkor legalább szamarammal csevegnék arról a miről épen kedvem tartaná, s ez elfelejtetné bajomat; de már ez még is csak sok s nem lehet nyugodt szívvel elviselni, hogy az ember szünet nélkül kalandokat hajhász, s egyébre se virad mint hogy ütik-verik, levegőbe hajigalják, kövel dobálják és megöklözik, s mindamellet még csak száját sem szabad megnyitnia, hogy elmondhassa a mi a szivén fekszik, mintha csak néma volna.

— Értlek, Sancho, mondá Don Quijote, minden áron azt kívánod, ugy-e, mentselek föl azon tilalom alól, melyet nyelvedre vetettem? Im, tehát felmentelek; ám beszélj a miről csak akarsz; azonban

meg kell jegyeznem hogy a tilalom ezen megszüntetése csak addig tart, míg e hegységben bolyongunk.

— Ugy legyen, viszonzá Sancho, én tehát tüstént hozzá fogok, mert isten tudja utóbb mi következik; s ezt az engedélylevelet először is mindjárt arra használom, hogy azt kérdezzem, miért fogta nagyságod oly nagyon hevesen pártját annak a Magasina királynénak, vagy hogy is hívják? Vagy mit tartozik az nagyságodra, vajon az az apát barátja volt-e néki vagy sem? Mert ha nagyságod ezt szó nélkül hagyta volna, különben se levén bíró a dologban, én azt hiszem, hogy az a bolond végig mondta volna történetét, s szépen megkiméltük volna magunkat a ködobástól, a meggyomrozástól, mind pedig a fél tuczatnál is több pofoncsapástól.

— Valóban, Sancho, viszonzá Don Quijote, ha te úgy tudnád mint a hogy én tudom mily erényes s mily tökéletes urnő volt az a Madásima királyné, bizonyára azt mondanád hogy én még nagyon türelmes voltam, a mennyiben egy csapással örökre el nem hallgattatám azt a száját mely ezen káromlást szórtá: mert csakugyan sérelmes káromlás azt mondani is hogy egy királyné valami sebésznek legyen a szeretője. Annyi igaz a dologban hogy az a bizonyos Elisabad mester, kit a tébolyodott említett, egy igen értelmes s jó tanácsok adására képes férfiú volt, ki a királynét tanácsos és orvos minőségben szolgálta, azonban azt gondolni hogy Madásima néki kedvese volt, ez a legbüntetésre méltóbb esztelenség;

s hogy belásd, hogy Cardenio nem tudta mit beszél: csak azt juttasd eszedbe, hogy a mikor ezt mondta, már akkor nem volt eszén.

— Én is épen ezt mondom, szóla Sancho, hiszen a mit a bolond beszél azt számba se lehet venni; és csakugyan, ha nagyságodnak a jó szerencse nem kedvez, s az a kő darab a fejének repül úgy mint a hogy a mellének repült: akkor ugyan megadtuk volna az árát, hogy pártját fogtuk annak a felséges asszonyomnak, kit az isten akárhová tegyen; az a Cardenio pedig, lelkemre, mint a féle bolond, szót se érdemelt volna.

— Minden kóbor lovagnak szent köteleessége bolondok vagy nem bolondok ellenében védeni a nők becsületét, annál inkább az oly fenkölt királynéket minő Madásima királyné volt, a kit én jeles tulajdonaiért különösen tisztetek. Mert ő, azonkívül hogy nagyon szép volt, még igen okos és igen béketűrő is vala bal sorsában, pedig sokat kelle szenvednie; s Elisabad mester tanácsa és társasága nagyon hasznára vált, hogy szenvedéseit okosan és békén viselje. Ebből meritette a tudatlan és roszúl értesült csöcselék, hogy azt fogja rá, az orvosnak ágyasa volt. Pedig hazudnak, és ismét mondom, hazudni fognak százan meg százan a kik ezt gondolják vagy állítják.

— Én se nem mondom se nem gondolom, viszonzá Sancho, ők magok mossák tisztára, s ha főzték egyék meg; szerették-e egymást vagy sem, isten lesz a bírójok; ebben a dologban olyan vagyok

mint a ma született gyermek, nem tudok én róla semmit. Mi közöm nekem a másik bajához? A ki nem nézi maga kárát, maga adja meg az árát; meztelesen jöttem a világra, úgy is megyek ki belőle; se nem nyerek, se nem vesztek; ha tették is mi gondom rá? Némely ember már akkor is félreveri a harangot, mikor még füstöt se lát; ki tudná a tengert rostával kimerni; minden ember száját nem lehet betömni.

— Isten legyen irgalmas és kegyelmes! kiálta fel Don Quijote, micsoda badarságokat hadarsz itt össze-vissza, Sancho? Mi köze annak, a miről beszéltünk, ezekhez a példabeszédekhez? Kérlek az égre, Sancho, hallgass; mától fogva szamaradra legyen gondod, s ne bántsod azt a mihez nem értesz. Azt pedig jegyezd meg mind az öt érzékeddel, hogy a mit én eddigelé tettem, vagy teszek, vagy ezután teendek, az mind szorosán a lovagrend szabályai szerint történik, melyeket én jobban ismerek mint a világ minden kőbor lovagja.

— Señor, viszonzá Sancho, azt is a lovagrend parancsolja, hogy mi össze-vissza barangoljunk ezt a járatlan, uttalan vadont, azt a bolondot keresni, a kinek talán — ha rá akadunk — kedve kerekedik, hogy el is végezze a megkezdettet, nem az elbeszélést, hanem a mi nagyságod fejét és az én bordáimat illeti, melyeket majd izzé-porrá zuzott.

— Még egyszer is mondom, hallgass, Sancho, mondá Don Quijote, mert tudd meg, hogy én

e vadonban nem csupán azon tébolyodott után járok, hanem egy olyan tényt akarok itt véghez vinni, mely az egész ismert világon örökös hírnevet biztosít számomra; valami olyast a mi rá üti a pecsétet arra mi egy kóbor lovagot legtökéletesebbé s leghíresebbé tehet.

— S nagy veszedelemmel jár ez a cselekedet? kérdé Sancho Panza.

— Nem, viszonzá Don Quijote, azaz, ha a koczka úgy nem fordul, hogy vakot vetünk a szem helyett. Egyébiránt minden a te serénységedtől függ.

— Az én serénységemtől? kérdé Sancho.

— Igen, viszonzá Don Quijote, mert ha te gyorsan elmégysz oda, a hová én küldeni akarlak, az én tusakodásomnak gyorsan vége lesz s dicsőségem csakhamar kezdetét veszi; s minthogy nem tenném helyesen, ha téged még sokáig kétségben hagynálak, kívánom, Sancho, tudd meg hogy a híres Amadis de Gaula egyike volt a világ legtökéletesebb kóbor lovagjainak. Nem jól mondám, hogy egyike volt: ő volt a legjelesebb, a legelső, az egyetlen, legfőbb mind azok között valakik az ő korában éltek. Pokolba Don Belianissal, és mind azokkal a kik azt merik állítani hogy akár miben is hasonlók voltak hozzá; esküszöm az égre, csalatkoznak! Az én nézetem az, ha egy festész különösen ki akar tünni művészetében, törekedni fog a legkiválóbb mesterek eredeti műveit utánózni; s ez a szabály áll minden más hivatal vagy állásra nézve is, melyek a társa-

dalom díszére szolgálnak. Így cselekedtek és fognak cselekedni mind azok valakik a bölcsen tőrő nevére méltók akarnak lenni, s utánozni fogják Ulysseszt, kinek személyében és fáradalmaiban Homer a bölcsesség és türelem legélénkebb képét állítja elénk, valamint Aeneasban Virgilius is a kegyeletefü hősiségét s a bölcs és bátor hadvezér eszélyességét festi, nem olyanokul irván le őket a milyenek voltak, hanem a minőknek lenniök kellett volna, hogy ekkép az ő erényeikben példányképet hagyjanak fen a jövőendő korok emberiségének. Ily módon Amadis is iránytűje, vezérsillaga, tündöklő napja volt a bátor és szerelmes szívü lovagoknak, a kit utánozni is tartozunk mindnyájan valakik csak a szerelem és a lovagrend zászlója alatt harczolunk. Minthogy pedig mind ez így van, az én nézetem, Sancho barátom, az hogy az a kóbor lovag, a ki őt legjobban fogja utánozni, az áll ahhoz legközelebb hogy a lovagrend legnagyobb tökéletességét elsajátítsa. A miben pedig ezen lovag a maga okosságát, bátorságát, hősiségét, türelmét, szilárdságát és szerelmét a legjobban ki-tünteté, az volt, midőn kedvesétől Orianától mellözve a magányba vonult és a Szegénység szikláján vezeklett, mely alkalommal nevét Beltenebrosra változtatta: oly név, mely a lehető legtalálóbb s a legjellemzőbb azon életmódra nézve melyet szabad akaratából választott. Nekem könnyebb is őt ebben utánozni semmint abban hogy óriásokat szeljek ketté, kigyókat fejezzek le, sárkányokat öljek meg, hadse-

regeket verjek széjjel, hajóhadakat semmisítsek meg és varázslatokat oldjak fel; s midőn még hozzá, a szándékolt vállalatra e vidék oly rendkívül alkalmas: semmikép sem akarom elmulasztani az alkalmat, mely maga kínálkozik hogy a legkönnyebb szerrel üstökön ragadjam.

— De hát mi is az tulajdonképen, mondá Sancho, a mit nagyságod e magányban cselekedni akar?

— Nem mondtam-e, viszonzá Don Quijote, hogy Amadist fogom utánozni, s játszani fogom itt a kétségbeesettet, a megháborultat, az örvöngőt, hogy egyszermind a bátor Don Roldant is utánozzam, ki a midőn egy forrásban annak jelét látta, hogy a szép Angelica csapodárságot követett el Medoroval, e fölötti fájdalomában esztét vesztvén, fákat tépett ki gyökerestül, felkavarta a tiszta források vizét, pásztorokat ölt meg, nyájakat szórt szét, kunyhókat perzselt fel, házakat rombolt le, lovakat ragadt el, s ezernyi ezer erőszakoskodást vitt véghez, melyek örök hirre és feljegyezésre érdemesek. S ha talán mindenben nem fogom is utánozhatni Roldant, vagy Orlandot, vagy Rotolandot (mert mind e háromfélekép nevezték) nyomról nyomra mind azon háborodottságban, melyet elkövetett, mondott vagy gondolt: legalább alapjában megteszem mind azt a mit a leglényegesebbnek itélek. S meglehet, talán egymagának Amadisnak utánzásával is beérem, a ki nem követett el kártékony örültségeket, hanem csak sirt és jajgatott s még is nagyobb hirre tön szert mint bárki más.

— Nekem úgy látszik, jegyzé meg Sancho, hogy azon lovagokat, a kik ekképen cselekedtek, úgy ingerelték ilyesekre s volt is okuk e bolondságra és vezeklésre; de mi oka lehet nagyságodnak, hogy megbolonduljon? Melyik hölgy vetette meg, s miben látta jelét hogy señora Dulcinea del Toboso valami csintalanságot követett volna el egyik vagy másik mórral vagy keresztyénnel?

— Épen ez a dolog bibéje! viszonzá Don Quijote, s ezen alapszik az én eljárásom nevezetessége. Mert ha valami kóbor lovag méltó oknál fogva bolondul meg, abban nincs semmi érdem; a legderekabb épen az, hogy az ember minden ok nélkül örvöngjön, s ezzel adjam tudtára kedvesemnek, ha ilyenné facsarodom száraz létemben, hát akkor milyenné még ha átáztam! Különben is elég okom van rá, azon hosszas távollét folytán melylyel az én drága kedvesemtől Dulcinea del Tobosótól oly régóta elszakadtam. S nemde hallottad a minap, hogy Ambrosio pásztor azt mondá: a ki kedvesétől távol van, az minden bajtól s veszedelemtől remeghet; így tehát, Sancho barátom, ne vesztegess hijába egyetlen pillanatot se azon tanácsolgatásra, hagyjak fel ezzel a szerencsés, rendkívüli és soha nem látott utánzás-sal. Én örült vagyok, örültnek kell lennem mindaddig míg te választ nem hozasz azon levélre, melyet általad kedvesemhez Dulcineához szándékozom küldeni. S ha e válasz olyan lesz, minőre hűségem érdemes: akkor örültségemnek s vezeklésemnek vége

szakad; ha pedig nem olyan, akkor igazán megboldulok s nem érzem többé a szenvedést. Így tehát akármit foglaljon is magában válasza, én megszabadulok azon lelki tusakodástól és gyötrelemtől melyben itt hagysz, s vagy a boldogságnak örvendek jözanul, vagy mint tébolyodott nem érzem többé a kint melyet magaddal fogsz hozni. De mondd csak, Sancho, jól viseled-e gondját csakugyan Mambrin sisakjának? Azt ugyan láttam, hogy felemelted a földről mikor az a boldogtalan darabokká akarta, azonban nem tudta, törni, a miből nyilván látszik, érczének mily finom az edzése.

Sancho mind ezekre így válaszolt:

— Az élő istenre, Búsképü lovag ur, a mit nagyságod mond, én igazán nem tudom békességes türéssel hallgatni és elviselni, mert ezek után azt kell gondolnom, hogy valamit csak eddigelé a lovagságról, birodalmak és országok megnyeréséről, meghódításáról, szigetek ajándékozásáról és más egyéb a kóbor lovagoknál szokásos kegyelmek és méltóságok adományozásáról hallottam, mind az esupa hitegetés, hazugság, ese-mese vagy minek is nevezzük. Mert ha az ember azt hallja nagyságoadtól, hogy egy borbélytányér a Mambrin sisakja, s ebből nagyságod négy öt egész napon keresztül nem tud kijózanodni: mi más egyebet gondoljon, mint hogy a ki ilyet állít és erősít, annak az esze bizonyára nincs helyén tökéletesen. A borbélytányér, igenis, itt van a zsákomban, egészen össze-vissza horpadva, s azért viszem

magammal, hogy oda háza majd kiigazgatom s ebből borotválkozom, ha ugyan az isten megengedi érnem hogy feleségemet és gyermekeimet valaha még megláthassam.

— Én pedig Sancho, viszonzá Don Quijote, ugyanazon lényre esküszöm, a kire az imént te esküvél, hogy te vagy a legkurtább eszü fegyvernök, a ki csak valaha volt e világon. Hogyan, de hát lehetőség-e, hogy immár ennyi ideje jársz velem, s ne tapasztaltad volna, hogy minden a mi a kóbor lovagokkal történik, agyrémnek, örülségnek, balgatagságnak színét viseli s minden egészen viszás? De nem azért, mintha talán valósággal így volna, hanem az oka az, hogy körülöttünk egész sereg varázsló úzi gonosz mesterségét szakadatlanul, a kik minden tárgyat kényök kedvök szerint átváltoztatnak és elfordítanak, s azzá alakítják a mivel nekünk javunkra vagy kárunkra szeretnének válni. Ekkép az, a mit te borbélytányérnak tartasz. nekem a Mambrin sisakjának látszik, más pedig megint másnak fogja mondani. S rendkívüli elővigyázat volt azon varázslótól, ki nekem pártomat fogja, úgy fordítani a dolgot, hogy mindenki borbélytányérnak nézze azt, a mi valósággal a Mambrin sisakja, mert ennek oly nagy az értéke, hogy az egész világ üldözőbe venne, hogy tőlem elrabolja; mig ellenben így, a midőn látják, hogy semmi más mint egyszerű borbélytányér, nem is törődnek vele, a mire világos példa az, ki össze akarta törni s aztán ott hagyta a földön

heverni, míg ha a maga valóságában felismeri, semmiképen ott nem hagyja vala. Tartsd magadnál, barátom, mert jelenleg nincs szükségem rá, sőt ellenkezőleg le kell vetnem egész fegyverzetemet, sőt anyaszült meztelenre kell vetköznöm, ha ugyan vezeklésemben inkább Roldant semmint Amadist akarom utánozni.

Ezen beszélgetés közben egy magas hegynek lábához érkezének, mely a körülötte levő hegyek között úgy állt egymagában mint valami kifaragott kőszikla; ennek alján csendes patakocska csörgedezett, egész kerekése körül pedig oly eleven zöld rétség terült, hogy valóban gyönyörűség volt rá tekinteni. A sok erdei fa, különféle növény és virág az egész helyet a legkellemesebbé varázsolá. Ezen pontot választá a Búsképű lovag vezeklése szűk helyéül, s alig pillantá meg, fenhangon ily szavakra fakadt, de oly fenhangon mintha csakugyan eszét vesztette volna:

— Ez az a hely, oh egek, melyet kiszemeltem és kiválasztottam, hogy itt sirassam azon boldogtalanságot, melybe ti magatok taszítottatok! Ez az a hely hol szememnek zápora e kis patakocska vizét meg fogja árasztani és szünni nem tudó sóhajtasaim folytonosan lengetendik e vad fák leveleit, tanujeléül azon fájdalomnak mely elkeseredett szívemet kinozza. Oh, bár kik legyetek is, ti, e ligetek istenei, kik e lakatlan tájakat választátok hajlékotok helyéül: halljátok meg azon boldogtalan szerelmes

panaszát, a kit a hosszas távollét s némely képzelt féltékenység arra ragadtak, hogy ily rideg magányban jajgassak és emeljek panaszt keményszivűségre ellen azon hálátlan szépségnek, ki minden földi bájának legtökéletesebb megtestesülése. Oh ti, Napáák és Dryadok, kik rendesen a hegyek árnyas sűrűiben szoktatok tartózkodni: a könnyen szökellő és kéjencz szatirok, kik szünet nélkül de mindig hijába ostromolnak benneteket szerelmökkel, soha ezek ne zavarhassák édes pihenéseteket, ha készek lesztek az én boldogtalanságomat velem együtt siratni, vagy legalább bele nem fáradtok az én kesergésemet hallgatni. Oh Dulcinea del Toboso, éjeim nappala, kinkeserzem dicsősége, minden ösvényem iránytűje, szerencsém csillaga! Ugy adja meg a menny te néked kívánságaid teljesülését, a mint figyelmedre méltatod azon siralmas állapotot melybe engemet a tőled való távollét ragadt, s a mint azon boldog czélt elérnem megengeded a melyet hűségem megérdemel. Oh ti magányos fák, kik mától fogva egyedüliségemben társaságomat képezitek, adjátok jelét ágaitok gyengéd lengedezésével, hogy ti néktek az én jelenlétem nem alkalmatlan. Oh te, én fegyverhordozóm, jó és bal sorsomban szeretetre méltó uti társam, jól bevésd emlékezetedbe mind azt a mit jelenleg tőlem látsz, hogy elbeszélj és elsorold annak ki egyedül egy maga okozá mind ezeket.

E szavak után leszállt Rocinantérol, egy pil-

lanat alatt levette zabláját és nyergét, s egyet útvén hátára, így szóla hozzá:

— Szabadságot ad az, ki maga e nélkül marad, oh paripa, te ép oly hires viselt dolgaid mint a mily boldogtalan sorsod által. Menj, a merre akarsz, ki nek homlokodra van írva, hogy gyorsaságra nézve a versenvt véled Astolfo hippogrifje ki nem állja, valamint a hirneves Frontino sem, a mely oly sokba került Bradamantenak.

Mikor Sancho ezt látta, így szóla:

— Hála legyen annak, ki megkimélt bennünket, hogy az én szürkémet is lenyergeljék, mert bizony én se mulasztanám el, hogy megsimogassam, és én is sokat tudnék mondani dicséretére. Egyébiránt volna csak itt, én ugyan bele nem egyezném, hogy bárki is lenyergelje, minthogy arra semmi ok se lehetne, mert ő neki semmi dolga se volt a szerelmek és kétségbeesettek ajával-bajával, valamint gazdájának sem, a ki pedig én voltam, míg isten ő szent felsége úgy akarta. Egyébiránt, Búsképű lovag ur, ha az én távozásom és nagyságod megbolondulása csakugyan komoly: igazán jó lenne Rocinantet megint megnyergelni, hadd pótolná a szürkének hiányát. Ez nagyon megröviditené jöttemet-mentemet, míg ha az utat gyalog kell megtennem, bizony nem tudom én mikor érek oda s mikor térek ide vissza, mert, a mint sokszor mondtam, nekem a gyaloglás nem kenyerem.

— Nem bánom, Sancho, viszonzá Don Quijote,

tégy a mint akarsz, szándékod úgy látszik nem rossz; azért óhajtásom csak az, hogy mától számítandó három nap múlva indulj, addig pedig kívánom, lásd meg mind azt mit érte teszek vagy mondok, hogy neki majd elbeszélhesd.

— De hát mi egyebet szükség látnom még, mint a mennyit már is láttam? kérdé Sancho.

— Gyönyörű számítás, mondhatom, viszonzá Don Quijote, hiszen nekem még le kell tépnem ruháimat, szerteséjjel szórnom fegyvereimet, fejjel neki rohannom a kösziklának s tennem száz más ilyes dolgot a mik majd csodálatra gerjesztenek.

— Az isten szerelmére! kiáltá Sancho, csak azzal a fejjel való rohanással vigyázzon, mert oly sziklába ütközhetik s olyan helyen, hogy a legelső rohanással vége lesz a vezeklés egész mesterségének. Én csak a mondó vagyok, ha nagyságod úgy gondolja hogy ez a fejjel való neki rohanás elkerülhetetlenül szükséges s hogy e nélkül a dolog meg nem eshetik: érje be azzal, miután az egész úgy is csak tréfa és tettetés, érje be, mondom, azzal hogy üsse a fejét a vízbe, vagy akármi olyas puhába mint a pamut, a többit aztan bizza rám, az én kegyelmes aszszonyomnak majd elmondom én, hogy nagyságod olyan sziklának rohant neki fejjel a mely keményebb volt a gyémántnál.

— Köszönöm jó szándékokat, Sancho barátom, viszonzá Don Quijote, de nem szabad feledned, hogy mind az a mit én teszek egyáltalában nem tréfa do-

log, hanem nagyon is komoly valóság, különben megszegném a lovagrend törvényeit melyek a kicsapás terhe alatt azt parancsolják hogy soha semminemű hazugságot ne mondjunk; már pedig egyik dolgot cselekedni a másik helyett, ez valóságos hazugság lenne. Így tehát az én fejvel való neki rontásomnak igaznak, keménynek és tisztességesnek kell lennie, menten minden nyegleségtől és színeskedéstől. S nagyon szükséges lesz, hogy annyi a mennyi tépést hagyj is számomra bekötözés végett, ha már a sors úgy akarta hogy ama gyógybalzsamot elveszítsük.

— Nagyobb az annál, hogy a szamarat elvesztettük, viszonzá Sancho, mert ezzel együtt elveszett a tépés is meg minden. De kérem nagyságodat, ne említse többé azt az átkozott kotyvadékot, mert ha csak nevét hallom is, majd felfordul a szívem, annál inkább a gyomrom. Arra pedig még inkább kérem, vegye úgy mintha az a három nap, melyet bolondságainak szemlélésére kitűzött, csakugyan elmúlt volna már, én legalább olybá veszem mintha igazán is elteltek volna, én pedig mindent láttam volna a miről majd csodákat beszélek az én kegyelmes asszonyomnak. Csak a levelet írja meg s aztán bocsásson utnak rögtön, mert igen szeretném, ha nagyságodat mentül előbb kiszabadíthatnám ebből a purgatoriumból a melyben magára hagyom.

— Purgatoriumnak mondd, Sancho? kérde Don Quijote, jobb lenne ha pokolnak neveznéd, vagy

más, még gonoszabbnak, ha ugyan van ennél még gonoszabb.

— A pokolból, viszonzá Sancho, a mint mondani szokták, nulla est retentio.

— Nem értem hogy a retentio mit akar jelenteni, jegyzé meg Don Quijote.

— Retentio annyit tesz, viszonzá Sancho, hogy a ki a pokolban van, soha sem szabadul ki s nem is szabadulhat ki belőle; nagyságoddal pedig az ellenkező fog történni, ha csak az én lábam meg nem bénul, mikor majd Rocinantét sarkantyuzni akarom hogy serkentsem. Csak egyszer Tobosoba jussak s ott lehessen kegyelmes asszonyom Dulcinea előtt, beszélék én olyan dolgokat nagyságod örjögéséről vagy bolondságáról (mert hisz ez mindegy) hogy ő kegyelmessége lágyabbá lesz mint a keztyű, bár oly keménynek találjam is mint a tölgy. Akkor aztán gyengéd, méz édes feleletével átrepülök a levegőn mint valami boszorkány s kiszabadítom nagyságodat ebből a purgatoriumból, melyet pokolnak gondol, bárha nem az, mert ebből még ki lehet menekülni, mit pedig, a mint már említettem, a pokolba jutottak nem tehetnek, s úgy gondolom hogy ebben nagyságod sem fog szavaimnak ellen mondani.

— Igazad van, Sancho, mondá a Búsképű lovas, de hogyan irjuk meg a levelet?

— És azzal együtt a számárváltót, tevé hozzá Sancho.

— Az sem fog elmaradni, mondá Don Quijote,

minthogy azonban papirosunk nincsen, legjobb lenne ha a régiék módjára fa levelekre írnök, vagy valami viasz lapocskára, ambár ezt ép oly nehéz lenne itt előkeríteni mint a papirost. De most jut valami eszembe, a mire csakugyan jó lesz, de nagyon is jó, a levelet megírom; ez pedig Cardenio jegyzőkönyvecskéje. Neked aztán az lesz teendőd, hogy tisztességes levél alakban letisztáztassad papirosra a legelső faluban a hol valami iskolatanítót találsz vagy szükség esetében valami egyházfit; csak hogy semmi féle törvényszéki irnokra ne bíz, mert akkor az ördög se tudná elolvasni.

— De hogyan történjék aztán az aláírás kérdé Sancho.

— Amadis soha se írta alá leveleit, viszonzá Don Quijote.

— Ugy jó, felelt Sancho, hanem azt a váltót okvetetlenül alá kell írni, s ha aztán ezt lemásoltatom, akkor oda haza azt mondják majd hogy az aláírás hamis s ezzel én számár-csikó nélkül maradok.

— A váltót, aláírásom kapcsolatában, a jegyzőkönyvecskében fogom küldeni, s mihelyt unoka hugom ezt meglátja, nem teend ellene semmi kifogást. A mi pedig a szerelmes levelet illeti, az alá azt íratod: Tied mind halálig, a Busképü lovag. Az pedig nem tesz semmit ha ez idegen kéz aláírása lesz is, mert, a mint én emlékezem, Dulcinea nem tud sem írni sem olvasni, és soha életében se látta egyetlen betű írásomat: mert a mi egymás iránt való szerel-

münk mindig platói volt, s nem terjedt egyébre mint tisztességes látásra, s erre is csak oly ritkán, hogy bátran meg mernék rá esküdni, azon tizenkét év alatt, mióta őt hivebben szeretem mint a tulajdon szemem világát, melyet a föld nyeljen el ha igazat nem mondok: nem láttam őt négyszernél többször, ő pedig, meglehet, mind a négy. izben egyetlen egyszer sem vette észre hogy rá tekintek: atyja Lorenzo Corchuelo és anyja Aldonza Nogales oly szigoruan és szemérmes tartózkodásban nevelték.

— Tyüh! kiáltá fel Sancho, hát señora Dulcinea del Toboso a Lorenzo Corchuelo leánya? ugyan az, kit más néven Aldonza Lorenzonak is hívnak?

— Igen, ő az, viszonzá Don Quijote, ő, a ki méltó volna, hogy a világ mindenségének urnője legyen.

— Jól ismerem, viszonzá Sancho, s elmondhatom róla, olyan jól tudja vetni a rudat ¹⁾ mint az egész falu legerősebb legénye; isten engem, egészen helyre egy leány, tenyeres talpas, és van annyi sütni valója, hogy akár milyen kőbor lovag szakálát kirántsa a sárból, ha szeretőjévé lenne. Oh a szajha fattya! de milyen ereje van annak, aztán meg milyen hangja! Emlékszem, hogy egyszer haza akarta hívni az apja cselédjeit az ugarról; felment a falu tornya padlására, onnan kiáltott oda hozzájok, s bár ezek majd fél mérföldnyire voltak is tőle, ugy meg-

¹⁾ Spanyol népjáték.

hallották a szavát mintha ott álltak volna a torony tövében. S a mi még a legjobb benne, az, hogy egy cseppet sem szégyenlős, hanem szívesen barátkozik, akár kibe is beleköt s elenyeleg, elcsintalankodik mindenkivel. Így már azt mondom, Búsképü lovag ur, nagyságod nem csak bolondokosdást követhet el a miatt, hanem bizvást kétségbe eshetik s felakaszt-hatja magát, s akárki hallja meg ezt, mindenki rá fogja mondani, hogy nagyságod szerfölött helyesen cselekedett, még ha az ördög vitte is el. Magam pedig bizony szeretnék már uton lenni, ha csak azért is, hogy őt láthassam, mert jó ideje már a mióta nem láttam; tudom hogy azóta nagyon megcsunyúlt, mert az olyan fehérnép arcának nagyon ártalmas hogy örökké kün időznek a mezőn, a napon meg a levegőn. S be kell vallanom nagyságodnak, señor Don Quijote, azt az igazságot, hogy mind e mai napig igen nagy tudatlanságban voltam, mert én szentül hittem, hogy az a señora Dulcinea bizonyára valami herczegasszony, a kibe nagyságod szerelmes, vagy olyan előkelő személy a ki érdemes azokra a drága ajándékokra miket nagyságod hozzája küldözött, mint például a vizcayi, meg a gályarabok és sok más egyéb, mert nagyságod bizonyára sok diadalt aratott már addig is mig én nem voltam fegyverhordozója. Most azonban a dolgot jobban meggondolva: ugyan mit ér az Lorenzo Aldonza leányasszonynak, akarom mondani señora Dulcinea del Tobosonak, ha azok ő előtte borulnak térdre kiket

nagyságod legyőzött s ő hozzá küldött vagy küld? Mert meglehet, hogy a mikor oda érkeznek, ő épen kendert tilol vagy a szerűn javában csépel, s azok elfutnak ha meglátják, ő pedig nagyot nevet az ajándékon.

— Számtalanszor mondtam már, Sancho, jegyzé meg Don Quijote, hogy te igen nagy fecsegő vagy s minden ostobaságod daczára nagyon szeretnéd adni az elmést; hogy azonban belásd mily esztelen vagy te és mily eszes én, egy rövid történetet akarok neked elmondani. Volt egyszer egy szép, fiatal, független és gazdag, mindenek fölött pedig életvidor özvegyasszony, a ki beleszeretett egy izmos, jól megtermett, fiatal zárdaszolgába. Megtudta ezt a zárda főnöke s azt mondja egyszer barátságos szemrehányással az özvegynek: »Igazán csodálom, asszonyom, pedig méltán, hogy egy ilyen előkelő, ily szép gazdag urnő mint nagyságod egy olyan piszkos, alacsony és rendkívül együgyü emberbe tudjon beleszeretni mint az a bizonyos, holott ebben a zárdában annyi a magister, hittudor és theologus hogy ugy lehetne belőlök válogatni mint a körtéből: »ez kell, ez nem kell.« Az özvegy azonban nagy fesztelenül és derűten így felelt: »Nagyságod igen csalódik, jó uram, s nagyon régiesen gondolkozik hogy én azzal a bizonyossal rosszul jártam azért, mert oly együgyünek látszik; abban a dologban, a mire nekem kell, van ő neki annyi filozofája, de még több is mint magának Aristotelesnek.« Így,

Sancho, Dulcinea del Toboso is, abban a mire nekem kell, épen annyit ér mint a világ legelőkelőbb herczegasszonya. Bizony a költők sem birják átalában valósággal is mind azon hölgyeket, a kiket valami szabad tetszésökből adott néven dicsőitének. Avagy azt hiszed hogy mind azok az Amarilisek, Fillisek, Silviák, Dianák és Galateák, és más egyebek kikkel a könyvek, a dalok a borbély-műhelyek és szinpadok telve vannak, mind azok csakugyan husból és vérből álló igazi asszonyok, s azokéi a kik őket dicsőitik vagy dicsőítették? Bizonyára nem, hanem a legnagyobb részben csak költött személyek, hogy legyen a kihez verset irhassanak s hogy szerelmesnek tartásák őket s olyanoknak a kik méltók hogy szerethessenek; épen így elég nekem is gondolnom és hinnem hogy az az Aldonza Lorenzo szép és tiszteleltre méltó; a mi pedig származását illeti, azzal keveset törődöm, nincs róla miért tudakozódni, mert senki sem akarja valami rangra emelni, én pedig azt képezelem felőle, hogy ő a világ legelső herczegasszonya. Mert tudd meg, Sancho, ha eddig még nem tudtad, hogy minden egyéb fölött kiváltképen kettő ösztönöz a szerelemre, a nagy szépség és a jó hír, ez a kettő pedig dúsan megvan Dulcineában, mert mi a szépséget illeti, ebben senki felül nem mulja, a mi pedig a jó hirre néz, igen kevés a ki megközelíti. Egy szóval, én azt képezelem, hogy a mit mondok az valóban is úgy van, minden hiány nélkül s mind bajaira, mind tökélyeire nézve olyannak festem képeze-

lődésemben a milyennek óhajtom. Így aztán se Helena meg nem közelíti, se Lucretia felül nem mulja, se a régi görög, barbar vagy latin világ leghiresebb asszonyainak bármelyike. Mondjon akár ki a mit akar, ha bennem ezt a tudatlanok roszeják is, a józan gondolkozásuak bizonyára el nem ítélnék.

— Én csakugyan azt mondom, viszonzá Sancho. hogy nagyságodnak mindenben tökéletes igazavan, én pedig számár vagyok; de mit is beszélek itt számárról, mikor az akasztott házában nem illik kötelet emlegetni. Adja nagyságod a levelet, azután isten velünk, hadd menjek.

Don Quijote elővette a jegyzőkönyvecskét, kissé félrevonult s a legnagyobb nyugalommal fogott hozzá a levélíráshoz, s mikor elvégezte, oda hívta Sancho, mondván hogy el akarja olvasni előtte, hogy tanulja meg könyv nélkül is, ha netalán ut közben elveszítené, mert az ő szerencsétlenségénél fogva mindentől lehet tartani.

— Irja csak le kétszer, háromszor ebbe a könyvbe, nagyságod, válaszolt erre Sancho, s úgy adja ide, majd gondját viselem én hűségesen, mert hogy én könyv nélkül megtartsam, az a legsütletebb gondolat, minthogy az én eszem olyan kurta, hogy sokszor majd azt is elfelejtem mi a nevem. Egyébiránt csak olvassa nagyságod, nagyon kíváncsi vagyok hallani, tudom olyan lesz mintha nyomtatva volna.

— Halld tehát, mondá Don Quijote, így hangzik :

Don Quijote levele Dulcinea del Tobosohoz.

»Fenséges és legmagasb urnő! Az elválás fegyverhegyétől megsebzett s a szívet átjáró nyilaktól átütött kíván néked, oh legédesebb Dulcinea del Toboso, üdvöt, a mit ő nélkülözni kénytelen. Ha a te bájoságod engemet lenéz, ha tökéletességed nem óhajtja javamat, ha közönyösséged lesz jutalomdíjammá, bármennyire megszoktam légyen is a szenvedést, alig leszek képes elviselni ezt a gyötrelmet, mely tulságosan szigorú és hosszantartó. Sancho, az én jó fegyvernököm kimerítő tudósítást fog nyújtani, oh szép háládatlan, én imádott ellenségem, hogy éretted mit szenvedek. Ha kedved tartja segítségemre válni, a tied vagyok; s ha nem, tedd a mit akarsz; én majd életem megszakadásával elégittem ki a te kegyetlenségedet és saját óhajtásomat.

»Tiéd egész a halálig

»A Búsképű lovag.«

— Tulajdon édes apám életére mondom, kiálta fel Sancho, mikor a levelet végig hallgatá, soha ennél remekebbet nem hallottam. Terringettét is, milyen szépen kimondja itt nagyságod minden kívánságát! S hogyan oda illik aláírásnak az a Búsképű,

lovag! Igazán, nagyságod maga a megtestesült ördög, és nincs olyan dolog a mihez ne értene.

— Mindenre szükségem van azon tisztségnél fogva melyet viselek, viszonzá Don Quijote.

— Most még arra a másik levélre, mondá Sancho, írjon nagyságod egy-két rend irást a három számárcsikóról, s írja alá egészen világosan hogy akár ki lássa is, rá ismerjen.

— Igen szívesen, viszonzá Don Quijote, s miután megírta, felolvasá ekképen :

»Fizessen kegyed, kedves unokahugom, ezen első számárcsikó-váltómra, Sancho Panza fegyvernökömnek hármát azon öt közül, melyek kegyed gondjára bizva otthon maradtak; mely három számárcsikónak kifizetését és átadását ugyanannyi átvettnek fejébenrendelem, melyek ezen váltóm előmutatójának hiánytalanul átadandók. Kelt a Sierra-Morena bensejében; a folyó év augusztus havának huszonkettedik napján.«

— Jól van, mondá Sancho, írja alá nagyságod.

— Nincs szükség aláírásra, viszonzá Don Quijote, csak kezem vonását kell ide jegyeznem, mely épen annyi mint a névaláírás, s nem csak három számárra, hanem háromszázra is elegendő lenne.

— Hiszek nagyságod szavának, viszonzá Sancho, most hadd nyergeljem föl Rocinantet, azután adja rám áldását nagyságod, mert én azonnal indulni

akarok s be sem várom nagyságod bolondoskodását, hanem bátran el merem mondani, láttam ebből már is annyit, hogy többre nincs már szükségem.

— Legalább csak azt az egyet várd be, Sancho, mert ez szükséges, mondá Don Quijote, a mig meztelenre vetkőzöm s egy vagy két tuczat örvöngést viszek végbe, a mire mindössze sem kell több fél óránál; ha aztán ezeket tulajdon szemekkel láttad, a többire nézve, a mit még hozzá fogsz tenni, akár bátran meg is esküdjél, s biztosítlak, hogy nem fogsz annyit említeni mint a mennyit én cselekedni szándékozom.

— Az isten szerelmére, nagyságos uram, ne kívánja hogy meztelennek lássam nagyságodat: ugy megsajnálám hogy a sirást nem tudnám megállani, pedig még ma is úgy fáj a fejem a tegnapi sirástól, mikor a szürkémet megkeseregtem, hogy nem szeretnék újra riva fakadni. Ha nagyságod épen ugy kívánja, hogy minden áron kell látnom egy pár bolondságát: ám végezze hát felöltözötten, hamarjában, s a mit épen a legkönnyebb végrehajtani. Annyival is inkább, mert, a mint már említettem, mind erre nekem nincs többé semmi szükségem, s csak késleltetné visszatérésemet, melynek alkalmával pedig oly hirt akarok hozni a milyent nagyságod óhajt és érdemel. És ha nem, vigyázzon a señora Dulcinea: mert ha nem ugy felel a mint illik, esküszöm mindenre a mi szent, nyaklevessel és ököl gombócczal kergetem ki

az illendő feleletet gyomrából. Mert lehet-e vajon türni, hogy oly hires kóbor lovag mint nagyságod, se teszi se veszi, egyszer csak megbolondul egy olyan . . . Ne kívánja az a kisasszony hogy ki mondjam, mert istenemre, ugy kitálalom, hogy tudom meg nem köszöni; vagyok olyan ember! Nem ismer ő még engemet; hanem ha megismer, fogadom istenemre megbőjtöli!

— Igazán Sancho, mondá Don Quijote, ugy látszik te sem vagy okosabb nálam.

— Olyan bolond épen nem vagyok egészen, viszonzá Sancho, csakhogy indulatosabb. De hagyjuk ezt most, s beszéljünk arról, mivel él nagyságod a mig én megint visszatérek? Elállja majd az utat mint Cardenio, hogy erőszakkal vegye el a pásztorkórtól?

— Arról ne aggodjál, viszonzá Don Quijote, mert ha másom volna is, még akkor sem enném egyebet mint ama füveket és gyümölcsöket melyeket e rét s e fák szolgáltatnak; vezeklésemnek épen az a java, hogy a mig magamat kínozem, addig ne is egyem.

— Tudja-e nagyságod mitől félek? mondá erre Sancho. Ez a hely a hol nagyságodat magára hagyom ugy el van rejtve, hogy alig leszek képes visszatértemkor ujra rá akadni.

— Jegyezd meg magadnak jól a tájékoztató jeleket, mondá Don Quijote, abban pedig bizonyos lehetsz hogy én e vidékről el nem távozom. S lesz

gondom arra is, hogy felmenjek a legmagasb sziklára, s onnan nézek majd széjjel hogy visszatértek megpillanthassalak. Azonkívül, nehogy eltévedj és nyomot veszíts, az lesz a legbiztosabb, ha ezekből az itt bőven tenyésző rekettyékből letörsz egy csomót s imitt-amott elejtegeted míg a tisztásra érsz; ezek aztán határkarókul és intő jelekül szolgálnak majd, melyek hozzám vezetnek ha visszatérsz, mint a hogy a labirinthban Theseust a gombolyag vezette.

— Ugy teszek, viszonzá Sancho, s miután néhány rekettyét levágott, urának áldását kérte, majd mindkettejöknek nem csekély sirása közben elbucszott tőle.

Felült azután Rocinatera, melyre nézve Don Quijote meghagyta néki, hogy úgy vigyázzon rá mint a tulajdon maga személyére, majd utnak indult a síkság felé, időről időre egy-egy rekettye-ágot hullatva a földre, a mint gazdája tanácsoló. Ment tehát, habár gazdája egyre utána kiáltozott, hogy legalább csak egyet-kettőt nézzen meg őrzöngő cselekedetei közül.

Alig volt azonban száz lépésnyire, mikor egyszerre megfordult s oda kiálta :

— Azt akarom mondani, igaza volt nagyságodnak hogy szükséges lesz legalább egy bolondságát látnom, ha lelkiismereti furdalások nélkül meg akarok esküdni; ámbár bizony elég nagyot láthattam már abban is, hogy nagyságod itt marad.

— Ugy-e mondám? kérdé Don Quijote; várj egy kissé, Sancho, meglesz egy miatyánk alatt.

S azzal a legnagyobb gyorsasággal lerugván nadrágját, ott állott egy ingben, s minden tétovázás nélkül két ugrást tett a levegőbe, azután két bukfeneczet vetett, felfedezvén olyan dolgokat, a miket Sancho nem kívánczozott még egyszer látni, a miért is megfordítá Rocinante kantárját, most már teljesen megnyugtatta a felől, bú nélkül megesküdhetik rá hogy gazdája csakugyan megbolondult.

Mi pedig menni hagyjuk utján, míg újra visszatér, a mi egyébiránt nem is tartott nagyon sokáig.

XXVI. FEJEZET.

Folytatása Don Quijote szerelmi vezeklésének a Sierra-
Morenában.

És hogy a Busképü lovag mit cselekedett midőn egyedül maradt, arról így szól a történet:

Minek utána Don Quijote alul mezítlennül, felül egy ingben a bukfeneczetét megtette volna, s látta hogy Sancho ennek tanuja vala, de több őrzöngési tettet nem akar már végig nézni: a lovag felment egy magas szikla ormára, s ott azután újra azt kezdé hányni-vetni magában, a miről már ez előtt is gyakran töprenkedett a nélkül hogy megállapódásra juthatott volna, vajon mi lenne jobb s az ő helyzetében mi alkalmasabb: Roldant utánozza-e féktelen

sőjögésében, vagy inkább Amadist a csendes buorngásban? Ekkor így szóla magában:

— Hogy Roldan oly hős és bátor lovag vala milyennek általában hirdetik, azon nem lehet csodálkozni, mert elvégre is meg volt, büvölve és senki őt meg nem ölhetette, ha csak varró tüvel a talpába nem szurt, s épen azért viselt mindig hétrétű vastalpu sarukat. De ez az óvatosság se használt néki semmit Bernardo del Carpio ellen, a kinek volt a dologról tudomása s annak folytán karjai közt fojtotta meg Roncesvallesban. Azonban az ő hősiségéről most nem szólva, vizsgáljuk meg azt, hogyan és miért történt megtébolyodása? S bizonyos, hogy azért, mert tanúságot tévő nyomokat talált a forrásnál, s mert hirül vette egy pásztortól, hogy Angelica nem egyszer pihent ott Medoroval, Agramante bodor haju mór apródjával. S ha meggyőződött azon állítás valóságáról s arról hogy kedvese csakugyan hűtlenséget követett el ellene: nem sok kellett hozzá, hogy megtébolyodjék. De miért utánoznám én őt, midőn az enyimnek oka az övével meg nem egyezik? Mert én meg mernék rá esküdni, hogy az én Dulcineám soha életében mórt nem látott, legalább a maga természetes valóságában nem, s hogy ő még mai nap is oly érintetlen mint tulajdon anyja a ki szülte; így tehát megbocsáthatatlan sértést követnék el ellene, ha, mást tételezván föl róla, olyan módon tébolyodnám meg, mint a hogy az őrjöngő Roldan megháborodott. Más részről egészen nyilván való, hogy Amadis de

Gaula, a nélkül hogy eszét vesztette vagy örvöngéseket cselekedett volna, hirnevesebb szerelmessé lön mint bár ki más a világon. S a mit az tett, mint története előadja, mindössze is annyiból állt, hogy a midőn kedvese Oriana meghidegülését tapasztalná, ki azt parancsolta ne jelennék meg szeme előtt mindaddig, a míg ő erre engedelmet nem ad: elvonult a Szegénység sziklájára egy remete társaságában, s ott beérte a puszta kesergéssel is, míg aztán az ég maga jött segedelmére legnagyobb inségében és szomorúságában. S ha ez igaz, a mint hogy igaz is, miért venném magamnak azt a fáradságot, hogy egész mezitelenre vetközzem vagy megsértsem ezen fákat melyek semmi rosztat ellenem el nem követtek, vagy miért zavarnám meg e patakok tiszta vizét melyek innom adnak majd ha megszámjazom. Éljen tehát Amadis emlékezete, s Don Quijote de la Mancha utánozni fogja mindenben a miben csak tudja, kiről szintén azt mondják majd egykor, mit a másiktól mondtak: habár nem végzett is nagy dolgokat, legalább vállalkozott ilyenekre; s habár nem vagyok is megvetve, elhagyatva Dulcineától, elég nékem, a mint már említém, hogy tőle elszakadtam. Rajta tehát, dologra! Merüljetek föl emlékezetemben, Amadis tettei, s tanítsatok meg, mivel kell kezdenem utánzástokat. Egyébiránt tudom, hogy az ő legfőbb foglalkozása az imádkozás vala; én is ekképen akarok cselekedni.

Olvasóvá egy paratölgy nagy gubacsait füzte

fel, egy miatyánk erejéig; a mi azonban nagyon zokon esett neki, az volt, hogy nem talált a környéken sehol egy remetét a kinél gyónását végezhesse s a kinek vigasztalásában részesüljön. Idejét azon kívül azzal tölté, hogy lejárogatott a rétecskére s egész sereg verset írt és vésett a fák kérgébe s a homokfövénybe, nagyobb részt szomorúságára alkalmazva, de egyet-kettőt Dulcineának magasztalására. Mikor azonban Don Quijotet megtalálták, e versek közül már csak egyes egyedül ez itt következő vala olvasható:

Oh ti fák, füvek, virágok
 Itt e völgyön és hegyen,
 Zöldelő, magas, sok ágak,
 Terhetekre ne legyen
 Hogy ha bús panaszt kiáltok.
 Hegy, völgy résztvevőn fogadja,
 Bármily jajra nyissa száját
 A szerelem bús lovagja:
 Don Quijote itt siratja
 Távollévő Dulcineáját
 A tobosóit.

Itt van a legjobb hely épen
 Hol a leghivebb kebel
 Fájdalommal hú szívében
 Rejtőzzék hölgyétül el;
 És nem tudva, hogy s miképen

Amor üstökön ragadja
 Nem kimélve ritka szálát;
 Könyét a szem, mint csap, adja.
 Don Quijote itt siratja
 Távollévő Dulcineáját
 A tobosóit.

A kalandokat keresve
 Zord vadonba vitte lépte;
 Szive majd kétségbe esve;
 Szikla vágta, tüske tépte,
 Összetörve lelke-teste.

Amor, ostorát ragadja
 Rája, s nem kis pálczikáját,
 Vágja véle s el se hagyja:
 Don Quijote így siratja
 Távollévő Dulcineáját,
 A tobosóit.

Mind azoknak, a kik a verset megtalálták, nem csekély nevetségét okozott a Dulcinea névhez csatolt »a tobosói« hozzátétel: mert úgy képzelék, Don Quijoténak bizonyára az volt véleménye, a versszakot nem lehet különben megérteni, ha csak mindenütt hozzá nem teszi a »tobosóit;« s ebben, a mint utóbb ő maga bevallotta, csakugyan igazuk volt.

Irt ő különben több más verset is, hanem, a mint már említettük, a többbit nem leheté tisztán elolvasni. Foglalkozása egyedül ebből állott, hozzá

téve még azt, hogy közbe-közbe keservesen sohajtozott, hívta az erdők és berkek isteneit, a források nympháit, a bússzavu könyes écot, hogy feleljenek neki, vigasztalják és hallgassák; valamint abból, hogy füveket és gyökereket keresgélt táplálkozására, míg Sancho vissza nem érkezék. S ha ez valamiképen nem három napig, hanem három hétig talál oda maradni: a Búsképü lovag annyira megcsunyult volna, hogy a tulajdon szülő édes anyja sem ismer vala rá.

Most azonban hagyjuk magára sóhajaival és verseivel, s mondjuk azt el a mi Sanchoval történt a míg tisztében oda járt.

Mikor kiért az országutra s megindult valamerre Toboso irányába: másod nap ugyanazon fogadóhoz érkezék a hol véle a levegőbe hajítás szerencsétlensége történt. Alig pillantá meg az épületet, s már is úgy érzé mintha a levegőbe repülne, minek folytán egy világért sem kívánczozott betérni, bárha épen akkor érkezék oda, midőn megtehetette s meg is kellett volna tennie, mert épen evés ideje volt, ő pedig igen nagy szükségit érzé valami meleg eledelnek minthogy már több nap óta folytonosan hideg konyháról táplálkozott.

E szükség arra kényszeríté hogy egészen közel oda settenkedett a fogadóhoz, ámbár még mindig határozatlanul, hemenjen-e vagy ne? A míg ezen töprenkednék, két utas jött ki a fogadóból, kik azonnal rá ismertek, minthogy az egyik így szóla a másikhöz:

— Nézze csak, señor licentiatus, nem Sancho Panza ott ama lovag, kiról a mi kalandorunk gazdasszonya azt mondá, hogy az ő urával ment el fegyvernökül?

— Csakugyan ő az, viszonzá a licentiatus, ez pedig a mi Don Quijotenk lova.

Ezek annál fogva ismerheték fel így, minthogy az egyik az ő falujabeli lelkész, a másik pedig a borbély vala, ugyanazok kik egykor a könyvek fölött ama szigoru ítéletet tartották. Mikor teljesen meggyőződtek róla, hogy csakugyan Sancho Panza és Rocinante állnak előttök, oda mentek hozzá, s a lelkész nevéről szólítván az érkezőt így köszönté:

— Nos, Sancho Panza, hát gazdád hol maradt, barátom?

Sancho Panza rájok ismert, azonban el akarta titkolni mind a helyet a hol, mind a foglalkozást a melyben gazdáját hagyta. Ennek következtében azt felelte, hogy gazdája ott maradt egy bizonyos helyen egy bizonyos fontos dologgal elfoglalva, neki azonban ezt a titkot úgy meg kell őriznie mint a tulajdon két szeme világát.

— Ugyan ugy-e? mondá a borbély. Jól van, Sancho Panza, ha nem mondod meg hol hagytad, akkor nem képzelhetünk mást mint hogy megölted és megraboltad, mert, a mint látjuk is, az ő tulajdonján jössz. Azért tehát ki vele szaporán, hol van e lógazdája, mert ha nem, majd meglátod mi következik.

— Engem ugyan ne fenyegetsen, nem vagyok én olyan hogy valakit megöljek vagy megraboljak; miattam akárki úgy halhat meg a mint a sors akarja vagy az isten a ki teremtette. Gazdám ott maradt ama hegységben a hol kénye-kedve szerint végzi vezeklését.

Ezzel aztán egy folytában, minden megszakasztás nélkül, elmondott mindent a hogy történt s hogy ő most levelet visz señora Dulcinea del Tobosonak, Lorenzo Corchuelo leányának, a kibe gazdája egész fülíg szerelmes.

Amazok pedig alig tudtak hová lenni a csodálkozástól mikor Sancho Panza szavait hallák, s habár ismeretes volt előttök mily nagy és milyen fajta a Don Quijote bolondsága: a hallottak mind újabb és újabb csodálkozásra gerjeszték őket. Kérték aztán Sanchot, mutatná meg nekik a señora Dulcinea del Tobosonak szóló levelet. Sancho azt felelé, hogy ez egy jegyzék-könyvecskébe van felírva, ura pedig meghagyta neki hogy irassa le más papírosra mihelyt a legelső faluba érkezik; mire a lelkész viszont megigérte, ha megmutatja, ő kész a levelet egészen olvasható betűkkel letisztázni.

Sancho Panza kebelébe nyult hogy a könyvecskét előkeresse, azonban nem találta, de nem is találhatá, még ha mind a mai napig keresné is, mert az ott maradt Don Quijotenál, ki neki át nem adta, valamint Sanchonak sem jutott eszébe hogy tőle elkérje.

Mikor Sancho úgy tapasztalná hogy semmikép sem tudja megtalálni: ábrázata egészen halálnak vált s jobbra-balra forgott nagy gyorsasággal, folytonosan keresgélve; arról kelle azonban végre is; meggyőződnie, hogy a könyv csakugyan elveszett; ekkor aztán mind a tiz körmével neki esett szakálnak, többet kitépett felénél; de még ezzel be nem érve majd fél tuczat ökölcsapást mért homlokára és orrára, úgy hogy egész arczát vér borítá el. Látván ezt a lelkész és a borbély, megkérdezék mi baja történt hogy ily kegyetlenül bánik magával?

— Mi bajom történt? kiáltá fel Sancho, hát az történt, hogy egy szuszszal elvesztettem három olyan számár-csikót, melyek közül egy-egy többet ért egy várkastélynál.

— Hogyan értsük ezt? kérdé a borbély.

— Elvesztettem azt a jegyzék-könyvet, viszonzá Sancho, melybe a Dulcineának szóló levél bele volt írva, de egyszersmind uramnak egy váltója is, melyben meghagyja unokahugának, hogy nekem három számárcsikót szolgáltasson át abból a négy vagy ötből melyek nála otthon vannak.

S ezzel elmondá hogyan vesztette el szürkéjét.

A lelkész megvigasztalá, azt mondván neki, hogy mihelyest urát megtalálják, ő magára vállalja hogy azzal újra kiállitassa a váltót, még pedig olyan papiroson a mint illik és szokás, mert jegyzőköny-

vecskékbe irt váltók nem érvényesek és az ilyeneket nem köteleesség kifizetni.

Ezen aztán Sancho megnyugodott, s azt mondá, ha ez így van, akkor nem sokat törődik azzal, hogy a Dulcineának szóló levelet elvesztette, úgy is majd nem szóról szóra tudja könyv nélkül, s ekkép leírathatja a hol és a mikor csak akarják.

— Mondd el tehát, Sancho, szolt a borbély, hadd írjuk le rögtön.

Sancho el kezdte a fejét vakarni, hogy a levél szavait eszébe juttassa; majd egyik lábára állt, majd a másakra; most a földre nézett, aztán meg föl az égre, s már az egyik ujjá bütykének majd felét elrágta míg a szavaira várakozók már-már türelmüket veszték; végre nagy sokára ezt nyögte ki:

— Isten engem, licentiatús ur, vigye az ördög azt a levelet, ha én eszembe tudom juttatni; annyit tudok hogy így kezdődött: »Nagyságos és vénséges señoora.«

— Nem vénséges, jegyzé meg a borbély, talán inkább fenséges vagy felséges?

— Az az, vágott közbe Sancho; azután pedig, ha nem csalódom, folytatá, ha nem csalódom: »a megvagdalt, álmatlan és megsebesített csókolgatja nagyságod kezeit, hálátlan és érzéketlen szépség,« s mit tudom én mi mindent nem mondott még arról a jó egészségről és betegségről a mit neki kívánt s a mivel az egész levél tele volt, míg utoljára azzal végelte: »Tied egész a halálig, a Búsképü lovag.«

Sancho Panzának kitünő emlékező tehetségén a két utas nem kevésbé mulatott, el is dicsérték nagyon, s kérték mondaná el a levelet még egyszer és harmadszor is, hogy ők is megtanulják s annak idejében papirra tehessék. Sancho újra meg újra elmondta s újra meg újra ezer ostobasággal toldotta meg. Ezután urának viselt dolgait is elbeszélte; csak a maga repülését nem emlité egyetlen szóval sem, mely véle e vendéglőben történt, hová most sem akart betérni. Azt azonban szintén elbeszélte, hogv urától azon ígéretet nyéré, ha a seňora Dulcinea del Tobosotól jó hirt hoz neki, azonnal utra kelnek hogy ura császárrá vagy legalább is fejedelemmé legyen, mert ebben egyeztek meg kölcsönösen, ez pedig igen könnyen megtörténhetik az olyan emberrel kinek oly hősi bátorsága és hatalmas karja van. Ha pedig ura azzá lesz, őt megházasítja, mert akkorra már özvegygé vált, minthogy kevesebbé nem lehet, feleségül pedig a császárné valamelyik udvarhölgyét adja majd neki, a kire terjedelmes, dús birtok néz örökségül a száraz földön, szigetlakók és szigetek nélkül mint a milyekhez neki többé egy csep kedve sincs.

Sancho mind ezt oly komolysággal mondá, közbe-közbe orrát fujva, s a mellett oly nagy együgyűséggel, hogy két hallgatóját újabb csodálkozás fogta el, s bámulták mily nagy lehet Don Quijote bolondsága, hogy még ennek a szegény ördögnek is így el tudta venni az eszét.

Fárasztani sem akarták magokat azzal, hogy

tévedéséből kijózanítsák, hanem azt gondolák, mint-hogy ez a dolog az ő lelkiismeretének semmi kárt nem okozhat, jobb lesz meghagyni képzelődésében, ők pedig annál jobban mulatnak majd esztelenségén. Annak okáért azt tanácsolák neki, kérje istent hogy tartsa meg urát lelki-testi épségben, mert az bizony nagyon könnyen megtörténhetik, hogy térül-fordul csakugyan császárrá lesz, a mint mondja, vagy legalább is érsekké vagy más ilyes előkelő méltóság tulajdonosává.

— Señores, mondá erre Sancho, ha ugy fordulna, hogy az én uram nem császárrá akarna lenni többé, hanem érsekké: nagyon szeretném tudni, mivel szokták a kóbor érsekek az ő fegyverhordozóikat megjutalmazni?

— Szokás szerint valami papi javadalommal, viszonzá a lelkész, papi állomással egybekötve vagy a nélkül, vagy valami egyházfísággal, a minek igen tisztességes évi jövedelme van, nem is számítva a stolát, a mi körülbelül ugyanannyira rughat.

— Igen, de akkor a fegyvernök nem lehet házas ember, viszonzá Sancho, és okvetlenül szükség, hogy urának legalább is misézni segítsen; ha pedig ez így van, akkor jaj nekem boldogtalannak ki feleséges ember vagyok, a mellett még az öreg A-t sem ismérem. Mi lesz belőlem ha uramnak egyszer csak az jut eszébe hogy érsekké legyen s ne császárrá, mint a mivé a kóbor lovagok különben rendszeren lenni szoktak.

— Ne aggódjál, Sancho barátom, mondá a borbély, majd megkérjük uradat, sőt tanácsul is adjuk, de még lelkére is kötjük, hogy csak inkább császár legyen s ne érsekké, mert az sokkal könnyebben megtörténhetik, minthogy ő különben is inkább bátor semmint tanult.

— Nekem is úgy látszott, viszonzá Sancho, habár elmondhatom, ért az mindenhez. Én csak arra kérem a jóságos istent, tegye azzá a mi néki leginkább javára válik, engem pedig a legtöbb kegyadományban részesíthet.

— Okosan van mondva, Sancho, jegyzé meg a lelkész, s úgy cselekszel mint jó keresztyénhez illik. Most azonban mindenek előtt arra kell gondolnunk, hogyan vonjuk el uradat attól a szükségtelen vezekléstől, melylyel, a mint mondod, foglalkozik; de hogy ennek módját kitaláljuk és hogy valamit falatozzunk is, mert csakugyan itt az ideje, jó lesz ha betérünk ide a fogadóba.

Sancho oda nyilatkozott, hogy az urak csak menjenek be magok, ő pedig kívül marad; utóbb majd annak is megmondja okát miért nem akar s miért nem kívánatos hogy ő is betérjen. Csak arra kérte őket, hogy küldjenek ki neki is valami enni valót, de valami meleget, úgy szintén Rocinantenak is abrakot.

Amazok tehát bementek s őt kívül hagyták, majd nem sokára maga a borbély hozott ki neki valamit.

A lelkész és komája sokáig törték rajta fejöket,

miképen érhetnék el kívánt czéljokat; míg végre a lelkésznek egy gondolata támadt, mely mind Don Quijotének inye szerinti mind az ő czéljokra nézve alkalmas vala. Ez pedig, a mint a borbélynak rögtön el is mondá, az volt, hogy ő felöltözik valami kóbor kisasszonynak, a borbély pedig törekedjék a lehető legjobban játszani a fegyverhordozó szerepét; így aztán megjelennek Don Quijote előtt, s a lelkész sérelmet szenvedett és szükségben lévő kisasszonynak adja ki magát, s egy jötéteményre fogja kérni, mit Don Quijote mint bátor kóbor lovag tőle semmiképen meg nem tagadhat. Kegy gyanánt pedig azt fogja kérni tőle: jöjjön vele a hová vezetendi, s álljon boszut azon sérelemért melyet rajta egy gonosz lovag elkövetett. De egyszersmind esedezni fog azért is, engedje meg hogy arcza mind addig fátyolozott maradjon s mind addig semmiről se kérdezze, míg ama gonosz lovag ellenében néki igazságot nem szolgáltat. És hiszi minden bizonynyal, hogy Don Quijote kész lesz mind azt teljesíteni mit tőle ily feltétel alatt kérnek; így aztán elcsalják onnan, haza viszik falujába, hol minden áron rajta lesznek hogyan lehessen kigyógyítani sajátságos bolondságából.

XXVII. FEJEZET.

Hogyan sikerült a lelkész és a borbély terve, más nevezetes eseményekkel egyben, melyeket e magasztos történetben érdemes fölemlíteni.

A borbély nem talált a lelkész tervében semmi kifogásra méltót, sőt inkább annyira helyeslé, hogy haladéktalan hozzá láttak kiviteléhez. A fogadósától egy felső szoknyát s egy főkötőt kértek, melyek helyében aztán zálogul ott hagyták a lelkész új reverendáját. A borbély nagy szakált készített magának egy vörös-barna ökörfarkból, melybe a fogadós a fésűjét szokta bele tűzni. A fogadós né meg nem állhatta hogy meg ne kérdezze tőlök: ugyan mi célból van mind erre szükségök? A lelkész aztán röviden elbeszélte Don Quijote háborodottságát s hogy ezen alakoskodással hogyan akarják kicsalni a hegy-ségből a hol jelenleg tartózkodik. A fogadós és a felesége mindjárt sejtették hogy ez az eszelős nem lehet senki más mint az ő balzsamos vendégök s a levegőbe repitgetett fegyvernök gazdája, elmondák a lelkésznek mind azt a mi azokkal nálok történt, azt sem mellőzve a mit Sancho nagy mélyen elhallgatott.

Erre aztán a fogadós né úgy felöltözteté a lelkészt hogy gyönyörűbben már kivánni sem lehetett. Ugyanis egy posztó szoknyát adott rá, mely tenyérnyi széles, csipkézett fekete bársony csikokkal volt

diszítve, továbbá egy zöld bársony pruszlikot, fehér atlasz szegélyzettel, mely mind a kettő valamikor Vamba király idejében készülhetett ¹⁾). Csak abba nem egyezett bele a lelkész, hogy a főkötőt is felkösés neki, hanem a helyett fehér vászon, bélelt hálósipkáját tette a fejére, homlokát fekete tafota szalaggal kötötte át, egy másik darabból pedig fátyolt készített, melylyel arczát és szakálát jó sűrűen elleplezte. Azután feltette kalapját, melynek olyan széles volt a karimája, hogy napernyő gyanánt szolgálhatott; nagy uti köpenyét nyakába kerítette, így ült fel öszvérére női módra oldalvást. Öszvérére ült a borbély is, hosszú szakálával mely egész övig ért s félig vörös, félig szürke volt, minthogy, a mint már említettük, vöröstarka ökör farkából készült. Bucsut vettek aztán az egész háznéptől, még a jó Maritor-nestől is, ki megigérte hogy bünös volta daczára egy olvasót elimádkozik érettök, hogy isten sikeressé tegye azt a nehéz, de keresztyéni cselekedetet, melyet végrehajtani szándékoznak.

Azonban alig távoztak a fogadóból: a lelkésznek az jutott eszébe, hogy bizony csak helytelen dolog ez az ő átöltözése, mert hijába, lelkészhez az ilyen alakoskodás még sem illik, akármi célból történjék is. Felszólítá tehát a borbélyt, hogy cseréljenek ruhát, s jobb lesz ha a borbély játszsza a szorongatott kisasszonyt, a lelkész pedig a fegyverhordót, a mi

¹⁾ Regeszerü ós spanyol király.

nem alacsonyítja le annyira méltóságát; ha pedig a borbély netalán ebbe bele nem egyéznék, ő ugyan egy lépést sem tesz előbbre, ha az ördög viszi is el Don Quijotet.

Ez alatt Sancho Panza is meglátta őket az ál öltözetben s nem tudta megállni hogy fel ne kaczagjon. A borbély azonban szívesen hajlott a lelkész kívánságára, s miután ekkép szerepet cseréltek, a lelkész elmondta neki milyen magatartást kövessen Don Quijoteval szemben, s milyen szavakat intézzen hozzá, hogy megindítsa és rávegye azon helynek elhagyására melyet a czéltalan vezeklésre kiválasztott. A borbély azt felelé, ő minden bővebb utasítás nélkül is tudni fogja hogyan kell szerepét játszania. Addig pedig nem is akart nőnek öltözni míg Don Quijote tartózkodási helyéhez közel nem jutnak, így tehát összehajtogatta felveendő ruháit, a lelkész ellenben helyre igazította szakálát, s azután utnak eredtek Sancho Panza vezetése nyomán, ki elbeszélte nekik mi történt köztök és ama tébolyodott között kire a hegységben akadtak; az uti táskáról és a benne talált holmikról azonban mélységesen hallgatott, lévén a legény meglehetősen kapzsi minden együgyűsége mellett.

Más nap aztán oda érkeztek a hol Sancho a rekkettye ágakat elszórta, hogy ezekkel jegyezze meg a helyet a merre urához vissza térhet. Mikor e környéket Sancho felismeré, tudatta velök hogy ez volna a bemenetel s hogy most már itt az ideje a felöltö-

zésnek, ha ez csakugyan szükséges az ő gazdájának kiszabadítására, mert a lelkész és a borbély már előbb értésére adták, hogy ezen alakoskodás igen fontos arra nézve, hogy Don Quijotet azon boldogtalan életmódtól elvonják melyet magának választott, s szívére kötötték Sanchonak el ne árulja őket egy szóval se, sem kilétöket sem hogy őket ismeri; ha pedig az kérdeni találná, a mint bizonyára kérdezni is fogja, vajon átadta-e Dulcineának a levelet, feleljen igennel, s mondja azt, minthogy Dulcinea nem ismeri a betűket, szóval küldi neki üzenetét, a mi abból áll, hogy megparancsolja Don Quijotének kegyvesztés terhe alatt, járuljon azonnal a kedvesnek színe elé, a mi bizonyosan igen nagy hatással lesz rá: mert ezzel, valamint azzal, a mit ők szándékoznak néki mondani, okvetetlenül jobb utra terítik, s kiviszik hogy azonnal utnak ered császárságot vagy fejedelemséget keresni, mert a mi az érsekséget illeti, attól nincs mit tartani.

Sancho mind ezt figyelmesen hallgatá, jól eszébe vette s nagyon megköszönte jó akaratukat hogy urát arra szándékoznak rávenni, inkább csak császárrá legyen semmint érsekké, mert az ő véleménye szerint a császárok még is jobban jutalmazhatják fegyvernőkeiket mint a kőborló érsekék. Azt is megjegyezte még, jó lesz ha ő megy előre s ő keresi fel urát és átadja néki kedvesének feleletét, s az már magában elég lesz hogy Don Quijotet a hegy-

ségből kicsalja, nekik pedig nem is lesz szükség oda fáradni.

A két uti társ helyben hagyta Sancho Panza javaslatát, s így abban állapotok meg, hogy itt várják be, míg hozzájuk visszatér s hirül adja hogy urát csakugyan megtalálta.

Sancho tehát belebb nyomult a hegység szirtes torkolatába, társait olyan ponton hagyván magokra, hol egy keskeny, tiszta patakocska csörgedezett, melyre a körötte lévő sziklák és fák vetették hűves, enyhe árnyokat.

A forróság, az ideérkezés napja, egyike az e vidéken rendszeren égető hőségű augusztus havának, a délutáni három óra, mind össze véve oly alkalmassá tették e helyet, hogy ez mintegy maga látszék kínálkozni, hogy Sancho visszatértét itt várják be, a mint aztán valóban cselekedtek is.

Mikor így mind a ketten az árnyékba vonulnának pihenni, fülöket egyszerre énekhang üté meg, s habár semmi zeneszer sem kísérte, oly édes-kellemesen csengett az, hogy a legnagyobb meglepetéssel hallgaták, minthogy a hely maga egyáltalában nem látszott olyannak a hol ily jó énekest lehessen találni. Mert ha ugyan szokás is állítani hogy erdőn-mezőn gyakran kitűnő pásztorénekek hangzanak fel, ez inkább költői tulzás semmint igazság; s mi több, úgy vették észre, hogy az énekelt vers egyáltalában nem egyszerű pásztorétől, hanem finom műveltségű

embertől származhatik. Ez a sejtelem csakugyan valószínűnek is bizonyult, mert a hallott vers így hangzott.

Mi szül téged, bűm özönje ?

Közönyje.

S mi a legfőbb kínban élés ?

A féltés.

S az, mi minden jót alá ás ?

A válás.

Igy tehát az enyhtalálás

Én reményimnek lehetlen,

Hogy ha üldözik szünetlen

A közöny, féltés s a válás

S mi nevel téged, gyötrelmem

Szerelmem.

S ily nehéz sorsot mi végzett ?

A végzet.

És ki ad hatalmat ennek ?

A mennyek.

Igy tehát jobb halni menjek,

Napjaim úgy sem derülnek

Ha ellenem egyesülnek

Szerelem, végzet s a mennyek.

S lesz javulás ? Milyen irtól ?

A sírtól.

S szivbajok kinek nem ártnak ?

Csalárdnak.

S mi kell hogy könyved ne ontsák ?

Bolondság.

Igy tehát, ám tépve rontsák
 Kínok és bűk e szívet,
 Hogy ha enyh más nem lehet,
 Mint: sír, csalfaság s bolondság.

Az óra, az idő, a magány, a hang és az énekes művészete ép oly meglepetést valamin élvezetet okoztak a két hallgatónak kik meg sem mozdultak, várván nem fognak-e még valamit hallani. Mivel azonban észrevették, hogy az elnémulás már igen sokáig tart, elhatározták magokban hogy elindulnak és felkeresik a szép hangú énekest. S midőn ezen szándékukat épen végre akarnák hajtani, ugyan azon hang újra megállítá őket a következő szonett elzengésével

Oh szent barátság, a ki könnyű szárnyal
 E földet elhagyád s a menny lakába
 Szálltál az üdvözültek hajlokába,
 Mely telve fényvel, míg a föld csak árnyal.

Mutasd meg néha fátyol lepte képed.
 Hogy itt ne higgyünk többé a csalónak,
 Ki téged ölt fel, s látszik színre jónak,
 Míg bensejében nem hord semmi szépet.

Oh szállj le újra, vagy tiltsd el, barátság,
 Hogy színedet viselje a csalárdság,
 A mely a nyílt szívűnek veszte, kára.

Mert hogy ha nem feded föl álnok arczát,
 Az ősi zürzavarnak szörnyű harcát
 Sírátja e föld újra nem sokára.

A dal mély sóhajban végződött, s a két hallgató figyelmesen várakozék nem fog-e megint más ének felhangzani? Mivel azonban tapasztalák hogy az ének panaszos és fájdalmas zokogásra változott, meg nem állhaták hogy tudomást ne szerezzenek róla, ki lehet e busongó, kinek hangja ép oly elragadó az éneklésben mint szivreható a zokogásban; s alig haladtak előbbre néhány lépéssel, midőn egy szikla ormára érkeztén egy épen olyan természetű s külsejű férfit pillantának meg, minőnek a történet elbeszélése közben Sancho Panza Cardeniot festé előttök.

Mikor e férfi őket megpillantotta, nem rettent meg, hanem nyugodtan ülve maradt keblére hajtott féjjel mint az elgondolkozó ember szokott, s fel sem veté többé szemét amaz egyszerűnél többször midőn váratlan megjelenésök alkalmával rájok tekintett.

A lelkész, a ki igen ékesszóló ember vala (s e mellett értesült is már szerencsétlenségéről, a küljete után pedig ráismert az ifjura) oda lépett hozzá s röviden de igen szivrehatólag kérte és inté, hagyja fel e nyomorult étellel, nehogy az egész élet is eljátsza, a mi a legnagyobb szerencsétlenség lenne

Cardenio ekkor épen teljesen magánál volt, távol minden őrzöngési rohamtól, a mi különben annyira magán kívül szokta ragadni. Így tehát a mint a két utast látná, oly igen különböző viseletben azokétól, kikkel e vadonban rendesen találkozni szokott: nem kevésé volt meglepetve, főleg midőn

ugy tapasztalá, hogy a ki őt megszólította egészen úgy beszél az ő körülményeiről mint valami ismert dologról, a mint ezt a lelkésznek hozzá intézett szavaiból kiveheté. Ennek folytán ekképen válaszolt:

— Jól látom, uraim, bárkik legyenek is önök, hogy a menny, melynek van gondja rá, hogy a jóknak segítségére jöjjön, de gyakran még a rosszaknak is: a nélkül hogy én megérdemleném, küld hozzám ezen elrejtett és minden emberi forgalomtól távol eső magányba is olyanokat, kik alapos és helyes okokkal állítják szemem elé mily helytelen élet az melyet én folytatok s ebből kiragadva jobb utra akarnak téríteni. Minthogy azonban az ilyenek nem tudják azt a mit én, hogy tudni illik ha e veszedelemtől megmenekszem, akkor még nagyobbá sodortatom: talán együgyü embernek, vagy a mi még rosszabb, épen tébolyodottnak fognak tartani. S nem is volna csoda ha az lennék csakugyan, mert egészen nyilván való előttem, hogy szerencsétlenségem elgondolása oly rendkívüli hatalmat gyakorol fölöttem és annyira ártalmamra válik, hogy néha nem levén képes uralkodni magamon, mintegy kövé meredek és se nem érzek se nem eszmélek. Arról pedig hogy ez csakugyan így van, rendesen akkor szoktam meggyőződni, midőn egyik s másik tudtomra adja s kézzel fogható jelekkel is bebizonyítja miket vittem véghez ama rettenetes roham alatt mely rajtam uralkodik; én pedig nem tehetek egyebet, mint hijába való sajnálkozásomat fejezem ki a megtörténtek fő-

lött, átkozódok hasztalanul bal sorsom ellen, s őrvjngésem mentségeül elmondom ennek okát azok előtt a kik készek meghallgatni: mert ha az értelmesekek belátják az okot, nem csodálkoznak az okozaton, s ha nem tudtak is rajtam segíteni, legalább nem kárhoztatnak többé, a mennyiben őrvjngésem támasztotta neheztelésök szerencsétlenségem iránti szánakozássá változik szívökben. S ha, uraim, ti is azon szándékkal jöttök, mivel a többiek jövének, elebb semmint tovább mennétek jó indulatu rábeszéléstekben, kérlek benneteket hallgassátok meg végtelen szerencsétlenségemet, melyet el akarok mondani, mert ha talán ezt megértettétek, visszaretentek azon fáradtságtól, melyet akkor vennétek magatoknak, ha egy olyan bánatot akarnátok vigasztalni mely minden vigasztalódásra képtelen.

A két utazó, kik mit sem óhajtottak inkább mint tulajdon szájából hallani meg szerencsétlenségének okát: kérték beszélje el nekik, s egyszersmind megígérték hogy baja enyhítésére vagy vigasztalására semmi egyebet sem fognak tenni, legfőlebb azt a mit ő maga is óhajt. Erre aztán a szomoru lovag bele kezdett siralmas történetébe, még pedig majdnem ugyan azon szavakkal és kifejezésekkel melyekkel néhány nappal ez előtt Don Quijotének és a kecskepásztornak beszélte el, midőn Elisabad mester felemlítése s Don Quijote lelkiismeretessége a lovagság becsületének megőrzésében, a mint már történetünk elmondotta, az elbeszélést félbe szakaszták. Most

azonban a kedvező sors úgy akarta, hogy az örült-ségi roham távol maradjon s így Cardenio egész végig elmondhatá történetét.

Mikor tehát ama levelke felemlítéséig jutott, melyet Don Fernando az Amadis de Gauláról szóló könyvben megtalált: Cardenio azt mondá, könyv nélkül is tudja e levelet s az így hangzik:

»Lucinda Cardenionak. Napról napra újabb jeles tulajdonokat fedezek föl benned, melyek arra ösztönöznek, sőt kényszerítenek hogy mind jobban és jobban becsüljelek; ha tehát fel akarsz menteni e tartozás alól, a nélkül hogy becsületemnek árta nál, igen könnyen megteheted. Atyám téged ismer, engem pedig nagyon szeret, ki a nélkül hogy akaratomat kényszerítené, be fogja teljesíteni jogos kívánságodat, ha engem valóban is oly nagyra becsülsz mint mondod s a mint én hiszem.«

E levél felbátorított, hogy, a mint már említettem, Lucinda kezét megkérjem, s ezen levél volt ugyanaz, melynek alapján Don Fernando Lucindát kora egyik legelmébb s legértelmesebb hölgyének nyilvánítá, s ezen levél volt végre az, mely Fernando szívében azon vágyat kelté, hogy boldogságomat romba döntse még mielőtt óhajtásom megvalósulna. Elmondám Don Fernandonak, mire várakozik Lucinda atyja, arra ugyanis, hogy a leány kezét az atyám kérje meg számomra, mit azonban én ennek

megmondani nem merészelttem, félve hogy bele nem egezik: nem mintha talán félreismerte volna Lucinda tökélyeit, jóságát, erényét s szépségét ki oly tulajdonokkal ékeskedék hogy Spanyolország akár melyik családjának csak diszére vált volna, hanem, mivel magától atyámtól hallám, nem akarja hogy ily hamar nősüljek, míg világossá nem lesz, mi a szándéka velem Ricardo herczegnek. Egy szóval, bevalám Don Fernandonak, hogy kérelmemmel nem merek atyám előtt megjelenni, részint ezen, részint számos más egyéb akadály miatt, melyek, a nélkül hogy tudnám mik, félénkké tesznek, talán csak azért, mert úgy sejtem hogy a mit én óhajtok annak soha se fogom látni teljesülését. Don Fernando erre azt felelte, ő magára vállalja hogy atyámmal szóljon, s ráveszi hogy beszéljen Lucinda atyjával. Oh, önző Marius! Oh kegyetlen Catalina! Oh alávaló Sulla! Oh család Galalon! Oh áruló Bellido! Oh boszuvágyó Julianus! Oh kincsszomjas Judás! Te áruló, kegyetlen, boszuvágyó, alávaló, ártott-e neked valaha az a boldogtalan, ki oly őszintén kitért előtted szive titkait és boldogságát? Sértettelek-e valamivel? Mondtam-e csak egyetlen szót, adtam-e csak egyetlen tanácsot, mely ne a te javadat s a te dicsőséged növekedését czélozta volna! De miért is panaszkodom, oh én boldogtalan, avagy nem bizonyos-e' hogy ha egyszer a szerencsétlenségek a csillagok futását veszik fel, a mint a magasból aláhullanak, oly erővel s oly hevességgel routanak le, hogy nincs

a földön hatalom mely azokat feltartóztassa s hijába minden emberi igyekezet hogy őket elhárítsa. De ki is képzelhette volna, hogy az a lovagias, nyájas, nemes Don Fernando, kit szolgálataimmal lekötöztetem, ki oly hatalmas vala hogy mind azt elnyerheté a mit csak szerelmi vágya kívánhatott: arra ragadtassék, hogy a mint mondani szokták, tőlem egyetlen juhockámát is elrabolja, mely még nem is volt az enyim teljesen. De hagyjuk e felesleges és hasztalan kifakadásokat s fogjuk fel újra szerencsétlen történetemnek megszakadt fonalát.

Mikor Don Fernando tapasztalá hogy az én jelenlétem csalfia és gonosz szándéka kivitelének nagy akadályára szolgál: azt a tervet főzte ki magában, hogy engem bátyjához küld azon szin 'att, kérnék attól pénzt azon hat ló árának kifizetésére, melyeket, csupán csalfaságból hogy engemet ezen ürügy alatt eltávolíthasson s az ő gonosz szándékát annál bizonyosabban elérhesse, épen azon a napon vett meg, midőn felajánlá, hogy ő maga fog atyámmal szólni, én pedig menjek addig a pénzösszegért. Megakadályoztathatám-e csalárdságot? Avagy lehetett-e róla csak sejtelmem is? Bizonyára nem; sőt ellenkezőleg a legnagyobb örömmel ajánlottam fel készségemet hogy utra kelek azonnal, teljes megelégedéssel a megkötött alku fölött. Még az nap este találkozám Lucindával, s elmondám neki hogy Don Fernandoval miben egyeztünk meg, s reménységem a legszilárdabb hogy jogos és nemes óhajta-

saink teljesülni fognak. A leányka, ki ép oly kevéssé sejté Don Fernando csalfaságát mint én magam, azt viszonzá siessék vissza minél előbb, mert ő hiszi hogy kívánságunk valósulása csak is addig késik a míg atyám az ő atyjával nem beszél. Nem tudom mi okozhatá, de a mint e szavakat mondá, szemei könnyekkel teltek meg, hangja elakadt, hogy egyetlen egy szót se tudott intézni hozzám, pedig ugy látszék oly sokat akart még mondani. Ez a szokatlan, eddig soha sem tapasztalt tünemény bámulatra gerjesztett, mert valahányszor ez előtt találkoztunk, mikor a jó szerencse s az én törekvésem alkalmat szolgáltatottak, egészen nyugodtan és derülten szoktunk beszélgetni a nélkül hogy szavaink közé könyeket, sóhajokat, féltékenykedést, gyanúsításokat vagy rettegést vegyítettünk volna; én rendesen jó szerencsémét áldám hogy az ég őt adta kedvesemül, bájait magasztalám s csodáltam kedvességét és eszességét; ő viszont reám fordítá a beszédet s bennem dicsérte azt a mit mint szerető leányka dicsérésre méltónak talált. Ezen kívül ezer meg ezer apróságot beszélünk el egymásnak a mi szomszédainkkal s ismerőseinkkel történt, s a mire vakmerőségem kiterjeszkedni bátorodott legfőlebb az volt, hogy mintegy erőszakkal megragadtam szép fehér kezei egyikét s ajkaimhoz vívém, a mennyire ama szűk és alacsony vas rostély megengedé, mely bennünket egymástól elválasztott. De azon éjjel, mely távozásom gyásznapiját megelőzte, a leányka sirt, zokogott, sóhajtozott s azután elsietett,

engem a legnagyobb zavarban és rettegésben hagyván magamra, ki egészen megrémülék midőn a fájdalom és szenvedés ily szokatlan és megható kifejezését tapasztalám Lucindán. Nehogy azonban reményeimet összetörjem, mind ezt irányomban érzett szerelme hatalmának tulajdonítám, s azon fájdalomnak melyet az elválás szokott okozni azoknak kik egymást igazán szeretik. Egy szóval, én tehát szomoruan és gondolatokba merülve távozám, szivem telve aggodalommal és nyugtalansággal, bárha magam sem tudtam miért aggódom és nyugtalankodom: világos jelek, elősejtelmek annak, mily gyászos sor mily szerencsétlenség fog rám lesújtani.

Megérkeztem küldetésem helyére; a levelet, átadtam Fernando bátyjának, ki igen szívesen fogadott, azonban egyhamar ismét el nem bocsátott, a mennyiben igen nagy aggodalmamra úgy rendelé, várakozzam legalább egy hétig, atyja előtt pedig ne mutassam magamat, minthogy öcsöce azt írja, a herczeg tudta nélkül küldje néki a pénzüsszeget. Ezt azonban mind a csalfa Don Fernando akarta így, mert hiszen bátyjának volt annyi pénze hogy engem rögtön vissza ereszthetett volna. Oly rendelet, oly parancs volt ez, melynek alig tudtam engedelmessékedni, mert úgy éreztem hogy életembe fog kerülni ha Lucindától ennyi ideig távol maradok, annyival is inkább minthogy őt oly szomorúság közepett hagytam el mint már említettem; mind az által hű szolga levén engedelmessékedém, bárha láttam

hogy okvetetlenül ártalmamra lesz. Ide érkeztem után negyed napra egy ember keresett föl egy levéllel melynek czimiratáról azonnal felismerém, hogy az Lucindától való, minthogy az irás az övé vala. Aggódva s megrettenve szakasztám fel, meg levén győződve, bizonyára igen nagy okának kell annak lennie, mi őt arra inditá hogy nekem távollétem alatt levelet irjon, holott ezt közellétünk alkalmával is csak igen ritkán cselekedte. Mielőtt a levelet elolvastam volna, megkérdeztem az embert: ki adta át néki az iratot, s mennyi időt forditá ő utjára? Azt felelte: a mint a város egyik utcáján épen délben végig menne, egy ablakból igen szép fiatal leányka szólitá meg, s könybe lábadt szemmel a lehető legnagyobb sietséggel így szóla hozzá: »Ember, ha a mint látszik, keresztyén vagy, az isten irgalmára kérlek, indulj azonnal utra s vidd e levelet oda és annak, a hová és a kinek a czimirat szerint szól; hely és személy eléggé ismeretesek, s ha megteszed, istennek tetsző dolgot cselekszel; hogy pedig megtehesd, fogd a mit e kendő tartalmaz.« S a mint e szavakat mondaná, egy kendőcskét vetett le az ablakból melybe száz real vala kötve, ugy szintén ez az ujjamon lévő arany gyűrű, valamint ez a levél is melyet átadtam. S azzal, fejeletemet be sem várva, a leányka eltávozott az ablaktól, habár azt előbb még is megfigyelte hogy én a levelet és a kendőcskét felvém s jelekkel tudtára adtam hogy kívánságát teljesítem. Én pedig látván hogy levélhordói fáradsá-

ságom ily gazdagon meg van jutalmazva, a czimről pedig világossá lön előttem, hogy önnek szól, kit személyéből jól ismerek, valamint ama szép leányka könyeitől is meghatva: elhatároztam magamban, nem bizom e levelet senki másra, hanem jövök magam és átadom személyesen; s azon percztől számítva midőn a levelet átvettem, tizenhat óra alatt tettem meg az utat, mely, a mint ön jól tudja, tizennyolcz mérföld.

Míg a szolgálatra kész, váratlan küldött ezeket mondaná, egész figyelemmel csüggöttem rajta, de lábaim annyira remegtek hogy alig álltam. Végre felnyitám a levelet s láttam hogy tartalma a következő:

»A mit Fernando ígért, hogy atyádat felkéri szólna az én atyámmal: azt igen is a maga javára, néked pedig károdra teljesíté. Tudd meg, señor, ő megkérte kezemet, atyám pedig elragadtatva azon előnyök által, melyekkel az ő véleménye szerint Don Fernando fölötted áll: oly szivesen bele egyezett kérésébe, hogy a menyegző már holnapután meglesz, még pedig oly titokban és zajtalanul, hogy egyedül a menny és néhány házbeliék lesznek tanúi. Mint érzem magamat én, elképzelheted. Ha jöhetsz, jöjj, s ez ügynek kimenetele adja értésedre szeretlek-e igazán vagy sem. Isten adja hogy e sorok előbb jussanak még kezédbe sem mint az én kezem azéval köttessék össze, ki az ígért hűséget oly rosszul tudja megőrzeni.«

A levél körülbelül ezen szavakat tartalmazá, s midőn átolvastam haladéktalanul ultra keltem, nem várva többé se pénzt se feleletet, miután most már világossá lőn előttem, hogy Don Fernando nem a lovak megvásárlása, hanem czéljának elérhetése végett küldött el engemet bátyjához. A harag melyre Don Fernando ellen gerjedtem, s a félelem hogy el kell veszítenem azon drága kincset, melyet oly sok számos évi kitartás és epedés tett tulajdonommá, szárnyakat kölcsönzének. Repültem, s más nap épen a zon órára érkezém haza, melyben Lucindával rendszeren találkozni szoktam. Észrevétlenül lopóztam be a városba, s az öszvért melyen jöttem, ama jó ember házánál hagytam, ki a levelet hozta, s a szerencse annyira kedvezett, hogy Lucindát is épen ott találtam azon ablakrostélyhoz támaszkodva mely tiszta szerelmünknek tanuja volt. Lucinda azonnal rám ismert, én viszont ő reá; azonban nem úgy, a minőnek nékem őt, neki engem találania kellett volna. De van-e hát olyan ember a világon, a ki azzal dicsekhethék hogy ő egészen kiismerte s tudja a női szívnek minden rejtett gondolatát és változékonyágát? Bizonyára nincsen. Hogy azonban folytassam, midőn Lucinda meglátott, így szóla hozzám: »Menyasszony öltözet van rajtam, Cardenio; a teremben már Don Fernando az áruló, s atyám a nagyravágyó s más egyéb tanuk várakoznak reám, kik azonban inkább haláloznak sem mint menyegzőmnek lesznek tanui. Ne légy türelmetlen, kedvesem, hanem igyekezzél

megjelenni az áldozat ünnepén, melyet ha szavaimmal meg nem akadályoztathatok; egy tör van elrejtve nálam mely a legvakmerőbb erőszakot is megtörheti, a mennyiben éltemet örök homályba borítja, míg azt viszont napfényre deríti hogy tehozzád milyen ézelemmel viseltettem és viseltetem.« Zavartan és hirtelen válaszoltam, felve hogy időm sem lesz a feleletre: »Legyen a tett, szavaid igazságának bizonyosága; s ha te tört tartogatsz, hogy ez állításodnak hitelt szerezz, nekem kardom van, hogy vele vagy téged védelmezzek vagy tulajdon éltemet vegyem, ha irántunk a sors ellenséges.« Nem hiszem hogy e szavakat végig hallgathatta volna, mert a mint észre vettem, sietve hívták minthogy a völegény már várakozék.

Ezzel beállott az én szomorúságom éje örömem napja lehanyatlott, szememnek fényvilága s lelkemnek józansága elveszett. Nem akartam eleinte házokba lépni, de onnan bármerre is eltávozni képtelen voltam; mikor azonban átgondolám mily szükséges az én jelenlétem oda ben, azon esetben mely megtörténhetik: összeszedtem minden erőmet, beléptem a házba, s minthogy annak minden ki-s bejáratát tökéletesen ismerém, kivált most a titökszerűség által előidézett zürzavarban egészen észrevétlenül jutottam be s a nélkül hogy valaki meglátott volna, egy ablakmélyedésbe vonultam meg, melyet a földig érő függöny-szárnyak úgy elfedtek, hogy ezek mögül, magam látatlanul, mind azt végig nézhetém, a mi a

teremben történik. Ki tudná hiven elmondani, mily rettegés fogta el szívemet a míg e helyen állottam, s minő gondolatok támadának bennem s milyen szemlélődések gyötörtek. Annyi, annyi volt ez, és olyanok, hogy ki sem lehet mondani, de jó sem lenne elso-rolni. Elég ha elmondom hogy a völegény csakugyan megjelent a teremben, minden különös dísz nélkül, azon ruhában melyet közönségesen viselni szokott. Násznagya Lucinda egyik unokatestvére volt, s az egész teremben senki más idegen, a házi cselédségen kívül. Nem sokára azután a mellékszobából Lucinda lépett elő, anyjának s két komornájának kíséretében, oly szépen öltözve és díszítve mint rangjához és szépségéhez illett s mint méltósága és az udvariasság követelék. Bámultam és elragadtatásom nem engedék, hogy öltözékét részletenkint szemügyre vegyem, csak a színekre emlékezem, melyek fehér és rózsaszín valának, s azon csillogásra, melyben fejdíszének s egész öltözékének drága kövei és ékszerei tündöklének, de melyeket ritka szépségű arany hajának fénye valamennyit oly annyira felülmúlt, hogy ezek ragyogásával mind az ékkövek, mind a teremben égő négy fáklya világa mind hijába versenyeztek.

Oh visszaemlékezés, te nyugalnam halálos ellensége! Mit használ immár nékem, hogy újra felidézsem lellem elé amaz imádott ellenségemnek páratlan szépségét? Nem jobb lenne-é, oh kegyetlen emlékezés, hogy inkább arra emlékeztess és figyelmeztess a mit akkor cselekvém, hogy e világra szóló

meggyalázástól ösztönöztetve, legyenek kész, ha már a boszúra nem is, de legalább életemnek elvesztésére. Ne vegyék rossz néven, uraim, hogy ilyen kitéréseket teszek, de az én gyötrelmem nem olyan, a mit röviden és nyugodtan lehet vagy kell elmondani, sőt inkább minden egyes részletét olyannak vélem, mely egy maga egész hosszú beszédre érdemes.

A lelkész azt felelte erre, hogy nem csak meg nem únják, sőt ellenkezőleg a legnagyobb részvétellel hallgatják az elmondott, látszólag aprólékos körülményeket is, minthogy azok olyanok, a miket nem lehet mellőzni, sőt inkább oly figyelemre méltók mint maga az elbeszélés vezérfonala.

— A mint tehát említém, folytatá Cardenio, midőn mind ezek a teremben együtt voltak már, belépett a városrész lelkésze, majd a vőlegény és menyasszony kezét megfogván, teljesítendő mit az ilyen cselekvény követel, midőn azon szavakhoz ért: Akarsz-e, señoira, Lucinda, ezen kezeden lévő férfűhoz Don Fernandohoz örök házastársul hozzá menni, az anyaszentegyház rendelése szerint?« én egész fejemet és nyakamat előre nyújtám a függönyök közül s a legeslegnagyobb figyelemmel s felháborult élekkel lestem mit fog Lucinda felelni, az ő választótól várva halálitéletem vagy életem megtartását. Oh, ha ekkor elég bátorságom van előrerontani és felkiáltani: »Lucinda, ah Lucinda, vigyázz, mit cselekszel, gondold meg mivel tartozol én nekem s hogy enyém vagy és másé nem lehetsz! Ne feledd hogy a

te igened egy lesz az én életemnek megszakadásával. Ah, áruló Fernando, dicsőségem elrablója, életem halála, mit akarsz, mire törekszel? Jusson eszedbe, hogy keresztyén módon nem érheted el kívánságodat, mert Lucinda nékem hitvesem s én ő néki férje vagyok!« Oh én bolond! Most mikor távol vagyok s a veszedelemtől messze, most el tudom mondani mit kellett volna cselekednem, a mit akkor nem cselekedtem; most midőn el hagyám raboltatni drága kincsemet, most átkozom már elrablóját, a kin bocszut állhaték vala, ha oly bátorságom lett volna megtenni akkor ezt mint a minő most van panaszkodni. Akkor azonban gyáva és együgyü voltam; nem kár tehát hogy most, szégyenülten, bűnbánólag és tébolyodottan kell meghalnom!

A lelkész sokáig várt Lucinda feleletére, ki jó ideig késett ennek kimondásával, s mikor már már azt hinném, hogy most rántja elő törét, szavainak bizonyosságául, vagy ajkait valamely igazság vagy javamra szolgáló felfedezés kimondására nyitja: azt kelle hallanom, hogy gyenge, elhaló hangon így szólt: »Igen, akarok.« Ugyan így szólt Don Fernando is, átadta a gyűrűt a leánynak, s ezzel felbonthatatlan kapocs köté össze őket. A vőlegény ekkor közelebb lépett hogy áráját átölelje, a leány azonban kezét szívére szorítá s ájultan rogyott anyja karjai közé. Még csak azt kell elmondanom, mint éreztem magamat én midőn a hallott igenben minden reményemet kijátszva s Lucinda ígéreteit és adott szavát

csalárdoknak láttam s teljes lehetetlennek valaha visszanyerni még azon kincset melyet e pillanatban elvesztettem. Nem tudtam magamnak tanácsot adni, úgy érzém hogy az egek mind elhagytak, s ellenséggemmé lón a föld melyen állottam, mert a lég megtagadta sohajaimtól a lehelletet és a víz szememtől a cseppeket; csak az egy tűz volt az mely folytonosan nevedék, még pedig oly mértékben hogy a düh és a féltékenység egészen lángra lobbantottak. Lucinda ájulása az egész teremben a legnagyobb zavart idézte elé; s midőn anyja a menyasszonyi ruhát derekban kikapcsolná, hogy lélegzethez juthasson: a leányka kebelében egy levelkét találtak elrejtve, melyet Don Fernando azonnal kezei közé vett s az egyik fáklya világánál olvasni kezdé. Midőn végig olvasá, leült egy székre, arcát tenyerébe hajtá mélyen elgondolkozva, s nem is ment oda hogy az ájult hitvesét ébresztgetőknek segítsen. Mikor pedig láttam hogy az egész ház ekképen el van foglalva: elérkezettnek véltem az alkalmat hogy távozzam, vegyenek bár észre vagy sem; de el valék határozva, ha észre vesznek, oly rettenetes elégtételt fogok venni, hogy az egész világ megértendi, lelkemnek mily jogos elkeseredése nyilatkozik a hamis Don Fernandonak, sőt magának az ingatag, ájult hűtlennek is bünhődésében. Azonban a sors, mely számomra az akkorinál még nagyobb boldogtalanságot tartafen, ha ilyen ugyan lehetséges: úgy rendelé hogy e perczben az ész uralkodjék fölöttem, mely azóta

folytonosan hiányzik bennem. Így tehát legnagyobb ellenségeimen boszút nem akarva állni (a mi pedig nagyon könnyen végbevihető lett volna, minthogy jelenléteimet nem is sejtették) inkább önmagamon álltam azt, s önmagamot sújtám azon büntetéssel melyre ők valának érdemesek, s talán még kinosabbal mint a mit rájok fogtam volna mérni ha nekik akkor halált adok: mert ha ez gyorsan jön, minden kinnak hamar véget vet, míg az a halál mely soká késik, kinszenvedésektől megelőzten, mindig öl és még sem szakasztja meg az életet. Végre is eltávoztam tehát a házból, s azon ember hajlékába tértem a hol az öszvért hagytam volt; megkértem nyergelné föl ezt, azután a tulajdonostól bucsút sem véve, nyeregbe vetém magamat, s kisiettem a városból, mely felé többé, mint egy újabb Lót, tekintetemet sem mertem fordítani. Mikor azonban kün voltam már, egyes egyedül a szabad mezőn, s az éj homálya rám borult és némasága panaszra ösztönzött: nem félve többé hogy valaki szavamat hallja, vagy engem felismerjen, felemeltem szavamat s megeresztett nyelvemmel átkot átkokra szórtam Lucinda és Don Fernando ellen, mintha bizony ezen átkok jóvá tennék azt a sérelmet a mit ők ellenem elkövettek. Elneveztem a leányt kegyetlennek, hálátlannak, csalárdnak és szivtelennek, mindenek fölött pedig nagyravágyónak minthogy szemét ellenségemnek gazdagsága elvakítja s ez készteté tölem elszakadni s magát annak adni oda ki iránt a szerencse nagyobb

bőkezüséget és jótékonytánúságot tanusított. Majd ez átkozódások és szidalmazások árjának közepette egyszerre mentegetni kezdém a leányt, s azt mondtam, bizonyára nem lehet csodálni, ha az a leány, kit az apai házban oly szigorú visszavonultságban neveltek, ki arra vala teremtve és szoktatva hogy mindig csak engedelmeskedjék: hajlandó vala kivánságuknak engedni, midőn oly előkelő oly gazdag és oly lovagias ifjút adtak férjeül, a kit ha nem akar vala elfogadni, azt lehetett volna hinni hogy vagy nem tud józanul gondolkozni, vagy más férfiu nyerte meg hajlandóságát, mely utóbbi eset pedig jó hírnevének igen nagy ártalmára lehetett volna. Ennek ellenében aztán megint azt hozám fel: ha ő kimondja hogy én vagyok vőlegénye, szülei belátják hogy választása még sem volt oly rossz, hogy kimenthető ne lenne mert hiszen ha egyszerüen választanak mielőtt még Don Fernando ajánlatáról értesülének, leányuk számára kivánságuk szerint való férjül jobbat én nálam nem választhatának; és mielőtt még ama végső kényszerűségbe jutott, hogy kezét oda igérje, mily könnyű lett volna azt mondania, hogy ezt már másnak adta, én pedig akkor előléptem volna s kész valék bizonyítani mind azt a mit ő ez esetben, ha csak pusztá költeményképen is, felhozni szándékozott. Végre is arról kellett meggyőződnöm, hogy a szerelem s a józan gondolkozás hiánya, de egyszersmind a nagy önzés s nagyravágyás ragadták arra, hogy elfeledje azon szavait melyekkel engem hitegetett s

legforróbb reményeimet és legszentebb vágyaimat szította és nevelte.

Ily szavak s ily belső tusakodások között folytatám utamat az éjnek még hátralevő egész szakaszán keresztül, s mire hajnalodott, itt voltam e hegység egyik előágánál, melyben aztán három egész napig bolyongtam, minden ut és minden ösvény nélkül, míg végre valami rétséghez érkezem, mely nem tudom hogy innét jobbra vagy balra fekszik-e: ott azon kérdést intéztem néhány kecskepásztorhoz, hol van e hegység legzordonabb vadonsága? Azt felelték hogy e tájon; én tehát rögtön erre tartottam, azon szándékkal hogy itt fogom végezni életemet. Mikor e magányba érkezem, öszvérem élettelenül rogyott össze kimerültségtől és éhségtől, vagy a mit még inkább hiszek, hogy leveesse magáról azt a haszontalan terhet, melyet személyemben hordozott. Így tehát gvalog maradtam, erőmben kimerülve, éhségtől gyötörten, a nélkül hogy valakim lett volna vagy bár kit is keresni akartam volna a ki segítségemre jöjjön. Így feküdtem nem tudom mennyi ideig a földön, míg végre ismét felkeltem, éhséget többé nem érezve, mellettem azonban néhány kecskepásztort láttam, s bizonyosan ők valának azok kik szükségemet enyhítették. Elmondották milyen állapotban találtak, s hogy olyan esztelenségeket és örült dolgokat beszéltem össze-vissza, hogy azokban világos jelét vélték láthatni hogy megtévelyodtam. Azóta magam is gyakrabban tapasztalám már,

hogy nem vagyok mindig magamnál, hanem elmém úgy elgyengül s megzavarodik hogy száz meg száz esztelenséget követek el, ruháimat megszakgatom, fenszóval kiáltozok a magányban, átkozom sorsomat s újra meg újra ismétlem, de mind hijába! ellenségemnek drága nevét, pedig semmi egyebet nem akarok elérni e felkiáltásokkal mint hogy általok életemet megrövidítsem; s mikor aztán újra magamhoz térek, annyira ki vagyok merülve és fáradva hogy alig tudok megmozdulni.

Legszokottabb lakó helyem rendszeren egy paratólgy odva, mely elég tágas e nyomorult test befogadására. A csordások és kecskepásztorok, kik e hegységben tartózkodnak, könyörületességtől indítva úgy táplálnak, hogy az eleséget oda rakják az utakra s a sziklára, a merre tudják hogy megszoktam fordulni s ott majd megtalálom. Így aztán, habár elmém meg van is zavarodva, a természeti ösztön még is csak felismeri a mi életem fentartására szükséges, s vágyat gerjeszt bennem hogy keresésére menjek és kívánságot hogy megragadjam. Máskor pedig (a mint aztán elbeszélük ha magamnál vagyok) el szoktam állni azon utak egyikét-másikat merre a pásztorok a szomszéd faluból az eleséget hozzák, s erőszakkal veszem el tőlök habár a nélkül is szívesen ide adnák. Így töltöm nyomorult, csodálatos életemet míg az égnek majd úgy tetszik egykor hogy ennek végét elhozza, vagy legalább a visszaemlékezését, hogy nem leszek képes többé visszagondolni Lucinda

szépségére és hűtlenségére, sem a Don Fernando okozta sérelemre; s ha ez megtörténhetik a nélkül hogy éltem megszakadjon, akkor én is helyesebb irányt tudok majd ismét adni gondolataimnak; ha pedig nem, csak arra kérem az eget, legyen irgalmas és kegyelmes árva lelkemnek, mert én sem erőt sem bátorságot nem érzek magamban hogy éltemet e nyomorból újra kiragadjam, melybe saját akaratom indítására merültem.

Ez, uraim, az én boldogtalanságomnak keverses története: ám mondjátok magatok, lehet-e ezt kevesebb fölgerjedéssel elmondani mint a mennyit rajtam tapasztalátok? S ne is fáradjatok, olyas tanácsot vagy vigasztalást nyújtani, melyről azt gondoljátok hogy bajomat enyhíteni fogja: én nékem az épen annyit használna mint az olyan orvosság, melyet a leghiresebb orvos rendel a betegnek, ez azonban semmiképen be nem veszi. Számomra nincs boldogság Lucinda nélkül; s minthogy ő másé kíván lenni, holott az enyim vagy enyimnek kellene lennie: én viszont a boldogtalanságé akarok lenni, holott a boldogságé lehettem volna. Ő, ingtagságával örök kárhozatra akart engem taszítani; én teljesíteni kívánom óhajtasát, midőn életem vesztére törekszem s ekképen például szolgálok a jövő időknek, hogy egyedül én nem bírok azzal, a mivel minden más egyéb boldogtalan, a kiknek épen az szokott vigasztalásuk lenni, hogy vigaszt lehetetlen találniok; én nálam pedig ezen körülmény csak újabb

bajoknak és szenvedéseknek lesz forrásává, mert kénytelen vagyok azt hinni hogy gyötrelmemnek még a halálban sem lesz vége.

Ezen szavakkal végzé Cardenio boldogtalan szerelmének történetéről szóló hosszú elbeszélését. S midőn a lelkész épen néhány vigasztaló szót akarna hozzá intézni, szándékában egyszerre egy fülébe csapódó hang akadályoztatá meg, mely a legmélyebb fájdalom kifejezésével azt a panaszt hallatá a mit ezen elbeszélés negyedik szakaszában fogunk elmondani, minthogy a harmadikat e ponton végzi a bölcs és figyelmes történetíró, Cide Hamete Benengeli.

